Naš spolni život

Iz engleskih i njemačkih originala preveo, popratio i za Hrvate udesio

Prof. Pero Trputac

It's easy enough to be pleasant
 When life goes along like a song,
But the man worth while
 Is the man who can smile
When everything goes dead wrong.

Tisak Amer.-Jugoslav Printing and Pub. Co.
CLEVELAND, O.

104

Naš spolni život

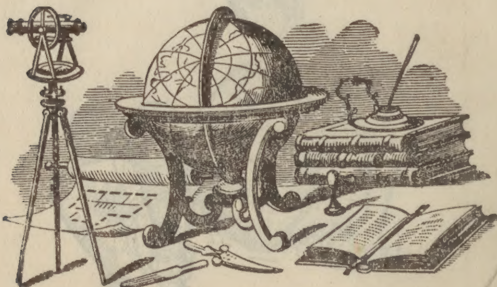
Iz engleskih i njemačkih originala preveo, popratio i za Hrvate udesio

Prof. Pero Trputac

It's easy enough to be pleasant
When life goes along like a song,
But the man worth while
Is the man who can smile
When everything goes dead wrong.

Tisak Amer.-Jugoslav Printing and Pub. Co.
CLEVELAND, O. [1922]

PREDGOVOR.

Ako će netko od čitatelja reći da sam plagiator, onda se jako vara. Plagiator je onaj, koji nešto napiše, sastavi, u tisak dade, i naznači da je on originator tog svega, a čitatelji kasnije pronadju da je on te sve navode jednostavno preveo, prepisao, jednostavno — ukrao od drugog pisca.

Takovog šta je kažnjivo, a i u svakom pogledu nepošteno. Gdje god sam kojeg pisca u ovoj knjizi citirao, ja sam mu naveo ime. Osim toga imam pismenu dozvolu od najglavnijeg autora, od u ovoj knjizi navedenih ideja.

Na sastav ove knjige potakla me je neodoljiva želja, — mojima zemljacima izkazati veliku uslugu, koja će im od ogromne koristi biti, ako su dostatno zreli umno, i doći kroz promišljavanje do toga, — da im je sadržaj ove knjige više vrijedan nego li kakvi romani, pjesmarice, priče, kakvih imamo već na tovare, no knjigu ove vrsti još imali nismo u hrvatskoj književnosti. A nemalo svaki drugi narod imao ju je, i okoristio se njome prema potrebi. Vidio sam nebroj slučajeva skrajnje bijede, propasti i neprilika kod Hrvata mojih, koje bi se bilo moglo prepriječiti; sa jednostavnim uputama iz ove knjige.

Za bedake ova knjiga nije. Niti za nezrelu mladež, a osobto ne za djecu. Pametnog čitatelja lijepo umoljavam, neka si ju spravi za vlastitu študiju, ili kojem razboritom prijatelju pozajmi. Dosta truda i vremena me je stalo, dok sam proučio sve strane knjige o tom

predmetu, i tako do konačnog zaključka došao — u čem se većina misaonih ljudi složiše.

Pošto je ova knjiga napisana glavno za hrvatske čitatelje u Americi, i znajuć da samo pučkim načinom pisana knjiga može potpuno razumljiva biti, to sam po mogućnosti izbjegavao sve visoke, tehničke i strane izraze, a zamijenio ih hrvatskima, kako sam najbolje mogao.

Neka mi uvidjavniji čitatelj oprosti, ako sam na mjestima život Hrvata, useljenika u Americi, opisao onako kako jest, jer sa prikrivanjem rane se ne liječe, već mnogo bolje otkrivene, izložene zdravom zraku i svjetlu sunca.

Ovo je knjiga socijološka, nipošto socijalistička ili religiozna, ili još manje — politička. Čitati ju može svaka zrela osoba, bez razlike vjere i političkih nazora. Predajem ovu knjigu čitateljem, pa ako ma i jednomu samo otvori oči do dubljeg pojma života, bit ću odštećen za moj trud.

CLEVELAND, O., mjeseca Oktobra, 1921.

PROF. PERO TRPUTAC.

POGLAVJE I.

O ljudskom životu u opće.

Kad bi naš život za stalno barem sto godina bio dug, onda bi mi drugčije živjeli, i zakone drugčije stvarati mogli. Ali ovako kako smo! — nikako se nedospije na svašta potrebno, nego smo u vječnoj žurbi. Filozofi onda sa potpunim pravom tvrde, da se od ovog života što ga imamo, — što moguće najviše radosti i veselja iscrpi, a nipošto da si dozvolimo rastrovati i srce i dušu, sa kakvim jadom i prećeranom žalosti.

Ali za savladati uzbudjenje srca, i preprijećiti zdvojnost duše, hoće se izobrazbe u tome. To je jedna znanost, kao i svaka druga znanost, koju nije svatko imao priliku učiti. Izim kroz gorko, vlastito iskustvo. Ali dok čovjek sve zlo savladavati izkusi, i čovjeka već nije.

Još nikada čitao nisam, da se je netko ustrijelio za pokojnim ocem ili materom, nego radi ljubavi svaki dan se to dogadja. Najglasovitiji romani svijeta prožeti su opisima ljubavnih osjećaja, dočim znanstvena djela učenjaka, koja opisuju temelje ljubavnih osjećaja, moraju se malo odvrnuti od sveopće estetike, i sa biološkog gledišta tu stvar poprimiti.

A da je predmet vrijedan dubokog istraživanja, daje povod tolika silna nesreća na svijetu, koja opstoji radi nerazumjevanja stvari kako se ima. Ponajprije ću citirati glasovitog amerikanskog učenjaka na medicinskom polju, Dra. Williama J. Robinsona, predsjednika Amerikanskog Društva Medicinalne Sociologije, navadjajuć jednostavno riječ po riječ njegove govore, držane pred audijencijom samih liječnika, i članova aktivnih na sociološkom polju, tiskani u njegovoj knjizi "The Sexual Problems of Today":

POGLAVJE 2.

"Važnost proučavanja spolnih neurednosti i boli."

"Sjena davnih "Vremena Tmine", srednjeg doba povjesti, još je nad nami. Okrutne i protunaravne upute i uredbe, onoga doba, još nas u pandžama imaju. Fratarsko ono bogomoljstvo, koje nas učaše da je naše tijelo nešta nevrijednog, a osobito spolni naš sistem da je nešta nečistog, i odvratno, čega bi se imali zapravo stiditi, — još i dan danas raspoznaje se iz našeg ponašanja, naše književnosti, i dapače naših liječničkih škola."

"Liječnici svrše škole, dobiju diplome kao liječnici, i ovlašteni na izvršbu svoga zvanja, bez da su čuli ijedan govor o bolestima spolnog nam sustava, jednog od najglavnijih sustava što ih čovjek ima, a ponajglavniji sustav što se tiče našeg društvenog života, i obnovljenja ljudskoga roda. Napokon ipak; spolne bolesti proučava se na nekima našima Kollegiumima dosta ozbiljno, kako predmet zbilja i iziskiva; ali samo spolne bolesti za sebe, su još skroz zanemarene, i slušatelj medicine obično graduira, bez da je čuo naučno predavanje: o spolnom razdraživanju, umjetnom drkanju, izljevu sjemena u snu, prenaglom izbacivanju sjemena, neplodnosti, spolnoj nemoćnosti, ili protunaravnom općenju. Baš u ovim predmetima našao sam liječnikah tako neupućenih, kao kakve druge neznalice. Druga kakva inteligentna osoba, često znade više o tome nego li doktor, jer je znatiželjnija u tome i kopa za tim. Pa zar će to tako i nadalje da ostane? Liječnici postaju specijalisti u bolestima oka, nosa, vrata, želudca, itd. — a zašto ne bi postali specijalisti spolnih bolesti? Je li možda radi toga što bi spol-

ne bolesti bile valjda "manje strašne", i prouzročuju lakše boli i patnje?"

"Onda čujte šta ću ja reći: '**Quod vitam** manje su strašne; ali što se patnje tiče, ja naglasujem da tuj nema bolesti, ili cijela koja druga grupa bolesti, iz kojih bi proizticalo tako mnogo trpljenja ,tako puno strahote, mnogo kidisanja, kao što baš iz bolesti spolnog sustava, i niti sa tuberkulozom ne pravim iznimku. Samo što su muke različne vrsti."

"Ne vidiš li svoj propali dom, gdje je prije vladala ljubav i mir, a pakao je nastao sada? Zar ne vidiš trgovca, gdje već nije kadar svoje redovite posle obavljati; nezna kako bi si pomogao; tek je već izgubio, i san, te nema druge nego poslati ga u sanatorium na popravak? Vidite li pristalu gospodju, usprkos svega u obilju što si zamisliti samo može, gdje pomalo gine, vene, postaje razdražljiva, nujna, i naskoro će — ako joj se ne pomogne, — biti zrela za ludnicu? Ne vidite li onoga blijedog knjigovodju koji, po sreću jedan stručnjak, nije više sposoban zadržati si poziciju za nadalje, jer mu se već brojke u glavi miješaju? A vidite li onog mladića, koji gubi svoju rumen i meso u toliko, da se već roditelji boje — e je dobio sušicu? A kako je opet s tom slatkom, mladom djevojkom koja je bila prisiljena ostaviti više škole, za uzrok čega nitko nezna? Pa onda one stotine rastavljenih bračnih parova? Sve te neopisive bijede i trpljenja je uzrok u poremećenom spolnom sustavu! Što je ali najžalostnije u svemu tome, jest to — da bi se sve to bilo moglo izbjeći da nije ta osoba bila u strahu, stidila se tražiti savjeta, i onda opet — da doktori nisu tako nesgrapne neznalice baš u tima stvarima."

POGLAVJE 3.

"Dušoslovje spola."

"Čim više i dublje ja proučavam spolnu psychologiju, tim više spolnih bolestnika vidim, tim više trpljenja nalazim kod bračnih drugova, zovuć me da im pomognem, i tim više imam bračnih čvorova da učvrstim, ili razriješim, i s tim svim više sve većma se osvjedočavam o nezmjernoj važnosti spolnoga nagona u svakoj sferi života našega, i onda tim više bijah zaokupljen mišlju: da proučim taj problem skroz, do u temelje."

"Niti najmanje neoklijevam reći da — više od polak sveukupne bijede u narodu, posredno ili neposredno, može se svesti na spolnu sferu. Svijet, ljudi, osobe, tog moguće dostaput ne slute, ali da su si stvar malo dublje bili istražili, bili bi pronašli da je tomu bio uzrok spolni. A stvari se neće poboljšati dok nebudemo dozvoljeni raspravljati o svim spolnim pitanjima slobodno, otvoreno, bez prtljanja i okolišanja, i bez batine cenzora pred našima očima."

POGLAVJE 4.

Odnosi medju mužem i ženam, i nečovječno postupanje sa ženom.

"Moje predavanje noćas, biti će o odnosima medju ta dva spola. Neće sadržavati niti jedne besramne riječi, i bez ikakvih dvoličnih fraza; niti jedne izreke neće biti,

za koju bi i jedna osoba u audienciji mogla reći — da nema mjesta. Ali ovo nije propovjed ili zadaća u nedjeljnjoj školi, i nije namjeravano za dečkiše i curice, koji još nisu dostigli zrelost života."

"Predmet predavanja je takav, da ga se mora tumačiti razumljivima riječima. I ako poštene riječi znanstvenjaka čine vam se uvredljive, imate priliku da smjesta ostavite dvoranu. Ali ako mislite ostati, onda vam velim, i očekivam to od vas, da pazite dobro na moje riječi, i neodnesete krivo značenje, da bi si mogli uobražavati — e sam ja nešto rekao što nisam kanio reći, i ja onda držim da će vam od koristi biti."

"Moje okrivljenje muža, u njegovom odnosu sa ženom sastoji se u deset točaka. Ja ću ih navesti sada redom, jednu po jednu.

"Točka broj jedan."

"Na nedavnoj skupštini 'Udruženja Njemačkih Liječnika", koje je bilo saborisalo u Dra. Jacobi-a kući kroz prošlih petdeset i pet godina, — jedan liječnik predveo nam je neku žensku, koja je trpjela od vuk-rane na obrazu. Slučaj je bio intersantan s dermatološkog pogleda, ali to napominjanje se ne tiče ništa nas ovdje. Što je nama vrijedno znati, je bračni život te žene. Bila je u četrdeset i drugoj godini. Imala je u svemu petnajstero djece, od kojih su osam na životu, a sedmero je bilo abortirano (rodjeno prije vremena, ili mrtvo, pobačeno). U šestnajstoj godini bila se je udala, tako da u vrijeme to kad ju vidjesmo, bijaše udana dvadeset i šest godina. U tih dvadeset i šest godina bila je ona noseća dvadeset i dva puta. Kada sbrojite skupa ono vrijeme, dok je nosila djecu u svojoj utrobi, i vrijeme dok se je oporavljala od tih porodjaja, i abortacije, za-

tim vrijeme dok je odnjihavala te sisavce, itd., vi ćete se nehotice upitati: Pa kada je onda imala vremena za živjeti?"

"I dok su moji profesionalni kolege bili interesirani s istraživanjem udubinah na njenom obrazu, to pitanje mi se namijetalo po glavi, i nemogoh a da neprišanem najbližjem do sebe: "Kakova zvijer je njezin muž morao biti!"

"Dabome, ovo je bio jedan izvanredni slučaj, ali po izvanrednim slučajevima samo, možemo si razjasniti, i navesti stanovite činjenice. No baš tako pretjerano izvanredan nije taj slučaj ni bio. Žene od četrdeset, sa deset, petnajst pa i sedamnajst ili osamnajst zanosenja, nisu baš tako rijetke. Ja ih znadem veliki broj, i njihove žalostne pripovjetke, sa molbama da im se pomogne i spasi se ih od dalnje mizerije, — danomice mi dolaze poštom. (Po nesreću ali, usljed naših drakonskih zakona, moraju biti neodgovorene.)"

"I to je eto prva točka moje optužbe. Moje okrivljenje brutalnosti i nečovječnosti je proti onom mužu, koji misli da je žena samo kao koteća životinja, — koji nastoji da ju samo svaku godinu nabije punom, tako da uz nosenje, porod, babinje i oporavno ležanje, ona nema vremena živjeti, za odahnuti, prerano ostari, i za nekoliko godina nakon ženitbe postane kućna zgvrljavka, nesposobna, i bez svake volje za ikakvo društveno ili duševno djelo, izgubivši sav trag kakvog ideala, kog je ikad u sebi posjedovala. I preveć je istinita neka tragična rečenica da mnoga žena 'nosi u sebi lješinu žene kakova je mogla biti'."

"Više još nego to, moje okrivljenje zauzima više strašan pravac, ako vam kažem — da ta vrst mutana — muža ni najmanje se ne žaca napuniti svoju ženu, ako uprav točno znade da bi joj porodjaj donesao smrt.

Mi liječnici znademo za slučajeve gdje je muž neke žene, koja je trpjela od sušice, nephritisa, preuskog pelvisa, eklampsije ili puerperalne ludosti, — bio upućen na najozbiljniji način da pod nikoji navod nesmije mu žena zanositi. Za godinu ili dvije, eto ti žene k nama, sa već dobro napredujućim trbuhom, i kad njezin čas dodje, onda ili ju takorekuć iz ralja smrti otmemo, ili — prodje tamo otkale se više ne dolazi (a mujo je onda slobodan da ženi opet drugu). I mi znamo za slučaje gdje je bolestna i u mukama žena plakala i zaklinjala da ju se očuva dalnjeg zanosenja, no sve je badava bilo; plemeniti gospon suprug zahtjevao je svoje ženitbeno (bračno) pravo."

"U novembru 1910, 'The Critic and Guide' magazinu objelodanio sam povjest i editorialno komentirao slučaj jedne žene, na kojoj se pet puta provela Cesareanska operacija, kod njezinih pet zanosenja. I akoprem joj je muž znao nakon prvog zanosenja, da ona ima vrlo uzak pelvis, i nikako nije mogla poroditi dijete naravnim putem, on je nastavljao i dalje puniti ju, izlažuć ju time svakiput opasnosti operacije — rezanju trbuha. Istom nakon najposljednje operacije, došlo je liječniku operatoru na um da joj zašije Fallopianske šupljine, i tako za uvjek prepriječi zanosenje. Yes, brutalnost stanovitih muževa, a tih je veliki broj, je nevjerojatna, i poznata je u sve tančine samo liječnicima. Toliko o točki broj jedan."

"Točka broj dva."

"Moja druga točka bavi se predmetom kojeg, većina od vas, usljed naše već petgodišnje agitacije, već dobro poznate."

"Muškarac oženi jednu zdravu, jedru i mladu dje-

vojku. Za dva, tri tjedna ili mjeseca, žena mu počne poboljevati, i za nedugo vrijeme može tako žestoko pasti u bolest, da je potrebna operacija za spasiti joj život. Pri toj operaciji izgubi ona sve organe da nikad poroda ne može imati. Ili se bolest otegne na dulje, a ona postane sad kronični invalid, koji nikad više nezna za jedan jedini zdravi dan u životu. Pa i ako dobije dijete, to može biti rodjeno slijepo, ili sakato, ili tako slabunjavo da umre za nekoliko dana, tjedana ili mjeseci. Desiti se može da se dijete na oko porodi zdravo, i proizkaže symptome baštinjenog syphilisa kad je deset ili petnajst godina staro."

"U kratko, moja druga okrivnja nečovječnosti je upravljena proti mužu, koji po zvjerski uzme zdravu mladu ženu te znajuć ili neznajuć, okuži ju sa odurnom bolesti, ubivši ju time smjesta, ili ju pretvori u fizičnu i duševnu ruševinu, ili joj napravi život strašnijim nego smrt, snabdjevajuć ju sa guravom, sakatom i poluuvehlom djecom. Istina je da sada, u većima gradovima barem, obzirom na predavanja i upute kroz štampu, o seksualnima stvarima, muškarci počinju biti više oprezni, i uobičajilo se već, da dolaze za savjet upitati sposobnog liječnika, dajuć se eksaminirati prije nego li se kane zapravo oženiti. Mi ali još svejedno vidimo dosta slučajeva bračnog okuženja, da nam sve krv vrije pri tom. Pripovjesti koje sam izdao u knjizi: 'Never Told Tales' još se ponavljaju svaki dan. I što je baš najzvjerskije jest to — da mnogi muževi, spoznajuć da su si okužili žene, ignorantne i nedužne, — neće im to da kažu i ne šalju ih k valjanom liječniku, iz straha da ne bi žene pronašle pravo stanje stvari, nego ih drže u neznanju; donesu im štogod iz ljekarne ili od kakovog prtljanca. nadriliječnika, zanemarujuć tako dok bolest ne zauzme već u toliko, da više popravka nema. Ja sam

osobno dosto takovih slučajeva dobio. Tako podli i lakinski neki muževi mogu biti!"

"A sada opet, navesti ću vam jedan mali dogodjaj, koji baca jasno svjetlo na naš društveni sistem, o ekonomskoj odvisnosti ženah. Jedan srednje dobe muž doveo mi je svoju dvadeset i jednu godinu staru ženu, koju je on okužio i sa syphilisom i sa kapavcem (tripeom). Kad sam mu, nakon pretraženja, rekao da je njezino stanje dosta užasno i da će uzeti vremena dok se je izliječi, on, očito pogodivši što sam mislio, reče: 'Ali doktore, nemojte mene radi toga kriviti. Ja sam joj otvoreno rekao da imam te bolesti, i da nije umjestno ženiti se baš onda kad smo se. No ona je silila da možemo.' Tu njegovu izjavu siromašna ženska potvrdi da je istina. Kad sam kasnije, za vrijeme liječenja, pitao ju da kako ga je mogla ženiti pod tim uvjetom, ona mi odgovori da je bila bez doma i samotna sirotinja, i da je bila već sita rada, i da seje bojala dok se gosp. X. izliječi da bi ga mogla izgubiti; nekoja druga da bi ga preotela. A pokraj toga opet, ona nije te bolesti smatrala tako grozomornima. Da je veli znala kako će to ispasti, možda da bi se bila nećkala. Sada, što vi mislite o društvu, koje stvara prilike pod kojima jedna mlada djevojka znalice riskira strašne infekcije; znalice riskira svoje zdravlje i život, samo da se izmakne okrutnome radu i ubijajućoj samotinji, jedna beskućnica i sirota bez prijatelja?"

"Točka broj tri."

"Moja treća okrivnja je možda najstrašnija od svih ostalih. Za sjegurno da je najdelikatnija od svih. Bavi se sa čovjekom, koji brak započinje onda kad su mu već strasti odgorjele, što ja nazivam 'Spolni Pepel.'

Da se jasnije izrazim — bavi se sa čovjekom koji se ide ženiti onda kad je već djelomično ili sasma spolno nemoćan (impotent). Ja to smatram za najveću nesreću, što je čovjek može da jednoj zdravoj, normalnoj ženskoj u dio dade. Veća je nesreća po jednu žensku, dobiti impotentnog muža, nego li okuženog spolnom bolestijom. Ovaj navod, kog sam već izrazio nehotice u mojem predavanju pred ovom skupštinom uprav godinu dana nazad, bio je kritiziran i krivo shvaćen. Ja ga ponavljam i opetovano naglašujem. Da mu i sada možda ne bi uhvatili smisao, hoću radi toga da ga u tančine rastumačim. Dakle ne mislim reći da je spolno okuženje manja nesreća nego li nezadovoljen spolni nagon. Što kanim reći, je ovo: Ako muž pati od spolne bolesti, on može, kroz malu uputu, znati, kako da ne inficira svoju ženu, ali jako malo koristi za ženu koje je muž skroz i potpuno impotentan, usljed možda tjelesnih (organskih) uzroka. Nitko nezamjera mužu u tolikoj mjeri kao ja, ako se takav kani ženiti dok mu je bolest u žestokom stanju; dok ima još bijelkaste krastice na ustnama, ili mu još curi triper, i ja ništa ne bi oklijevao obavjestiti zaručnicu takovog muškarca, usprkos zakona i etične zabrane profesionalne tajne. Ne bi dozvolio zdravom ljudskom biću da posrne u propast, bez da ne bi prstom maknuo, da zapriječim nesreću. Muževi ali, koji točno znadu da su opasno okuženi, i svejedno namjeravaju ženitbu, — nisu mnogi. takvih zvijeri se nalazi, ali ih je jako malo i posebni su to nedotupanci u našem ljudskom rodu."

"Tu su opet, medjutim, brojni slučajevi druge vrsti. Neki muškarac zaručio se sa mladom ženskom. Odlučivši se oženiti. Sve priprave već su bile gotove. Dan vjenčanja bio je već utanačen. I lijepo tiskani pozivi na svatbu bili su rasposlani. Upravo jedan tjedan pred svat-

bom, zaručnik je zadubio se u knjigu: 'Što svaki zaručnik mora znati,' — i dosjeti se da je negdje pred pet ili šest godina imao nekakvi mali 'triperić', koji ali da je nakon mjesec ili dva liječenja bio skroz izliječen. Možebit, takodjer, da je to bio i kakav malecki 'čankirić'. On ali sada hoće se osvedočiti za sigurno da je sposoban ženiti se. Dodje k nama. Istražismo ga, i pronašli nekoliko triperskih gonokoka u mokrači. Ili smo kroz Wassermanov način utvrdili da još syphilisa ima u krvi. Šta ćemo sada napraviti? Bili da mu iskreno rečemo neka odgodi vjenčanje do u nedogled; da stvori time škandal, — da slomi svoje i zaručnice si srce?"

"To bi bilo oktrutno, a isto i bedasto i nepotrebno. To ne. mi to uradimo drugčije. Mi jednostavno rečemo kako može opčuvati žensku od okuženja i da ne zanosi. I to je što današnji moderni liječnici čine. Ja sam na ovaj način udesio stvar već mnogo puta, bez ikakvih zlih posljedica. A medjutim opet, muškarac se valjano uz to liječi dok zbilja sasvim ozdravi, i opasnosti nestane. Da je doktor u Brieux'-ovom pozorištnom komadu 'Damaged Goods', bio tako moderan čovjek, tragedije ne bi bilo. On bi bio dozvolio Georgu Dupont ženitbu, ali bi mu dao nešta da prepriječi gospodju Dupont da ne zanese, dok bi njega opet čestito liječio medjutim.

"Ako se sjećate, gdja. Dupont izmakla je infekciji (okuženju), nego dijete se rodilo sa znakovima syphilisa. To je što se predstavlja u Brieux-ovom komadu, i to je što se obično dogadja u životu."

"Držim da ste me razumjeli. Ja smatram spolnu bolest jednog ženiti se namjeravajućeg muškarca — manju nesreću nego li spolnu nemoć, pošto proti veneričnoj okužbi ženska može biti lahko žaštićena, dok onamo, stalnome nemoćniku nema lijeka, izim — da mu žena nadje izmjenu, ili ljubavnika."

"Sa iznimkom tih paćenica samih, druge neupućene osobe nemaju pojma o patnji ženskinja radi nemoćnosti muškarca; prava je sreća za ženske da ih tako mnogo na svijetu ima koje su hladnokrvne, ili nerazdražljive. Ali one, žestoke krvi, pa i uprav normalne, — joj si ga njima kako one pate! Ta i kućni njihov liječnik, jedva ili rijetko da se može sjetiti što je kod njih zapravo na stvari, jer se one stide kazati mu. Samo specijalistima, izvan doma, iskale i otvore one svoje srce."

"Duge bezsane noći, nemirno praćikanje, goruća žudnja, cijepkajuća srcobol, osušeno grlo, mučno napinjanje u njenom jajinjaku, itd itd., — no jesam li vam opisao jasno? A junak muž, blezgonja, kojeg žena je ovako nezadovoljna i rasplamćena, — leži blizu i spava spokojno, (ili hrče da sve krklja kao u žgančenjaku.) I ako taj odnošaj nezadovoljene spolne strasti potraje, ona dobije anemiju, lice ejoj potamni, crni koluti ispod očiju pokažu se, i prerano ostarenje nastupljuje."

"Ali o cijeloj toj njezinoj patnji muž u svakom slučaju niti nezna. I žena sama dostaput nezna koja je napast s njome, ali ako zna, — ona mu neće kazati. Bilo bi to skroz nečedno, neumjestno, neukusno, stid. To je tobož nedelikatno, besramno po ženu, reći otvoreno da ona posjeduje takav 'unladylike' spolni nagon, iliti seksualnu strast. I tako vam onda dalje patnje se nastavljaju, izim da je član aristokratskog ili ultra-radikalnog kruga, (pa si drugčije tad pomogne, op. prev.)"

"Zapamtite si, da u principu, proti nemoćnima muževima, ja ne mislim na muževe, koji postanu impotentni u četrdeset petoj ili pedesetoj godini, nakon bivši oženjeni već kakvih petnajst ili dvadeset i pet godina. Ta nemoć je često fiziološka, i nikog da bi se krivilo; ili ako se ima koga za okriviti, žena je obično uzrok tome, veći nego li da bi muževa pogreška bila. Grozo-

morno strogo jedno-ženstvo (monogamija) je uzrok impotenciji u nekima slučajevima. Ali ne, ja govorim o muškarcima koji sklapaju ženitbu, a impotentni (spolno nemoćni) su. Ovakovih poznamo dvije vrsti. U prvu spada čisti, i još nevini mlad čovjek, kojem se drugi rugahu da je još 'jungfer' i 'stidljivac' i 'nedužan', bio sve do ženitbe, ali koji je potajno na umjetni način bio odan drkanju, ili mu je u snu sjeme jako često istjecalo. Takav dodje na bračni krevet neokaljan, taj neće okužiti svoju ženu sa veneričnima bolestima, ali njezin bračni život bude cijeli pakao na zemlji, pokraj sveg toga."

"Druga vrst je takovih muškaraca diametrično protivna. Predstavljena je po muškarcu, negdje izmedju tridesete i četrdeset i pete godine starosti, koji je uživao dotle spolni život punom mjerom. On je imao i neimao već dotle kakvog pol tuceta tripericá, i koji je već bio oslabljen sa pretjeravanjem, pa je i spolna strast izgubila kod njega svaki čar, a on sad želi samo da se smiri, i nekoju žensku da napravi 'sretnom'."

"Medjutim, na račun tog čovjeka velikog iskustva u spolnima odnošajima, te 'sretne' žene život neće možda biti tako nepodnosljiv, kao one što je oženila onog mladog 'nedužnog' mladenca, ali čestoput ipak dosta nepodnosljiv da si željela bude izbavljenje, i žaliti što njen suprug nije koju drugu žensku napravio 'sretnom'."

"Radi toga toliko mnogo govorim o spolnima odnašajima medju muževima i ženama, pošto smatram seksualno zdravlje kao prvi temelj sreće u domu. Pa vi znate da ja nisam jedan extremista, niti sam za praviti senzacijonalne izjave, bez podkrijepe sa činjenicama; ali sada ću se tako izjaviti da budete mislili — e sam zbilja taj, jer će vam se činiti da je pretjerano i senzacijo-

nalno. Oni ali, koji su stvar već dublje proučili, potvrditi će moje navode i odobriti mi."

"Izjavljujem ovime smiono, i neoborivo da svaki slučaj 'rastave braka' (divorce), ima svoj uzrok — manjkavost u spolnom zadovoljenju. Može tu doduše biti mnogobrojnih, drugih uzroka kao isprika, ali temeljni uzrok, ispod toga, jest spolna nesposobnost, spolno nezadovoljenje, spolno neslaganje. Gdje je savršeno dobro medjusobno spolno zadovoljenje, onda svi oni uzroci, što se navadjaju kod rastave braka medju sexualno nezadovoljnima, — ili se niti ne napominju, ili ako i da, — onda se sve to lahko izgladi, pregleda i zaboravi."

"Ženska koja je skroz zadovoljna, i nježno se uz to snjom postupa kao sa pravom drugaricom, — pregledat će mnoge mane svog muža, dapače ako uprav znade i to da joj muž kadgod smukne i na stranu, ona će to tobož ili nevjerovati, ili još možda potepkati ga po ramenu za to. Žena, koja traži rastavu braka od inače idealnog svog muža, navodno samo radi njegovog trčkaranja za drugima ženama, jest jako rijetka pojava; takva se možebit desi da je pretjerani vjerski fanatik, ili inače nezaslužuje našu simpatiju."

"Sada ali, zašto je to da mnogi ljudi, koji bi si prije dali desnu ruku odsjeći nego li se ženiti dok im je spolna bolest još neizlječena, nepomišljaju da li su oni spolno jaki? To vam je radi toga, što mišljenje još prevladjuje općenito da ženska nema, ili nebi smjela imati spolnu želju, ili opet, navodno, da je njena sexualna strast sporedna i ne važna stvar, o kojoj i ona sama da malo brige vodi, i o kojoj da muž još manje starati se ima. Vi znate moje mnijenje u toj stvari. Vi znate da ja nevjerujem da je ženska ista u spolnom odnošaju kao i muškarac. Vi znate moju tvrdnju — da je ženska

spolna strast slabija nego li u muškarca, i probudi se mnogo kasnije u životu sa potpunom jakošću, nego li u muškarca. Ali tvrdeć ovo, jest daleko od nijekanja jakog nagona u ženskih; daleko je od nijekanja — da taj nagon iziskiva redovito naravno zadovoljivanje. Ne manjka dapače mnogo do istine u navodu, da mnoge ženske imaju istu žestoku strast, kakvu u opće jedan muškarac može imati; nekoje od njih bivši neprekidno kao plamteći vulkan. I sva ta fakta okrutno su omalovažavana po većoj množini muškoga spola. Tako beznadno su nemoćni spolno neki muškarci, da poznamo više slučajeva od žena koje su bile oženjene nekoliko mjeseci ili nekoliko godina, i još su bile 'jungferice". Ima udatih žena koja je 'djevica' još nakon deset godina skupa živeć s mužem. Poznamo dapače žene koje su bile broj godina udate, deset, petnajst, dvadeset i pet, i kroz sve to vrijeme niti jedan jedini put nisu imale pravo naravno, zadovoljujuće spolno općenje."

"Kakvo je nervozno i fizično stanje tih žena, možemo si bolje predstaviti nego li opisati. Sretnog li supruga ako mu je žena nevina i nije dosta lukava da posumnja u čem neprilika postoji."

"A nesreća je opet, da mnogi muževi mogu biti nemoćni, no još nastavljaju oplodjivati svoje žene u čestima razmacima vremena. To je što **potentia generandi** (stvaralačka moć) i **potentia coeundi** (moć općenja) nesmalaksava jedna s drugom. Neki može biti jak u jednoj bez druge. Prije nego zaključim ovu točku dobro da pridometnem; u mnogo slučajeva nije to zapravo ni prava seksualna nemoć nego neznanje i nespretnost na dnu dnuška neke takve nemoćnosti. Vrlo često dogodi se, da nešto malo potajnog savjeta mužu, ili ženi, pretvori te do onda već sdvajajuće nesretnike u sretan par, uživajuć dalje svu slast života. Posebna

točka morala bi se navesti proti ženiku, koji prve bračne noči ponaša se tako da mu žena za uvjek nadalje osjeća gnušanje pri pomisli na spolno općenje, no pošto je to predmet o kojem javno pred publikom nesmijem govoriti ma uprav i pred najradikalnijom audijencijom, radi toga ću ju ispustiti, napomenuvši ju samo.

Točka broj četiri.

"Sada opet tražim da se radikali u audijenciji posjednu, i dobro paze. Dok su moje prvašnje tri točke ticale se konzervativnog gradjanina, ova točka upravljena je glavno na radikale, — radikale svih vrsti. Ova točka sastoji se iz debate — o silovanju i svodenju mladih curica. Neupozoravam ovime na prostačku vrst toga grijeha, kod čeg muškarac svede jednu djevojku pod obećanjem ženitbe, ili dok je ona pod uplivom alkohola, kog joj je on ponudio. Ova vrst svodenja bijaše poznata već kroz prošlih trideset ili čertdeset stoljeća, i dogadja se kod bogatog aristokrata, i kod najsiromašnijeg radnika. To je prosti lopovluk, temeljen na laganju i zavarivanju i vrijedan najnemilosrdnije kazne, najgrubljeg zakona. Nas se to ali ovdje ništa ne tiče. Napominjem ovime bezobraznu i postojanu kampanju, sistematično provadjanu po mnogima od naših radikala, za mladima djevojkama, sa namjerom — nagovoriti ju da mu preda svoje djevičanstvo, da mu ih one same ponude, tako rekuć."

"Prije nego nastavim dalje, naglasiti ću to; da vam ne kanim dati lekciju o moralu. Ništa mi nije tako daleko od namjere kao to, ništa tako ogavno i protuželjno kao biti propovjednik o seksualnom moralu, koji je općenito samo seksualni hypokrizam (pretvaranje, krinka). Vi dobro znate da ja ne smatram spolno općenje

prije ženitbe ili izvanženitbene odnose jedan gadni zločin; niti ja vjerujem da jedan ljubeći se par treba popovsku posvetu, ili dozvolu magistrata, akoprem, rabeć lukavost i prigodu; bolje je kad se to uredovno sve provede. Na nikoji način nisam ovdje da propovjedam moral."

"Ako bi koja mladja ženska, zrela mozgom i tijelom, došla kroz promišljanje do zaključka da je djevičanstvo čuvati samo jedno zastarjelo, drevno sujevjerje, i ona odluči voditi slobodan spolni život, — ja nemam ništa proti tome. Neka ju Eros, bog ljubavi, blagoslovi. Njezina odluka možebit ne bi mogla ispasti najpametnija, ali niti jedan radikalni mislilac se neće odlučiti da bi se nabacio kamenom na nju, ili njezinog muškog druga. Nego proti čemu sam ja najviše, i što ja najviše osudjujem, jače nego to riječima mogu izraziti jest — lopovsko svodenje djevojaka, kroz nagovor, od šestnajste do dvadesete godine. Djevojke koje još nemaju svoje vlastite pameti, svojih vlastitih osvjedočenja o predmetu, kojih cijela izobrazba sastoji se možebit iz slušanja nekoliko predavanja, kojih je vodeća riječ bila samo 'Radikal'."

"Sa neprestanim zvrndanjem onima djevojkama u uši, da je djevičanstvo samo jedno budalasto sujevjerje; da je spolni nagon isto tako naravan nagon kao glad i žedja, i da zadovoljenje istoga, radi toga, nemože biti grešnije od jela i pića, te onda ismjehavati njihov gradjanski (buržoaski) moral, i dajuć im stanovite vrsti brošurice, radikalne, besramne, i napokon pornografičke a napokon uvjeravajuć ih da im se pri tom ništa neće 'dogoditi,' oni i zbilja uspiju domoći se cilja. A čuo sam da nekoliko svodnika za bludilišta, koji nisu radikali, koji mrze radikalizam, počnu se kao radikalski razmetati u svrhu da mogu posjetiti radikalne skupštine, i

hvatati žrtve ondje. Kako rekoh; općenito, konačno i zbiljski se ih uvjerava da im se neće ništa 'dogoditi', i to napokon uspije da odstrani zapreku. Ali po nesreću, i ne vrlo rijetko, nešta se da, 'dogodi'." A onda, u mnogo slučajeva, svodnik se pokaže blezgavim strašivicom. Ostavlja onda žensku da nosi breme sama. Držite si u pameti, molim vas, da moje okrivljavanje ne temelji se na glasinama; ne na što sam čitao, nego na pravom osobnom iskustvu i znanju."

Moja glasovitost je tako velika, da je već stigla na dolnji East Side, i kroz prošle dvije godine imao sam najmanje tucet mladih djevojaka iz dolnjega dijela grada, došavši k meni plačuć, držćuć ili pak oholo napuhnjenim izrazom, moleć me da ih 'olakšam'."

"Nekoliko ih je opet došlo iz gornje West Side, a nekoje od njih upravo iz Bronx-a. I radikalizam se eto raširava posvuda. I svagdje i od svukud samo ista, srce trgajuća ispovjed. Bila je namamljena, da joj se ništa neće 'dogoditi', a kad se je dogodilo onda je junak sunuo uz kukuruze, ostavljajuć ju samu da leti k doktoru, k babici (primalji), a sam čekajuć negdje skriven u pozadini. U nekojima slučajevima samo, svodnik je bar troškove platio, ali ostali nisu htjeli niti to. Neke od tih žrtava bile su stenografske pisarice, školske učiteljice, namještenice socijalnog odjela države, itd., koje su izgubile svoje pozicije radi potračenog vremena dok su se oslobadjale svog bremena; a mnoge bijahu bolestne cijele mjesece nakon toga, dočim nekoje će ostati nesposobne kroz cio život. Buduć su naši radikali obično siromašni vrazi, nemogu onda prizvati u pomoć iskusnog kojeg 'specijalistu' u toj struci, kao što to mogu žene i ljubovce naših milijunaša; ne, oni moraju prizvati kakvog jeftinog doktora, ili šta je još gore, kakvu ignorantnu primalju, a uzrok je ne nečesto, — doživotno kubu-

renje i invalidnost. (Ovde onde uzmu od djevojke novac, i kažu joj da je stvar uredjena; da su joj osjegurali 'oslobodjenje', a zapravo nisu, — za mjesec ili dva, nesretnica osjeti da je još noseća.'"

"Imao sam priliku eksaminirati jednu djevojku, na kojoj je izvršeno pobačanje (abortion) pred nekoliko mjeseci, po nekakvom prtljavom neznalici. Sve od onda ona je krvarila i skucala sve vrijeme, i morala je pustiti svoju službu, k tome dobro plaćenu. Njezino stanje je bilo strahotno. Ostat će invalid kroz cio svoj život, izim ako se podvrgne temeljitoj operaciji, odstraniti joj jajinjak, Fallopianske cijevi i maternicu. Njezino trpljenje, i općenito stanje bilo je jadno. Ona je to bila što mi je rekla: 'Proklinjen dan kojeg sam prvi put došla na radikalnu skupštinu'."

"Nazvati neku osobu moralnom šugom ne misli se mnogo. Često, i taj naziv je prefin. A onamo; riječ 'moral', znači različne pojmove, kod različitih osoba. Ali ja mislim da mi, radikalni lučonoše, slažemo se svi u pojmu šta znači jedan protu-društveni čin. Ako možemo dokazati da neki stanoviti čin ostavlja iza sebe trag bijede i patnje, bolesti, i dapače smrt, onda smo u pravu nazvati ga protu-društvenim činom, i osoba običajno kriva tih činova, protu-društvena osoba, jedna opasna osoba ako volite reći, ili ako ćete izabrati općenitije poznat naziv, — jedna propalica ili jedan fakin. I sudeć prema ovoj stavci, neoklijevam uporabiti ovakove nazive za muškarca, koji kao vuk medju ovcama zgraba naokolo medju neiskusnom ženskom mladjarijom, misleć samo na jedno· koju će sad bližnju proždrijeti. I ja za stalno držim da umjestna pozornost, i sveopće progonjenje ovakovih gadnih muškaraca, jest upravo sada na redu, pošto je već postao običajan i nalazi se i raširuje po cijelom civilizovanom svijetu. Da-

pače postao je već i junakom evropskih novela."

"Nekojima od vas poznat je Sanin, čudnovata novela. od čudnovatog ruskog pisca. Knjiga ta, koja je izašla negdje pred tri godine, je vrlo glasovita s literarnog gledišta, ali je zločesto i pogubno djelovala na mladež Rusije. Odmah čim je izašla, — ustrojiše po cijeloj Rusiji 'Sanin Lige' slobodne ljubavi, iz čijeg članstva niti curice od petnajst ili šestnajst godina nisu bile isključene. Venerične bolesti i zanosenja, u mnogima slučajevima završujuć samoubojstvom, napravilo je raspad mnoge od ovih liga."

"Pisac tog 'Sanina', Arcibašev, upravo je dogotovio i drugu knjigu nazvanu 'Zadnja Točka', (The Last Point) koje je samo prvi dio do sada izašao. Čitao sam ju u njemačkom, pošto je u tom jeziku prije izašla nego li je rusko izdanje svjetlo ugledalo, a čuo sam da se franceski i talijanski prevodi iste u pripravi nalaze sada. Ako razumijete i jedan od navedenih jezika, možete onda čitati tu knjigu, pošto sam sjeguran, da je nikada nećete imati na engleskom prevodu. Izim čisto pornografičke literature, zbilja je 'zadnja točka' u seksualnom realizmu. U toj knjizi ide autor još jedan korak dalje. Njegov junak novele, Jeneeff, po zanimanju slikar, i bludnik prema osvjedočenju, navadi, naumice smuca naokolo u potragi za najljepšima djevojkama, pa pošto je pristal i ugodne vanjštine, privlačiv, nadje mnoge koje mu postanu žrtvom, te sad dijeli zanosenja i lijevo i desno. To ga ali ne smeta niti najmanje. Da je Nelly, jedna njegova žrtva, djevojče izvanredno simpatične pojave, u šestom mjesecu trudnoće zamislila samoubojstvo, neuznemiruje njegov san ili mir pa niti srce. Ta on je imao već cijeli tucet žrtava, prije nego je nju napustio I pošto on ne pravi kriva obećanja, ne obećava nikojoj ženitbu. pa niti to da će im biti vjeran

ma za kako dugo ili kratko vrijeme, — on sebe smatra moralno bez krivnje i ljage. Što on uspaljuje, razdraživa, navodi, i zamamljuje one djevojke, pri čemu sije propast, nesreću i zlo — u njegovom srcu nema kajanja niti samilosti. Ali što je ponajgore u tome, jest očita činjenica da i autor te knjige, i sam vodeć takav razbludni život; čini se da potpuno odobrava tome svom junaku njegova lopovska djela. Da li je ili nije taj junak na koncu konca bio kažnjen za tu svu agoniju i nesreću, koju je bio dijelio posvuda; da li je ili nije, bio pozvan na odgovornost i došao do osvjedočenja — da je radio kao odurni i okrutni egoista; da li je ili nije, napokon, uvidio da neprestano zadovoljavanje spolne strasti nije najviši ideal na svijetu; da li je ili nije napokon puklo mu u moždjanima da što njemu na čas gasi strast, a druga osoba za to doživotnu patnju i poniženje ima nije pravo činiti, — toga ja neznam, jer, kako vam rekoh, samo prvi dio knjige izašao je do sada. Ali kako god Arcibaševa novela svrši, — ona je znak vremena i imamo se s njome u misli pozabaviti, mi, pametni i čovjekoljubivi radikali, koji ne želimo vidjeti staro nadomješteno novim, ako to novo donosi više patnje bijede i jadne mizerije i više propasti i siromaštva nego li je bilo po starom."

Točka broj pet.

"Moje prve tri točke bile su u glavnom o istom udatoj ženskoj; četvrta točka bijaše o neoženjenoj djevojci. Sad ću opet da trgam koplje za korist žene od četrdeset i pet godina; jedne od najpatetičnijih pojava u današnjeg doba društvu. Postupanje s njom po muškarcima, bili radikali ili konzervativci, je nemalo brutalno."

"Za što je ona? Ne buduć muškarac, a prema njihovom 'pametnom' mozganju — prestavši biti že-

nom, — ona nije više ljudsko biće, i ne mora ju se smatrati ozbiljno, ili postupati s njome kavalirski. Muž joj misli da je ona odživjela svoj život, i nepotrebuje više ništa; stranac ,ili kakav prijašnji njezin obožavatelj, drži da u nje više nije išta ženskog i da nikad više ona niti može osjećati kakvu radost, ili je dati komu. Sveukupno to umovanje je rezultat neznanja i glupe neupućenosti i krive informacije, koja proističe još iz davnih, mračnih vremena pa sve do danas. Već je vrijeme da te bestemeljne predrasude isčeznu. U neznalicah je sveopće mnijenje, dapače i u dosta dobro neupućenih doktora, da žena nakon prestanka mjesečne menstruacije nemože imati ikakvu seksualnu strast, ili osjećati radost pri tom aktu."

"To je skroz neistina. Nekoja žena od pedeset godina može osjećati veću strast, i više patiti od nezadovoljenja te strasti, nego li žena ili djevojka u dvadeset i petoj godini. Menstruacija nije potrebna pri spolnom želikovanju. Spolno osjećanje ne nalazi se samo u jajinjaku. Dapače ako se jaja skroz odstrane, ženska još može uzdisati za spolnim zadovoljenjem. (Čudnovato je, ali moram priznati: kod nekojih se onda strast istom i rasplamti.) Isto kao kod eunuha. Pogrešno je mišljenje. da eunusi (uškopljeni muškarci) ne osjećaju seksualnu želju. Tri su vrsti eunuha, i samo ona vrst, što su bili uškopljeni u djetinjstvu, je bez ikakovog spolnog podražaja. Krivo je mišljenje da to osjećanje proističe samo iz spolnih organa. Kod ženskih, isto kao kod muškaraca, ima tri središta: U mozgu, u hrptenjači i onda u samima spolovima. Dok i jedno od ovih središta ostane neoštećeno; spolni podražaj ostane u istom stanju, akoprem jakost za općenje možebit da je prestala. Rad tog što je ženskoj prestala menstruacija, ona u ime toga ne mora izgubiti želju za općenjem, i veliku joj ne-

pravdu čine oni koji smatraju da je ona radi te manjkavosti spolno neuporabiva."

"Mnoge žene sačuvaju svoju seksualnu strast i moć neumanjenu sve do šestdesete, šestdeset i pete, i dalje. I gotov sam podivljati od gnjeva, videć gdje muž zapusti ženu samo sbog toga što je ona dostigla neku stanovitu starost."

"A nemojte opet misliti da sam ja slijepi puzavac pred ženskima kipovima. Jadi me reći, da neke žene i zbilja zaslužuju da ih se zanemari. Po nesreću, baš je i istina da ima mnogo žena koje misle: dok se samo udaju, da onda dalje nije im potreba držati se u redu. Zanemare se onda; postanu lijene, nečiste i zapuštene. Zubnu četkicu, ispiranje materice, kupanje, sve to je zanemareno. Nutarnje košulje i suknje, i navlaci, taj najvažniji dio ženske oprave, je zapušteno, i vrlo rijetko čisto kako bi moralo biti. Čini se da su već zaboravile da je mnogo lakše dobiti i osvojiti si muža, nego li zadržati si ga za dugo! One, čini se, kao da ne opažaju nešto, što je za požaliti ali je gola istina, da usprkos muškaračkog priznanja ženskom intelektu, taj grubijan, kog mi nazivljemo čovjekom, gentlemanom, — još uvjek nastavlja zahtjevima da njegova žena, ili ženska drugarica prije svega ponajprije ima biti čista, ugodna i ljubezna."

"Neodobravam da jedna pametna ženska, visokih ideala i dobrotvorne, koristne aktivnosti ne bi pristalije izgledala u čestitoj opravi, bivši uz to čista, i privlačiva. Neke ali žene čini se da su baš protivnih nazora. Poznavao sam ženskinja koje su, nakon samo nekoliko godina poslje udaje, imale takav izgled da bi neki čovjek, došašvši sa sedamnajst godišnjeg boravka u samotnoj pustinji gdje za sve to vrijeme ženskog stvora nije vidio — na njezin izgled kakva je, — odkrenuo se od

nje. Takve žene, opetujem, zaslužuju sav onaj nemar kojim ih njihovi muževi časte. No to nisu žene o kojima ovdje govorim."

"Govor je ovdje o ženi, koja je u svemu valjana, što se od jedne žene očekuje ,ali koja je, usljed naravnog fiziološkog toka dogadjaja, izgubila svoju djevojačku svježinu i ljepotu, i približuje se svojoj srednjoj dobi. Njezine vlasi nisu više tako sjajne i guste kao prije, po koja sijeda pokaže se ovdje i ondje, oči njezine izgubiše nešto od prvotnog krijesenja, koža joj nije možda više onako baršunasta, nabori po obrazu negdje te negdje ukazuju se, i nabrana koža za uhom, — prvi znaci približavajuće se starosti, izlaze na površinu. To je zdvojno doba za žensku, ako joj muž nije čestit čovjek. Ta to je ono doba kad ju počinje zanemarivati, vrijedjati, i bježakati za drugima ženama. Ako je konzervativac, onda potajno, a sasvim javno to čini ako je radikal. Potonji začimlje onda naklapati o ljubovcama, o srodnosti duševne ljubavi s nekojom. On razčlančuje ljubav kao slobodnu i nesavladivu, i da je bez ikakve zapreke u tome. On će vam dapače reći: nastavak života sa ženskom poslje neosjećanja ljubavi premo njoj, je isto što i prostitucija. I onda još kad on na to ostavi ženu, njegovi prijatelji, radikali, mogu pljeskati u znak odobrenja; na svaki ali način — oni mu neće to zamjerati."

"Jadna žena, izgubivši svoju mladost, svoju ljepotu ,i možebit zdravlje svoje, u službi toga muža i njegove djece, — nema sad prava na obzir. Može sad svršiti svoj život u samotinji i ostavljenosti, onako kako si je samo kadra udesiti."

"Takav mutan, bez obzira je li pripada konzervativcima ili radikalima, potreban je dobre lekcije u tom

predmetu. Jedino, i ponajprije, i za sva vremena — neobezčastimo svetog imena, — ljubavi."

"U 999 slučajeva od 1,000 — nije to ljubav, nova ljubav, što tjera muža proć od njegove srednjedobne žene; ne, želja je to za svježim, mladjim ženskim tijelom. (U toj želji, medjutim, nema ništa zločinačkog ili griješnog; to ne — očevidno to je naravna želja, i što je naravno nemože biti griješno ili kriminalno. Ali pustiti uzde sasvime takvoj želji, i skroz zanemariti ženu, prema kojoj, usprkos nekolicine radikalnih prećeranaca, imamo i osjećamo neke obveze i dužnosti, — je grješno i kriminalno.)"

"Razgovarajuć o ovom predmetu jednoč sa nekoliko mojih prijatelja, jedan od njih, član 'Sunrise Cluba', pridobaci 'Oh, lahko je Dru. Robinsonu o tome tako govoriti, kad on ima onako krasnu i ljubaznu ženu. Da je on na mjestu nekog drugog kog ja poznam,' — mislim da je time mislio na sebe, — 'on bi govorio drugačije'. Pa dabome; ne mogu reći šta bi govorijo da sam osjećao i mislio nego što da. Naše misli su bojadisane po našima osjećajima, više nego to i nazrijevamo, i vrlo često mislimo da si sami sebi protuslovimo; govorimo o našima subjektivnima osjećajima, koje uzimamo kao abstraktne misli. Držim ali, da sam upravo točno onako uradio kao onaj navedeni radikal sa svojom ženom, još bi ja tvrdio da je postupanje, kojem su mnoge žene podvrgnute, nepravično i okrutno. Kad si čovjek postavi neko pravilo, princip nekakvi, kojega on ali ne slijedi; ne ravna se po njemu, — ne znači to onda da to pravilo, ili načelo, nije dobro, nego uzima i znači — da je čovjek slabić."

Pročitao sam što napisah u ovoj točki, pa nisam zadovoljan. Bojim se da ova razdijelba nije tako jasna, i bez mogućnosti možebitnog nereda, kao isto i dru-

ga poglavja. Da se izbjegne, ako je samo moguće, svakakvom nesporazumku, naglasit ću slijedeće: Što sam u ovoj točki kazao ne znači:

"1. Da ja vjerujem u to — ako se ženska za muškarca udaje da mu ona predaje tijelo i dušu, i da on ne može podržavati ikakvo prijateljstvo s drugima ženskinjama.

"2. Da bi ja vjerovao u absolutno jednoženstvo. Kako sam već prije kazao, i negdje drugdje; jedna čestita i valjana ženska će zažmiriti na jedno oko, i ne gledati svog muža eventualne pogreške. (Ovdje bi ja nešto doda u obranu onih žena koje zapravo ljube svoje muževe, ali da čujemo doktora što veli dalje. Op. prevadjača.)

"3. Da ja vjerujem — da muž i žena moraju zajedno živjeti na svaki način i pod svim okolnostima. Baš obratno; gdje se nikako njihovi karakteri nemogu složiti, ili gdje je očita mržnja jednog proti drugom, onda je bolje za te dotične da se rastave. I što prije tim bolje. Bolje je po njih, bolje za djecu njihovu, i bolje po ljudsko društvo."

Točka broj 6.

"Ova točka bavi se — o postupanju sa ženom koja je neplodna. U prijašnja vremena uvjek se je krivnja bacala na ženu, ako oženjeni par ne bi imao djece. Ako žena nije uspjela da porodi svome gazdi baštinika, spopalo ju se i odvuklo k doktoru, gdje su ju svakojako popravljali, itd., pa još to ako nije pomoglo, onda su ju često odstranili, rastavom bračnom. U ovom, po čovjeku sklopanom svijetu, nije nikad ni ljudima a niti onima doktorima palo na pamet: da potraže uzrok kod muža. Živa je činjenica ali, to sada već znademo, da je u velikom broju tih slučajeva pogreška kod muža a ne kod

žene. U mojoj vlastitoj praksi, pronašao sam da je muž u 80 procenti bio uzrok braku bez djece."

"On je imao ili congenitalnu aspermiju, ili što je više općenito, azoospermiju, ili su mu izbacivajuće žlijezde bile začepljene s abilateralnim epididymitisom tripera ,ili ju je okužio i na taj način napravio neplodnom. I ja sada niti jedanput neću liječiti ženu radi tobožnje neplodnosti, dok nisam prije pretražio njezinog muža, pošto jedna eksaminacija muža kroz samih pet minuta, često uštedi liječenje i navlačenje ženske kroz mjesece i mjesece, a beskoristno. Ali vanjski svijet još si to dokazati neda, i ženu se još okrivljuje u slučaju neplodnosti. Dostaput, muž navadja neplodnost kao uzrok, samo da se riješi žene. Po sreću, žene počimaju da i u tom uputu dobiju."

"Mojih prvih šest točaka bile su najvažnije. Ostale četiri od manje su važnosti, i biti će mnogo kraće. Ova točka raspravlja o nazorima radikalaca glede davanja potpore ženama. Naši radikali smatraju naplatu makar kakve potpore 'prokleta nepravda'. Tako se je jedan izrazio. Drugi opet nazivlju to 'zakonito otimanje'. I opet moram reći: kako sebični grubijani ti muškarci da su!"

"Šta bi vi radi da jedna ženska čini, nakon što je dala svoje najbolje godine života, i više nije dostatno lijepa za dobiti drugoga muža, ili jaka dosta i mlada da nauči kakvo zanimanje ili obrt? Je li da ide prositi, ili se baciti u skitanje? 'Žena bi morala biti ekonomski neodvisna'. Morala bi biti, ali ona nije u sadanje doba. Bavimo se sadašnjošću a ne sa budućnosti. Moguće je, ili baš i sjegurno, da u buduće kad žene budu na istom ekonomskom stepenu kao i muškarci, mnogo ružni i inače nepristali muškarci, koji imaju svoj izbor sada, morat će da budu zaista bez žene."

"Oni budu ostali stari neženje proti svojoj volji,

isto kao što imamo sada nedragovoljnih starih usidjelica. Ali, kako rekoh; govorimo o sadašnjosti a ne o budućnosti. U današnje vrijeme, kad se muškarac ženi onda načini jasan ugovor za opskrbu svoje žene do zadnjega njezinoga dana; pa ako mu nije po ćudi, i želi se je riješiti, sasma je pravo da ju potpomaže proti stradanju i propasti. Mnoge žene razumiju dobar zanat ili struku za vrijeme udavanja. Uzdržavajuć kućanstvo ili odgajajuć djecu, koja imaju običaj dolaziti na svijet i onda kad ih se ne želi, — prisili ženu da napusti svoje naučeno zvanje, pa nakon deset ili dvadeset godina one to zaborave kao da nikada nisu ni znale ništa u mladosti. Poznam ženske, doktorice, dentistkinje, apotekarice, koje sada, nakon nekoliko godina oženjenog života, ne bi zaslužile niti za sol u varivu pri nekadašnjem zanimanju. Je li bi to bilo pravo sada istjerati ih na ulicu, bez da ih se opskrbi dovoljno?"

"Dabome, poznam neke radikale koji će reći da ženska ne mora zapustiti svoje zanimanje kada se udaje. Tu bi ja ali rado vidio, koja bi držala svoju službu, i osobito da prati dalnji napredak u svojoj struci, sve modernije metode, — sa četvero djece natežuć ju za suknju. Može i to biti, i bilo je toga već, ali ja ne govorim o izuzetkima; govorim o popriječnima, svagdanjim slučajevima."

"I rad tog — ne budite okrutni prema ženi, koja je u nuždi za opskrbu. Nije to milosrdje što joj daješ; duguješ joj to. Da si joj plaćao redovito koliko je bila vrijedna, možebit ne bi ni trebala sada tvoje potpore. A sramota je i vidjeti ženske udate deset, dvadeset i trideset godina radeć kao ropkinje a neimajuć krajcare jedne, koju bi nazivale svojom. One imaju hranu i krov nad sebom, imaju se u što odjenuti, uresa svakakvog, ali nemaju nikad neku svoticu novca s kojim bi mogle ras-

polagati prema želji. To si one moraju nabaviti ili potajno, ili moraju klecati i moliti svog kaponju za dozvolu. Sramotan i podli način postupka."

Točka broj osam.

"Znate dobro da ja nevjerujem — da jedan ljubeći se par potrebuje dozvolu popa ili magistrata, i osobe koje odluče živjeti tako bez licensa, ne gube ništa u mojoj uvidjavnosti. U nekojima slučajevima još ih više cijenim, jer se hoće više kuraži za živjeti na taj način sjedinjeni, u slobodi. Svejedno ali, ja držim, pod današnjima društvenim odnošajima ,muškarac koji pristane živjeti sa ženskom bez da ju ženi, je okrutan i ne ljubi ju dostatno. Ne, nikako ,pa makar on kako lomatao i dokazivao da ju ljubi. Prema današnjima uvjetima društva, ako ženska živi s muškarcem bez uredovne dozvole, predmet je mnogih poniženja, izrugavanja i napadaja; njezina pozicija je njoj štetna i manjkava, osobito u slučaju da dijete dobije, muž joj umre, itd., da muškarac, neprivoljen na takvu uredovnu ceremoniju, bedasta i smušena kako mu se i čini, za izbjeći svim ovakvim nepogodama, — nije idealni ljubavnik, niti ju u istinu ljubi."

"Dabome da nam je poznato debatiranje o vezanju samog sebe doživotno ,i onda — da li će prava ljubav pokazati se trajnom, itd., itd. Ali ljubav koja ovako mrzlo kalkulira i nagadja da bi neko doba mogla prestati, zapravo je već prestala."

"Ljubav, koja i najmanji dašak ima da bi jednoč mogla ohladnjeti, već je smrznuta. Prava ljubav ne misli na mogućnost da bi ikada prestati mogla. Prava ljubav doista nekad i doživi konac, ali dok je trajala nije niti sjenke sumnje imala da bi kraj tako došao. Ako ljubav pogledava u budućnost, računa, promozgava i nagadja, to onda nije ljubav. To je jedna niska patvo-

rina ljubavi, a ne ona visoka, prava božanska iskra. Znam ja to, za sjegurno, da je ženskinja na svijetu koje, kao junakinje u Grant Allen-ovom komadu 'The Woman Who Did' i u Edouarda Rod-a 'Au Milieu du Chemin' (Sredina puta) neće se udavati, cijeneć njihovu umišljenu slobodu tako visoko, da sa muškarcem neće živjeti, osim u slobodnoj ljubavi. To je ali druga pripovjest: ako to ženska baš zahtjeva tako, — ona si je vlastiti gazda. Ali i u ovom slučaju uprav, ako muškarac zaista ljubi tu ženu, on će sve sile upotrebiti da ju nagovori na pozakonjenje. kao što je učinio junak u Rodovoj noveli, i kako je junak u Grant Allena noveli nastojao ali nije uspjeo, što je prouzročilo junakinji neugodnosti i dovelo ju na samoubojstvo."

"Nemogu na inače nego vjerovati da upravo najslobodoumnija ženska može biti zahvalna muškarcu koji ju nagovori da se zakonito ožene (izim ako se takva ženitba radi kakvih zakonitih zapreka nemože sklopiti), i nadalje, držim da uprav najslobodoumnija ženska osjeća nešto odvratnosti prema muškarcu, koji privoljuje imati ju uvjeke, u faličnoj i ponizavajućoj poziciji. Ako krivo mislim, daj onda neka se koja radikalno misleća žena ustane, i dokaže da je protivno bolje."

Točka broj devet.

"Ova točka tiče se konzervativaca ponajviše, akoprem naši radikali isto, nisu bez prekršitelja u ovom. Napominjem ograničenost djelatnosti, pod kojom muževi nastoje svoje žene držati. Da jedan stari konzervativac drži: ženino je mjesto kuhinja i dom, svi to već dobro znamo. Vrlo mnogi od naših radikala da nepostupaju bolje u tom smjeru, i to znamo. Dapače, žene socijalista tuže se da ih se drži u neznanju o pravom životu njiho-

vih muževa. Izvana kao da im se priznaje jednako pravo i prednosti, ali oni, njihovi muževi, još se drže predrasude da suknja i oplećak su u tom samo umetavači, i stvari u opće bi bolje ispale da one neupetljavaju u to, nego da se drže svog vlastitog kruga. Uzrok je to da žene nekih naših radikala moraju onda sprovoditi život u samotinji, monotoniji, ne mnogo bolje nego li žene naših farmera, kojih se najveći postotak nadje u našima ludnicama."

"Ovakovo smatranje žene, kao potajnim prezirom, i slabo sakrivenim negodovanjem, još se nije iskorenilo. Učenjaci dapače, za koje se drži da za njih nema stege i nepristrani su, i navodno nepoznaju granica pojmova o narodnosti, klasi, spolu, boji, itd., nemogu na inače nego pokazati se nekad te nekad u pravoj boji. Dostatno je napomenuti gdju. Curie, koju nisu htjeli uzeti za člana u Franceski Institut, muški članovi istog, radi toga što nosi suknju, što je ženska. To je ogavan nazor, a osobito onda je baš nesraman i bezobrazan, ako se to dogodi kod naših radikalaca. Ne mora se biti sentimentalni mekiž u tomu, — netko može držati da je žena inferiornija nego muškarac u mnogima sposobnostima njezinima. i dosljedno ne bi mu nikad ravnom postala u mnogom pravcu ljudske djelatnosti, — ali još se može tražiti da joj se pruži svaka moguća prilika za razvoj; da joj se barem izrazi priznanje za djela postignuta, i za nastojanja koja su joj se oživotvorila."

Točka broj deset.

"Dok se dvostruki moral spolni drži abstraktno, neumjestan i neprav, još, kako već spomenuh na drugom mjestu, postoji i fiziološki i društveni uzrok za ovakav dvostruki moral. Nije on postao kroz ljudsku zloću samo.

Samoživnost u ženske je više pogodna i socijalno više važna, i akoprem mnogi od naših naduvenih neznalica napinju se svakako; još neće uvjeriti svijet da je razuzdani način života u momka ili muža ,ista ozbiljna afera kao što tako živuće djevojke ili udate ženske. Ja imam veliku sumnju, da oni što to tvrde pozitivno, vjeruju to samo u koži izvana, duboko ali u srcu — oni do toga ne drže. Da, opetujem, samoživnost u ženske je važna stvar, i jedva bi mogao vjerovati da se nalazi ma i jedan čovjek tuj u klubu noćas, koji bi osjećao mir u srcu na glas da mu je neudata kći zanosila"

"Naprotiv opet, naglašujem da je držanje muškaraca (moram reći, i ženskinja) prema ženi koja se je u času strasti ili na prevejani nagovor muškarcu predala — neizmjerno okrutno i brutalno. Osobito je to ako nosi znak "grijeha', to jest, ako je po nesreću zanosila."

"Treba se rad tog dozvati k pameti, i za volju ugodnijeg života budućeg djeteta, niti jedna ženska, pod današnjim društvenim sustavom ne bi smjela imati nezakonito dijete; ali ako je tako nesretna da ga dobije, ili ona želi da ga dobije, za to onda neka se nitko nestara, onaj koji bi se usmjelio nabaciti kamenom na nju, sam bi morao biti kamenovan."

"I sada prije nego zaključim hoću da napomenem još nešto, bez da pravim i od tog jednu posebnu točku. Napominjem ciničkog, odurnog muškog gada, općenito konzervativca, ali nerijetko i radikala, koji nakon što mu je uspjelo nagovoriti žensku da mu se poda, — izrugava se od nje; mrzi ju, i sa gnušanjem govori o njoj pred svojima intimnima prijateljima. Čudesna je to psyhološka pojava! Prisiliti neku osobu da učini nešto, reći joj da je nezrela tikva ako neće, i mrziti ju onda ako je glupa da to učini!"

"Umjestna bi tu bila možda i jedanajsta točka. Reče mi jedna žena: najveća nečovječnost muškaraca prema ženama jest — zašto ih ne žene, već moraju ostati stare djevojke u tako velikom broju. Ovo ali, ja smatram, je kriv naš ekonomski sistem. Pod boljima društevnim i ekonomskim uvjetima muškarci bi jedva dočekali da se mogu oženiti, a samotno, patetično stvorenje poznato kao 'usidjelica', ne bi bila tako česta pojava, i njihov broj ne bi se povećavao svake godine."

"Radi toga ja niti ne krivim muškarce radi ove nesreće. Čovjek ima dosta odgovornosti sam svoje, a nekmoli da ga se okrivljuje za društvene grijehe, za koje pojedinac nije odgovoran."

Opetovanje.

"Gotov sam. Dozvolite mi da ponovim u kratko sadržaj ove duge lekcije. Okrivljujem muškarce radi brutalnosti i nečovječnosti prema ženama. Ta brutalnost i nečovječnost sastoji se:

"U smatrajuć ju da je kao koteća životinja, dobra samo za fabriciranje i tetošenje djece."

"U okuženju njezinog tijela spolnom bolešću."

"U zanemarivanju ili omalovaživanju njezine spolne naravi."

"U držeć ju neplodnom košnicom, a muževa je krivnja."

"U nedozvoljavanju da i ona sudjeluje i znade za aktivnost muža, i zapostavljajuć ju na samotni monotonski život."

"U preziruć ju i mrzeć ju za iste grijehe, kakve muškarci počinjaju od najranije mladosti do najvišje starosti."

"U zavarivanju njezinom dok je još premlada, bez

prijatelja i pomoći, a onda puštajuć je da breme sama vuče kad u propast zagazi; i u odbačenju njezinom onda, bila oženjena za njega ili ne, nakon je služila njegovima svrhama i nema više ljepote i svježine mladosti."

"To je moje okrivljenje proti čovječjoj životinji nazivanoj muž, jedan rod kojemu fizično i duševno veseo sam što pripadam, dočim radi morala stid me je nazivati se njihov suplemenjak. I to je, pošto su naši radikali isto tako krivi u ovima točkama kao i konzervativci, glavni vjetrogonje u jednoj važnoj točki, da sam se odlučio govoriti o ovom predmetu pred jednom radikalnom audijencijom."

"I bude li ovaj moj govor i najmanje doprinesao da se blažje bude postupalo i simpatičnije sa ženama, budem se osjećao bogato odštećen za moje vrijeme rad uporabljeno za pripravu ovoga, takodjer i za četiri ili pet sati sprovedenih u ovoj bez ventilacije dvorani, u uzduhu napunjenom sa carbon-dioxide, duhanskim dimom i bezbrojnim bacilima."

POGLAVJE 5.

Štetnost po zdravlje i spolnu snagu usljed spolnog neopćenja.

"Pitanje o spolnom neopćenju je od važnosti za milijune muškaraca i žena takodjer. Niti jedno pitanje neupravlja se na nas tako često kao pitanje: 'Da li spolno neopćenje ima upliv na zdravlje osobe?' I traži se na to točan odgovor — da, ili ne. Točni odgovori nemaju mjesta u liječništvu. Mogu biti potrebni u ispitnom priručniku slušatelja liječništva, ali niti jedan liječnički stručnjak da bi se dao zavesti na pozitivni odgovor u

tom smjeru, jer dogmatike u medicini nema. Pitanje upliva na čovječje zdravlje radi spolnog neopćenja, — ima dva pravca, o kojem svakojem pojedino ima se najprije razglabati. Prvi je: upliv neopćenja na cijelokupno zdravlje osobe, a drugi: upliv neopćenja na spolno zdravlje napose."

"Držim da imam toliko iskustva u spolnima neurednostima i boljeticama te vrsti, i toliko vremena posvetio študiranju seksualnog pitanja u normalnim i abnormalnim odnosima kao ikoji drugi na ovom, ili makar kojem drugom kontinentu. Radi toga dakle, mislim da će moji navodi u spolnima pitanjima imati važnost. I kako gore rekoh, dogmatične izjave u ovome nemaju smisla, ipak, moje izjave o iskustvu osobnog istraživanja i raspitivanja, mogu se primiti kao mjerodavne. Budemo sada raspravljali svaki dio napose:"

Da li se neopćiti spolno slaže sa potpunim zdravljem?

"Ili s drugima riječima: možemo li osvjedočiti naše pacijente i publiku, koji od nas liječnika traže savjeta, da potpuno odreknuće od spolnog općenja, u nikakvom načinu ne bi zlo uplivalo na sveopće zdravlje? Na ovo pitanje **općeniti** odgovor jest: odreknuće spolnog općenja — neškodi zdravlju. Ali nekoliko uvjeta moram napomenuti."

"**Prvo.** Nomalno zdravima muškarcima neškodi."

"**Drugo.** Muškarac mora znati, vjerovati da mu ne škodi. To jest, onaj koji se toga odrekne mora znati da mu to odreknuće ne donosi štete. Uobražavanje ili sugestija igra u ovom veću ulogu nego ma u čem drugom u životu čovjeka. Ako si on uobražava da je općenje potrebni faktor u životu odraslog muškarca i da je sustezanje od tog štetno, onda doista bude štetno **njemu**. On će si stvarati u mašti svakojake boljetice i može se sam zapravo natjerati na nervoznu neurasteniju."

"Ali osvjedočiti jednoga, da mu odreknuće niti u čemu štete donesti neće, onda ovakav snosi to s većim mirom i ravnodušnošću."

"**Treće.** Dotična osoba nesmije si dozvoliti da misli samo o toj stvari. To je vrlo važna napomena. On mora znati da **nemože** ili da **ne mora,** i sad kao da bi odsjekao. Ako će on neprestano o tom misliti ili čitati pikantne knjige, ili posjećivati predstave kazalištnih, razdražljivih prizora, a uz to sve nastojati da se drži svog odreknuća, — taj će za sigurno štetovati na zdravlju. Možebit će uspjeti da se time domogne blažjeg kroničnog prostatitisa, koji će završiti zao okrug, a rezultat toga bit će jako neugodan. Čudnovato je kakav upliv ima pojam ili značenje od 'ja nemogu', 'ja ne moram' na mnoge osobe."

"Na primjer, ima dosta razboritih muškaraca okuženih sa tvrdokornim kroničnim triperom ili syphilisom. Oni se povlače po šest mjeseci, jednu godinu, dvije, a sifilitičari dapače po tri ili četiri godine bez općenja, pa kako se može vidjeti i nazrijevati, bez i najmanje štete po njihovo zdravlje, ili je još koristno po njih. Isto je to istina kod jako pretjeranih, religioznih fanatika."

"**Četvrto.** I ovo je najglavnija točka u tome, — takva osoba mora biti skroz zaposlena; mora biti sasvim zanešena u svoj rad, študiju kakvu, izum kakav, ili zanimanje ;njegovo djelo mora ga svega zaokupiti, misli njegove absorbirati, mora da nezna za riječ 'danguba' ili lijenčarenje. Osobe tako zaokupljene u svoj posao, male poteškoće bi smjele imati u vodjenju skroz abstinentnog života; dapače abstinencija čini se da im je potrebna pri njihovom zanimanju."

"Poznajemo učenjake skroz odane njihovima originalnim istraživanjima, osobe opet pišuć velika književna djela, revolucionarce zatim, koji posvetiše svoj

život oslobodjenju svoje domovine, i za ovakve osobe seksualni odnosi **ne opstoje.** Običavahu živjeti po deset dvadeset i više godina tako, u potpunom zdravlju, boljem možebit nego li druga ,obična osoba."

"**Peto.** Važna pripomoć u tomu je — život na svježem zraku ,koliko najviše moguće. Kupanje i gibanje u naravi i ine okolnosti pridonašajuć k stalnijem zdravlju. Obično se misli da zdravlje i jakost tjelesna sadržava veću pobudu za seksualno uživanje i razraženost itd. To mišljenje je dosta često samo djelomično opravdano. Jaka i zdrava osoba osjeća manje razdraženosti, može se obuzdati lakše nego li slabiji, koji se ne kreće, i obavlja obično svoje zanimanje sjedeći itd. Ovaj potonji brzo se razdraži, nemože se obuzdati i ako ima manu 'ejaculatio praecox', — (prenaglo isticanje sjemena), snaga mu je spolna postojana, i često za tim ide. Mnogi liječnici znadu slučajeva gdje su bolestni na sušici muškarci tvrdo mislili da to baš moraju činiti, što i zbilja obistinilo se svaki dan kod njih. Dobro zdravlje nije nikada opasnost. Vrlo često ono je zaštita proti pretjerivanju seksualnom, i onom — uživanju opojnih pića."

"A sada reći ćemo onako mimogred još o jednoj općenitoj, ali neistinitoj tvrdnji: da što je više netko zdrav i čvrst; tim više da je spolno snažniji. Tomu nije tako. Mi smo imali posla sa priličnim brojem atleta, kojih je tjelesna snaga bila izvrstna; svaka mišica na tijelu razvijena, čvrsta i lijepa ,tu nije bilo kretnje i vježbe u kojoj se ne bi odlikovali; ali spolno bijahu skroz nemoćni, kad dodjoše savjeta i pomoći tražiti."

"**Šesto.** Alkohol sadržavajuća pića ma u kojem obliku, škodljivo je uživati, a mesa što manje uzimati, tek neku malenu porciju samo jednoč dnevno."

"Pod navedenim uvjetima posvemašnje odreknuće

može se održati, kod većine muškaraca, sa dobrim zdravljem, duševnim i tjelesnim, pa bilo to za godinu, deset godina, i upravo cio život."

"Da izbjegnemo svakom nesporazumku, pridodat ću da se gornje izjave tiču osoba koje su već imale seksualno iskustvo. Kod mladića, koji još to iskusili nisu, drugčije se stvar ima: ti su intenzivno znatiželjni; divljački pretjerane nade, itd., i ovi osjećaji i željkovanje ako zasićenje ne nadju, mogu prouzročiti različne neugodne symptome, dapače duševno poremećenje (neuroses, psychoses). U drugima riječima: lakše je seksualnu abstinenciju održati ako se već ima seksualno iskustvo, nego li bez iskustva u tomu. To vrijedi za muškarce. Sa ženskima baš protivno je slučaj."

"Dolazimo sada na drugi dio našega predmeta."

Upliviše li seksualna abstinencija na spolno zdravlje?

"Drugima riječima: Da li će odreknuće od spolnog općenja za dugo vrijeme oslabiti spolnu snagu — moć općenja ili moć plodnosti (stvaranja) — ili ne? Ovo potonje, priznajemo nerado ali moramo, da, oslabi. Odreknuće (abstinencija) kroz znatno dugo vrijeme uzrokuje oslabljenje muške seksualne živahnosti. Akoprem nismo sasvim na čistu, nakon kako dugog vremena, ali osobno ispitivanje na različite načine i s povjerljivih izvora, tjera nam svaku dvojbu i obistinjuje našu gornju izjavu."

"Baš nedavno, jedan liječnik od trideset i pet godina starosti, u opće savršeno zdrav, došao je k nama pitati za pomoć. On je bio bijesan na 'vikače i licumjerne neznalice', koji proglašuju smušene rezolucije i trse se dokazati narodu da je posvemašnje odreknuće jedna koristna stvar u svakom pogledu. Reče zatim, da je bio potpuno zdrav i spolno snažan, općeć umjereno; nekako onda radi moralnog obzira, ali glavno zaveden po to-

božnjima velikanima u liječništvu — da abstinencija niti najmanje nije škodljiva, namisli on da totalno abstinentan život dalje provodi. A sada, nakon sedam ili osam godina, nadje on sebe skroz spolno nemoćnim."

"Mi smo si to uzeli naprvo, da sakupljamo podatke u baš ovom predmetu. Imasmo luetičnih pacijenta, koji se odreknu općenja za tri, pet godina, i na upit dobismo odgovor da je i snaga oplodnje i snaga općenja (pobude) smalaksala. Radi toga opetujemo našu izjavu da posvemašnja abstinencija kroz podugo vrijeme oslabljuje seksualnu snagu, — isto kao što i pretjerivanje iste to napravi."

"Zloporaba i neuporaba ikakve funkcije prouzrokuje oslabljenje iste."

"Kao što smo izjavili i dokazali, gornji dokazi su točni, i pokazuju stanje velike većine ljudskoga roda. U liječništvu, medjutim, nema pravila ili reda, prema čemu bi se imalo ili moglo mjeriti svakog individua našeg plemena. Ako baš i nije do sada naglasivana rečenica potpuno istinita da je **svaka** osoba narav i sustav i zakon lih samo za sebe ,istina je da se ljudstvo može klasificirati u neki broj grupa, koje se mogu kao jednine, kategorije, zakoni medju se smatrati."

"Ovo je sigurna istina u seksualnom pitanju. Tu je na primjer jedna klasa ljudska, ali ne brojna, — ne mislimo abnormalne perverte, — sa tako jakom seksualnom strašću, da im je seksualno općenje obsolutna potreba. Ako toga nemaju, nisu onda ni za kakav duševni rad, razdražljivi postanu, svadljivi i 'ništ koristi'. Ovu vrst osoba naša izjava u prvom dijelu se ne tiče."

"Sad kao da žalimo što smo napisali gornji paragraf, jer može nastati pobuna da će nekoji čitatelji početi uobražavati si da oni u ovu vrst pripadaju i da im je abstinencija nemoguća; da im bude škodilo, itd.

Požurujemo se ali odmah i pridodati da je jako mali broj ovakovih opet osoba, i dobar dio tobožnje seksualne njihove potrebe je više umišljen. Smiješno je upravo kad i kad slušati neke osobe, — mlade, srednjodobne i starije, gdje se hvale da je njihova seksualna požuda nezasitljiva i dapače orijaška bajage. Kad im onda rećemo da to imaju pustiti kraju kroz pet, šest ili osam mjeseci bez općenja, ili kako dugo već njihov slučaj zahtjeva, onda se ustuboče proti tome; da to nemogu, da je to absolutno nemoguće, itd. Ali kad im prikliještimo pouzdano i čvrsto, pa makar i uvredljivo, da oni **mogu** bez toga to vrijeme biti, i da njihova tobože nesavladiva kao Niagara strast ćopi u njihovom uobražavanju, —onda se skutre, i ne čujemo više njihove galame."

'Kako god ima osoba snabdjevenih po naravi sa prežestokom seksualnom pobudom, tako isto ih opet ima kojima je ikakvo spolno razdraživanje skroz ubitačno. Ovo je vrlo važna pojava, tim više što niti liječnici općenito ne znadu za to. Ne govorimo sad pri ovom o osobama sa srčnom bolešću, ili imajuć arterio-sklerosu, itd. Da je ovakovima opasnost u spolnom općenju, poznata je već stvar. Imamo ali osoba koje izgledaju potpuno zdrave u cijeloj pojavi. Pretraživanjem ne može se pronaći ikakva klica bolesti kod njih, i dapače spolna pobuda im je neumanjena. I još — jedno jedino općenje spolno djeluje na njih kao pretjerano velika porcija otrova, ili kao da bi ih udarcem malja klopio po glavi. Postanu skroz kao do temelja skršeni, tjelesno i duševno i kao da ilustriraju u još povećanom smislu stari latinski adagio: **omne animale post coitum triste.** Starost čini se da nije važan faktor, jer nalazimo pacijenta takovih od tridesete pa do šestdeset i pete godine starosti. Takve

osobe, izim ako se izliječe, moraju se odreći spolnog općenja kroz cio život.

"Kratko opetovanje gornjih izjava može biti od hasne:"

"1. Normalni ljudi, zaokupljeni svojim zanimanjem, radom, da im svu pažnju obuhvata, i odlučili su živjeti abstinentno i koji znaju da im takav način života neće zdravlju donesti štete, i alkoholična pića nikako uživati neće, meso vrlo umjereno za hranu imaju, — mogu voditi abstinenciju godine dugo, pa i cijeli život, bez štetnih posljedica za njihovo zdravlje."

"2. Spolno neopćiti kroz znatno dugo vrijeme običava oslabiti spolnu snagu. Može se postati skroz impotentan (nesposoban), djelomično, trajno, ili samo privremeno."

"3. Mali broj je osoba sa prekonaravnim seksualnim nagonom, kojima je općenje neophodna potreba. Mi nemamo prava savjetovati takve osobe na abstinenciju. Ali moramo paziti da ne zamjenimo seksualnu hyperesthesiju, pretjeranu razdražljivost, za pravi libido sexualis."

"4. Tu je opet druga klasa, inače savršeno zdravih kojima je i najumjerenije općenje previše štetno. Izim ako se ove osobe izliječe od te mane, inače im se mora općenje za uvjek zabraniti."

POGLAVJE 6.

Dvostruki moral, i posljedice abstinencije na oba spola.

"Nema tomu dugo kako su se bile rasprave povele o tom dvostrukom moralu kod muških i ženskih. Seksualni radikali i oni opet starijih predsuda u seksualnima

stvarima, došli su do jednog te istog zaključka: jedan moral mora vrijediti i za muški i za ženski spol. Dabome, mnijenja radikalaca i ortodoksnih protivna su si diametrično. Radikali drže da ženska mora imati isto pravo kao i muškarac: ako je shodno i dobro za muškarca da sesualne odnošaje prije ženitbe, i oženjen, ali izvan toga još može imati, onda je shodno i dobro isto za žensku."

"Ortodoksna stranka drži: ako je nepravo, nepošteno i griješno za jednu žensku imati seksualne izvanbračne odnošaje, onda je uprav isto tako nepošteno, nepravo i griješno od muškarca da to čini. Zaključak dakle, eto kako vidite je jedan te isti. Niti radikalci a niti staromodni posmatrači nedozvoljavaju iznimke za uzrok različitog morala kod muškaraca i ženskih, pošto nijedna stranka ne navadja ikakve fiziološke seksualne razlike Obje stranke opet i u ovom imaju oprečne nazore, ali konačni zaključak za jednaki moral kod obih spolova je rezultat. Radikali vele: Seksualni nagon je isto takav kod ženskih kao i u muškaraca, pa kako je abstinencija škodljiva za muškarce, tako isto škodljiva je i za ženske. Stara stranka opet tvrdi: Spolni nagon u muškarca nije različitiji nego li u ženske, pa kako god abstinencija neškodi ženskoj, tako neškodi niti muškarcu."

"Jako delikatan je to predmet za raspravljati. Mora se donekle smjelosti imati razglabati u tom predmetu, sa mogućom, povjerljivom točnošću bez primjese tradicionalnog naklapanja ili praznovjerja, i opet bez straha od dobacivanja naduvenih usidjelica, i s druge strane opet od prerazuzdanih radikala i sljedbenika 'slobodne ljubavi'."

"Neću se baviti moralom toga pitanja. Ostavit ću to profesionalnima propovjedačina morala. Baviti ću

se samo sa fiziologijom i higijenom toga predmeta. Ako proučavanje toga predmeta ovlašćuje nekoga na izjave o pronalazku u tome, onda me se nema okrivljavati za iste. Ja fakte ne pravim: ja ih samo navadjam. I ovdje su sad navedeni fakti, koje niti jedan fiziolog da bi zanijekao:

"Spolna pobuda osjeti se u mladića mnogo ranije nego li u djevojčica. Za istinu, još nije općenito uglavljeno u kojoj najranijoj dobi dječarci to osjete većinom. Ovdje opet ne navadjam velegradske mladiće, koji su prerano stimulirani po zločestima drugovima, po vaudeville predstavama, po plakatima naokolo, po izlozima u prozorima ,itd. Govorim o mladićima koji su odgojeni uz najveći obzir i pažnju, kojih sluh nije nikada potresla bezobrazna riječ, kojih oči nikada ne bijahu sputane čitanjem razdražljivih knjiga ili zavodljivom slikom, koji nisu bili u blizini bludnice, koji, u opće, ni neznaju da takvih ženskinja ima."

"I baš kod ovakovih mladića, spolni nagon je već silan u četrnajstoj, dvanajstoj, desetoj godini ili dapače još ranije. Bez da o tom imalo misle; u neznanju o stvari što ju nazivamo seksualni problem, — imaju oni nepojmljive, čarobne pobude najprije koje, malo po malo ojačavaju u odredjenost, dok se napokon usredotoče u pobudu za drugi spol. I bez da im to tko rastumačiva što je na stvari, počimaju imati razdražljive sanje, pri čem izbacuju sjeme, i vrlo često su ove sanje uzrok njihovog prvog znanja o seksualnosti. A uputa u drkanje dolazi ne svaki put od zločestog druga; narav sama je dosta puta učitelj, upućujući mladića na nenaravno prakticiranje zadovoljenja svojih žarkih želja. Da skratim: kod veće većine mladića spolni žar se razvije u vrlo ranoj mladosti — četrnajst, dvanajst, deset ili još ranije, i tako jaka je razdraženost da ako

naravno zadovoljstvo nije moguće, kao što obično i nije u toj starosti, nalazi ono izlaza u izljevu u snu ili kod drkanja."

"Sasvim različno se ta stvar ima kod curica. Dok one u svrhu oplodnje sazore vrlo rano, u jedanajstoj do četrnajste godine već, — njihova spolna pobuda razvije se mnogo godina kasnije. Velika većina ženskih neosjećaju žar za općenjem ma imalo, do dvadesete ili dvadeset i pete godine. Živa je istina da mnoge oženjene ženske ostanu hladne i ravnodušne prema seksualnom općenju kroz nekoliko godina poslje udaje; uzme ih dugo vrijeme dok se seksualno izobraze. Pa uprav i onda, kod mnogih je želja usljed navike a ne prava pravcata potreba. Ja ne pravim ikakve dogmatične izjave, uključujuć sve; vrlo malo navoda možemo dati koji bi označivali jednomjernost za sve čovječanstvo, ili cijeli jedan spol. Poznat mi je fakat da ima ženskih sa prekomjernom spolnom strašću, jakom do u neobuzdanost. Tih je ali jako malo."

"Ima opet jedna vrst djevojaka u kojih je očevidno strast vrlo jaka, ali kad se istraži, pronašlo bi se da taj žar dolazi kao posljedica umjetnog razdraživanja, da je njihovo uzbudjenje došlo iz sramotnih knjiga, kazalištnih komada, pripovjedanja o općenju po njihovima udatima družicama i sestrama, itd. Više je to goruća radoznalost, nego li plamsajuća strast."

"Uzrok razliki o tome medju ta dva spola nije teško pronaći. Kod muškog spola, žlijezde jaja počimlju već u ranoj dobi izlučivati životni fluid, koji opet sam od sebe absorbira se u krv, i mehanično pri raširivanju objama jaja, uzrokuje seksualnu pobudu. Mati 'Narav", medjutim, nije se pobrinula za periodično, redovito odtjecanje tog fluida. Kod ženskih naprotiv, nema takvog gomilanja fluida koji bi služio kao podra-

živanje, jer kod njih se nakupljeni fluid ispražnjuje redovito, pri mjesečnoj menstruaciji."

"Iz mojih riječi eto proističe moje uvjerenje da se seksualna požuda u djevojaka pobudi nekoliko godina kasnije nego li u mladića, i ženske, ako nisu već naučene, ako nisu umjetno razdraživane, — imaju znatno slabiju požudu od muškarca."

"Da ima liječnika koji se u ovom s menom ne slažu to znadem. Nekolicina liječnika tvrde da je u ženskih požuda spolna isto tako jaka kao u muškaraca, samo je više zatomljena. Kao dokaz tomu, navadjaju činjenicu: često drkanje (masturbaciju) u djevojaka. Taj njihov 'često', ali, je preporna stvar još. Točan postotak, iliti broj slučajeva takvih, je dabome teško dobiti. To možemo samo nagadjati. Oni što tvrde, da je u ženskih požuda isto tako jaka kao u muškaraca, drže da masturbaciju čine u jednakoj mjeri oba spola — naime u 90 do 100 po sto. Ja, naprotiv, i moji jednomišljenici, jednake smo misli da ovu štetnu praksu oko 10 po sto djevojaka čine. I tako ovaj predmet ostaje neriješen. Kad bi mogli pozitivne podatke dobiti, onda bi imali jake dokaze za ovu ili onu stranku. Dotle onda, pitanje o masturbaciji ne dokazuje išta."

"Sada dolazimo na posljedice totalne abstinencije, to jest: posvemašnjeg odreknuća od spolnog općenja. Niti jedno pitanje seksualne naravi nije uzvitlalo tako mnogo prašine i debatiranja kao baš ovo: da li je spolno općenje doista potrebno za pojedinca; je li je odreknuće od tog štetno po zdravlje? Ta razumije se, tobož, samo po sebi da se je to mislilo samo za muškarce, dočim ženski spol je bio bagateliziran kao da ne opstoji, što samo muškarački egoizam pokazuje. Stotine puta upitaše nas već to pitanje."

"To nije pitanje kojeg odgovor bi imao vrijediti za

svakojeg muškarca. A niti je potrebno. Kako sam već rekao prije, u liječništvu mi nemožemo praviti dogmatične izjave: to je polje teologije. Tu nema 'uvjek' i nikada u medicini. Tu nema 'pravila', po kojima se mjeri svaki individuum. U mnogo pak slučajeva, svako ljudsko biće je jedan zakon za sebe. Odgovarajuć na to pitanje onako općenito, naglasit ću ovo: Da, absolutno odreknuće je škodljivo za muškarca. U nekima slučajevima šteta je neznatna i povremena, u nekima je opet slučajevima velika i trajna. Jako dobro mi je poznat fakat da osobe, potpuno zaokupljene s nekim interesantnim problemom, kao izumitelji, učenjaci, matematičari ili osobe odane i dušom i tijelom kakvom važnom djelu ka što revolucionarci ili dapače religiozni fanatici, mogu biti bez seksualnog općenja godine dugo bez ikakvih zlih posljedica. Ali popriječno čovječanstvo nije grupa izumitelja, učenjaka, matematičara i spasitelja svijeta, i ja govorim o svem ljudstvu općenito. Ali uprav i kod takvih u djelo zanesenih osoba, više sam siguran da su posljedice sustezanja ipak na vidiku, pošto vjerujem, i dokazati mogu pozitivno usljed osobnih očevidnih istraživanja da i kod ovakovih osoba, moć općenja postane znatno ili posvemašno utrnuta, akoprem njihovo ostalo tjelesno zdravlje ne pokazuje očevidno ikakvog drugog poremećenja."

"U čem se izrazuje štetnost abstinencije samo po sebi? Posljedice, dabome, različne su u vrsti i dobi. Kao znaci toga može biti jednostavna nervoznost, razdražljivost, gubitak teka, nesposobnost za sabranje misli, glavobolja, bol u hrptenjači i zatvorena stolica te dalje do sasma razvijene neurastenije sa svojima proteanskima manifestacijama, i savršenom impotencijom (potpunom spolnom nemoći)."

"Ako ta abstinencija prouzrokuje abnormalno česte

noćne polucije (izljeve sjemena u snu), možda i danjske, i spermatorrheu, ili prekomjernu masturbaciju (drkanje), onda taj čovjek može postati ruševina, tjelesno i duševno. Prava psychoza može biti kao jedna posljedica. Kako Freud tumači apprehenzivna neuroza svadja se samo od pridušene seksualne potrebe."

'Kod ženskih su posljedice abstinencije takodjer koji put teške, ali kako nam je poznato mnogo su blažje i pokazuju se kasnije u životu, osim čega je još jedna važna razlika: abstinencija kod ženskih nesvršava impotencijom. Jedna djevica može se udati u trideset i petoj godini, ili kasnije, i biti će normalna ženska, dok jedan muškarac, koji održi abstinenciju skroz do trideset pete ili četrdesete i onda se oženi, može se naći sasvim nesposoban za svoju tako zvanu ženitbenu dužnost."

"Da opetujem:

"1. Spolna požuda iskaže se naravno mnogo ranije u muškarca nego li u ženskih."

"2. Seksualni nagon je mnogo jači, više nesavladiv, u muških nego u ženskih. Ima nešto iznimaka medju potonjima, ali to su ipak samo iznimke."

"3. Posljedice absolutne abstinencije više su izrazite, više opake, više trajne kod muškaraca nego li u ženah Jedna od najstrašnijih mogućnosti, ugrožavajuć srednjodobnog abstinentnog muškarca, naime spolna nemoćnost, — je nemoguća kod ženskih. Skoro sve njihove neprilike nestanu, čim se udaju, što po nesreću kod muškarca nije slučaj. Ako iz gornjih navoda fizioloških fakta, moralisti ili nemoralisti mogu pronaći temeljno opravdanje za dvostruki moral u ova dva spola, želimo da ga usvoje."

"Ja sam samo naveo kako se stvar ima."

POGLAVJE 7

Moji predlozi i uzroci za regulaciju porodjaja djece.

"Svaki skoro dan vidim primjera bijede i beskrajnog siromaštva, kojeg je uzrok neznanje — kako zapriječiti zanosenje, i ja držim da problem ograničenja porodjaja djece — je najvažniji problem o sreći i blagostanju čovječanstva, **jer mi je poznato:**

"Da ima na hiljade obitelji koje bi savršeno sretne bile, kad bi znale pravi način odredjivati si po volji koliko djece hoće imati."

"Da ima na hiljade mladih ljudi, koji bi se odmah oženili i sretnima se osjećali, ali se boje učiniti to, od straha prekomjernog broja djece."

"Da ima na hiljade mladih ljudi, koji se ne žene od bojazni da bi imali gomilu djece, dosljedno pohadjaju bludnice, dobiju od njih spolne bolesti, ili su se dali na ogavno i štetno spolno prakticiranje (drkanja)."

"Da ima na hiljade žena, koje su postale šklebavke i slabunjave bakice usljed prekomjernih porodjaja i istjecanja krvi iz tijela."

"Da ima hiljade žena koje su postale neizlječivi invalidi kroz nepravi način trudnoću zapriječiti."

"Da ima na tisuće muškaraca koji su postali jadni spolni neurasteničari radi **coitus interruptus** (nedovršenog spolnog izljeva u žensku kod općenja) što običavaju činiti da očuvaju žensku od zanosenja, neznajuć boljeg načina za to."

"Da ima na tisuće ženskih koje su se zapravo usmrtile i povučene u prerani grob pri pobačenju, ili

pokušaju pobačenja nepoželjenog začeća."

"Da ima na hiljade i hiljade djece kojih izobrazba bijaše zanemarena, koja bijahu neuredno odgojena radi njihovih matera nemogućnosti imati brigu na premnoge."

"Da ima na hiljade djece porodjene proti volji njihovih matera, u strahu i jadu, pa su ista duševno i tjelesno ispod normalnosti radi toga, i sama su sebi tad na jad i ćemer, i svome okolišu."

"Da ima na hiljade djece porodjene od padavičavih, sifilitičnih ili tuberkulozom zaraženih roditelja, koja ne bi smjela biti porodjena u opće, pošto su došla na svijet osakaćena i zaražena, imahu neopisive neprilike rad tih mana, provadjahu rad toga jadni život i pomriješe usljed toga prerano."

"Da ima mnogo drugih stvari o kojima se nemože ovdje govoriti radi naše pruderije, a koje prouzrokuju beskrajnu mizeriju ljudima, ženama i djeci; i ta nepotrebna mizerija će nestati samo onda, kad se narod uputi u način: kako odrediti broj poželjene djece."

"Ljudska bića nisu životinje, i moraju imati pravo reći koliko djece oni sebi žele da imaju, kako često ih hoće imati, kada i u koje vrijeme."

"Niti jedna pojedina ustanova nije tako pozitivna za donesti narodu odmah, i sreću i blagostanje i zadovoljstvo i napredak ljudskog roda, kao uputa narodu kako da si odredi broj svoga potomstva. To je bilo moje najiskrenije, najdublje uvjerenje, otkad sam počeo misliti svojom glavom. To je mišljenje i hiljade drugih osoba; koje se ali iz bojazni za svoju poziciju, neće javno izraziti. Ja sam evo tako sretan u priznanju da je moje savjetovanje obratilo na tisuće naroda; mnogi od mojih čitatelja, koji isprva bijahu nedokazani i zabezeknuti na to, sada se s veseljem zagrijaše za tu

ideju. A kongres može da protura drakonske zakone, ali razglabanje o ovom predmetu ne mora i nemože biti zaustavljeno.

Napomena: Dok ovo pišem nadjoh u dnevnim novinama vijest da je newyorška policija rastjerala veliku i oduševljenu skupštinu naroda u New Yorku sazvanu za 12. i 13. novembra u nekoj dvorani tamo, po pristašama nauke Dra. Robinsona o regulaciji porodjaja.

Odmah zatim, nakon te vijesti, bio je štampan odobravajući list glede tog postupka policije, sastavljen po nekakovom mentalnom natražnjaku, i objeručke primljen za tisak po jednoj klevelandskoj novini. Pri zaključku tog lista predlaže — da se u opće napravi zakon, koji bi zabranjivao i pisnuti o spolnima stvarima . . . !

Ja sam na to poslao odgovor na uredništvo dotične novine za uvrštenje, naznačujuć uzroke za regulaciju porodjaja, i koliku neiskazanu korist bi čovječanstvo od toga imalo. Taj moj odgovor dospjeo je u urednikov koš, akoprem sam spominjao da je ovo "free country", i debatirati se smije o svačemu.

PROF. PERO TRPUTAC.

POGLAVJE 8.

Žene od četrdeset i starije.

"Bilo je vrijeme kad je ženska, udata ili neudata, ali osobito neudata, dostignuvši tridesetu godinu, počela umišljati sebe starom, i osjećala kao da duguje nekomu zahvalnost što je živa. Po sreću, to je vrijeme prošlo. U današnje doba nemože se netko ignorantan ili glub pronaći, tko bi jednoj djevojci od trideset dobacio uvredljivo da je 'stara cura', dok opet, udata ženska, u tridesetoj godini smatra se vrlo mlada žena, i sa mnogo razloga je više atraktivna, više udvarana nego li one mladjih godina."

"Ali četrdeset, — smatra se nešto sa grozom. Čim je žena prošla tu medju, ona se sa gorčinom osjeća da je stara. Ona se osjeća izvan važnosti, ona sad misli da se niti odijevati nesmije kao mlade žene, ona misli da više nemože pobuditi u muškarca one želje koje, druga i ljepša, normalna žena misli se da pobudjuje; a udvaranje, pa bilo najnedužnije vrsti, — ona drži da bi bilo preuzetnost i bezobrazluk od nje, kao tobož pokušaj iznuditi novac pod krivim navodom. Jednom riječju, misli da je stara."

"Ako već žena u četrdesetoj drži sama da je stara, onda je to sama njezina krivnja. Opetujemo — baš njezina vlastita krivnja. Nije krivnja Naravi. I ne buduć dakle krivnja naravi, neopozovnog toka naravi, onda se može skroz predusresti, ili bar djelomično odgoditi."

"Tu nema uzroka rad šta jedna žena od četrdeset nebi mogla izgledati kao i ona od trideset i dvadeset i pet. Trideset ili trideset i pet nije vrhunac starosti jedne osobe, i nije vidjeti znakove da narav nazaduje i poslje tih godina. Baš naprotiv, postepeni fizični raz-

voj i isto duševne snage napredovanje, pa isto tako kao što jedan muškarac postigne svoj vrhunac u četrdeset i petoj, to i žena, koja razumije imati brigu o sebi, morala bi rasti i uvećavati svoju privlačivost do te dobe."

"Da ovo nije samo teoretična već i praktična mogućnost. poznato je svakomu, koji je bacio oko na nekoje glumice i ženske višjih krugova. Sveopće je poznato da mnoge od naših glumica nepokazuju znakova ikakvog staranja u opće, i nekoje izgledaju danas mnogo privlačivije nego li su izgledale pred petnajst godina I to se ne čini možda dok ih vidimo na daskama pozornice, već i izvan kazališta. Nije potrebno da samo glumice za primjer uzimamo. Poznamo privatnih gradjanki izmedju četrdesete i pedesete, koje su se znale sačuvati krasoticama (i još k tomu nikada da bi rabile puder ili druga poljepšala.)"

"Poznam jednu malu ženicu blizu četrdeset, za koju mislim da je pronašla izvor vječne mladosti. Njezina koža možebit da nema onog baršunastog osjeta pri opipu kog je imala pred dvadeset ljeta, ali u njezinom cijelom skladu, **tout ensemble** ona je isto onako krasna, onako privlačiva, tek pobudjujuća — pardon ovom mojem nekonvencionalnom izrazu, — kao što je bila u dvadesetoj i tridesetoj godini. I drži ona svog muža-ljubavnika isto onako sputanoga, kao onda one prve godine kad ju je oženio ili još možda sve više gine za njom."

"Sve što je potrebno za ženu u tome je: da se želi mladom osjećati, i paziti da izvršuje nekoliko zdravstvenih pravila, pa može biti u četrdesetoj privlačiva kao koja djevojka. I više još nego to."

"Tu nema nesavladivog uzroka rad šta jedna žena u pedesetoj ne bi imala svu svoju fizičnu, da, i svo-

ju seksualnu privlačivost i čare, neumanjene. To je jedna umjetnost, pa iziskuje nešto pažnje, nastojanja i postojanost, a mislimo da sve veći broj članova ljubeznoga spola prisvajaju si to umjeće.

Ah ljubavi, ah tajno svijeta!
Vjekovita ti dušo sveta,
Života gorkog ti slatki mede,
Ti sunce usred crne biede,
Čarobit boljeg svijeta slute,
Dokučit tko će tvoje pute,
Gdje neznan stvor se k stvoru vine,
Da duša s dušom u sklad spline?
Božanstva baštinice mila,
Pred tvojom silom što je sila?
Šta svijet, šta ljudi, da te nema?
Sred groblja čeljad mrtva, niema!

— Iz "Strmogleda" od Augusta Šenoe.

POGLAVJE 9.

OGRANIČENJE BROJA DJECE.

Ponajvažniji i najbržji način poboljšati ljudski rod, u gospodarstvenom (imućtvenom) i zdravstvenom smjeru.

"U slučaju da bi vam se ovo predavanje učinilo nešto čudnim, molim vas ne smetnite s uma da je cijelokupni napredak čovječanstva postignut na neobične načine i kroz 'čudne' ideje."

"Da nije Spinoza imao čudne misli, mi bi se još razplinjivali u fetišizmu; da nisu Morse, Stephenson i Fulton imali čudne misli, mi još ne bi imali brzojava, željeznice, parobroda; **da Edison nije imao** čudne misli, ne bi mi još imali inkandescentnog svjetla, ili fonografa; da nije Bell imao čudne misli mi bi još sada bili bez telefona; Herz i Marconi da ne imadjahu čudne misli, gdje bi mi još bili od bezžičnog brzojava. Da nisu, — Bruno, Voltaire, Paine, Ingersoll i drugi, imali čudne misli i rekli neobične stvari svijet bi se još davio u neznanju, praznovjerju, još kud i kamo dublje nego danas. Da nisu Marx i Lasalle imali čudne misli, još bi mi gazili u neznanju o uzrocima naše ekonomske bijede. Darwin i Haeckel da nisu imali čudnovate misli, veći bi nas broj nego je slučaj danas — tetošili vjerovanje dječinskog pojimanja da mi proističemo od Adama i da je ovaj svijet stvoren u šest dana, pred kojih nedavnih šest hiljada godinica."

"Da Semmelweis i Holmes nisu čudne misli imali, naše puerperalne ženske bi još na hiljade smrt gnjavila; da nisu: Morton, Simpson, Long i Wells mislili čudno-

vato i čudna djela pravili, još bi mi bili bez anesthezije; Pasteur, Koch i Lister da čudno nisu mislili i još čudnije experimente pravili, milijuni spašenih po preventivnoj medicini, — bili bi još žrtvovani; McDowell, Sims, Chopart, Pirogoff, Billroth, Bergmann, Czerny, Kocher, Murphy, i mnogi drugi, da nisu imali čudne misli i čudne stvari pravili, kirurgija bi bila još onako kao pred stotine godina; Aronson, Behring i Roux da neimahu čudnovate misli, mi ne bi imali protusredstvo za smrtnu difteriju; da Ehrlich nije mislio čudnovato i u svojoj glavi imao čudne ideje pred kakvih trideset godina, mi ne bi imali Salvarsan danas. I tako sve dalje mogao bi navadjati, da čudne i neobične misli pokreću svijet."

"Čovječanstvo moglo bi se razdijeliti u dvije grupe. Jedna grupa misli da je ovaj svijet dobar ovako kako je, da sve ide po redu kako treba. Njihov je motto: 'kako je, tako je, dobro je.' S tom grupom mi nemamo ništa raspravljati. Gdje se glupost obožava kao nebesa, tamo je šteta nauke davati, i mi im možemo zavidjati njihovu ignoranciju."

"Druga pak vrst, ili kako rekosmo, grupa, — veselimo se da je sve veća i ogromnija, — ne misli da je svijet, to jest čovječanstvo, kako bi moglo i imalo biti. Oni opažaju strašnu mizeriju, ubitačno siromaštvo, okrutnost, grubijanštinu, ignoranciju, praznovjerje, sdvojnost i monotoniju svud naokolo; njihov mozag revoltira i srca krvare na pogled te bijede i oni vele: 'To nemože biti pravo, tako nemože ići dalje, nesmije se dozvoliti dalje tako' — i oni se ogledaju naokolo za pomoć i olahkoćenje."

"Samo što se svi mislioci i sociolozi ne slažu u vrsti, načinu pomoći namjeravane; kad bi se složili, došli bi do socijalne reformacije mnogo prije."

"Ovo razilazenje nemože se otkloniti, možebit je tako još bolje jer: kroz različnost nazora i pomnoženo razglabanje, isto buduć pošteno i iskreno a ne — hoćeš nećeš proturivo, —. doći ćemo konačno k istini."

"Ja imadem moje predloge za ponovljenje, odnosno — obnovu i napredak, čovječanstva i dobrobit i sreću svakomu, individualno. Nije ovo mjesto za cjepidlačenje svih vrsti predloga za poboljšanje, — uzelo bi nas dugo o svima raspredati u tančine. Ogroničiti ću se dakle samo na jedan predlog, jamačno najvažniji u ovo naše doba."

"U već prvoj godini mog liječničkog prakticiranja, opazio sam da 'sretni dogodjaj' — porodjenje djeteta, za kog se drži da donosi veselje i sreću u kuću, vrlo često donese bijedu i zabrinutost. Promatrao sam množenje porodica, a i vi ste. Prvo dijete bilo je držano da je kao najveće blago; i bijaše zbilja radostni dogodjaj, da su se dotični osjećali sretnicima. Drugo dijete bilo je primljeno sa manje veselja; treće sa ravnodušnošću; kod četvrtog zanosenja, mati dodje da se upita — ne bi li se što moglo za nju učiniti, strašljivo onako pridje, oklijevajuć, 'samo je tri tjedna prošlo kako bi već morala imati' — — itd. . . . . . . ostalo već znadete. Da rečem u kratko: četvrto dijete već ne očekiva dobrodošlica, i moralo ga se samo trpjeti; a istom svako dalnje dijete, bilo je primano sve neprijatnije i nedobrovoljnije. Poznam slučajeva gdje je dijete još u utrobi bilo **proklinjano,** i obadvoje — otac i mati moljahu, i nadali se da bude pobačeno ili da se porodi mrtvo! I vi svi znate slučajeva gdje je bilo vidljivo razočaranje na licu oca i matere kad je to dijete svejedno bilo porodjeno zdravo i dalo za se znati veselim drečanjem. Mi svi poznamo obitelji koje započeše lijepi, udobni život, i kojih način života postajaše sve to nižji i prostiji sa svakim djetetom,

dok ne dostigoše najveće dubljine siromaštva — s djecom neurednom, u dronjcima, zlo odgojena i prepuštena ulici."

"Ja sam istraživao sve to, i posvetio godine mojega života proučavanju toga, i došao sam do pozitivnog zaključka, da prekomjerni broj djece kod siromaha je najveća kletva što može da stigne čovječanstvo. To je najveći uzrok ili jedan od najvećih, — niskima nadnicama (maloj zasłužbi) bijedi, neznanju, besposlenosti, bolesti, zločinu i smrti."

"Šta je ustuk proti ovakivoma prilikama? Savjetovati narod da se ne ženi? To bi bilo isto tako krivo kao i neumjestno. Čovjek je društven stvor, on žudi za druženjen i jedino njegovo blaženstvo i radost, siromašnom čovjeku je što ga kojiput može uživati — njegova žena i mali dom. Reći mu da ostane neženja, bilo bi nepametno socijalno, kao što bi bilo beskoristno pošto množina naroda ne bi slijedili, i bedasto je davati uputu koja se nemože i neće slijediti."

" 'Neka se odreknu.' Savjetovati oženjene parove da se suzdrže kroz mjesece i godine podjednako je hipokritično, neiskreno, nepošteno, te zlorado. Hipokritično, neiskreno i nepošteno je pošto onaj, koji bi davao takvu uputu znao bi da se je nemoguće po njoj ravnati. Zlorado je, jer ako bi se po toj uputi ravnalo, posljedice na zdravlje tih sljdbenika, na njihovo nervozno ravnovjesje, dapače na njihovo življenje zajedno, — bile bi u najvećem stepenu strašne. Savjet siromašnijima — uključiv u ovu grupu radništvo, manje trgovčiće, borećeg se obrtnika, — da se ne ženi, ili ako je oženjen da se ostavi općenja — neimajuć to sve smisla, kakav drugi savjet imalo bi se dati za pomoći mu iz škripca?"

"Jednostavan je izlaz, a to je — upućivati narod da regulira broj svoga potomstva tako, da uvjek mogu imati

samo toliko djece koliko si ih žele, i kada si ih žele; s drugima riječima, lijek proti tomu je uputiti svijet kako na zgodan način mogu izbjeći zanosenju."

"I dok ovako koješta sve inače važno tumačim, glavni cilj ovog svega je ipak — preporučavanje poduke o prepriječenju zanosenja da se uvaži, ne samo kroz ustanovu zakona, nego da se uglavi u **dužnost** liječničkog zvanja, davati pacijentima takve upute. Naši sadašnji zakoni, tičući se davanja informacije za izbjeći zanosenju u najvišjem stupnju su brutalni i zloglasni. Ovo su jedine riječi kojma ih se može označiti dosljedno. Uvedeni i održani po puritanskima inkvizitorima, ti zakoni su ruglo naše domovine i jedna sramota za naše gradjanstvo!"

"Znate li vi šta je kazna za slati takve upute o zapriječenju trudnoće, putem pošte ili ekspresa, pa bila to formula, način ili samo preporuka? Pet godina teškog rada u kaznioni i pet hiljada dolara globe. A tu ima opet dosta ogavnih špijuna kojih je zanimanje samo pisati liječnicima, nagovoriti ih da prekrše zakon, pa da ih onda oni ukebaju u svoje kandže. Ja dobivam na stotine takovih listova svake godine. Dabome — pošiljači tih listova sakrivaju svoju identičnost i listovi su tobož od siromašnih žena koje već imaju po devetero djece i ne bi rade više, ili kojih su muževi malo suludi, ili imaju padavicu itd. Možebit si vi pomišljate da to baš nije tako strogo. Mislite da bi zakon bio umjereniji prema jednom liječniku, ne bi ga sputao u kaznionu radi poslane formule kojem zdvojnom već čovjeku ili ženi? O, to je boš ono zlo."

"Mi smo svi interesirani u naše vlastite male afere; šta se drugomu dogodi mi neznamo, niti se brigamo da znamo, i često smo rad tog nevjerovani Tomaši kad nam se pripovjeda o okrutnosti, prostačtvu i grubijanštini koja se iskaljuje samo par koračaja dalje od nas."

"Dajte da vam pročitam jedno pismo."

M. D. William J. Robinson.

Moj dragi doktore: Znadem dobro da će Vas primitak lista od čovjeka u kaznioni iznenaditi, pišem Vam sa osjećajem da ispunjam već dugo zategnutu obvezu. Jedna obveza u kako sam vazda želio izraziti Vam moje priznanje Vašeg visokog stepena u liječničkom zvanju, i ovom prilikom izrazujem Vam moju najveću hvalu i istodobno pružam ruku kongratulirajuć Vaše visoke i plemenite ideale, tičuće se dobrobiti i poboljšanja ljudskih stvorenja.

Sa isteknućem moje pretplate na tog glasonošu svjetla i istine, Vaš **Critic and Guide,** sad sam bez ikakvog baš medikalnog štiva.

Moje okrivljenje je usljedilo prema klauzi štatuta, gdje se navadja davanje uputa, prema kojima se može sredstvo dobiti za izbjeći zanosenju, te nakon okrivljenja odsudiše me na deset godina i na globu od deset hiljada dolara. Podatci za moje okrivljenje sastojali se iz dva lista, pisana po pomoćniku odjela tajnih detektiva, i na sudbenoj raspravi njezino vlastito priznanje glasilo je da je ona već prošla menopauzu pred deset godina. Usljed nježnog molenja u te žene listu, meni se smililo pa sam joj odgovorio i besplatno dao uputu, pošto vjerovah, da sam napravio najčovjekoljubivije djelo. Nakon su federalni porotnici optužili me, prodah svoje nekretnine, a braniteljevi troškovi za moju odbranu kroz cijelu parnicu, oguliše me do zadnjeg dolara što ga imadoh. Nadajuć se da ću skoro moći imati veliku radost, čujuć što od Vas, bilježim se

Vaš iskreni

Box 7, G. ALFRED ELLIOT, M. D.
Leavenworth, Kan.

"Dopisivao sam se sa Dr. Elliottom, i pitao ga rad šta je dobio najvišu kaznu, i odgovorio mi je da su mu radi toga najveću odsudu izrekli za svaki prekršaj, to jest, za svaki odgovor k onima dvama potajnima listovima. Ne vidite li sada brutalnosti u toj stvari? Deset godina teškog rada i deset hiljada dolara globe — ili jedan dan za svaki dolar, — što je poslao dvije preskripcije na dva zamamna lista!"

"Ajde sad recimo da zakon proti pošiljanju listova u kojima se sadržaje uputa za zapriječenje trudnoće nije baš tako nemilosrdan i recimo, da je to baš i potreban zakon, i da ga je Dr. Elliot prekršio. Ne bi li kazna od šest mjeseci ili jednu godinu, bila dostatna za to? Zašto uništiti jednog čovjeka život za uvjek? Dapače niti najveća kazna od pet godina i pet hiljada dolara nije bila dostatna za zadovoljiti njegove osvetožedne prosekutore; ti su mu dali najveću kaznu za svaki prekršaj, načinivši iz tog deset godina i deset hiljada dolara. Čudim se njihovoj velkodušnosti; mogli su pokušati ukebati ga u dvadeset prekršaja i onda ga odsuditi na sto godina i $100,000 globe. Velim vam, prijatelji, Torquemadi, Filipi Drugi i Alexandri Šesti nisu još pocrkali. Mi imamo medju nama puritanaca i ignorantnih fanatika koji bi nas smrvili i sažgali da imaju moć, i nema brutalnosti kao je brutalnost hipokritičnih, farizejskih puritanaca vrsti Antona Comstock-a.

"Pošto sam vam eto rastumačio da imamo jedan do u besmislenost drastičan, — ne, brutalni zakon, proti raširivanju znanja ma koje vrsti za prepriječenje trudnoće i rekavši vam taj zakon nije samo, mrtvo slovo nego se uporabljuje nemilosrdno, osvetožedno, dajte sad da vidimo je li je taj zakon opravdan. Drugom riječju: da pronadjemo je li bi znanje o zapriječenju trudnoće

dovelo do strašnih posljedica, da li bi pogodovalo fizičnu ili moralnu propast naroda, ili ne."

"Ako bi doneslo štetne posljedice, onda zakon proti širenju tih uputa postavljen, je opravdan, drastičan kako je; ako, medjutim, znanje za prepriječiti zanosenje vodi samo k dobrotvornim rezultatima, onda je opstojanje takovog zakona u knjigama naših Federalnih štatuta jedna infamija, i svaki misaoni čovjek, svaki čovjekoljub, morao bi najenergičnije protestirati proti tomu, sa svom svojom moći i ne ćemo mirovati dok god ga se ne sruši; nećemo mirovati dok god ova sramota, koja je strahota svakojemu liječniku i svakojem naprednijem misaonom čovjeku, neizbriše se iz naših zakonskih knjiga."

"Prvo praćikanje s kojim se sukobimo, proti nama, radi raširenja znanja za regulaciju potomstva je — zvrkasta tvrdnja da bi onda svijet izumro. Naši predragi protivnici su u smrtnom strahu, da ako bi narod znao zapriječiti zanosenje, odmah će prestati radjati djecu posvema, i za kakvog pol stoljeća ili toliko nekako, rasa ljudska će izumrijeti skroz. Ovo je bestemeljni strah i glupa najezda na čovječji rod."

"Roditeljski nagon je i te kako jak nagon, koji je usadjen duboko u grudi većine normalnog naroda. Za istinu, jako se rijetko nadje par, koji si ne bi želio najmanje jedno ili dvoje djece. Oni koji vidješe sdvojnost nekih žena koje neimadjahu djece kroz godine nakon udaje, oni koji vidješe matere sa dolje preuzkima križnima kostima (pelvis), znalice podvrgavajuć se opasnosti cesareanskog proreza, — samo da imaju živuće dijete, oni koji vidješe oženjene muškarce podvrgavati se svake vrsti liječenju samo da bi bili u stanju napraviti si baštinika, — neće dijelit strah da znanje o zapriječenju trudnoće kad postane općenito (popularno), bude ponukalo rasu da se ne množi."

"To ne! — bilo bi manje djece, ta bi bila začeta naumice, u vrijeme kad bi bila volja roditelja, ali ta bi bila nošena u utrobi matere sa veseljem i radošću, ta bi bila porodjena na sviet sa uživanjem i nadobudnim očekivanjem, a i odgojena bi bila brižno, sa nastojanjem i ljubavlju."

"Ali naši protivnici će reći: 'odobravamo da čovječji rod ne bi dakle izumro, ali za stalno odobrit ćete, da će brojno polaganije napredovati nego li sada.' To da, odobravamo. No je li to takva nesreća? Je li je zbilja potrebno da ljudski rod brojno ima da raste čim brže? U opće, je li je brojno pomnoženje vrlo poželjno? Da li je to u opće potrebno? Pitajte se sami o tome, ako vam nikada još prije to na um nije palo. Je li je tu ikakva veličina ili ikakva sreća samo u mnoštvu? Je li je Kina sa svojih četiri stotine milijuna išta sretnija nego li mi, koji se možemo pohvaliti samo sa devetdeset milijuna? I da li Kina u ikojem smislu vrijedi koliko i Savezne Države? A jesmo li mi sa naših devetdeset milijuna išta sretniji, ili stvaramo li šta više (ili bar toliko) u književnosti, umjetnosti, znanosti, filozofiji, ekonomiji, društvenom blagostanju, u kratko, u svačemu što čini vrijednost za život, — nego li Njemačka sa svojih petdeset milijuna ili Franceska sa svojih četrdeset milijuna?"

"I ne bi li makar koji od vas volio biti talijanski gradjanin, ili švedski, ili norveški, ili malene švicarske republike, koja ima manje stanovnika nego li sam grad New York, nego li biti podanik brutalnog, zločinačkog ruskog carizma koji drži uzde nad sto i trideset milijuna?"

"To nikako ne, tu nema časti, i ne bi smjelo biti ponosa samo u mnoštvu."

"Radje bi izabrao državicu od pet milijuna naroda, gdje su svi zdravi i zadovoljni, svi ljube svoje zanimanje, svi zaposleni, svi materijalno obezbijedjeni, svi izo-

braženi i kultivirani, svi slobodno misleći i slobodni se izraziti, sa idealima za još bolju budućnost i vrijedniji čovječji rod, — nego li kakvo kraljevstvo ili republiku od stotinu milijuna, gdje se svi tuku, svi napinju, vratove jedan drugomu siječe, svi u bojazni od stradanja, sa besmislenom raskošnošću s jedne strane, a sramotnim siromaštvom s druge, sa ubitačnom besposlicom jednostrance, a onamo pretjeranim robijašenjem s druge strane, sa pucajućom sitosti s sjedne, a skapavajućim gladom s druge strane; sa milijunima skitareć se ulicama i putevima, bosi i gladni, sa milijunima ljudskih bića nepismenih, zaokoračenih u ralje praznovjerja, zločinaca, glupaka, tatova, bludnica — ženskih bludnica koje prodavaju svoje tijelo i muških bludnika koji prodavaju svoju pamet, svoje ideje i osvjedočenja — radje bi, velim vam, gore opisanu malu državicu nego li ovu veću državetinu."

"Samo mnoštvo, opetujem ponovo, nema smisla. Kao i Spencer, ja mrzim onaj glupi nazor da su množina pučanstva, prostrana velika država, ogromna trgovina — najviši i najplemenitiji ciljevi. Kao i Spencer, rekao bi da namjesto orijaškog mnoštva življa niskoga stupnja, ja bi radje vidio polovicu te rulje življa visokog stepena."

"Još nisam svršio, niti s ovostranim pitanjem. Nije dapače istina da bi umanjenje porodjaja prouzročilo popriječni porast pučanstva, jer je tu jedna okolnost koju oni, koji predmet dobro neproučavahu često puštaju izvan obzira. Okolnost ova: Procent umiranja djece porašćuje sa umnoženjem porodjaja. Ako mati ima mnogo djece, ona ih nemože tako brižljivo njegovati i odgajati kao kada bi ih imala samo nekoliko. Osim toga opet, iznemogla od silnog radjanja djece, njezina životna snaga je nižja. i dijete se porodi slabije i manje sposobno za borbe života. Otale dakle, postotak djece koja umiru

u obitelji od mnogo djece je dosta veći nego li kod porodica sa malo djece."

"Načelno, ne navadjam statistike, jer statistike su dostaput znale biti zlorabljene i statistike su često pretjerane. Kod predavanja i spisanja oslanjam se na vlastite argumente i zdravu pamet. Uvjek sam držao da će razum nekoga, i vlastito osvjedočenje, uvjeriti prije nego li statistike. Jedna interesantna istraga u ovom smislu, ipak je bila načinjena, i dozvolit ću si samo neke brojke. Proučavanje to bilo je povedeno po Dr. Alici Hamilton, a čitan izvještaj o tome pred slušateljstvom Amerikanske Liječničke Akademije, i publiciran u bulletinu Akademije za Svibanj, 1910. Šestnajst stotina (1,600) radničkih obitelji bilo je preslušano i proučeno, a rezultat je sadržan u slijedećem izvješću:

"Umrlo od 1,000 narodjene djece kod
obitelji imajuć 4 djece i manje 118
obitelji imajuć 6 djece i manje 267
obitelji majuć 7 djece i manje 280
obitelji imajuć 8 djece i manje 291
obitelji imajuć 9 djece i više 303

Dr. Hamilton navadja svoje rezultate kako slijedi: Naše proučavanje jedne tisuće i šest stotina radničkih obitelji pokazuje porast dječjeg pomora u promjeru sa pomnoženjem broja djece, dok se stupanj odnosno procent pomora kod obitelji sa 8 djece i više na dvaput i pol povisi za onoliko kako je u obitelji sa 4 djece ili manje."

"U kratko, kod obitelji sa manje djece veći ih postotak ostane na životu, tako da se razmjer sasma dobro podržava. I još je tu jedno za napomenuti. Istraživanje po prof. Treodatu Smith, Clarkovog sveučilišta, čini se da pokazuje, da vrlo velike porodice naginju izumiranju kod četvrtog ili petog pokoljenja."

"Eto sad vidite da uprav i sa pogleda o izumiranju rase, prekomjerno sipanje djece nije neosporiv blagoslov, i služi uništenju svoje svrhe. Medjutim opet, prouzrokuje mnoge patnje, gubitak vremena, imućtvenog gubitka roditeljima, i otimlje na životu ostajućoj djeci mnoge prigode. U kratko rečeno: prekomjeran broj djece je jedan zločin sa svakog pogleda: zločin je prvi i ponajglavniji, proti materi; zločin proti ocu, akoprem on sam je nehotični počinitelj zločina; zločin je proti prije rodjenoj djeci; zločin je proti ljudskom društvu."

"Naši protivnici nisu time još zadovoljni i mogu staviti slijedeći upit: 'Zar neodobravate da imade naroda bez volje da ikad imaju djece, koji, da još znadu sredstva proti zanosenju, nebi zaista imali nijednog djeteta?' — To da, priznajem da takvih parova ima. Ali evo odmah i dodati **da je bolje po ljudsku rasu, ovakovi parovi neka i ostanu bez djece.** Nedragovoljno roditeljstvo je mrska stvar za oživotvorenje, i iz dna srca sažaljevam djecu porodjenu na ovaj svijet — nesretnim slučajem, proti njihovih roditelja naročitoj volji."

"Drugi još jedan, očito važan uzrok proti raširenju znanja o sredstvima proti zanosenju je bojazan od posljedica da bi takovo znanje moglo ugroziti vrline, krijepost (poštenje) naših djevojaka i dapače udatih žena. —"

"Znate i sami za jednu klasu naroda, koji drže da smo mi svi iznutra, u duši, sasma zločesti i jedina stvar nas samo sprečava da ne počinimo sva moguća zločinstva je strah od posljedica, strah od kazne. Bolje osobe, pripadajuć ovoj klasi, vjeruju da je jedina stvar koja občuva poštenje naših neudatih ženskinja — strah od zanosenja. Strah za prekršiti jednu stanovitu zapovjed od cijelih deset, oni misle, je takodjer faktor, ali vrlo manji. Odstrani im strah zanosenja, vele te osobe, — niti jedne djevice nećemo imati. Te će se sve sunovratiti u beskonačne sek-

sualne orgije. Čudno mi je; da li možda te dobre i prijazne osobe sude druge po sebi!"

"Na nikoji način ne mogu vjerovati da bi znanje za sredstva proti zanosenju podkopalo naših djevojaka poštenje. Drugi su to, vrlo važni uzroci radi kojih se djevojke ne podaju muškarcma prije ženitbe."

"Neka vrst djevojaka udariti će stranputice usprkos svih okolnosti i zabrana; odoše stranputice već sada, bez obzira na zanosenje i njihovo ozloglašenje po narodu. Priznat ću mogućnost, da bi znanje sredstava za izbjeći zanosenju, rašireno medju narod, prouzrokovalo učestanje što se veli nezakonitog spol. općenja. Pa ako bi i bio slučaj, radje to nego li su današnje prilike. Bolje je da djevojka ili žena, koja već zatim ide, uporabi sredstvo proti zanosenju, nego li da zanosi pa da onda u sdvojnosti trči kakovomu nadriliječniku da joj pomogne u pobačenju; bolje to nego li skrhati svoje zdravlje ili se usmrtiti sa otrovnima, opasnima sredstvima rabljena kod pobačenja; bolje to nego li da dokončaju svoj život sa karbolnom kiselinom ili da se tope u rijeci."

"Nezakonito seksualno općenje nije tako pogani grijeh da zaslužuje smrtnu kaznu. To je bar moje mnijenje. Ako je ovo mnijenje nemoralno, heretično ili izdajničko, deveto meni kakvog me vi smatrate."

"Ova dva gornja prigovora zbilja su najžešće zapreke, tobož, raširenju poznanja sredstava proti zanosenju."

"Ima zatim nekoliko manjih prigovora još. Jedan od ovih je, da će oženjeni parovi pretjerivati u općenju, i tjelesno si tako škoditi. Eto ti opet istog nazora: da se suzdržavamo od počinjenja zločina samo radi straha od posljedica. Ja taj zastarjeli nazor zovem sasma neistinitim. Neke osobe će griješiti, počinjati zločine i beštijalnosti usprkos posljedica; druge će opet voditi naravni zdravi, moralni i racionalni život sami od sebe, jer ne

mogu na inače nego biti pošteni, pošto u poštenju i za poštenje bijahu odgojeni. I siguran sam da kad se znanje seksualne higijene nazove sveopćim, kad muškarci budu pronašli da je prekomjerno općenje štetno, oni će se obuzdati, isto kao od pretjeranog uživanja opojnih pića, što se sustežu, ili prenatrpanja želudca hranom."

"Živa je istina, kako Shaw veli, da bračni život daje vrhunac zavodljivosti, uz neograničenu priliku, ali budući i to prelazi u monotoniju, stvari se izravnaju medju se i velika većina parova naskoro oženjenih, smire se već nakon prvih par mjeseci i vode umjereni spolni život."

"Drugi manji prigovor, koji dolazi samo od strane samih liječnika, je takve naravi, da ga se stidim napomenuti. Ali da pretresemo sve, onda evo spomenut ću ga. Nekolicina liječnika živo se staviše na put mojoj agitaciji, navadjajuć kao uzrok — da će pomanjkanje čestog porodjavanja djece umanjiti dohodak liječničkom zvanju. Veći dio dohodaka, naime, dolazi doktorima od žena za vrijeme porodjaja, i onda nije to samo radi tih porodjaja, liječenje slabunjave djece kroz prvu i drugu godinu takodjer donosi njima. Reče mi jednoč neki liječnik: 'Gdja. X. tražila me kakvu protimbu, jer, reče da već ima četvero djece. Odvratio sam joj da neznam za nikakvu, te upra vo pred jedan evo tjedan pomogoh joj roditi i odrapih joj trideset dolara za tu uslugu. Isto tako bilo je i sa gospodjom N. Od ove sam dobio pedeset dolara za pomoć kod poroda. I tako godimice dobijem ja popriječno oko pedeset dolara za svakoje dijete, kojemu ja pomognem van na svijet. Gdje bi mi bili da nije tolikih porodjaja?' Sasma mu odobrih njegove nazore, i priznajem moju nesposobnost za odgovoriti na to. Možebit, način odgovora bi bio takav da se ne bi smjeo tiskati." — —

"Onda je tu još i teološki argument,, navod naime da naša vjera zabranjuje prepriječenje zanosenja. Dok ja,

zapravo neznam koja zapovjed ili koji drugi božanski nalog ustoličuje zakon proti zapriječenju zanosenja, u toliko opet, neću da odgovaram na ovu podvalu. Kad teologija ulazi na vrata, razum bježi kroz prozor van. Ne raspravljaj s nikim religiozna pitanja, izim ti i tvoj protivnik, pripravni ste razpravljati same temelje vjere, početke i sastav religije. Znate, vjerovanje je rastumačeno kao vjerovati u nešto za koje vaš razum protivi se da nije tako, i tim načinom debatirati nema nikakve koristi Čim više absurdno, više nemoguće vjerovanje dokaže se da je, tim žilavije će ga se protivnik držati. I tako, kakva korist natezati se s nezrelim protivnikom. Mi ćemo radi toga ispustiti teološku stranu van iz ove rasprave."

"Obazreo sam se na svaku moguću protimbu mome zagovaranju znanja za prepriječenje trudnoće. Da li sam odgovorio na svaku točku na sveopće zadovoljstvo je opet druga stvar. Ja sam samo napomenuo sve."

"Pitao sam već moje protivnike, i u razmacima vremena, ali drugog protuslovlja nisu imali. Zatvorih se zatim u svoju uredničku sobu i premišljavao ne bi li još na koji način kakav čudak mogao predbaciti šta proti tomu, ali pronaći nisam mogao. Držim, radi toga, da sam natresao sva moguća protuslovja."

"Sada ćemo preći k pozitivnoj strani i razložiti koliku korist će čovječanstvu donesti znanje sredstva za izbjeći zanosenju. Ako ste imalo promišljavali o tome, bit će da ste se prenerazili nad ogromnim dobročinstvom šta bi ga takvo znanje čovječjoj rasi doneslo. Vi ćete se čuditi — i jaditi ujedno, kako i mora biti, — da ovom pitanju, ovom nada sve važnom pitanju, do sada toliko malo pažnje bijaše posvećivano od strane liječništva i zdravoslovne štampe."

"Jedan od najčudnovatijih problema danas, s kojim se sve češće sukobljujemo jest — postepeno rastući

broj neženja, i sve u starijoj i starijoj dobi muškarci dolaze k ženitbi. Sa mnogo razloga, ovo se ima smatrati veliko zlo. Kasna ženitba od strane muškarca, znači već odgorjelu strast, izmoždenu životnu snagu, oslabljenu ili ugasnulu spolnu snagu, a vrlo često znači i na pol izlječenu ili ušutkanu samo veneričnu bolest. Posljedica je za ženu takvih — poniženje, patnje i često doživotno pobolijevanje i prerana smrt, dok onamo za potomstvo opet znači tjelesnu i duševnu bolest, ili pak ponajmanje — slabu životnu energiju i umanjen otpor. U kratko, za cijelu rasu znači: degeneracija."

"Ali šta je glavni uzrok te kasne ženitbe? Istražujte, i pronaći ćete glavni uzrok je strah imati djecu, premnogo djece, i odmah sad, na brzo. Pronaći ćete da to nije strah za opskrbljivati ženu, jer često mogu dvoje živjeti uz trošak što je dotle jedno trošilo, i ako žena razumije, još jeftinije dodje, — nego strah je to od djece, kojih broj unapred ni bono nemože znati. Nije to strah od opskrbljivanja dviju osoba, već od mogućih deset. Sveopće raširenje znanja sredstava za predusresti zanosenje imalo bi čudesni učinak u ovom smjeru. Dajte da vidimo:

"1. To znanje ponukalo bi mnoge muškarce na ženitbu mnogo prije nego li su se nakanili ženiti i znatno bi smanjilo broj neženja i 'usidjelica' (starih cura); a ovo bi opet imalo odlučan upliv na umanjenje prostitucije i, dosljedno, na venerične bolesti."

"2. Bezbrojne žene izcrpe svoju životnu snagu i postanu kronični invalidi kroz prečesto radjanje djece i otvorenje tijela. Znanje predusresti zanosenje spasilo bi ih."

"Bezbrojno mnoge žene usmrtile su se, ili su bile usmrćene, strmoglavljene u prerani grob pri pobačenju, ili samo pokušaju pobačenja. Ovo je strašno zlo. **I kadgod ja čujem za slučaj da jedna ženska plaća životom**

radi pobačenja, ja ne krivim nju, već društvo ljudsko ili Državu, i osjećam da bi vukao one odgovorne za naše brutalne zakone, tičuće se zabrane znanja o izbjegnuću zanosenja — na tanka vješala. Očuvanje od zanosenja dokinulo bi ovu strahotu, ovaj strašan zločin kojeg počinja ljudsko društvo proti ženskom spolu."

"5. Bezbrojni muškarci su u današnje doba jadni seksualni neurasteničari radi — **coitus interruptus** (nedovršenog spolnog općenja), koje prakticiraju radi neznanja boljih načina zapriječenja trudnoće. Znanje u tomu pomoglo bi im."

"6. Mnogi muškarci, neznajuć načina zapriječiti zanosenje, i bojeć se oploditi svoje žene, prisiljeni su ići k bludnicama. Živu istinu znadem, i vi to znadete — da ima žena koje još odobravaju to svojima muževima, samo da izbjegnu ponovnoj napasti, zanosenju, poteškoćama, krvarenju i patnji othrane djece. Kakvi rezultati bi bili kad bi se sredstva znala, svatko može lahko predvidjati. Poznavanje puta o zapriječenju ovo bi sve olahkotilo."

"7. Ova točka može vam se trivialnom učiniti. Meni pak čini se da nije tričarija. Kolike ste ženske poznavali koje imahu talenat za pjevanje, za slikanje, za pjesništvo i književnost, u kojih dolazak djece na brzo jedno za drugim slomi svu njezinu ambiciju, usmrti svaki polet, uništi svaku iluziju? Djeca su velika stvar, umjereno, ali njihovo gomilanje u nezgodno vrijeme, i vrlo često, pretvorilo je mnogu, sa idealima bogatu i nadobudnu djevojku u praznodušnu i briga punu, živuću lješinu. Vi koji držite žene 'ništ koristi', i samo za kotenje dječurlije, možete ovo smatrati od male važnosti. Za mene ovo je jedna od najvećih tragedija života."

"8. Na hiljade je žena, koje oploditi značilo bi isto što i ubojstvo. Mislim ovime, žene sa bolešću srca i bub-

rega, sa naginjanjem eklampziji, sa preuskima križnima kostima (pelvis). Velim, činiti da takva ženska zanese, znači isto odsuditi ju na smrt. Znanje zapriječiti zanosenje pomoglo bi im ostati na žvotu. Nu, pa je li vrijedi?"

9. Na hiljade i hiljade je djece, porodjene proti volji njihovih matera, porodjenih u strahu i jadu, došlo na ovaj svijet radi toga sa nestalnim tjelesnim i duševnim ravnovjesjem i pokraj toga još manjkavo odgojena radi nemogućnosti njihovih matera imati brigu na premnoge, ostanu breme samima sebi i drugima oko sebe. Znanje proti zanosenju učinilo bi ovo nemogućim."

10. Dolazimo sada na jednu neizmjerno važnu činjenicu. Tu su milijuni oženjenih parova, od kojih ili muž ili žena, ili obadvoje, imaju neku manu ili bolest koja bi se mogla prenesti na dijete. Kao primjeri takovih bolesti koje se mogu baštiniti navesti ću syphilis, padavicu, ludilo, i rak. I osobe sa takvima bolestima, ili predznacima bolesti, još tko zna kako dugo u buduće, nastavit će ženiti se. (Stoljeća će proći dok svijet bude zadojen idejom za dobrobit rase (naraštaja), da bi bili pripravni žrtvovati vlastitu sreću i ostaviti se predmeta svoje ljubavi, radje ostati izvan braka kad god uzvišeni zahtjev rase bude.)

"Šta bi napravili s takvima parovima? Dozvoliti im da radjaju sifilitičnu djecu, padavičavu, ili ludu? Hoćemo li još povećati breme čovječanstva, i dozvoliti pomnažanje defektivnih i degeneriranih osoba bez ograničenja? Za sigurno da ne. Onda šta drugo možemo učiniti s takvima parovima nego uputiti ih kako mogu živjeti bez djece?"

"Kad sam nedavno razgovarao o tome s jednim prijateljem, reče mi on: 'Pa Vi jednostavno propovjedate Malthuzianizam." — Sad uprav da to i je slučaj; malenkost bi bila proti ovako ružnom zlu. Doći će vrijeme kad će se Malthus-ovi svesci izvući iz zaprašenih polica knjiž-

nice, kamo su bili bačeni da čame već cijelo stoljeće, i proučavat će se ih sa pomnjom. I ne bi Vam škodilo da ih čitate odmah sada i nastojite pojimati iz pravog originala navode i saznate nešta o Malthusu, kog se je klevetalo oblagivalo i denunciralo, kao što sa svakim reformatorom čine, i drugima pionirima na intelektualnom polju."

"Naprotiv, ja ne naučam Malthuzianizam. Malthus se je zagrijavao samo za budućnost. Dok, dabome, i ja vodim brigu za budućnost, više mi je stalo za sadašnjost, i ako se trsimo kako valja za sadašnjost, budućnost će već znati zauzeti se dalje za se. Onda opet, Malthus je kao jedini lijek u tom smislu preporučivao — odreknuće seksualnog općenja. Sa praktičnog gledišta mi znademo sada da je taj lijek bez vrijednosti, dok onamo, način što ga mi zagovaramo je skroz izvrstan i uporabiv, i zapravo jedini način koji bi objeručke bio primljen po cijeloj masi naroda. Držite si, molim vas, na umu da je glavna tema moje diskusije — siromaci, skroz siromašni narod, i oni koji su radi stanovitih, duševnih i tjelesnih mana nesposobni za roditeljstvo."

"To je ta klasa pučanstva, koju bi se moralo uvjeriti o teškoj odgovornosti roditeljskoj, i uputiti ih kako da ne dobiju djecu. Bogati i već imućniji parovi, i oni bez bojazni da bi im potomstvo baštinilo kakvu bolest od njih ili duševno poremećenje, mogu imati djece koliko si samo žele. Ne samo toliko, kako to smatra zgodnim prof Emeritus Eliot, naime — osmero, nego tri put toliko. Tako dugo, i tako mnogo dok god mati sama od sebe ne protivi se tomu, naime: neprestana zanosenja itd., te uz to opet roditelji sami voljni su odgojiti si veliko nasljedstvo, nitko im neće reći da to ne čine. Kasnije, ako bi zemlja bila zbilja prenapučena, Država može onda ograničiti i te imućnije, to jest, ako još u to doba bude i siromaha i bogataša; ali to nas se ne tiče."

"Mi govorimo o sadašnjosti, a ne o budućnosti ili još dalje preko nje."

"Odgovorio sam na prigovore proti raširenju znanja o sredstvima za izbjegnuće zanosenja, i sada dokazao opet koliku neiskazanu blagodat bi to znanje donesIo čovječanstvu, velike nesreće time bi se otklonile. Sada ćemo opet raspravljati o općenitoj etici malih porodica etika, — imati samo nekoliko djece, ili nijednog djeteta."

"Na svaki način zgrabam se u koštac sa jednim od naših, nešta površnih i nešta blatantnih narodnih vodja, koji žigosaju svaki, djecu neimajući par sa nazivom vilenjaka najgorje vrsti, tohož kao klasa naroda zaslužujuć prezir sveg ostalog pravo mislećeg svijeta. Ja priznajem da se nadje bračnih drugova kojih odluka neimati djece baš neproizlazi iz nesebičnih i plemenitih motiva. Ovakvi si ne žele djecu, jer si ne žele brigu i smetanje u njihovima društvenim zabavama; oni si hoće lahkotno uživanje i nesmetanu udobnost. Nemožemo štovati ovakve osobe previsoko, ali, kako već rekoh prije, ljudska rasa u opće profitira ako ovakovi nemaju djece, pošto, da oni i imaju djece, ne bi ih odgojili čestito i djeca opet sama možebit bi bila sebične i bezumne palavorde."

"Ali daleko veća množina parova, odlučenih neimati djecu, ili samo jedno ili dvoje, imaju vrlo visoke motive, i **malo djece imati u opće nije znak niskoga morala nego vrlo visokog morala, velike inteligencije, i potpunog smisla odgovornosti."**

"Pronaći ćete da najgluplji, najignorantniji, ponajzapuštenije narodnosti radjaju najviše djece, dok najcivilizovanije, najnaprednije narodnosti imaju najmanje djece. Kao primjer dosta je napomenuti Kinu i Rusiju s jedne strane i Francesku s druge. A u zaporci nadobacit ću: ako ste napuhnuti sa puritanskim nazorom da Fran-

ceska postaje degeneriranom, raspada se, onda si morate tu ideju izbiti iz glave, pošto je bestemeljna, a vi za sigurno niste voljni usvajati si krivične ideje. U svačemu što doprinaša k udobnosti života — rekao sam to već prije — u općoj kulturi, u naprednijima idejama, u kiparstvu, u slikarstvu, u književnosti svih struja, u znanosti, Franceska još prednjači svima narodnostima. Još je samo jedna nacija koja prednjači Franceskoj, a to je — ne, ne Savezne Države, ne Engleska, — to je Njemačka zemlja. I takodjer ondje porodjaji djece se umanjivaju."

"Na primjer, u nedavnom broju **'Journal of the American Medical Association** (January21, vol. 56, p. 208) nalazimo jedan članak pod naslovom: 'Umanjenje porodjaja u Pruskoj.' Iz tog vrlo značajnog članka saznajemo da je postotak po 1,000 djecu radjajućih žena, to jest, medju dobom od 15 i 45, spao od 174 u četerogodištu od 1876—1880, na 161 za 1896—1900, i 154 u periodi od 1901—1905. U gradovima postotak je pao sa 160 na 129. Kod seljaštva postotak je bio u istom razdoblju 182, 183 i 178.

"Kako vidite, manji broj porodjaja u gradovima je označenje za sporedno umanjenu općenitu plodnost. Ta se pojava osobito ukazuje u Berlinu i gradovima provincije Brandenburg. Postotak porodjaja u Berlinu spao je od 149 u 1876—1880 na 88 u 1901—1905, nazadovanje dakle od više nego 40 po sto.

"U kratko, uzmite si kao fakat da čim je viša civilizacija, tim manje je porodjeno nepotrebnih gomila djece, i u granicama, to će se nastaviti dok god se naš socijalno-ekonomski sistem sasvime, konačno i radikalno preuredi. Pa i razumije se samo po sebi da tako mora biti. Odgovornost ona, dijete stvorit na svijet pod današnjima prilikama, socijalnim i ekonomskima, jest u istinu vrlo velika. Divljaci i ignoranti, dabome, ne taru si glavu

rad tog. Ne boli ga glava kakav će mu naraštaj biti, i što od njega bude; da li će se moći izobraziti, da li će imati šta za jesti, je li će biti zanatlija ili drugo što. I ako od tog svega ne bude ništa, dobro je. Ako postignu šta —oni su zadovoljni, ako ne, e onda si nemože pomoći. Dragi bog je tako htjeo!"

"Ali kultivirani muž i žena smatraju tu stvar inače. Pomisao stvoriti na svijet jedno biće koje može biti tjelesno falično, duševno ispod normale, koje može vrlo tešku životnu borbu imati, koje može biti prisiljeno na bijedu i patnju, napunja ih sa zebnjom. I već za to što ovaj svijet nije ugodan. Neka samo zvezdenjaci i vjetrogonje i reakcionarci drže i opetuju da je ovo ljubezan i dobar svijet, dapače dobar što može biti. Mi koji odbacismo sve varave nade, koji mrzimo neistinite priče o vilama i vukodlacima, koji kopamo za istinom kakova jest, koji imamo srčanosti sukobiti se s faktima kakvi su, znademo da tomu nije tako."

"Mi znademo da potičemo iz guleža i šikarja, iz prašume, i znademo da je ovo zločest svijet, okrutan svijet, tvrd svijet, svijet pun suza, gorkih srdaca, poniženja, umornosti, nikad riješivih briga; za mnoge ovo je svijet bijede bez početka i kraja. Može biti da je to lijep svijet nekojima, ali broj je ovih tako malen da se u postotcima ne da izraziti."

"Ako je netko slijep i ne vidi, ne mora ga se mrziti radi te nesposobnosti. Jedna osoba se nesmije mrziti radi prirodjene ili dobivene sljepoće. Ali niti oni koji **mogu vidjeti,** nesmiju se mrziti za to što mogu vidjeti. Nu pa što mi, koji imamo jasan vid — i osjećajuće srce, vidimo kad se naokolo ogledamo?"

"Vidimo milijune radnika i radnica koji se proturivaju kroz život od zibke do groba bez zrake prave radosti, bez išta za što je vrijedno živjeti. Kod viših kla-

sa vidimo neprestano, tvrdo i žestoko natjecanje za samo na životu se uzdržati, za promaknuće, a ogledalo siromaštva je podjednako pred očima srednje i profesionalne klase, isto kao i pred očima težaka. I svud i svakud vidimo neznanje, praznovjerje, bigote graničeć s ludošću, brutalnost, grubijanštinu, zločin i prostituciju; prostituciju tijela, i šta je još gore ,prostituciju razuma, sakrivajuć ili prodavajuć vlastita osvjedočenja za obrok leće."

"Naše kaznione, ludnice i bolnice, neumanjuju se, nego se bolje umnožavaju i sa stanarima napunjuju. A stalno vojništvo i mornarstvo koje krši hrbtenjaču narodnosti, pučanstvu, nije znak zdravlja, dobrote, visokog stepena civilizacije."

"Ako li pak pogledamo dalje, k istočnoj strani Europe, vidimo grdno carstvo, upravljano po brutalnom, glupom haharu, potpomaganom po krvožednoj rulji velikih knezova i njihovih satelita, i ovaj car sa svojima kuktama drže u lancima sto i trideset milijuna ljudskih bića, koje oni izgone, utamničuju, možde i gaze po njima po volji; ponajbolji i najplemenitiji sinovi Rusije i kćeri isto, — učenjaci, njezini pisci i mudroslovci —izčezavaju, ili postaju ludi i trunu u podzemnima tamnicama, ili su povezani i hotimično prepušteni stradanju u rudokopima Sibirije, ili vise s tisuću vješala — a tako zvane civilizovane države svijeta, Savezne Države, Engleska i Franceska uključivo, sjede pokraj i niti trepnuti. Kad vi sa svojima tjelesnima i duševnima očima vidite one stvari, — nemožete reći da je to dobar, lijepi svijet, — svakako ne, ako ste kod zdrave pameti."

"I još, ja sam optimista. Optimista što se tiče budućnosti. Već samo radi toga, kad prispodobim sadašnjost sa prošlošću, niti jedne sjenke da je dvojbe u me-

ne o čudesnom napredku šta je već postignut. A naše napredovanje u buduće razvijat će se većom brzinom."

"Dok smo mi ali nadobudni za buduće, ja se nedam zavarivati, kako rekoh, o sadašnjosti, i to nas povlači nazad k točki, u kojoj, ja se bojim da sam napravijo omašnu disgresiju. Povraćam se nazad k pojmu — dok je svijet ovako pun bijede kako je, — nemožemo zamjerati narodu za nerado radjanje još većeg broja patnika. Dapače, skoro sam gotov vjerovati da bi to bila izvrstna stvar kad bi sve žene na svijetu zaštrajkovale, i ne roditi djecu za kojih deset ili dvadeset godina. Ta ideja baš mi se svidja. Radnika ne bi bilo prenatrpano mnogo, narod ne bi se morao hvatati u koštac za koricu kruha, ili malo kakve trgovine ili kakvu bolju službicu, i mi bi valjda osjetili što je to: neodvisnost i mir u duši.. Dočim rad tog uznemireni monopolisti i državnici valjda bi onda odlučili se na uredjenja nešta zbilja hasnovitog po narod."

"A sada koju riječ i o dobrotvornima organizacijama i socijalnima uredbama, zasijecajućima u ovaj problem. Dobroćudni ljudi i vanredno zaslužne žene predočuju nam strahotnu bijedu u stanovima siromašnih klasa. Pokazuje nam se koliko osoba je zgnjeteno u jednu malu sobicu. Pripovjeda nam se koliko tuceta vrbovih micica, umjetnog cvijeća, puceta, hlačica, itd., jedna curica ili dječarac mora napraviti da zaradi ono nekoliko centi. Jednostavno zgražamo se nad nepravdom i krvoločtvom radi u težačtvo prisiljene djece. Često dobivamo listove sa opisom da nam se kosa ježi, od dobrotvornih društava, moleć nas za potporu jedne siromašne majke sa šestero ili sedmero djece koja stradaju. Newyorško Društvo za Poboljšanje Prilika Siromaka, na priliku, priklopi k listu još i sliku jedne majke sa novorodjenčetom, u krevetu, a siromašni te-

žak sjedi pokraj, s podbočenom na ruke glavom. Dolje je opis slike ovako: 'Otac, kljakavi čistilac ulica (pometač) sada bez rada, sa šestero djece. Najmladje tri dana staro.' I on stavlja pitanje, 'Šta mi je činiti?' "

" U newyorškima novinama nedavno je bio opis stradanja jedne obitelji od devet osoba: otac, mati i sedmero djece. Dio tog opisa navesti ćema: — 'muž je bio zaposlen kao pomoćnik jednog ličilca i pao s lotre. Prekinuo si jednu nogu. Kad je ozdravio nije mogao opet naći posla, i njegova mala uštednja na brzo je bila potrošena. Susjedi, siromašni isto kao i on, sačuvaše nekako ostanke od svojih obroka, i ako oskudnih, — i to im davahu dnevno, to ih je onda na životu uzdržalo. Za vrijeme jedne snježne mećave muž je opet bio dobio rad samo dva dana, odgrčuć snijeg, u prnjavima cipelama i lahkom odijelu. Ležao je radi toga cio tjedan, prezeben, radi pneumonije. Kad se je pridigao opet, snijeg je na novo zapao, i on opet potraži rada. Bio je ali oslabljen da niti lopate dići mogao nije, pa ga otpustiše s posla.'

" 'Prošlu noć reče, premetajuć rukama pri tom, da je već prosio od vrati do vrati, i tražio rada. Najstarije dijete da je dječak od četrnajst godina, ali da je kljakav od poroda, i zaradu dobiti nemože. Najmladje dijete da je četiri mjeseca staro. Reporteri nadjoše djecu ležati, pokrivenu sa hrpama krpetina, u jednoj sobici ugrijavanoj samo sa jednom petroleumskom pećicom. Jedno od djece bješe našlo pol već pljesnivog kruha rano u jutro na ulici, i to nemalo sasvim naduven od vode, i to je bila jedina hrana za obitelj od devet članova. Sami reporteri onda sabraše nešto novaca, da im privremeno pomognu, a muž, žena i starija djeca padoše onda pred njih na koljena, moleć boga da ih blagoslovi za tu darežljivost!"

"Takovih, srce parajućih pripovjesti moglo bi se nabrati na hiljade."

"Neizmjerno vrijeme, rada i energije i novca troši se za umanjivanje patnjah siromaštva. A mi im sada pomažemo ne samo sa hranom, odjećom i novcem, nego ih podučavamo i kako paziti na svoje zdravlje. Doktori i bolničarke idu naokolo i podučavaju ih kako živjeti higijenski, kako odgajati djecu da ih preveć ne umre a bolnice i rodilišta su uvjek otvorena i pripravna ih snabdjeti sa liječničkom poslugom kad god ustreba. Niti na kraj pameti mi nije, ogovarati ma i zašto naša dostabrojna filantropska društva i uredbe. Cijelom dušom štujem svaki čestiti pokus za umanjivanje sudbine patničkog čovječanstva, makar ja baš to sve i smatrao bez svrhe. Ja se ne kesim niti našoj Salvation Army, pošto sam uvjeren da ovi opet napopanu takvih vrsti jadnika i pomognu im, — koje inače nikakvo drugo društvo za spasavanje ne bi našlo. Da, sve organizacije i agencije koje svrhu imadu pomoći stradalnicima; olakšanje muka, nasititi gladnoga, odjeti ozebljenoga tijelo, imaju moj respekt i simpatiju. Ja znadem da oni neprodiru zlu u koren, ja znadem da oni neće olakšati, osloboditi nas našeg zla, ja znadem da je to samo krpanje, ali kao liječnik znadem i to, da kad je već bolest razvijena obično je onda prekasno misliti na odstranjenje uzroka i znadem gdje su mnoge prilike takve da je krpanje ne samo potrebno već dapače i jedino sredstvo kojeg možemo rabiti."

"Ali, svejedno, moje je najiskrenije i najdublje uvjerenje da bi mi postigli neprispodobivo više, ako bi samo dio tog uporabljenog vremena i novca, kog trošimo za filantropska nastojanja, uzeli za poduku siromašnih žena kako da ograniče radjanje suvišne djece, drugom riječju — kako ne zanesti."

"Ta to bi preobrazilo do kraja život sirotinje, i naši radnički stanovi preobrazili bi se za deset godina."

"Namjesto krpanja posljedica zločestog sistema, dajte da odstranimo glavni uzrok. Namjesto naricanjem predobiti našu samilost za pomoć ženi sa devetero djece, dajte da poradimo da ta žena nema devetero djece. Jedna siromašna ženska ne bi smjela imati nikakvog djeteta, ili najviše jedno ili dvoje. I ja se uslobadjam reći, da vas je vrlo malo u toj audijenciji, koji ne bi pristali uz mene kad velim da namjesto poslati onom siromašnom, zgvrljavom pometaču ulica, koji je bez posla i koji je nasmicao šestero djece na ovaj svijet a koja će očito biti takodjer siromašni i stradajući vrazi, ja velim: namjesto poslati mu deset dolara — bilo bi mnogo bolje prikričati njemu i njegovoj ženi da oni nemaju prava imati šestero djece, i dati im onda uputu kako izbjeći toliko brojnom potomstvu."

"Jedna od središnjih misli moje noćešnje diskusije, je misao, koju bi želio da ponesete sa sebom i promozgavate za dokolice o tome, jest ova: Neka bi okružni liječnici i bolničarke ,koji posjećuju siromake, ne samo bili dozvoljeni, nego zapravo upućeni da uče siromašne matere kako izbjeći rodjenju više djece nego li mogu valjano odgojiti. I dajte da započnemo jednu propagandu koja će osvjedočiti narod da preinači svoje nazore i način mišljenja u toliko, — da se to neće smatrati ponosnim činom, već javnom sramotom, stvarati na svijet djecu za koju roditelji moraju onda zazivati pomoć kod publike."

"Nemamo prava da mrzimo siromake **sada,** dok se hvale sipaju na parove s mnogo djece, po nekojima našima 'najznamenitijima gradjanima', i dok je tu samo jedna dozvoljena protimba — odreknuće. Mi smo tu, koje se treba spočitavati za one velike porodice u si-

rotinje, i radi toga mi smo moralno obvezani dati im svu financijalnu i medikalnu pomoć koju trebaju. Ali kada im se uspješna sredstva dadu u ruke za ograničenje njihovog potomstva, onda će oni, ne mi, biti vrijedni batinjanja zašto to ne uporabljuju."

"A onda, kad smo, i kad ćemo uspjeti u redukciji postotka porodjaja medju siromasima do stanovite i poželjne granice, — ne bi smjeli biti nečovječni i brutalni prema onima koji traže gostoljubivost kod naših obala. Mi nećemo imati povratiti od amerikanskih prilika, u najvećoj sdvojnosti, k prilikama većinom napravljenih kroz isti ovaj uzrok proti kojem se borim, — čvrstog, čistog, sposobnog čovjeka radi samo što ima 18 dolara u svome džepu namjesto zahtjevanih 25, kako to čitamo u novinama. Mi ne bi morali slati natrag intelektualne ljude, pateće od privremene upale očiju, koje preveć revan, ali ne preveć kompetentan doktor proglasi za trahomu. U kratko, ne bi morali biti prisiljeni radi naše prenatrpane prilike stvarati nečovječne zakone za otjeravati natrag narod, koji je na vlas jednak onima što su došli u prijašnjima godinama i pomogli nam podići ovu zemlju, pomogli nam napraviti ovakvu kakova je, materijalno i intelektualno."

"Da li propaganda za manje porodice napreduje? Mnogo je naroda koji neće usvojiti neko uvjerenje izim ako znadu da ga na hiljade drugih usvajaju; neće u pokret izim da vidi odmah hiljade privrženika. A ako je uvjerenje svojina hiljada ili milijuna, to je samo sebi dokaz da je uvjerenje pogodno."

"Suvišno je i reći da ja k ovoj klasi ne pripadam. Naprotiv, sama činjenica već, da je uvjerenje s mjesta poprimljeno po masama —i intelektualno veća množina onih što živu u palačama pripadaju k masama ili vikačima, napravilo bi me opreznim, i s kritičnom sum-

njom, o toj novoj ustanovi. Ja niti ne čekam odobrenja mase, prije nego dadem na glas moje nazore. Ako ja, nakon zrelog promišljavanja i mukotrpnog istraživanja pronadjem neku stvar da je dobra, ja bi ju zagovarao i preporučivao upravo da sam sam samcat za to oduševljen medju petnajst bilijuna stanovnika zemaljske kruglje. i samo moje jedino mišljenje da je. Ja nisam čekao dok moji nazori o manjima porodicama kroz zapriječenje trudnoće postanu popularni, prije nego sam to zagovarao kod liječničkog zvanja (struke), i kod publike."

"Veseli me što ti nazori i ideje nalaze odobravanje i privrženike medju različitima masama posvuda, i ljudi visokih pozicija na odličnima institucijama napominju to. Naše dnevne novine, na primjer, donesoše dio jedne izjave iz predavanja prof. Thomas Nixon Carver-a, na sveučilištu Harvard. Takva izjava, i sa takvog mjesta, niti da bi se pomisliti smjela deset godina nazad. Dr. Carver je Wells Profesor of Political Economy na Harvardu i blagajnik i tajnik amerikanskog ekonomskog društva, i baš u jednoj stavci naglašuje on zgodno: 'Lisice misle da je u zeceva velika družina za preporučavati. Poslodavci, koji zahtjevaju veliku zalihu jeftinog težačtva; popovi, koji si žele mnogo župljana (farnika); militerski vodje, koji traže dostatno jeftine soldačije za hranu topova; političari, koji trebaju glasovatelja što više, — svi ovi preporučaju velike porodice i brzo umnažanje kod siromašnih klasa'."

"Ove riječi ,od jednog harvardskog profesora za stalno su radostni znak vremena, i ja bi preporučio nekojem ozbiljnijem slušatelju na sveučilištu Harvard da si ih duboko u pamet zakopa."

"Da, naša propaganda donosi plod, uspjeva. Svaka ozbiljna, istinita propaganda uspjeva i nalazi obra-

ćenike. Iz početka, narod se prepane, protuslovi, i naziva te svakakvima imenicama; postepeno izgleda da samo podnašaju to, onda si zatim usvoje to uvjerenje tvoje, in onda vele, 'ah, pa mi smo to sami znali već prije!' "

"I tako to ide na svijetu. Ako mi nešto imamo na svijetu rečemo, mi to i moramo reći, i onda ako želimo da ta naša izjava bude saslušana, onda nam je dići i halabuku i takovu graju dok ih upozorimo, jer bez toga jedva da bi išlo, akoprem je to dosadno i neugodno. Ja znadem dobro da neke osobe, na riječ 'uradite nešto', nestrpljenje pokazuju, i radje vele 'učini odmah!' Ali prije nego se što čini mora se govoriti; isto kao što prije govora moramo misliti."

"Da ne bi bilo nesporazumka, dozvolite mi da pridodam ovo: Ja ne predlažem moje nazore da bi oni sve zlo na svijetu odstranili. Time se ne bi preokrenuo cijeli čovječji društveni uredjaj; ne bi srušilo sistem nadnica, ne bi oživotvorilo kooperativni način državne uprave, ne bi promjenilo ljudski karakter, ali da će doprinesti mnogo konačnom postignuću riješenja gornjih pitanja, o tome nemam niti najmanje sumnje."

'I radi toga ću baš opetovati jednu stavku, često već tiskanu u 'The Critic and Guide': Niti jedan pojedini drugi predlog ne bi tako pozitivno, i odmah, doprinesao k sreći i blagostanju ljudske rase, kao što upućivanje naroda na zgodno sredstvo i način kako izbjeći zanesenju.' To je bilo moje najdublje osvjedočenje, otkad sam počeo misliti svojom glavom. Hiljade drugih osoba imaju to isto uvjerenje, ali su preveć velike strašivice, bojeć se to izraziti pred narodom."

"Pri zaključku, želio bi da se s tom mišlju pozabavite i zadržite si ju. To što ja zagovaram i preporučam nije jedna skroz nova stvar, nešta, što se još ne

prakticira tobož. Znadete dobro i sami da se izbjegnuće zanosenja prakticira u milijunima domova, samo to se prakticira nesgrapno i nakaradno, a opet ne prakticira se ondje gdje je za to najviše potreba. Bogataši, pa srednja, bolja klasa naroda, oni kojima nekoliko komada djece ne bi nikakva poteškoća bila, znadu već za više vrsti sredstava za zanosenju izbjeći. I ako im se uz sve to ipak omakne, znadu oni već za vještog liječnika, koji će im pomoći, za dobru naplatu. Dočuo sam da ima imućnijih žena koje redovito svaki mjesec posjećuju takve liječnike. Siromašnija, srednja klasa služi se naputcima svojih prijatelja i poznanaca; ovi naputci koji put uspiju, koji put opet ne, a nekoji put skrše ženino zdravlje."

"Ali oni, vrlo siromašni, radnici, kojima najmanje može biti moguće imati mnoštvo potomstva, neznajuć za ikakvo sredstvo izbjegnuća — množe se bez granica, na svoju i svog okoliša poteškoću i teret. Rezultat je, kako vidite, sveopće snizivanje tjelesne i duševne kakvoće ljudske rase, pošto, ako izobraženi i imućniji nemaju djece, ili samo jedno ili dvoje, a siromašni neznalice nastavljaju umnažanjem potomstva, za koje se nisu kadri skrbiti niti ih izobraziti kako treba, ta samo se onda po sebi razumije da postotak neizobraženijih, nesposobnih i kriminalnih postojano raste."

"A to je nešta, na što jedan čovjekoljub nemože ravnodušno gledati."

"I to je sve radi toga što sam duboko interesiran u dobrobit svake pojedine obitelji, isto kao i blagostanje cijele ljudske rase, da ja tako postojano, bezobzirce ,tvrdokorno, kadgod pače i s dodijavanjem, — preporučam raširenje znanja za prepriječenje zanosenja. Ako uspijem makar kolike od vas preobratiti za moju

ideju, moj rad i vrijeme za pripravu ovog predavanja bit će više nego stostruko nagradjeno."

POGLAVJE 10.

Ne krivite nas, već naše zločeste zakone.

"Često nam se predbacuje da preporučamo nešto, u čem se naši čitatelji s nama slažu, ali kad dodje do toga da ta sredstva izdajemo na uporabu, onda šutimo. Kad se do najinteresantnijeg dodje, onda je prestalo. Okrivljuje nas se ili da nemamo srčanosti, ili nismo postojani."

"Kad nas ovako čitatelji okrivljuju, onda pokazuju baš koliko su znatiželjni, i tomu se je samo veseliti. Moguće je da naši čitatelji neznaju, — kad bi mi štampali koju valjanu uputu za prepriječenje zanosenja — ova se knjiga ne bi smjela poštom slati ,a osim toga stigla bi nas stroga kazna.? I ne samo natiskano, kad bi mi dali takvu uputu na makar koji drugi način, poštom ili ekspressom, kazna bi bila ista — 5,000 dolara globe i 5 godina teške tamnice. Nemožete li se sjetiti na ovo?"

"Ako ne, onda je vrijeme da to znate."

"Dapače ustmeno takvu uputu kazati, je zločin, razlika je u tome samo što je za ustmenu uputu teško, ili nemoguće, dobiti podatke za optužbu."

"Naši čitatelji stoga neće nas kriviti, već naše glupe, brutalne zakone proturane po ignorantnima zakonodavcima, na preporuku i zagovor blesastih bigota i kamenog srca licumjeraca."

"Ali pitate se sad: pošto je raširenje takvog znanja zabranjeno po pošti i expresu, — kakva onda korist i govoriti o tome? Zašto pisati stotine dobrih članaka, kad se nauka istih u praksu uzeti nemože?"

"Na ovo je vrlo lahko odgovoriti. Mi moramo prije

pisati i govoriti, dok predobijemo čitatelje proti takvih zakona. Neka bude agitacija za to što raširenija i jača, a onda će ovi štetni zakoni postati mrtvo slovo, a možebit budu skroz zabačeni. Govoriti, a osobito pisati, ima veliki upliv. Uspjeh, na primjer, može se vidjeti kod raširenja znanja o sredstvima za izbjeći spolnim bolestima. Narodu se je prije gadilo kad bi se samo i spomenulo o tomu. Sada ali, upute i sredstva za izbjeći okuženju šalju se slobodno poštom, a naša vlada ih naručuje na hiljade za vojništvo naše i marinere."

"Najprije misliti, a zatim izraziti misao riječju ili perom, onda — dati se na djelo. to je tok aktivnosti u svima smjerovima uspjeha — u cijelom ljudskom napredku."

Ljubav je života svrha, života
bogatstvo, života nagrada. —Fletcher

POGLAVJE 11.

Šta ćemo sa bludnicama, i kako izmaći spolnima bolestima?*)

"Donašam vam ideje, a ne riječi."
"Dodjoh da upućujem, a ne da zabavljam."

"Noćešnje predavanje neodržajem što mi se to mili, ne da čujem samo gdje govorim, što nikako ne volim, i ne da napravim senzaciju, što mrzim, ne radi volje postati zloglasan, što izbjegavam i gadi mi se; noćas govorim ovdje iz nagona i pobude dužnosti."

"Venerične bolesti rastrovaše životnost pučanstva.

*) Predavanje održano u "Sunrise Club-u," Nov. 21, 1910.

Ruševine su strašne. Pučanstvo niti pojma nema o ogromnosti štete, što ju sadašnji naraštaj ima, te i buduće generacije kao baštinu dobiju od glavnijih dviju vrsti spolnih bolesti, tripera i syphilisa."

"I nitko da bi se ustao i preporučio uspješnu protimbu. Nadu sam imao da će naša društva za očuvanje od veneričnih bolesti, zvučnim imenom nazvana "Moral and Sanitary Prophylaxis", napasti taj problem temeljito. Medjutim, oni se jedva površine tog problema dotaknuše; jednostavno neće da zagrabe dublje u to zlo; neće niti da spomenu riješenje tog pitanja, izim stari način **dokazano neuspješnog** savjeta — ostaviti se općenja. Osjećao sam s toga moju dužnost, da iznesem to pitanje na vidik pred narod i predložiti što držim da bi najbolje sredstvo bilo, za izkorijenje veneričnih bolesti. Prije nego počnem o tom predmetu raspravljati, želim se dotaći nekih predhodnih introdukcija.

"Ponajprije imam napomenuti; ako očekivate od mene finu govoranciju, cifrastu do skrajnosti, onda ćete biti razočarani. Ja nisam govornik. Svoj život sprovadjam u proučavanju a ne u govorničkoj dvorani, i ja uvjek dajem prednost zdravom, jednostavnom razumu i logici, a ne zamotavanju i gnjavljenju makar kako izcifranom. Da, radje čista istina nego neistinita pjesmotvorina."

"Drugo, govorit ću vam noćas kao jedan liječnik, zdravstvenik, socijolog, a ne kao moralista. Ne možda što sam voljan neopozovno pristati k frazi, da je moral samo stvar geografska i kronoložka, nego što je moral, zajedno sa religijom, pokazao se neuspješnim u rukovodstvu ovoga problema. Moramo stoga ogledati se k medikalnoj socijologiji za riješenje."

"Treće, upozoravam vas na tu činjenicu, da ja raspravljam o sadašnjosti i današnjeg dana prilikama. Reći, da mi možemo odstraniti prostituciju (bludilišta) kroz

preokret naših ekonomskih (gospodarstvenih, imućtvenih) okolnosti u takovoj mjeri da bi svatko živjeo u udobnosti i raskošju jest možda istinito, ali takva izjava bila bi nemoguća i sasma ispod kritike. Nemoguće je da bi mi preokrenili cjelokupni socialni sistem u jednoj godini, ili u pol stoljeća, no ja govorim o sredstvima koja se mogu primiti na uporabu već sutra."

"Četvrto, govorim i pišem samo liječničkoj audijenciji, i radi toga imenujem i nazivljem stvari njihovim pravim imenom. Bilo bi mi žao da kojeg slušaoca uplašim, ali bi mi još mnogo žalije bilo da prešutim istinu, iz straha da se od vas tko ne prepane. Ali onaj, koji se boji vukova neka ne zalazi u šumu. Onaj koji se trza pred živom istinom, neka ne prisustvuje znanstvenim predavanjima o seksualnima pitanjima i veneričnim bolestima."

"Ima tu nekih pitanja, koje ili ne spominjati ili ih pak otvoreno i do kraja, iskreno i ravnodušno razglabati bez obzira kud nas istraživanje istih dovede. Pitanje, o kojem ćemo sada govoriti tiče se života i zdravlja ljudskoga društva, tiče se **vašega** života, **vašega** zdravlja i pripada k ovoj kategoriji. Jednu stvar hoću prije da istaknem: Da li ćete se osjećati potreseni ili ne, da li ćete pri zaključku predavanja opsipati me s blagoslovom ili proklinjati, u jednoj stvari ćete se ipak složiti: Priznat ćete da je govornik bio iskren i otvoren, da se nije sakrivao za općenitosti i izmotavanja, da nije okolišao, da nije ostavio nešto netaknuto u ovom predmetu što bi oprovrglo smisao tumačenja, i da je govorio tako razgovjetno da ga svatko u audijenciji, obične izobrazbe, upravo i oni samo sa pučkom školom, mogu skroz razumjeti. Nakon ovog uvoda možemo sad započeti."

"Prostitucija (bludnost, ljubav za novac) je opstojala od najranijih vremena naše civilizacije, i opstojati

će dok god naše civilizacije bude; ako vi mislite (ja ne) da će naša sadašnja civilizacija opstojati **za uvjek,** onda će i **prostitucija** opstojati **za uvjek.** Najstrožije mjere vlada i kraljeva, najoštrije zapovjedi Crkve u vremena još dok je Crkva (religija, pape i biskupi) ne samo prokleti običavala, već smlaviti, utamničiti, spaljivati, najokrutnija i najgadnija kaštiganja kao: bilježenje usijanim žigom, svući do gola na javnom trgu, posebna odijela, izgon, itd., sve je to bio neuspjeh za prostituciju izkorjeniti, ili ma samo umanjiti. Istražujmo cijelu povjest i ne ćemo naći dobe u kojoj prostitucija nije eksistirala, i tako isto zemljopisno nemožemo naći mjesta i točke gdje ne uspjeva. U smrznutim selima Sibirije, u cvijetnom kraljevstvu Japana, na raskošnima obalama Gangesa, u Moskvi, u Londonu, u Calcutti i Madridu, u Berlinu i Cairu, u ljubaznom i toplom Parizu i ledenom Bostontownu, posvuda naći ćete bogatu zalihu ovih takozvanih 'kćeri radosti'. Da, naći ćete ih baš i uz stijene Vatikana, a ja sam ih zamijetio dapače i u predvorju najveće Crkve u kršćanstvu, Sv. Petra u Rimu."

"I samo dječinski nezrelo misleći osobe mogu vjerovati da, imajuć društvene i imućtvene prilike kao što su sada, prostitucija, najstarija trgovina na svijetu, kako ju Kipling nazivlje, mogla bi se izkorjeniti.*) To je nemoguće. Vrijedjati možete bludnicu, potjerati ju, proga-

---

*) Bile prilike kakve mu drago, taj "zanat" se neće nikada izkorjeniti. Sa fiziološkog i psihološkog gledišta, tvrdnja za opstanak prostitucije je samo pozitivna. Za proučiti je samo stanovita djela od Ellen Key, Havelock Ellis-a, Dra. Robie; Schopenhauera; Karin Michaelis; pa napokon i onog mistika, — Swedenborga, koji dapače dokazuje da je i sa gledišta religije prostitucija nužno zlo i još k tomu navadja da i u raju, na drugom svijetu nešto sličnog opstoji kod nižje klase svetaca i pravednika, a sami angjeli da imaju djecu, isto i drugi "pravednici" da dobivaju žene "congenial" ako se dese, ako ne onda dobije drugu i tako dalje, dok god mu neuspije dobiti pravu prema svome "ćefu", doćim one prvašnje, ostavljene po njemu; dobije

njati, učiniti joj život gorak, rastjerati ih, ali uništiti ih nemožete, kao što ni zakon o gravitaciji."

"Ali ne samo da je prestanak prostitucije nemoguć; da je to i moguće, bilo bi to pod današnjima socijalnima prilikama — **nepoželjno.** Kad se muškarci, kod današnjih društvenih odnošaja istom u dvadeset petoj, trideset i petoj ili još kasnije jedva oženiti mogu, onda prostitucija je potrebna i sasma nužna institucija. To je što držim, i ne spadam medju one koji vjeruju da svaka popriječna osoba može ostati do u srednje godine života bez seksualnog općenja, da mu ne bi štetilo seksualnom zdravlju, i prouzročilo, vrlo često, veliko poremećenje cijelokupnom, općenitom i nervoznom sistemu. I držim, bez trunka kakvog egoizma, da u tome imam iskustva s ove vrsti pacijenta kao makar koji živući liječnik. Pitanje potrebnosti ili nepotrebnosti spolnog općenja je od neizmjerne važnosti, i ja želim da o tome noćas raspravljam, pošto je to pitanje nerastavljivo od pitanja potrebe ili nepotrebe prostitucije."

"Predmet je taj ali tako velik, da bi trebala cijela noć dok bi se pretresao kako treba; radi toga ću se ograničiti samo na nekoliko napomena."

"Ja nepokolebivo vjerujem u Freud-ovu nauku da je uzrokom mnogih nervoznih i duševnih poremećenja, neurastenije, psychastenije, različite phobije i obsessije, predugo sustezanje spolnoga nagona. Čvrsto vjerujem,

---

drugi, kojemu možda pristaje k "ćefu". Dakle šta je to nego ženitba na "vjeresiju" (trial marriage) ili vrst prostitucije. Prema tomu je on, kao teolog, pobijo uspostavu rim. kat. crkve — da je ženitba nerazriješiva! U nebu, veli on, i ženske i muškarci su bez spolovila. Ljube se veli stiskanjem tijela (?) uz tijelo, a u duši osjećaju "prelest" nebesku! — i tim svrše akt ljubavi kao abnormalni ljudski frotteuri. Taj zapravo veliki bedak i zanešenjak,uz svu svoju mistiku da je bio osobno u nebu i to sve gledao, napisao je za nas, današnje smrtnike, takovih tumačenja ljubavi i odnosa u tome, kao nikoji drugi učenjak sve od onda pa do danas. (Op. prevadjača.)

a to vjerovanje je temeljeno na iskušanom znanju, **da je u mnogo slučajeva sustezanje spolnoga nagona — jedini uzrok spolnoj nemoći (impotenciji).** A spolna nemoć u oženjena čovjeka je strašna neprilika."

"Kroz prošlih nekoliko godina čuli smo toga dosta o bijedi i patnji, prouzročenoj po spolnima bolestima; mi smo sažaljevali nedužnu i neznajuću išta o tome ženu, koju je njezin lord i gospodar okužio sa triperom ili syphilisom, ali niti riječi da bi čuli o strašnoj patnji žene, radi njezinog spolno nemoćnog muža. A ja vam velim, više je nesreće, ništetnosti, mukotrpnosti, jada, svadje i rastave braka prouzročeno po spolnoj nemoćnosti nego li kroz spolne bolesti. I da sam ja žena i bio obvezan izabrati ili okuženog spolnom bolešću ili spolno nemoćnog, ja bi izabrao onog prvog. Prvo, pošto manje uzme vremena izliječiti spolno bolestnog, nego li uzme spolno nemoćnog, a drugo, pošto proti spolnoj okužbi (infekciji) lahko je zaštititi ženu, dočim sa spolnom nemoći nemožemo išta uraditi dok traje, izim savjetovati ženu da promjeni muža, ili ljubavnika, koje opet, nije umjestna stvar za učiniti."

"Nadalje, držim za stalno da bi se pomnožali zločini svake vrsti, kao: slučajevi silovanja, spolno općenje medju braćom i sestrama, kad prostitucije ne bi bilo. Slučajevi kao što potonji napomenuti više su obični nego li se i sumnja kod naroda. Ja osobno znadem za mnogo takvih slučajeva samo ću napomenuti jednog, jer se je dogodio baš nedavno."

"Jedna je to idealna obitelj. Majka je udovica, i cio svoj život skoro uporabila za što bolji uzgoj svoje djece. Ona je pazila na njihove kretnje, i nije im dozvolila da ostaju vani noćju. Sin njezin, momak od dvadeset i dvije godine, bio je uzoran mladić. Nikad nije pijančevao, nikad u vani s drugima momcima bavio se,

radio je samo valjano i vjerno u uredu, i sve u svemu — bio veselje materino. Po nesreću, njegova sestra, krasna djevojka od sedamnajst godina postane noseća, i usprkos te nesretne djevojke nećkanja za priznati i riječcom, pronašlo se ipak da je to bio njezin čestiti brat koji ju je oplodio. Prištedit ću vam zgražanje nad tom tragedijom, koja je uslijedila. Radi toga mislim, i uvjeren sam da bi se ovakovi slučaji na veliko umnožili kad ne bi bilo prostitucije."

"U kratko, prostitucija je u sadašnje vrijeme jedna institucija, ili jedno zlo ako već hoćete, koju ne bi mogli izkorjeniti ako bi htjeli, i koju ne bi izkorjenili ako bi i mogli."

"Odobravajuć sad dakle da je prostitucija potrebna, i da je iste uništenje absolutno nemoguće i nepoželjno, šta imamo činiti da se očuvamo ili klonemo posljedicah iste?"

"Prostitucija vuče za sobom dva velika zla: jedno je zavodjenje nezrelih dječaka, drugo je venerične bolesti. Raštrkane po cijelom gradu, živeć u raznima daščarama i unajmljenim stanovima, skitareć se ulicama slobodno, svećenice Venusa, kroz njihovo zavadjanje, bezobrazluk i druge načine, razdraže spolni nagon nezrelih dječaka od kojih bi mnogi trebao još par godina ni pomisliti na to, povučeni su ovako u općenje za rane mladosti, vrlo često na njihovu stalnu fizičnu štetu. Ponajglavnija odgovornost za ovo zlo leži na našima puritancima i nazovi-svetcima. Jednostavan je lijek za ovo: odstraniti ih. Neka sve prostitutke budu odijeljene na neki stanoviti dio grada, kao što su u Hamburgu, kao i u Bremenu na primjer. Onda neće imati toliko prilike zavesti kakvog nedužnog dječaka; nemože nagovarati prolaznike. Samo muževi i momci koji **žele** tamo ići, budu polazili onamo."

"Za izbjeći veneričnoj bolesti, problem ovaj kako i jest zamašan mogao bi se uspješno riješiti, samo ako ćemo ga pograbiti smjelo i pošteno, i sa nešto zdravog razuma."

"Što je potrebno za riješenje ovog problema?"

"1. Prvo je registracija. Svaka bludnica morala bi biti registrirana i imati dozvolu za svoj zanat. Prostitucija je jedna trgovina, iliti obrt, koji duboko zasjeca u zdravlje pučanstva i mi imamo pravo da reguliramo sve vrsti trgovina, koje uplivišu na naše zdravlje pošto takodjer imamo pravo nadzirati sve sanitarne probleme.

"2. Higijenske inštrukcije. (Zdravstvene upute). Pošto se je bludnica registrirala i dobila ovlaštenje, imalo bi se ju dobro uputiti u seksualnoj higijeni. Imalo bi se ju upozoriti na opasnosti okuženja s veneričnim bolestima, poučiti ju u tome o sredstvima, poznavanju symptoma i površno bar raspoznanje trih vrsti veneričnih bolesti i njihovog užasnog posljedka na zdravlje i život, i pakazati joj kako da se očuva od okuženja. Pokraj toga imala bi dobiti uputu kako da se očuva od zanosenja,, jer današnja naša sredstva su potpuno dobra i sigurna za očuvati se od zanosenja, a pučanstvo opet ne želi da prostitutke radjaju djecu. Siguran sam da niti Theodor Prvi a ni William Drugi, bi bili proti neplodnosti bludnice. I sve ovo bi se joj dalo na znanje u vrijeme od jednog sata, ili bi ta uputa mogla biti naštampana na jednom listu papira, kao pamflet, za tu svrhu. Metode i sredstva za očuvanje proti okuženju tako su jednostavna da je nemoguće za pomisliti da ih jedna prostitutka ne bi uporabljivala, kad bi joj se samo kazalo kako. Ta u njezinom je vlastitom interesu. Razumije se samo po sebi da niti jedna od njih ne želi patnju i muke, i kljenutost, prouzročenu po triperu i syphilisu. Ona ne želi biti bez zarade nekoliko tjedni, i ne želi biti uzapćena u zatvor

bolnice kroz neke tjedne ili mjesece. U kratko, njezina 'karijera'. i zanimanje ovisi o njezinom zdravlju."

"3. Inšpekcija. (Nadzor.) Prostitutka bi se morala podvrći liječničkoj pretražbi dvaput tjedno, ili najmanje jednoč na tjedan, po kompetentnom liječniku, koji znade njihov zanat, i tešku odgovornost svoju. Ja bi preporučio ženske liječnike za tu svrhu. Da li bi liječnici imali dolaziti da pregledaju prostitutke u njezinom stanu, ili bi se ona imala staviti u njegov zvanični ured, ili na ured policije, ili u ured bolničkog zavoda, — je sve od manje važnosti, koje se sve dade udesiti prema iskustvu."

"4. Venerična bolnica. Venerična bolnica je logični ogranak medikalne inšpekcije. Ako je bolest ili sumnja bolesti pronadjena, prostitutku se ima smjesta ukloniti u bolnicu, i ostaviti ondje dok svake mogućnosti okuženja nestane; da li će to uzeti tjedne ili mjesece, ne mijenja na stvari ništa. Samo bolnica nesmije imati značajnosti zatvora, kaznione. Prostitutke se ne bi smjele smatrati, ili postupati s njima kao sa zločincima i kažnjenicima. Isti postupak, ista delikatnost brige i pomnje, kao što je imaju bolestnici na tifusu ili pneumoniji. Prostitke su žrtve našeg socijalnog sistema, njihova sudbina je dosta jadna i mi ih ne bi imali praviti još više nesretne nego su."

"Sad upravo bila ona u bolnici ili izvan bolnice, ona ima pravo da se s njom postupa kao sa svakim drukim živućim bićem. Dok god se ona pristojno ponaša, i nije bolestna, imala bi se osjećati da ju nitko nema pravo uznemirivati i vrijedjati, i da se ništa više nema bojati od kakvog podmitljivog policajca ili političkog lukavca nego li i svaka druga počitanja vrijedna ženska."

"5. Upute mladim ljudima u spolnom zdravoslovju. Isto je to važno kao ovo gore sve skupa. Pod upućivanjem ne mislim samo učiti ga da bi neprestano imao da

misli kako sustegnuti seksualnu požudu; ne mislim samo predočavati mu opasnosti okuženja, i ne mislim samo kazati mu kako će znati raspoznati znakove okuženja veneričnom boleščću; i ne mislim opominjati ga na zločeste posljedice alkohola kao najvećeg neprijatelja seksualne sustezljivosti i najvećeg faktora u veneričnoj infekciji; ja mislim kako mu reći da se očuva infekcije, — kazati mu sredstva proti veneričnim bolestima, i kako ih se domoći. Ova mjera bi sama po sebi za dvadesetak godina učinila više prema ograničenju i možebitnom uništenju veneričnih bolesti, sa svom svojom bijedom, boleščću i pomorom, ludošću, invalidima, kljakavcima, oslijepljenima i mtrvorodjenom djecom, — nego li sve prodike o sustezanju od općenja što su učinile već skoro dvije hiljade godina. Za vrijeme zadnjih pet godina naučili smo više o naravi i zaštićenju proti spolnima bolestima nego li u prošlih pet stotina godina, i imademo sada sredstva koja se za stalno mogu zvati sigurna zaštita. Tako pouzdana su u zaštićivanju od tih bolesti, da se kod vojništva i mornara smatra biti okužen tom kojom boleščću vojnički prekršaj; ne radi toga što bi se zabranjivalo spolno općenje, nego što se dogodjena infekcija smatra kao evidencija (dokaz) da vojnik ili mornar nije slijedio nalog da uporabljuje sredstva proti očuvanju od toga, koja su mu pretpostavljene oblasti dale."

"A za što se ne bi znanje za takva sredstva raširilo i na mlade ljude gradjanskog staleža? To je zločin za svaku vladu, pa i za vladu Sjedinjenih Država. Kad se vojnicima i mornarima službeno takva sredstva daju, i poštom pošiljaju, rad šta ne civilima da se na put stane veneričnim bolestima?"

"Šta je uzrok da naši 'dobri' ljudi i žene protive se uputiti mladež kako izmaći okuženju? Ovo je uzrok: Oni shvaćaju da strah pred veneričnom infekcijom suz-

država mladež od nezakonitog spolnog općenja. A je li tako? — Ako da, tko onda uzdržava onih pedeset hiljada prostitutki i polu-prostitutki u New York City? Tko uzdržava onda, u obilju i lahkoti hiljade i hiljade 'kćerki radosti' u svim većim gradovima svijeta? Strah od okuženja nije dostatno jaka kvaka za odvući muškarca od prigode spolnog općenja. Dapače, oni koji već stenjahu od teškog liječenja syphilisa, tripera itd., i zakleše se da nikad više neće ni pomisliti na bludnicu — prekršiše svoje zakletve, i kad ih požuda omagli odoše opet k prostitutki, zagrabiše bolest opet, i izliječiše se opet, i onda po treći put, itd., svejedno bludnice posjećivahu. Dapače i sami slušatelji liječništva, pa i već iskusni liječnici nekad te nekad, izlože se opasnosti venerične infekcije imajuć odnos sa prostitkama."

"Ta i katolički popovi koji neoborivo vjeruju da će biti za to prokleti za uvijek, poznato je da znadu stenjati od tripera i syphilisa Dakle vidite da strah od okuženja nije dosta silno sredstvo za odvratiti od općenja, — inače ne bi mi imali nekoliko milijuna triperaša i sifilitičara u Saveznima Državama."

"Ali recimo sada da značajni taj strah od infekcije spolnih bolesti zaista bi odvraćao neke osobe od miješanja sa bludnicama, i recimo da bi znanje za sredstva kojima se može očuvati od infekcije (okuženja) pogodovalo češćem spolnom općenju, koje bi se radje, mnogo radje imalo nego li spolna bolest. Meni se tako bar vidi. Od hrpe zala uvjek bi najradje izabrali ono najmanje u hrpi, pa ako je nezakonito spolno općenje zlo, a to je onda neizmjerno mnogo manje zlo nego li venerična pošast, kako ja to u mojoj pameti bar držim i ja ne bi oklijevao u izboru tih zala."

"Da se bolje snaći možete, u kratko ću opetovati što sam do sada tumačio:"

"1. Potpuno i predugo zatomljenje spolnog nagona je izvojšteno s velikom borbom, i opasnosti prouzročenja raznih duševnih (mozgovnih) bolesti i spolne nemoći."

"2. Ne mogu na inače nego samo sažaljevati jednog bludnika, kojeg je sveukupno pamet i život zaokupljen samo sa spolnima mislima, ali sa biološkog pogleda, naravno zadovoljstvo neobuzdanog nagona niti je kriminalno, niti griješno, niti nemoralno i žalim što moram reći da izrazi — zakonito, nezakonito, oženjeno, neoženjeno, nemogu se naći u riječniku Prirode."

"3. Kod današnjih socijalnih prilika prostitucija je jedno nužno zlo i njeno dokinuće niti je moguće niti poželjno."

"4. Prava zločesta strana prostitucije je u tome, jer je ona izvor veneričnih bolesti. Ta sva opasnost infekcije može se odstraniti ako bi se slijedilo ove upute:"

"a. Za ženske: Odijeljenje, registracija, spolna uputa, liječnička inšpekcija (nadzor), i u slučaju oboljenja, bolnica."

"b. Za muškarce: Uputa o uplivu alkohola na podraživanje spolne požude i mogućnosti infekcije, uputa o spolnih bolesti opasnosti, te uputa kako se očuvati od infekcije."

"Kad bi ove mjere bile poduzete po uvidjavnom pučanstvu, a izvršivati ih je lahko, — venerične bi se bolesti izkorjenile, ili pak smanjile do ništice u dvadeset godina. To je osobito sada istina kad smo u posjedu čudesnog pronalazka prof. Ehrlicha, obično već poznatog pod imenom '606' ili Salvarsan. S tim sredstvom utuče se syphilis, jedna od najstrašnijih spolnih bolesti. Nemoguće je navesti broj života koje će ovaj lijek pomoći spasiti, i otjerati sve one silne muke, spasiti nebrojene od kljakavosti, ludila i nebrojene obitelji uzdržati

od posvemašnje propasti, u kratko: reći se ne da koliko zdravlja i sreće cijelom čovječanstvu je ovim sredstvom spašeno i osigurano. I taj lijek ne bi se nikada pronašao da se nije pokuse pravilo na životinjama ,takozvanim rezanjem (vivisekcija), proti čemu se je sve protivilo; da se životinje nemaju mučiti i žive komadati. I da se je takve protuslovnike upitavalo kod experimentiranja — Salvarsana još ne bi imali. I nikakvi napredak u medicini ne bi bio moguć. Pomislite si samo! Ali sada, kad je svrha postignuta, — sad je dobro."

Da li regulacija umanjuje spolne bolesti?

"Kad predlažemo da se prostituciju uzme pod nadzor i upravu, sigurni smo da će nam tko podbaciti da 'regulacija prostitucije nezapriječava ili umanjuje spolne bolesti'; i da 'je već bilo kušano u raznima gradovima i pokazalo se bezuspješno'. Da regulacija ne odstranjuje venerične bolesti to mi svi znamo, ali reći da ih neumanjuje, je neistinito. Samo sa zaprašenim mozgom jedna osoba može tvrditi tako, i izjaviti se. Ja bi vrlo rado htjeo povesti takvu osobu da posjeti jedan venerični hospital, recimo u Beču. Pokazao bi toj 'čestitoj' osobi kroz samo jedan sat vremena dvije ili tri stotine ženskinja, okuženih sa triperom, syphilisom, čankirom u raznima stupnjevima razvijenosti, od najblažjeg do najstrašnijeg."

"Ja mislim da bi taj moj vizitor, na pogled koje bolestnice um izgubio; postao bi bolestan i na srcu i na želudcu, i ne bi mu se račilo jesti nekoliko dana kasnije. Ja sam dosta tvrde naravi na pogled razaranja tijela po veneričnoj bolesti, ali posjet u koji evropski venerični hospital, načini me nemalo svakiput bolestnim. Onaj zadah otvorenih rana, pa vidik trunjenja živog mesa, nisu

ugodne stvari niti za opisivati i razgovarati o njima, a kamo li to sve gledati. Istom kad bi van sa mojim posjetiocem izašao, i usrkali nešto svježeg zraka i malo parfuma uzeli na se, upitao bi ga: 'Šta bi sve ove bludnice noćas radile da nisu pod nadzorom bile, i strpalo ih se ovdje na liječenje, da nisu bile registrirane i obvezane pokazati se na liječničku istražbu?' Šta bi one radile da nisu noćas tuj zatvorene u bolnici? — One bi bile po svojoj trgovini, sve, sve do jedne izim neke koje već nisu kadre hodati, ili su već tako iznakažene da bi i sam slijepac njihovo užasno stanje pronaći mogao. Da, one bi plivale noćas po svom starom poslu, i sutra na noć, i tako svaku dalnju noć. I znate li koliko novih slučajeva oboljenja bi to načilo? I ne samo bolest griješniku, obješenjaku samom, već bolest i za njegovu buduću ženu i djecu. Strašno je samo za pomisliti. Znademo za slučaj gdje je jedna bludnica okužila šest muškaraca u jednoj noći; imamo jedan slučaj na rekordu, gdje je jedna okužila 28 vojnika kroz 24 sata; ima slučajeva opet gdje je jedna bludnica okužila jedno cijelo selo ili gradić. Ima jedna niska klasa prostitki koje uživaju u tom što više muškaraca okužiti uspiju; vele takve, 'gadni muškarci dali su mi to, a sad ja njima dajem'. Radi čega se ne bi ovakve kreature odstranile?"

"Mogao bi vam navesti cijelu statistiku o tom predmetu, ali za kakvu korist? Već znate kako se zlorabe statistike, i kako se dadu složiti da služe makar kojoj svrsi. Svakoji vas je već čuo tri vrsti laži: laži, proklete lažarije i — statistika."

"Ne, moji prijatelji, statistika nije potrebna za dokaz da regulacija, liječnički nadzor i bolnica, najvažniji faktori za **umanjenje** venerične infekcije. **Ako vam već sama zdrava pamet vaša nepojima da tako mora biti, nikakva statistika neće vas osvjedočiti.** Nitko nije tako

slijep kao onaj koji **neće** da vidi. Da regulacija **skroz** neodstranjuje veneričnu infekciju istina je; ali to je pošto se liječnička pretražba dosta česta ne obavlja, radi nedostatka nadzornika pa radi toga su te pretražbe dostaput površne, prebrze; isto je takodjer fakat da do nedavno nismo imali tako savršene metode za pronalazak i liječenje, kao što ih danas imamo. Moramo i to uzeti u obzir da dobar broj oboljenja dolazi od tajnih, ne registriranih bludnica, ali radi ovih se ne mora regulacija okrivljavati."

"Kad bi mi imali sredstvo čime bi snizili slučajeve tifusa ili pneumonije na četvrt, ili dapače na polovicu sadašnjih oboljenja, mi bi to smatrali čudesno sredstvo. i nikakvi novac ne bi to isplatio. Sa samom regulacijom možemo mi venerične infekcije sniziti na pedeset postotaka; sa regulacijom i ostalima mjerama skupa, koje sam već naveo (seksualna instrukcija, očuvanje od okužbe), spolna oboljenja bi se mogla sniziti na neznatni broj."

"Pa nismo li mi onda **zločinci** ako nećemo prihvatiti ove mjere koje bi spasile hiljade i hiljade ljudi od strašnih bolesti koje za sobom vuku užasne posljedice kao: neizlječivu kljenut, ludilo, bijedu, poniženje, preranu smrt, i još je najgorje, idiotizam?"

"Pitam opet: Nismo li mi zločinci ako neprihvaćamo ovako zdravstveno dobrotvorne, živote spasavajuće mjere i predloge?"

"Stavljam vam na odgovor."

POGLAVJE 12.

Strah svaki put ne odvraća od opasnosti.

"N. N., namješten u jednoj banci, bio je dvadeset i četiri godine star kad nam se je prijavio na liječenje.

Kod pretražbe ispostavilo se da ima žestoki triper, sa upalom mokračne cijevi. Njegov predživot bio je u kratko ovakav: Od trinajste godine počamši običavao je drkati, ali ne prekomjerno. Spolno općio nije nikada u životu prije, do pred pet tjedana kako nam se je prijavio. Bio je ponukan po nekojima prijateljima da posjeti prostitutke. Deset dana kasnije opazio je prve znakove okuženja. Otidje tad najprije k jednom ljekarniku, a onda se javi opet kod jednog liječnika; obojica mu prepisaše nekakve kapsule i ručno uštrcavanje. S ovim liječenjem ali, njegova je bolest sve više napredovala, dok nije već dotle došlo da je morao pustiti svoju radnju u banci."

"On se je i jadio i kajao. Smatrao je to baš pokoru za svoj prestupak, i opomenu za buduće. I zakleo se je da više nikada, i nikada i nikada neće to napraviti. S tim što se je pripetilo nije se nikako pomiriti mogao. Nije mu išlo u glavu da svi njegovi prijatelji često onamo odhadjahu i veselje su imali, bez posljedica, a njemu jadnom baš se prvi put to dogoditi moralo. Njegov jad nije poznao granice. Stanje njegove bolesti prisililo ga je da baš u krevetu dva tjedna odleži, i za malo da nije izgubio službu u banci. Uzelo je tri mjeseca dok je postao sasma izliječen. Da, vrlo tvrdo je iskustvo imao. Teška bol, gubitak vremena i novca, strah da roditelji za to nesaznaju, opasnost za službu izgubiti, itd., sve ove činjenice utisnuše se duboko u njegovu pamet, i osvjedočiše ga da ta tobožnja radost i uživanje nije vrijedno pol lule duhana. I onda, dabome, zakle se on da dok bude njegove kape nikada na prostitutku ni pomisliti neće."

"Pet mjeseci kašnje evo ga opet, s novim kao led triperom, i čankira okuženjem. Ovaj put, takodjer, s nekakvom ženskom imao je posla, i veli cijelu noć kod nje

sproveo. Rekoh mu da on ima prekonaravnu osjetljivost, pogodojuć okuženje, baš kao što neki muškarci opet posjeduju neosjetljivost za to, pa ga opomenuh da se radi toga kani posla sa bludnicama. On se je samo smješkao na moje riječi: ta prekasno je bila ta uputa. Dabome, opet se zakune da ih posjećivati neće u sve vjeke vjekova. Čankir je bio izlječen za deset dana, ali triper je uzeo tri i pol mjeseca vremena."

"Šest mjeseci zatim, evo ga opet k nama. Htjeo sam eksplodirati od ljutosti kad ga opazih. Sad je napokon zakvačio jednu od najstrašnijih bolesti, syphilis, radi kojeg je bio na liječenju vrlo dugo vrijeme."

"I još, taj N. N. nije bio zločest čovjek, kakvih inače ima. On nije razuzdan, nije bludnik, nije pijanac. Ali prema svemu sudeć — imao je on slabu volju. U njegovom slučaju, strah nije imao upliva. To se je dogodilo pred dvanajst godina. Već sam bio i zaboravio da N. N. gdje eksistira, ali ga se sjetih kad nas je opet posjetio prošli mjesec, sa veneričnom ranom na nozi. Pri tom se dovinuh da je njegov slučaj bio upozorio me na beskoristnost, glupost i licemjerstvo prodikovanja da se ostane bez seksualnog općenja, a onamo opet znamo da se tom prodikovanju samo iz pristojnosti i ugladjenosti prisustvuje, a po njemu se nitko ne ravna odmah čim se od tog prodikovanja udalji. Sjetio sam se sada, dok sam njega liječio, da bi mnogo bolje bilo, mjesto prodikovanja, ili bar s tim zajedno, — dati muškarcima sredstva za zaštitu od spolnih bolesti, a zapravo onda mi je i dalo povoda za istraženje i proučenje tog predmeta, sveudilj u potrazi za najboljima sredstvima proti veneričnim bolestima. Da je strah od okuženja u nekom postotku prilično sredstvo je istina. Ali. kako velik je taj postotak nemoguće je navesti. Da nije velik, pokazuje silna raširenost tripera (gonorrhea), čankira i syphilisa.

Buduć je tome tako. ne bi li bilo više pošteno, više čovječanski, zaista dati zaštitu ljudstvu, umjesto plašiti sa 'ništa koristi' prodikama."

Ljubav je naravi drugo sunce, pravi izvor vrlina dok sija. —Chapman.

POGLAVJE 13.

KADA JE POBAČENJE UMJESTNO?

Razmatranje sa etičnog i socijalnog pogleda.

"Jedna nova i valjana riječ bila je nedavno skovana po prof. Gumploviczu, sveučilišta u Gradcu. Riječ je ta 'acrochronism', i označuje misao većine svijeta, da je ova perioda vremena u kojoj živu najbolja perioda, glasovitija i bolja nego ikoja druga pred time u povjesti."

"I baš kod tog reći ću da i ja vjerujem, usprkos činjenici da čovječanstvo ne napreduje skroz nesmetano, već u podjednakoj krivulji. Nipošto ravno. Usprkos činjenici da mi dostaput skočimo u tome i po korak natrag; usprkos činjenici da je neka perioda siromašnija na glasovitima ljudima, filozofima, piscima. od periode prošle pred time, vjerujem, i velim da sa izuzetkom tamnih, srednjih stoljeća koja su skoro oko hiljadu godina pritisak kao mora djelovala širom svijeta, akrokronizam je opravdan, i voljan sam da me se ubroji medju akrokroniste Pa mi i da pravimo napredak. i ako ćemo činiti bilancu svakih dvadeset godina, pronaći ćemo da je veća vrijednost na našoj strani."

"Mi još nismo riješili sva pitanja u filozofiji, u moralu, u religiji, u ekonomiji pred nama dapače. Što se

tiče riješenja nekojih pitanja, nismo im riješenju ništa bliže nego se je bilo pred sto godina; ali jedno smo postigli: mi više nismo **u strahu** da raspravljamo makar kakvo pitanje. Tuj više nema takvih presvetih pitanja, koje samo i napomenuti već je bio zločin nekada. Prešli smo već dječinsku dobu, u kojoj nam se prikričavalo da se stanovitih pitanja ni taknuti nesmijemo, i da je grijeh bilo samo i misliti o nekima stvarima, ili si ih rastumačiti pokušati, pronaći naime što je i otkud je. Ne priznajemo ograde k nikakvom pitanju. Ne priznajemo zatvorenih vrata, koja ne bi smjeli otvoriti s ključem kritičnog ocjenjivanja. U kratko: ne poznajemo pitanja koje ne bi smjeli pretresati. Priznajemo samo jednu opasnost, opasnost šutnje, opasnost pritiska zabrane."

"Makar kako neumjestno neko pitanje bi bilo razglabano, — mnogo je bolje pretresati ga javno, otvoreno, pa bilo i krivo uprav, nego li ga baš niti napomenuti. Ako se metemo u nekog pitanja tumačenju, netko će se već za sigurno naći koji će nas na pravac upozoriti, ali ako iz straha da se nekom ne zamjerimo, da nas ne kritizira gdja. Glupanović, — mi si sakrijemo naša mnenja, kljocnemo po glavi naša osvjedočenja — kako ćemo onda ikada doći k istini? Pitanje abortacije (pobačenja) od velikog je interesa sa filozofskog, biološkog, moralnog i socijalnog pogleda. Po veliku nesreću bilo je to pitanje uvjek okruženo sa toliko bigotstva, toliko licemjerstva, da je ta stvar nejasna i neodlučena još."

"Ne opstoji uzrok radi čega ovo pitanje ne bi smjelo biti razjašnjivano, hladnokrvno i pravično, bez strančarenja i bez straha. Pa to ću i pokušati ovu noć. Tim više mogu to pošto, i ako će vam se čudno pričiniti, osobno ja nisam nikada prouzročio, ili pomogao kod pobačenja. Tako je. Dvadeset je uprav godina odkad dobih

moju diplomu kao doktor medicine, i kroz sve to vrijeme nisam ja sa niti jednim pobačenjem imao posla. Ja znadem i predobro da ovo zvuči čudnovato kod jedne audijencije liječnika, ali tako jest."

"Ali, molio bi vas lijepo; nemojte ni časak pomišljati da je to bilo iz moralnih uzroka što sam uskratio pomoć stotinama plačućih, molećih i zdvojnih žena, oženjenih i neoženjenih, koje me zaklinjahu da ih oslobodim ploda njihove utrobe. To ne, nije to prevladjivao moral; bila je to prava pravcata strašljivot, u glavnom. Ja mogu prezirati neki zakon, ali radje ga poštujem i slušam, jer je tako pametnije, — kao egoista, ako volite."

"Uvjek sam osjećao da nešto važnog imam za napraviti na tom svijetu; osjećah da imam nekakvu vijest za čovječanstvo, pa radi toga nisam htjeo opteretiti mir moje duše, i opet neizložiti se opasnosti — pasti u kandže zakona. Onamo opet, s tim nazorom nema priznanja. Taj način držanja je jednostavno samo promišljenost, ali, kako ja svejedno držim i naglasujem, nema to ništa srodnog sa velikom moralnom srčanošću."

"Drugi opet uzrok da se nisam upustio u pomaganje pobacivanju jest, — nisam se mogao nikako otresti predsudama mog ranog odgoja, imao sam opet osjećaj ogavnosti prema svakom tko se je time bavio, jer su mi to utuvili još u mladosti. I onaj koji se time bavi, mora se reći nije osoba visokih ideala. Istina može biti, i dokaže se dosta često, da je veliki dobročinitelj, ali na umu se mora imati da takva osoba (liječnik, primalja) ne tjera taj zanat iz dobrotvornih motiva; on to ne čini iz sažaljenja, kako to liječnici koji put čine; on to radi samo za novac. Ako mi to ne vjerujete, upitajte takvu osobu neka pomogne jednoj siromašnoj djevojci bez novaca."

"Sad eto vidite kakvi su moji osobni nazori. Ali

ja sam uvjek mrzio licemjerca, i onda sažaljevao natražnjake koji bi se ustali u kojem liječničkom zboru i žigosali takve osobe, odnosno čin pobačenja kao zločin jednak ubojstvu."

"Gospodo, ako je svaki liječnik, makar samo i jednoč u cijeloj svojoj karijeri, — pod uplivom tragičnih okolnosti da spasi život i poštenje jedne mlade djevojke i sreću njezinih roditelja, — pogodovao jedno pobačenje i držan time za ubojicu, onda su sedamdeset i pet po sto, ili ne, — devetdeset po sto liječnika same ubojice. I ako je svaka žena, kod koje se je desilo pobačenje ubojica, onda su milijuni žena koje radjaju djecu sveukupne ubojice. A velim vam i to da su mnoge od njih krasne ubojice, ljubazne, ugodne, slatke, privržene svojima muževima i svojoj djeci, odane djelima milosrdja, i da im se nemože prigovoriti. Čudnovata vrst ubojica!"

"Ako bi i jedna od mojih riječi činila vam se preveć radikalnom, ili će koji od mojih prijatelja misliti da bi za neke stvari bilo bolje da ih se niti ne spomene, onda samo mogu odgovoriti, oponašajuć ponešto mladog genija, oplakivanog autora djela: 'The Martyrdom of Man': U govoru ili pismu ne pazim na prigovaranja, ne primam savjeta, ničije odluke izim ove Sile u meni. Moj razum mi je savjetnik, moja audijencija i moj sudija. Imadem da pišem i govorim kako mi ta Sila zapovjeda, bez okolišanja, bez pretvaranja; zapovjeda mi napredovati kako sam započeo, pa svršilo se makar kako. Ako će moji nazori biti zabačeni, bez ijedne iznimke, po svakojem pojedinom tuj u audijenciji, ja neću požaliti što sam ih izjavio, i neće me ponukati da ih ne izjavim ponovno."

"Da je pitanje pometnuća (abortion) od ogromne važnosti priznat će vas skoro svatko, ako ste išta o tome promišljavali."

"Broj pometnuća, dogadjajuća se godišnje u našoj domovini jest užasno velik, da se u opće nemože nekog neupućenog u tome okrivljavati da je skeptičan kad se broj napominje. Ja sam dao izjavu da se oko jedan milijun pometnuća dogodi godišnje u Saveznima Državama. Točna statistika nemože se, i neće se nikada moći dobiti; samo sam siguran da je moj navod vrlo konzervativan, pošto bi navod od tri milijuna bio mnogo bliže istini."

Sudac, John Proctor Clark, izjavio je da se jedna stotina hiljada pometnuća obave na godinu u samom New York City, pa ako su ove brojke točne onda bi broj za Savezne Države bio negdje oko dva i pol milijuna."

"Možete li si sada stvoriti pojam u vašoj pameti šta to znači, u sramcti, poniženju, sdvojnosti, u imućtvenom gubitku, u vremenu i novcu, u kroničnoj obnemoglosti, u usljedivšoj dalnjoj neplodnosti, i preranima grobovima? Bojim se da nemožete. Ponajgorje je ali to, što se pometnuća i nužde za pometnuća ne umanjuju već sve više umnožavaju iz godine u godinu kao što se može potvrditi po svakom uredujućem liječniku. I ako je izgled za najbližu budućnost, čini se da će to zlo i dalje biti na porastu."

"Uzrok za ovo je dvostruk: "**Prvi,** udate ženske počimlju se suprotiviti neograničenom broju djece, one započinju prestajati biti nuždno zlo, tobož za ništa drugo osim radjati djecu i cmokoljiti ih; one započinju osjećati preogromnu odgovornost radjanja djece na svijet koju nisu kadre dostojno uzdržavati, i neznajuć kako zapriječiti zanosenje, one će ga sada prekinuti (obustaviti). Niti jedan liječnik u ovoj dvorani neće tajiti da je potražba od udatih žena za pomoći im do pometnuća, sve veća svaku godinu. **Drugi** je opet uzrok što su naše neudate ženskinje počele drugčije nazor o spolnima odno-

šajima imati. Dabome, ja ne govorim o svima ženskinjama, ali ja govorim o velikom, postojano rastućem broju izobraženih, mislećih, neodvisnih ženskinja."

"Ove žene, — strašno je, ali je istina, ne smatraju djevičanstvo kao najskupocjeniju riznicu jedne ženske, ili najveću čast žene. One nisu kao drevne rimske ili židovske žene, koje su uvjek pripravne bile dati svoj život za svoju čast. To ne. Mnoge od naših žena danas smatraju djevičanstvo kao neku isprasnu vrlinu, kao praznu lupinu. Dobile su pojam o dosadanjem dvostrukom moralu, i nepravici u tome. Ako jedna ženska može ostati djevica do ženitbe, reklo im se, onda može i muškarac. Pošto su ali vidjele da muškarci za to ne mare ,odlučiše onda i one da isto čine. U drugima riječima, one su okrenule poslovicu naopak i izjavile da — što je med za gusaka, dobar je isto i za gusku!"

"I nema pitanja da bi išli tajiti; što dalje to sve više raste broj neudatih ženskinja koje se baciše u običaj spolnog općenja, bez da to imalo više smatraju za zlo, nego li to smatraju muškarci. A onda, dabome, kad se ovima samosvojnima djevojkama što pripeti, one će tražiti pomoć. I niste ih vlastni koriti za to. Tako dugo dok se nezakonito zanosenje smatra najcrnjim zločinom, i tako dugo dok se bude materinstvo neposvećeno po popu ili policiji smatralo najdublji i najsramotniji grijeh kojeg žena u opće može počiniti, — tako dugo i dotle nemate prava izrugavati se neudatoj ženskoj koja traži i zahtjeva da se oslobodi ploda svoje strasti, iliti dokaza njezinoga — 'grijeha'."

"Niti su to ženske kakva niska bića, ili još manje bludnice, kako bi to naši puritanci i teolozi radi da ih za takve smatramo. One bi se radje oženile, i živjele kao prave žene ili supruge, pošto one, ne kao muškarci, koji su po naravi skloni višeženstvu, — sklone su po

svojoj naravi na jednog samo muškarca (monandrous). Ali radi socijalno-ekonomskih prilika, ženitba postaje sve teža propozicija; sve je teže i teže napraviti karijeru (uspjeti u službi), i radi toga, doba u kojoj se obično ženitbe sklapaju odgadja se na dalje i dalje; mnogi nikad ni ne dodju do toga, dok neki, kad su za to financijalno zreli, osjete se prestarima i odluče onda sprovesti svoj život kao doživotni neženje. Mnogo starih neženja, znači mnogo starih djevojaka. Stari neženje nemaju poteškoća u zadovoljavanju svojih spolnih potreba."

"Šta bi stare djevojke, odnosno mlade ali izgledom ostati stare imale da učine? Ostati stare djevojke, samotne, kiselog izraza lica do zadnjeg svog dana? Pa i ostaje ih tako na hiljade i hiljade. Na hiljade i hiljade ženski uništavaju svoje zdravlje, zanemaruju svoju ljepotu, ugušuju svoju požudu, odriču se najveće radosti i slasti života, drugovanje i grlenje s drugim spolom, — žrtvuju sve ovo, to jest doprinašaju ove žrtve za volju načela koje im je vrlo drago i vrlo zbiljsko, koje neke druge, medjutim, smatraju za isprаznu ništetnost. Ali one ženske koje odbaciše stegu religije, i nisu spriječavane u svojima činima, nisu voljne da žrtvuju svoje živote umišljenoj moralnosti, simbolu nekvom, i sa ovima ženama, izim, kako sam rekao prije, da dobiju znanje i sredstva za očuvati se zanosenja, liječničko zvanje imat će posla. Nekoji od naših vrijednih prijatelja imaju nepromašiv lijek za sva zla ovoga svijeta."

"Uči narod moral i religiju (to je za njih jedno te isto), vele nam oni, i sve bude dobro." Prodikuj narodu da je pometnuće zločin jednak ubojstvu, da je mati na kojoj se operira pometnuće jedna zločinka, ubojica. Izdaj javno u štampi onoga koji joj pomaže i razviči ga na propovjedaonici — i zla će nestati'. . . . . Kako naivno, kako dječinski, ili ćemo rabiti jaču riječ —

kako glupo? Ta učili su i propovjedali i proklinjali i izganjali za cijelih dvije hiljade godina; i još, namjesto da se zlo umanjiva ono poraščuje. I još nemaju svjetla razuma za uvidjeti da njihovo sredstvo nema uspjeha."

"Isto je bilo i sa sredstvom za očuvanje od veneričnih bolesti. Mi svi znamo za strašna haranja spolnih bolesti. Mi vidimo golemu štetu napravljenu dotičnom, njegovoj porodici i potomstvu. Ali kad dodje da se pomaže, onda se razilazimo. Naši staromodni prijatelji, kojima neuspjeva otresti se starinskog, tradicionalnog načina shvaćanja i praznovjerja, imaju samo jedno sredstvo za preporučiti: Prodikuj moral, propovjedaj odreknuće, poštenje. uplaši narod sa syphilisom i triperom. Da je ovo prodikanje i plašenje kroz cijelih dvije hiljade godina ostalo bez uspjeha, čini da nema upliv na nje. Oni samo nastavljaju opetovanje istih, izmoždenih, akoprem bezdvojbeno u najviše slučajeva iskrenih, blebetanja, iz godine u godinu."

"Mi, radikalni sumišljenici, koji se ne bojimo taknuti svakojeg pitanja sa širokog filozofskog gledišta, koji sjedinjujemo s našim idealizmom i nadom za budućnost, želju za praktične rezultate u sadašnjosti, vidjesmo neuspjeh moralističnog prodikovanja i odlučismo da ako želimo umanjiti venerične bolesti pod današnjima socijalnima prilikama, jedino nam preostaje još da upućujemo narod kako se može očuvati od okuženja. I gle, — gdje se je prodikanje i proklinjanje pokazalo bezvrijednim, protargol i calomel pokazaše se čudesno uspješni. Naša vlada daje ova sredstva u ruke naših vojnika i mornara, i svukud se opaža umanjenje slučajeva oboljenja od tripera i syphilisa. Ali sad se nemožemo dovinuti zašto ta stredstva. sa uspjehom rabljena po vojsci i mornarici, i po visokoškolcima u Njemačkoj i Frances-

koj, ne bi mogla biti predana u ruke svega pučanstva sa isto tako dobrima uspjesima."

"Da se vratimo na pitanje pometnuća ,koje pokazuje isti sjmer. Pripoznajuć pometnuće kao jedno zlo, i pripoznajuć da su najgrozomornije kletve crkve. i najstrašnija plašenja sa vječnom kaznom promašila ikakvi vidljivi uspjeh postići, mi se onda okrenusmo k više praktičnijima, više uspješnima mjerama."

"Tu je samo jedna mjera, i jedina ta samo, koja će brzo i pozitivno odstraniti zlo pometnuća, a to je, upućivajuć narod kako izbjeći zanosenju. Ovo je samo jedno od zala koje će sredstvo proti zanosenju odstraniti, ali i te kakvo zlo. Ta razumije se da će naši tako zvani moralisti i umnici koji spadaju u kinderkarten klasu praćikati se proti tome — ali mi im pomoći nemožemo. Mi ćemo primiti njihove uvredljive poslanice, sukobiti se s njihovim negodovanjem, i nastaviti naše djelo. I naš motto će ostati: Nikakva nepoželjna zanosenja, nikakvo prisilno radjanje djece, nikakva djeca na svijet kroz slučaj."

"Sada ali dolazimo k drugom dijelu papira: Da li je pometnuće ikad opravdano? Osobito, je li pometnuće opravdano kad materino zdravlje nije ugroženo? Opstoji jedna religija koja smatra pometnuće neopravdanim pod ikakvim i svim okolnostima; dapače ako je i život matere na kocki; dapače ako se baš i zna sasvim točno da će mati izgubiti život, izim da se pometnućem spasi. Ovi nazori su danas kod nas tako drevni, tako nečovječni, da ih niti raspravljati ne ćemo. Mi ih možemo samo osuditi kao nevrijedne jednog prosvijetljenog naroda."

"Više liberalnije religije i ogromna većina naroda u opće odobravaju da je pometnuće opravdano kad god je život matere u opasnosti, a naše školske liječničke

knjige navadjaju cijeli broj uzrokah gdje je liječnik opravdan udesiti pometnuće. Takvi su: neobuzdano, postojano bljuvanje radi zanosenja, žestoka albuminaria, sklonost eklampziji, suludost, deformirani pelvis, stanovite vrsti srčnih bolesti, tuberkuloza, i nekoliko drugih okolnosti."

"Da vidimo sada da li je pometnuće ikad opravdano ako materino zdravlje i život niti najmanje nije ugrožen. Da vas moj argumenat osvjedoči, da prispije onamo i onako kako je namišljen, jest dobra stvar, ponajmanje ali potrebno je često uzeti jedan dobar i značajan primjer. Deder da vidimo ovaj:"

"Jedna krasna djevojka čestite neke obitelji, jedva u šestnajstoj godini (ovo je baš jedan pravi, a ne izmišljeni slučaj) bila je napadnuta i silovana po nekom zvjerskom crncu. Na najveći užas i djevojke i njezinih roditelja, u očekivano doba nije ona svoje mjesečno vrijeme dobila, a neopisivi strah od zanosenja obistinio se, i potvrdjen bijaše po liječniku drugi mjesec. Djevojčino zdravlje, medjutim, nije niti najmane bilo ugroženo. Narav, kako znate, ne pozna riječ' zakonito i nezakonito."

"Sada ali ja zahtjevam od vas čisti i bezodvlačni odgovor: Je li je pometnuće opravdano u ove djevojke slučaju? Ako mi odmah odgovorite, bez promišljanja, bez zatezanja, kako mi je jedan katolički popo odgovorio da 'Nije opravdano!' — onda sam zadovoljan. I onda jednostavno prestajem govoriti; pošto vidim da živimo u raznima stoljećima, nejednaka krv onda po našima tjelesima kola, različne osjećaje imamo u našima srcima, i do temelja druge vrsti misli vrzaju se u našima mozgovima. Vi me onda ne bi bolje razumjeli nego li bi jedan slijepac priznao krasotu Murillo-ve Madonne, ili bi gluhi bio uznešen po Beethoven-ovoj simfoniji. Ali ako

ćete reći, kao što si predstavljam da ćete, "da, u gornjem slučaju pometnuće je opravdano," ili možebit, 'ne samo opravdano već mora da bude', — onda mogu nastaviti dalje."

"Ta sama nam pamet revoltira na pomisao da bi ova čestita djevojka nosila u svojoj utrobi devet mjeseci, i rodila onda dijete kojeg je otac jedna zvijer. Bilo bi nečuveno brutalno i nad svu ogavnost, da bi se dozvolilo jednoj djevojci postati materom proti njezinoj volji, u ovakovima okolnostima. Da, ja se slažem s vama, da je u gornjem slučaju pometnuće sasma opravdana stvar. I još, voljan sam više s vama u slogu i reći, pometnuće u gornjem slučaju ako ne bi bilo, počinio bi se zločin proti djevojci i proti čovječanstvu. Ajde sad da podjemo jedan korak dalje. Sada ćemo uzeti jedan drugi slučaj (i ovaj je istinit, a ne u glavi zamišljen) u kojem je napadač bio bijela zvijer a ne niger. Je li da djevojka bude prisiljena nositi, i roditi dijete jednog muškarca kojega ona mrzi i gnuša joj se i misliti o njemu? I kakvom će ljubavlju ona opsipati to dijete kad se rodi? I kakvu budućnost, život, to dijete može imati? Ne, pa bio silovatelj uprav i bijela zvijer, pometnuće je opravdano."

'Budemo sada razgovarali o jednom drugčijem slučaju. Poznam nekoliko slučajeva gdje su braća živjeli sa svojima sestrama. Znadem za dva slučaja gdje su sestre zanosile .U jednom slučaju je pometnuće udešeno, u drugom pustilo se do porodjaja, i dijete je sada u 'Zavodu za Nadjenu Djecu', odnosno u Sirotištu. U kojem slučaju, mislite vi sada, je učinjeno kako treba? U prvom dabome, i neoprostiva je sramota rad šta i u drugom slučaju pometnuće nije izvedeno. Ove djevojke-majke život je profućkan za uvjek, jer ona uvjek ima pred sobom prikazu djeteta u Sirotištu; ona, dabome, neće se

moći udati nikada; u kratko, imat će da se vuče svijetom, i gorki život će joj biti do zadnjeg joj dana. A kako sa djetetom? Ako ikada odraste, za stalno da će biti nesretno, i živjeti uz neprestano podbacivanje, porugu i ponizivanje, proklinjuć svoju sudbinu i dan kad se je rodilo."

"Sada opet doći ćemo na slučajeve, kakvi su na dnevnom redu u uredima liječnika i specijalista. Slučajevi su to djevojaka koje su nasjele radi obećanja ženitbe, ili u času neobuzdane obmane. —" ...... "Ovo je taj problem: Šta bi vi napravili s onima djevojkama, koje bi došle k vama zaplašene, sa nabreknutim očima od plača i nespavanja, od brige i straha propalim licem, i drhtureć pripovjedaju vam svoje jade; koje vas zaklinju da im pomognete jer da bi im to majku u grob strovalilo ako bi saznala, (a zaistinu da i ubije kojiput majke, i oca takodjer); koje se zaklinju pred vama da ili im pomozite ili će se baciti u rijeku, ili pod kotače jurećeg vlaka ili pouličné željeznice, ili će popiti bočicu karbolne kiseline? (A vrlo često, češće nego si i mislite i izvrše one svoju grožnju.) Šta ćemo napraviti s tima nesretnima djevojkama, kojih su suze dostatno slane da bi prožegle srce od kamena, i koje ne sažaljevati je prava nemogućnost, osim za čovjeka kojemu osjećaj srca skroz manjka?"

'Šta ćemo napraviti s njima? Je li da sakrijemo našu samilost za njih, i učtivo ali odrešito pokažemo im vrata, kako sam ja, radi uzrokah sa kojima se baš ne mogu dičiti, uvjek činio, ili ćemo im pomoći van iz njihove stiske?"

"Dajte sad da vidimo šta se dogodi sa djevojkama koje mi velepoštovani doktori istjeramo van iz naših

uredovnih prostorija. Nekoje od njih, a to su one najsretnije — odu k poznatom specijalistu. Treba znati da doktor, koji se time hoće baviti, protuzakonito ako i je, — udesi svoje djelo brižljiva i bez mnogo patnje. Druge opet dospiju u šake primalji (babici, Midwife), i drugima neznalicama, ženskima ili muškima. Otale izadju ove nesretne djevojke kojiput dobro poslužene, kojiput plate životom, kojiput postanu lazari kroz cio život svoj. Jedna grupa opet otputi se u rodilište, ostane ondje dok se dijete rodi, koje se preda onda u koje sirotište, ili ga otpreme kojoj siromašnoj ženi, a mati djeteta onda plaća opskrbu. Što postane od djeteta, možete si već pomisliti. Kako opet mati osjeća, znajuć za svoje omraženo ili ljubljeno (potonje je još gorje) dijete u sirotištu, takodjer vam ostavljam da si mislite."

"I još druga vrst ovakvih djevojaka, neznajuć kako, ili neznajuć pronaći ikoga tko bi im pomogao iz tih patnja i poniženja nezakonitog zanosenja i porodjaja, imaju još samo jedan od već gore pomenutih načina na izbor: rijeka, konopac, željeznica, ili karbolna kiselina; kojiput uzmu zelenu bakrenu hrdju, ili pak glavice od žigica namočene u vodi."

"I preveć jako sjećam se male Beatrice. Bila je u dvadesetoj, ali je izgledala mladja. Došla je bila u nepriliku, i onda posjetila mene. Ja sam ju poznavao. I ona je mene poznala, a i znala je da sam dobrostiv, pa se je nadala, da ću joj pomoći iz stiske. Pa jesam li bio dobar i ljubezan? Ali ona nije znala kako dobri znadu biti okrutni, i kako sebični su 'dobri' kadikad. Kad joj se pokazah ljubezan što bolje mogoh, i sasma pozitivno uskratio pomoć, opazio sam da sam ju uvrijedio bolje nego li da sam ju udario s maljem po glavi. Izgledala je kao omamljena. Nije mnogo govorila. Nije izgovorila grožnje za samoubojstvo, samo mi je prekorni pogled

dala sa svojima suznima očima, i otišla. Već drugo jutro donesoše njezino smlavljeno tijelo ispod poulične željeznice u bolnicu. Dala je tamo moju adresu, i tražila da me vidi. Gorko me je stalo ići i viditi ju, ali nemogoh odbiti želju umirućeg ,i došao sam. Imala je teške nutarnje ozlede i vidjelo se da samo još koji sat može živjeti. Ali bila je pri zdravoj svijesti. Zamolila me da ju prihvatim za ruku. A onda reče ona: 'Oprostite mi. S Bogom." Ja sam otišao. Ali da poživim još sto godina više, neću zaboraviti njezine jasne, sa suzama poplavljene oči. Ja ih vidim sada, baš kao da stoji pred menom."

"Mogao bi vam nabrojiti mnoge ,vrlo mnoge slučajeve potresne ozbiljnosti, slučajeve sramote, financijalne propasti, prerane smrti cijelokupne obitelji, prouzročene kroz prljavi čin njihove kćeri, kojoj nitko nije htjeo pomoći — ali, moj govor postaje predug, i, medjutim. vi sigurno i sami znate za slične slučajeve."

"Šta je cilj ovog svega? Kakvo načelo je temelj ove diskusije? Da li ja zagovaram pometnuće? Ne. Niti najmanje ne. I ja si uobražavam da niti jedan od vas neće otići sa krivim pojmom, ili pokušati negdje reći da sam ja nešto izustio, a faktično nisam."

"Pometnuće je jedno neprijatno djelo, prljava rabota, ponajmanje, meni bar tako čini se, pa bilo to radi mojih predsuda starinskih uprav, ja ih se ne mogu otresti. I nezdrava, ne higijenička procedura je to, i opasna.

"Uvjek je nešto riskiranja spojeno s time. Mogu nastati patološke posljedice, mnoge ženske postanu kronični invalidi, a može stojati života tu nesretnu djevojku ili ženu."

"Ne, ja ne zagovaram pometnuće. Ali ja zagovaram sa svima silama nešto, što će napraviti da pometnuća u opće ne bude trebalo. Ja zagovaram pozakonje-

nje učenja naroda kako izbjeći zanosenju. Ja zagovaram da ovo znanje postane sveopće vlastništvo; onda će prestati potreba za pometnuća, pošto će time ukloniti onda i stotine i stotine drugih propasti, kao što sam ih navadjao, mislim, u poglavju o Ograničenju Broja Djece".

"Još jednoč ću opetovati: Ja ne zagovaram pometnuće, ja zagovaram zapriječenje trudnoće. Ali kao kad nas se pozove u slučaju tifusa, obično je onda samo blebetanje reći bolestniku — da je trebao paziti na sebe i zapriječiti oboljenje, tako isto kad mala Beatrica, Fanika ili Jennie dodje k vama i reče vam da više nema svog vremena, već dva tjedna da su prošla, onda je prekasno predbacivati joj da je morala paziti na sebe. I onda u slučajevima gdje je život. poštenje i sreća jedne cijele grupe osoba u opasnosti, opravdani smo, držim, dozvoliti udešenje pometnuća. S jedne strane imamo smjesu bezoblične, neosjetljive materije, koje je samo moguće ljudsko biće; dočim s druge strane imamo živuće, odraslo, odgojeno biće, koje sa rodbinom zajedno može patiti i stradati, najme i roditelji i braća i sestre, tako da kod tog prevlada sramota, stid, društveno izrugivanje, i možebit smrt jedne ili više osoba. Koje ćemo onda izabrati? Ako vam još ne ide za rukom da si o tome odluku stvorite, onda dozvolite ovo pitanje: Recimo da jedna mlada ženska dodje k vama i reče vam da ili joj pomozite osloboditi se iz škripca, ili će odmah nakon odlazka iz vašega ureda počiniti samoubojstvo. I recimo da vam je ta ženska poznata, i poznate njezin odlučni značaj, poznate da ona nikada ne govori praznu slamu. istinita je. I onda recimo da ste baš skroz osvjedočeni u vašoj pameti da će ona počiniti što je namislila i da za dvadeset i četiri sata ona ne bude više medju živima. Šta onda? Jeste li vi onda moralno opravdani

udesiti pometnuće? Ako ne — to jest, ako rečete 'ne' — onda daj da još nastavimo."

"Zašto vi to navadjate da ako ženska trpi na neobuzdanom bljuvanju ili se ustanovi eklampzija (grčevi), da ste opravdani prouzrokovati pobačenje? Velite da je njezin život u opasnosti, i vi ste opravdani spasiti ga. Pa nije li u prvom slučaju život te žene u još većoj opasnosti? Možebit se ja varam, ali mi se čini da su naši pojmovi o tom predmetu nešto grubi i pobrkani, i treba ih skroz prekrojiti."

"Ako je to skroz tjelesni uzrok koji ugrožava njezino zdravlje ili život, kao što bljuvanje, grčevi, preuzak pelvis, tuberkuloza, bolest materice, itd., onda smo ovlašteni za obustavu; ali ako je to neopisiva duševna sdvojnost, ako je to strah od sramote, koji znademo pozitivno da će sunovratiti žensku u ralje smrti, onda ne moramo prouzrokovati. Mi moramo sjesti s prekriženima rukama i pokazati umirućoj žrtvi vrata. Možebit se varam ali ne vidim pravice u tomu. Svijet mora se uputiti da pojmi stanje duševnih muka, koje su milijun puta teže nego li ikakva tjelesna bol može biti. Gorje nego li sama smrt."

"Ja vrlo duboko osjećam u toj stvari, jer sam sproveo mnoge bezsane noći u okrivljivanju samoga sebe, ne radi što sam udesio pometnuća. već zašto ih nisam udesio. Nisam vrlo uspješan kao sofista (opsjenjivač) i nemogu mimoići priznanje da sam ja isto tako bio krivac za one Beatrice samoubojstvo, kao da sam ju ja sam gurnuo pod točkove lokomotive."

Sbroj i naglas navedenih pitanja.

"Dozvolite mi da sad skupim što sam govorio, i naglasim neka pitanja:"

"1. Udešavanje pometnuća je neugodna radnja etično, uvjek ima riskiranja u tomu, i ako se nezgodno

obavi, često se dogodi da ženska ostane nesposobna i kljenuta.

"2. Najbolji način, i jedini pravi način kako baratati s time je — odstraniti potrebu istog."

"3. Najbolji način, i jedini pravi način za odstranjenje potrebe istog, jest — uputiti narod na prava sredstva za izbjeći zanosenju."

"4. Za imati slobodu u upućivanju naroda na dobra sredstva za preprječenje zanosenja, nuždno je promjeniti brutalni i glupi zakon, koji propisuje za izdanje takvih sredstava narodu — zločin, kažnjiv sa pet godina tamnice i pet hiljada dolara globe."

"5. Nazivati jednoga liječnika koji, pod stanovitima posebnim okolnostima osjećao se obvezan udesiti pometnuće — ubojicom, nazvati svaku žensku koja se podvrgla pometnuću jednom ubojicom, je smušeno i licemjerno; i baš oni koji se tako izrazuju, znadu da je tako."

"6. Rado bi čuo naziv 'kriminalno pometnuće', uporabljen sa više razumjevanja, nego što je sada. Ja znadem da je udešenje pometnuća zločin po zakonu, ali to ne znači da je uvjek i moralni zločin. Isto tako kao što ima djela dosta mnogo, za koja po zakonu nikakve kazne nema ali svejedno su najcrnji zločini sa moralnog gledišta."

"7. Tako dugo dok naš socijalni sistem ostane kakav je danas, i ženitba isto ostane jedan nedokučivi ideal za mnoge ženske, i tako dugo dok većina naroda ostanu u neznanju za sredstva proti zanosenju, i dok god dugo nezakonito zanosenje bude smatrano najveća sramota, i nezakonito materinstvo najveći prezir za mater, i nezakonito djetinjstvo najteža nesreća po dijete — tako dugo će biti ogromno mnogo zahtjeva i potrebe za pometnuća, i toliko dugo će ti zahtjevi biti uslišani.

Ako ne po onima u zvanju, biti će po onima izvan njeg- i uslišani na nakaradni, dostaput opasni način."

"8. Prema navodima ovog potonjeg paragrafa dobivamo osvjedočenje da je udešenje pometnuća u napomenutima slučajevima često opravdano, i kojiput baš neophodno."

"9. U mene je vrlo ozbiljno mnijenje nije li liječnik, koji u stanovitima okolnostima udesi pometnuće moralno bolji čovjek od onoga koji zatvori svoje uši, oči i srce proti zdvojnom vapaju nesretnih žrtava našeg socijalnog sistema i krivog morala, i reče im ili ugladjeno ili prostački da se nose iz njegovog ureda, i da ga neuznemiruju sa zahtjevima da počini (tobožnji) zločin."

"10. Pod okolnostima navedenim u paragrafu 7, udešavatelj pometnuća je nuždno zlo. I dok ja najsrdačnije odobravam djelatnost naših zdravstvenih (medikalnih) društva za napadanje nediplomiranih doktora i fušara, — nemam simpatiju opet za špijuniranje i uništenie liječnikah, bavećih se sa pometnućima. Naša društva bi mogla uporabiti to svoje vrijeme mnogo koristnije. Možda bi ja našao vrlo malo osoba koje bi se slagale s menom u ovom smjeru, to je moje mnenje i ja ga moram izraziti, pošto sam si uzeo za načelo — ili ne govoriti u opće, ili kada već govorim, onda govoriti istinu kako ju ja vidim ,i to potpunu istinu."

"11. Radi stanovitih svrha u raspravljanju ovog pitanja, dobro si je i to na umu imati da baš oni koji najviše galamu prave proti nesgrapnom zločinu pometnuća u narodu, obično su to najzaposleniji majstori u pometnuću iza stijenah svojega ureda."

"12. Nismo još gotovi s tim predmetom. Niti sam rekao da je svršeno. Sad bila mnijenja kakva mu drago, vrijeme je da se pitanje opravdanosti pometnuća pod stanovitima ne-patološkima uvjeti prizna i oslobodi od

prigovora i licemjerstva, histerije, teološkog i tradicionalnog pristranstva, i može se raspravljati sasma hladnokrvno pravično, znanstveno, a povrh svega u čovječanskom duhu. —"

POGLAVJE 14.

Ženske vruće krvi, i ženske hladnokrvne.

Da sve ženske nisu iste naravi to vas već svaki znade. Većina ženskih hladnokrvnije su naravi. Dapače ima ih mnogo i mnogo koje neosjećaju pomanjkanje muža niti najmanje. Niti ih je pače moći razdraživati na to. Takve ženske obično imaju bar kakvu manu u svom tijelu. Odviše vrućih ima opet, da samo velika moralna stega uspije svladati njihovu neobuzdanu strast, a dosta put i nemože.

Što je onda zapravo normalna ženska? Ako ćemo to dalje raspravljati prema medicinskoj sociologiji, onda ćemo nailaziti samo na većinom normalno manjkava bića, i čitajuć tumačenje glasovitih stručnjaka, cio taj predmet odnese estetiku ljubavi i dosadašnjeg osjećaja o tome.

Svijet se krpa zajedno i nastavlja živjeti kako bilo da bilo, ali za stalno ,— posljedice biološkog tumačenja obistinjuju se, pa izgledalo nam to tumačenje makar kako bez osjećaja, i lih samo stvarno i suho razglabanje. Mi, recimo, neku vrst pripravljene hrane sa neizrecivim tekom prihvaćamo; kad bi mi ali bili prisutni u kuhinji gdje tu hranu kakva, dostaput odvratna osoba pripravlja, — onaj naš tek otišao bi do u nepovrat! Tako vam je i proučavanjem knjiga, u kojima se ljubav, mržnja, ludilo, rastava braka, uzroci ovoga ili onoga na dlaku cijepa. Kad čovjek, makar osjeća i glad, vidi kako se šta

pripravlja, — izgubi tek za dalje. Medjutim, da nas svaki dodje do spoznaje zakona naravi, i umije koren stvari temeljito shvatiti, — neiskazano bi se manje zla na svijetu dogadjalo.

Došli bi do opisa uzroka nekoj tragediji, kakve se iz dana u dan čitati mogu iz novina. Medjutim, svaka osoba ima posebni osjećaj, ili pojam, ili ideal svoga duševnog mira i sreće, ili posebni cilj, kojeg za dostići nikakve poteškoće nisu neprebrodive. Kad bi nas svaki znao za mnogovrstne ideale raznih osoba. bili bi tako razočarani radi tih razlika, da si zapravo ne bi htjeli vjerovati.

Ne ćemo sada razglabati te različite ljudske ideale pojedince (ideal — počinjati kradju, ili željeti bogatstvo, ili postati glasovit, ili biti tjelesno jak, ili najpametniji, ili biti izumitelj, umjetnik, pjesnik. itd.), već samo naznačiti: da svi ovi nemalo, — više ili manje odvise o bazi spolnog osjećanja i spolnog života dotičnog individua.

Neki amerikanski filozof*) izjavio se je da cijelo tako zvano blaženstvo i raj i nebo, nadje se, i sastoji se u tomu — ako se čovjek iz ljubavi sretno oženi. Drugo sve na svijetu je, veli on, sasvim sporedna stvar. Ali pošto to blaženstvo ima svoj koren u medjusobnom, uzajamnom spolnom zadovoljenju, onda si svaki može predstaviti da ako toga nema medju ljubećima parovima, blaženstvu i sreći i 'ljubavi preko groba' potkopan je temelj. Tko ima razuma za pojmiti znade to i sam, a koji to nemože shvatiti, onda je dobro. i jedina stvar za njega. da se dade uputiti, i doći na čistac u toj stvari, prije nego počini ludost, za koju može doći u sukob sa zakonima. Ako će muž sa svojom ženom trajnu ljubav i sreću imati, onda mu je prva stvar za pronaći — je li

*) Carl Grabo.

je u skladu sa njezinom naravi. U drugima izrazima: dok je on svršio svoj spolni čin, je li i ona imala svoju spolnu zadovoljštinu? Ako ne, onda nije dobro. Ona može ostati istom nadražena, i prouzročiti joj silnu glavobolju, a trzaje po svem tijelu ne ćemo ni spominjati. Koja se desi da je hladnije krvi, onu se mora dugo ljubiti i grliti i dražiti, dok ona reče svoje, a dotle muškarac mora, ako razuma ima, sustrpiti se. Velika većina muškaraca počinja glupost i oduri se vlastitoj ženi, ako ju niti ne pita hoće li joj se ili ne, već svoje izvrši i ne briga se što od nje bude. Ženske su mnogo teže za raspaliti, pa obično dok je muškarac gotov, ona istom počinje da osjeća ono, što bi se moglo svršiti da je dulje potrajalo.

Kad se akt ljubavi kani izvršiti, onda se mora odrediti vrijeme za to. Zapreke nikakve nesmije biti niti kakvu zapreku ili uznemirenje očekivati. Ako je muškarac spor za početak, onda absolutno nesmiju imati odijela na sebi već skroz svučeni. Nekoji muškarac je nemoćan radi toga, što obavlja taj čin, ili bi ga rad obaviti, sa ženskom skroz odjevenom da joj se nigdje tijela taknuti nemože. Zatim, svjetlo mora biti. Mnogi su nemoćni išta uraditi u tmici, kao što je poznato da pušači ne vole pušiti u tami gdje dima iz cigarete vidjeti nemogu. Onda, muškaraca ima koji absolutno nemože imati spolno općenje sa bludnicom. Za to jer mu se gadi. Ako takav muškarac prije nikad žene ili ljubovce imao nije, onda se prepane da je u opće totalno nemoćan, i cio svijet i blago svijeta čini mu se da je premalo, što bi on sve dao za samo opstojanje muške spolne snage. Tužniji je onda nego da mu je tko sav rod potukao, ili imetak uništio. Počne se onda uklanjati ženskinjama, posvuda, tužno misleć da one sve znadu za njegovu spolnu slabost, usprkos što on tjelesno dečkast izgleda.

Isti taj, ako se desi zatim da u ljubav s nekom ženskom dospije, pa imajući priliku cijele noći s njom biti, pronadje da je i previše sposoban i snažan. Ima ih opet kojega ne smeta ništa. Nekoji muškarac je kao svinja. Ovakvi ali nikada neosjete one prave, visoke ljubavi, za koju se život daje.

Mnoge ženske opet, nemogu svoj spolni akt svršiti baš zato, što se drže starinskog načina položaja tijela pri tomu. Druga vrst požicije pokaže se već s drugčijim uspjehom. Mnogo toga još bi se imalo reći u korist neupućenih, ali nije tisak slobodan. Ništa na svijetu ne doprinosi k potpunom zdravlju i jakosti, kao što spolni akt dvoje ljubećih.

Svaki muž obvezan je pronaći — kako često mu to najbolje prija, a isto i njegovoj drugarici, i prema tome se onda uvjek ravnati. Neki muškarci su nemoćni kod svojih žena, a kod tudjih su i preveć stimulirani. Tako ima i žena :prema vlastitom mužu je hladna i neosjetljiva, dočim uz ljubavnika osjeća raj nebeski. Mnogo pisaca i naučenjaka mogao bi citirati, koji vele da je to radi toga što "pozakonjenje", ili "vjenčana veza" napravi: "Smatraju se medjusobno kao imovina, pozakonjen obrt pravljenja djece, dočim kad bi živjeli prema izboru, slobodno, da bi prava ljubav bila, i djeca se iz ljubavi samo radjala."

POGLAVJE 15.

Proti preranoj ženitbi?

Jedan pisac u "The Technical World", zagovara ideju da se ženitba odgodi do zrelije starosti, nego li se to u današnje doba čini. Iznosi na svjetlo veliki postotak pomora, i prerano starenje u zemljama gdje se že-

nitbe sklapaju, prema običaju pokrajinah, — rane mladosti, navadjajuć uz to degeneraciju rase medju Kinezima, Hindu plemenima, Siamezima i Filipinerima, koje je veli fiziološka posljedica prerane ženitbe, koja se obavlja istomjerno i kod kavkazke rase, koju će to dovesti na istu duševnu i tjelesnu razinu sa Hinduima za manje od 200 godina.

Pučko mnijenje i znanost, slažu se u tomu da je ženitba prije fizične zrelosti škodljiva, ali pisac ide još dalje, navadjajuć eugeniste koji tvrde da niti jedan zapravo glasoviti čovjek imaše roditelje mladje od 33 godine za vrijeme svog rodjenja. Uzrok za ovo je; da niti jedan mladi otac, ili mati mogu imati visoka duševna svojstva, nego su ograničeni na kratko samo iskustvo i znanje, pa onda što nemaju, veli pisac, nemogu dati niti djeci da naslijede. Za tvrdi dokaz k svojima navodima spominje on da najglasovitije osobe u američkoj "Dvorani Slave" (American Hall of Fame) od njih dvadeset i pet representiranih, imahu oceve ne mladje od 40 godina u vrijeme njihovog rodjenja, dok dalje opet nijedan nije potjecao od oca mladjeg od 24 i pol godine, ili majku mladju od 22 godine. Franklinov otac bio je 51 god. star kad se je njegov glasoviti sin rodio, Audubonov, 57; Irvingov, 52; Farragutov 46; Lee-ov, 51; Adamov, 43; Websterov, 43; Washingtonov, 38; Goetheov, 53; Miltonov, 45; Confuciusov, 46; Bismarckov, 44; Edisonov, 43; Shakespeare-ov, 40. I navadja se da su majke, većine ovih znamenitih ljudi, bile dobrano već u srednjoj starosti životа.

Kao pridodatak k duševnom prvenstvu djece od kasnije sklopljenih brakova, navadja se još i sposobnost duljeg života. Proučenje rekorda od 1,105 osoba u New Englandskima porodicama pronašlo se kroz istraživanje, da je moguća starost, do koje osobe rodjene od roditelja ispd 25 godina mogu doći kako slijedi: Djeca ro-

djena od oca 25 god. starog ili mladjeg, — 62 god.; od oca 30—40 god., 65; 40—44 god., 66; 44—49 god., 68; dok oni, rodjeni u pedesetoj ili kašnje, očevog života, imahu popriječno 70 god. dugi život očekivati.

Uzrok za ovo, veli se ,da otac obdari svoje potomstvo i sa svekolikim otporom proti bolestima, kojeg je sam dotle usvojio si, a iznad 35 drži se da je taj otpor jači nego u mladjima godinama.

Ljubav je iskra besmrtnog ognja data po
Allahu za podići od zemlje našu nisku požudu.

— Byron.

POGLAVJE 16.

Uništenje ljudskog života i sreće.

Dokazana je stvar da od 100 operacija, obavljenih na ženskinjama u dolnjem dijelu tijela 90 ih je prouzročeno kroz zatajene, skroz neizlječene spolne bolesti. Od tih žrtava najviše 5 po sto ako znade pravi uzrok svoje operacije i svih patnja prije toga. Liječnik, koji operaciju obavi, i predobro nade što je povod dalo da je do toga moralo doći. Naravna stvar, on u nikojem slučaju nije obvezan žrtvi reći, jer bi to povoda dalo za okrivljenje ljubaznoga muža, i bio bi divorce (rastava braka) s mjesta udešen, u većini slučajeva. Ali liječnici većinom znadu da treba na zaradu najprije se obazrijeti. jer operacije su od $145 pa gore, a da on upućuje na red i čisto humanitarne ideje ima; bio bi bantovan za svjedoka na raspravama sudova pri rastavi braka, a onamo: ako šuti, okuženja će se nastavljati, in on svoju dobru žetvu kod operacijah imati.

Već smo napomenuli prije da su neki muškarci kao

svinje. Nemalo svaki imao je po kakvu veneričnu bolest, ili prije ženitbe, ili pak kasnije ako je više godina izbivao gdje u svijetu, a ženu doma ostavio. Rijetko se koji skroz izlječiti dade. Obično prestane liječenjem čim se vanjski znaci bolesti odstrane, a onda već misli da je sve dobro, i da nitko od njega okuženja dobiti nemože. Sa syphilisom još i nekako, jer, akoprem je to strašnija bolest od tripera (gonorrhea), prije se je čovjek riješiti mora, jer vazda pokazuje svoje znakove i štetu na tijelu, pa se dotični nadje ponukan, dapače prisiljen, da tu bolest makar kako utuče. Dočim triper je ona prava ženska kuga, koja ih nakon godina i godina dotjera na operaciju, kod čeg ona redovita izgubi jajinjak iznutra jer je sav strunuo ili se je upalio, te rad tog malo ne svaka ostane za nadalje neplodna.

Muškarac, koji ne posjeduje toliko razuma i osjećaja, i navaljuje se ženiti dok još nije svoju kakvu bolest izlječio, već znalice, hotimice voljan je unesrećiti zdravu žensku, koju, on navadja da ljubi, — jest u razini sa zločincom najgore vrsti. Vražja i to ljubav mora biti onda, svakako gorja nego li vučja prema janjetu, jer vuk janje razdere i poždere, i nije ga više, a okužena žena može živjeti jako dugo, i neprestance bol osjećati dostaput kroz cio život. A bajagi muž nema kuraži da joj kaže što je na stvari, već joj prodaje brusinu da se je negdje prehladila valjda, ili opala negdje i potresla se, itd. Radi toga nema srčanosti predvesti ju liječniku da se izliječi, u koliko bi on to možda i voljan bio kašnje, i tako radi te nemuževne neodlučnosti strada nesretna žena. Triper se nemože baštiniti kao syphilis, ali novorodjeno dijete od triperom zaražene matere može oslijepiti pri porodu ako mu tekućina iz materice dospije u oči. Samo vješta primalja može (ili prisutni liječnik) zapriječiti to, dok su kod poroda, i imaju sumnju šta bi moglo biti. Inače, ako od tog dijete izmakne, više nema velike

opasnosti od matere. Sa syphilisom je druga stvar. On je krvna i nasljedna bolest, pa ako se dijete odmah sa znacima bolesti ne rodi, onda ih dobije ili u šestoj ili petnajstoj godini.

POGLAVJE 17.

Ženitba medju rodjacima.

Za već jednom čuti i ovakvo raspravljanje, preveo sam Dra. Robinsona predavanje o tom predmetu ,jer se u nas Hrvata svakakvi pojmovi glede te stvari čuti mogu. Da čujemo što on navadja:

"Pitanje ženitbe medju rodbinom čini se da je od velikog interesa velikom broju naroda. Interes taj nije samo teoretičan, već više praktičnog smjera, pošto ženitbe sestrića već nisu rijetke. Raspravljajuć takvo pitanje, moramo samo biološki pogled navesti; religiozno strančarstvo, ili teološke dogme, mogle bi samo pomutiti tok rasprave, i radi toga nemaju mjesta u ovoj diskusiji. Ali načelno, sujevjerje, zadržano u toj stvari po velikoj množini naroda ima i nekakvi temelj. Ali je u tom i iznimaka. Ima opet sujevjerja i mnijenja bez ikakvog temelja, i plod su samo neznanja, zlo rastumačenih fakta ili samo naklapanje."

"Kojoj vjeri pripada vjerovanje da je takva ženitba štetna? Ako ćemo proučavati to pitanje u povjesti, naći ćemo da stari narodi nekada, nisu imali takvog morskog straha od ženitbe s rodjacima, kao što mi to danas imamo. Drevni Egipćani nisu stavljali ženitbi nikakvih zapreka. Isto tako Perzijanci. Kod obih ovih naroda, ženitba braće sa sestrama, kod kraljevske obitelji osobito, bila je vrlo obična. I ovaj fakat već je dosta za dokazati da je 'šteta' kako su ju previkali, samo

jedan humbug. Da je ta 'štetnost' ikada očita bila, najprije bi se ukazala kod najbližje rodbine, kao na primjer kod ženitbe (življenja) brata sa sestrom. Djeca bi njihova onda prema tomu morala biti glupaci, lazari i nakaze. Da je to ikada desilo se, takove ženitbe bile bi još u drevna vremena zabranjene po zakonu, ili bi se prestalo s time po samom narodu. U svakoj rasi, odnosno plemenu ljudskom, dapače divljačkom, nagon odnosno nastoj za uzdržanje plemena je jak dostatno za zabraniti svaki odnošaj, kojim se plemenu škodi. Činjenica, da su se ženitbe medju bližnjim rodjacima sklapale kroz stoljeća, je dokaz, da su djeca takvih parova bila normalna."

"Povjest nam daje znanje za jedno takvo dijete, koje posvjedočava da nije bilo slabićak, glupo, ili kljasto. Napominjemo Kleopatru, koje su otac i mati bili brat i sestra; a tako su isto bili njezin djed i baka. Pa ona nije bila fizično kljasta, ili duševno glupa, jer inače ne bi bila sposobna tako zaplesati Antoniju, kao što je. Kod drevnih Perzijanaca, ne samo brat i sestra nego dapače otac i kći, i mati i sin sklapahu ženitbene odnošaje. Ženitbe medju najbližom rodbinom bijahu dozvoljene u Ateni, i dabome nitko nije karakterizirao Atenjane kao degeneriranu rasu, fizično ili duševno."

"Svejedno, ima uzrok za navod da ženitba medju najbližim rodjacima nije umjestna. Temelj za to je u činjenici da se kakva mana roditeljska prenaša na djecu. Recimo sad da jedno od roditelja trpi od napadaja ludila, padavice, raka, tuberkuloze, ili Bright-ove bolesti. Ako je drugo od roditelja u potpunom zdravlju, dijete može, a dostaput i da, izmakne sasvim zdravo. Ako li, medjutim, oba roditelja trpe na kojoj, više ili manje nasljednoj bolesti, prilike su za dijete da će tu bolest baštiniti, mnogo veće. I dabome, članovi jedne porodice će prije nasljednu bolest uzdržati, nego li stranci. Bolest

može biti pritajena, ali opstojati može svejedno. Recimo ali da jedna porodica, savršeno zdrava i nepokazujuć ikakvoga traga fizičnih bolesti, ili duševnog poremećenja, ili moralnih osebujnosti, — ovdje onda nema uzroka strahu da bi djeca bila u ma kojem pogledu manjkava, samo radi toga jer su potomci srodnih roditelja."

"Svejedno ali, jako se ima paziti u tomu, i svaki slučaj ima se udesiti prema individualnim odnošajima, sa brižljivim omjerom svih faktora tog slučaja."

"Sve u svemu, reći ćemo da se ženitbe medju bliskom rodbinom ne bi ugovarale, akoprem poznamo osobno djece iz ženitbe prvih sestrića, koja su skroz normalna u svakom pogledu. Charles Darvin je dijete prvih sestrića. A mi nazrijevamo da je **on** bio i te kako normalan."

POGLAVJE 18.

Mučenje žene radi muževe mane.

"Poslaše mi jednu ženu," navadja Dr. Robinson, "da ju izliječim od neplodnosti. Njezina povijest je u kratko ova: Oženjena je već šest godina, i niti jednoč nije zanosila. A toliko si je željela dijete. Sva se rasplakala kad je o tom govorila. Prvu godinu se nisu ni brigali za to, ali sa svakom dalnjom godinom njihova strava je rasla. Po prilici pred osam mjeseci upita jednog doktora, ne bi li on šta pomoći mogao. Pregledao ju, i držao da valjda ima prevješenu matericu, i koješta, i reče joj da će ju po svoj prilici moći izliječiti. I sve od onda liječio ju na sve načine što ih je znao. Bez uspjeha."

"I čestita ta žena dodje do mene, ne bi li ja mogao izlječiti njezinu neplodnost. Ja sam joj rekao da ju neću liječiti, niti pretražiti dapače, dok prije ne pretražim njezinog muža. Rastumačih joj da bi pogreška mogla

biti u njega, a ne u nje, i pretražba njegova može učiniti njezinu pretražbu nepotrebnom. Ona se stala izrugivati tom savjetu! Reče: On je ljudina, vrlo jak, nikad bolestan odkad pamti, i spolno opći da već nemože biti bolje."

"Ali ja sam osta kod riječi. Tri dana kašnje evo ti muža, neodlučno i, kako je mislio, sasma nepotrebno. Bio je zbilja čvrst čovjek, nikad nije imao venerične bolesti, koju tvrdnju, nakon pretražbe pronadjoh da je istinita. a glede općenja, to je on činio **svaku noć,** dosta put dvaput na noć, sustežuć se samo onda dok mu žena ima čišćenje kod sebe. Fizična i mikrosposka eksaminacija otkrila je proti svakom očekivanju da je on ne samo bio monorchid (samo jedno jaje imaše, — subična!) nego još k tomu absolutno neplodnog sjemena. Kroz više navrata, ne mogosmo pronaći ama niti jednu spermatozou (živu, oplodivu česticu sjemena). Znajuć da spermatozoe običavaju skroz nestati usljed pretjeranog općenja, zapovjedih mu da se okani općenja kroz cio jedan mjesec, pa da onda dodje na pregledbu. Pomno pretraženje i sada je bilo bez uspjeha. Niti jednog spermotozoa. Da baš temeljito osvjedočenje budemo imali, i na njegovu izričitu želju. dao sam mu podražno i jako aphrodisiatično liječenje, a uz to da ne opći; na koncu drugog tjedna rezultat je bio isti. Onda sam mu rekao da je u njegovom slučaju svako dalnje liječenje bez svrhe, — da se u opće ne da ništa napraviti."

"Da je onaj liječnik bio pregledao najprije muža, ženi bi se bilo uštedilo osam mjesečno bespotrebno i mukotrpno liječenje; bili bi isto prištedili oko dvije stotine dolara, ali — ovo je opet druga priča. Pod današnjima društvenima prilikama, jedan čovjek nije baš toliko zauzet da uštedi drugomu novac."

"Ovaj slučaj baca svjetlo na drugi smjer, pokraj onog navedenog na čelu poglavja. Naše velike i misaone

glave u strahu su, — ako bi se obznanila sredstva za izbjegnuće zanosenja, da si nitko ne bi želio djece. Ja sam, dabome, uvjek dokazivao da je to bio bedast navod. Roditeljski nagon je prejak u čovječjem srcu. A možebit kad bi gore pomenuti "mislioci" vidjeli pravu i duboku sdvojnost osobah koje pronadju da niti nadu nesmiju gojiti da bi imali djece, ne bi bili tako u strahu za budućnost rase. Narod bi imao manje djece, imali bi ih kad bi im za njih prilike dopuštale, ali djece imali bi. Količina bila bi smanjena možda ,ali kakvoća bi bila poboljšana.

POGLAVJE 19.

Nema opasnosti da bi se ljudski rod zatro.

"Oni," veli Dr. Robinson, "koji zagovaraju inteligentnu regulaciju porodjaja, i koji dokazuju da je bolje imati kvalitet nego li kvantitet, preopsipani su sa prigovorima. većinom tričarije, no neki su na oko važni. Odgovorili smo na prigovore u drugom nekom poglavju. Želim se taknuti samo jednog prigovora ovdje. Strah se izrazuje da bi svijet, kad bi znanje sredstava za zapriječenje zanosenja bilo univerzalno,—odviš rabio to znanje, i rod ljudski da bi se zatro. Mi smo već više nego jednoč dokazali, da je taj strah bez temelja, da bi se sve već izjednačilo, da bi odmah čim bi se saznalo da je zanimanja i posla za svakoga i udoban život za sve pučanstvo bi se opet umnožalo. I tako dalje. Kod tog prigovora obično se čuje od protivnika napomena Franceske kao jedan strašan primjer. Ali Franceska samo, naprotiv, podupire naše tvrdnje. Za neko vrijeme samo postotak smrti premašio je postotak porodjaja ondje, ali sada opet baš protivno je istina. U prvoj polovici 1907 smrti

su pretekle narodjenja za 55,000. Ovo je bilo za zamisliti se, ali sa rezultatom da je već u prvoj polovici godine 1908 kao što nedavno objelodanjene statistike pokazuju — porodjaji pretekoše smrti za 11,000. Tuj nema opasnosti. Roditeljski i racijalni nagon je prejak da bi si izumrće dozvolio, pa uprav imajuć nasavršenija sredstva za zapriječenje trudnoće u rukama svega pučanstva.

> Ljubav je slijepa, i ljubavnici ne vide zamašne budalaštine koje oni počinjaju. —Shakespeare.

POGLAVJE 20

Žena i njezin muž.

Dr. Robinson navadja, u koliko smije o tom dati u tisak, da se kroz pravodobne i uzajamno razumijevajuće bračne dužnosti može mnogo boljetica od žene otkloniti:

"Vrlo često, kad se udata ženska osjeća nevoljko, zamuti joj se boja obraza, oči bez sjaja, nema teka, neka vrtoglavica ju spopada, razdražljiva je i uvredljiva, traži bog zna što, mijenja boju od crne na blijedu, — dobije tucete ljekova razne vrsti i daje se trti, kupke uzima elektrizirati se dade, itd., i niti najmanje da bi joj bilo lakše. Vrlo često bi rekli mi — da je to zapravo njezin muž koji bi trebao liječenja. A vrlo često ne treba muž nikakvog lječenja — samo tek nešto savjeta. I samo to malo savjeta, otvoreno i iskreno, donese uspjeh. Ženin se obraz na to razvedri, oči zasjaju, njezin hod je lahak kao pero, koje sve nije prije osjećala, njezin tek je opet dobar, i vesela je i sretna, život joj ima nove nade koje nemaše prije, — u kratko, ona je sva snabdjevena sa slašću života. A šta je to sve napravilo?"

"Oni koji razumiju sjetit će se; a drugi, moramo im ostaviti da pogadjaju jer žao nam je priznati da naši cenzori ne dozvoljavaju raspravljati ovakove stvari u tisku.

POGLAVJE 21.

Ženske braneć svoju čast.

"Dovolit ćete da vam rečem nekoliko vrlo važnih riječi," piše Dr. Robinson u članku gornjeg naslova:

"Ženska, koja veliku galamu diže braneć tobož svoje poštenje, obično nema poštenja za braniti. Ženska, koja digne graju i buku i napravi cijeli škandal ako ju muškarac očesne ili zapita, općenito je ženska sumnjivog poštenja. Dobra i razborita žena odgovori samo sa pogledom prezira, ili ne reče ništa i prodje. Ženska, koja udari muškarca šakom, ili ga klopi sa ambrelom preko glave, ili ga dade zatvoriti i na sudu izstupi proti njega, je općenito jedna razuzdana žena, ili je spolno abnormalna, ili već zasušena stara djevica kakve obično dobiju mržnju prema muškarcima, dabome, kao stare cure koje nikada nisu imale svoju seksualnu požudu zadovoljenu. Po nekoji put desi se da je takva pravi majstor u izgnjetavanju odštete za svoje tobožnje poštenje, ili opet hoće da stime dodje na glas."

"Niti jedan muškarac, izim da je prekomjerno pijan, neće **postojano** uznemirivati, iliti 'inzultirati' jednu žensku, koja mu za to povoda ne da."

"I da sam ja sudac, ne bi nikada obazreo se na ženske pritužbe proti muškarcima, za pokušano udvaranje ili ustmeno 'inzultiranje'. Ja znadem da mi mnogi muškarci i ženske neće odobravati to, ali to je radi toga što oni nisu toliko upućeni u to kao ja. Ja nemam povjerenja u žene, koje buče braneć svoju čast."

POGLAVJE 22.

Nevjera i opraštanje.

Svaki će vas se sjetiti o čemu se pod ovim naslovom kani govoriti. Isto i ovo pitanje može se odgovoriti prema onoj: "Koliko ljudi toliko ćudi!"

Mnogi pisci bavili su se već ovim pitanjem, i većina ih je za to: ako ti je žena odbjegla, i s drugim muškarcem odnošaje imala — onda neka i dalje nastavi takav život, no za povratak natrag, da bi ju muž opet primio, oprostio joj i dalje kao i prije bilo — to ne i ne.

Dr. Robinson napisao je o tomu jedan članak, u kojem on baš protivno tvrdi. Bilo kako mu drago, ja se s njim u tom ne slažem. On navadja: "Mnoge novine uzvitlaše silni prah i sa gnušanjem se izraziše na vijest da je Barrie, poznati novelista, voljan oprostiti svojoj ženi i nastaviti živjeti s njom, za koju je pronašao da je živjela, i odnose imala s drugim čovjekom. Nemožemo drugčije nego priznati da on inače ni nije mogao učiniti, ako je zapravo **ljubio** svoju ženu. A pri tom njegovom činu ne vidi se niti heroizam niti altruizam, baš nikakvi; on jednostavno osjeća više muke živjeti bez svoje ljubezne žene, nego li živjeti s njome pa uprav i sa njezinom 'nevjerom'. Ali ako je Barrie junak radi svoje voljnosti za oprostiti, onda mi imamo milijune takvih junakinja u svima slojevima žena. Veliko mnoštvo je žena koje točno znadu za nevjeru svojih muževa, ali svejedno one nastavljaju s njima živjeti. Možda će se reći da to žene čine radi toga što se one osjećaju ekonomski odvisne od svojih muževa. Po našem mnijenju ali, to je tjesnogrudni pogled na to pitanje. Može to biti istina u nekojima slučajevima, ali većinom, pravi uzrok je sasma drugi."

"Pravi uzrok je **ljubav**, prava ljubav žene prema mužu."

"A ja bi prokleto malo držao do 'ljubavi' jednog muža, koji obezčasti i baci na ulicu jednu ženu, sa kojom je živjeo godine dugo, i koja mu je narodila djece, koja je dijelila s njim i dobro i zlo, samo radi toga tobož što je jednoč napravila 'krivi korak', (možebit radi neobuzdanog tjelesnog uzroka). Takav čovjek nije nikada ni ljubio svoju ženu. On ju je imao samo kao prigodu, potrebu. — — On nikada nije niti poznavao pojam ili značenje ljubavi. Ljubav razumije sve, daje sve, i povrh sveg toga — oprašta sve."

Tako piše Dr. Robinson. Sad da vidimo što veli na to Swedenborg ("Congenial Love vs. Scortatory Love", London, 1898, pp. 294, 5-6): "Svaka dobra i nepokvarena žena ljubi svog muža makar i znala da on nije **samo** njezin; ali pošto je mudrost samo, ognjište njene ljubavi, radi toga ona udešava sve i nastoji obrnuti njegovu ludost u razumjevanje, to jest, odvratiti ga od lijetanja za drugima ženama, i imati ga samo za se. To ona radi na hiljade načina, ali uz najveću opreznost da joj muž za to ne sazna; jer ona dobro znade da se ljubav ne da prisiliti nego je više predobitna u slobodi; pošto je to dano ženama da odmah raspoznaju po vidu, čuvenju, i dodiru, svako raspoloženje svojih muževa; dočim s druge strane, muževima nije dano da raspoznaju raspoloženje njihovih žena. Jedna vjerna i nepokvarena žena može gledati inkvizitorski oštrim pogledom svom mužu u oči, pozvati ga na račun oštrom riječju, i razbjesniti se, i posvaditi, i još — u svom srcu gojiti ljubav prema njemu u svoj nježnosti; ali ta srčba i očitost imaju svoju svrhu u mudrosti, i tako dokaz za opstojnost njene ljubavi prema mužu iskaže se već u činjenici — da se je voljna pomiriti u istom času. Osim toga, žene posjeduju takova svojstva za sakriti njihovu ljubav u srce i mozag, za zapriječenje spolne hladnoće, pokazujuće se u mužu, i u utrnjevanju ognja njegove griješne požude,

pretvarajuć ga tako iz zelenog drva u suhi štap."

Pustit ćemo Swedenborga na stranu, jer njega niti ne navadjam kakvim autoritetom u tomu, već ipak iz čudjenja: odakle je on došao i do toga kako je; fiziološka fakta miješati sa svojima do u skrajnju ludost dotjeranima teološkima dogmama i buncanjem, i još u ono staro, mračno doba?

Dr. Robinson opet što navadja za "pravu" ljubav noveliste Barria, koji želi natrag svoju ženu od njezinog ljubavnika, i oprostiti joj, — mogao bi naći opisanu takvu ljubav u svojoj vlastitoj knjizi: "Sexual Disorders in Men and Women," gdje je sam naveo jedan slučaj, i vrst muškaraca koji može ilustrirati, opravdati slučaj tog Barri-a Na stranici 271 te njegove knjige, medju inim opisuje on da je k njemu došao upitati se za liječenje jedan "advokat, ujedno i novinar (journalist). Star je veli 33 god. U izvrstnom zdravlju i uvjek vesele volje, lakrdijaš .i pripovjedač šaljivih doskočica. Veliki ljubimac svakog društva, a naposeb ženskog, koje on osobito voli zabavljati. Držalo ga se za pravog Don Juana, i na glasu je radi usjeha kod žena. a radi te činjenice držalo se da je on rad tog uvjek tako veselo raspoložen. Kad mi je javio da bi me došao pitati za neki savjet, ja sam mislio — da je ipak možda nagrajsao već jednoč s tima svojima, ženskima prijateljicama. Ali moje razočaranje je bilo neizmjerno, kad sam čuo njegovu pripovjest. Još nikada nije seksualno općio, i vrlo rijetko se dogodi da mu se spolno udo tek slabašno digne. Jako se voli u ženskom društvu kretati, ali nipošto radi spolnog smisla. Voli biti med djevojkama i ženama, brbljati s njima, šetati s njima, dapače i udvarati im, ali bez traga kakve spolne požude. Možebit ga neke ženske baš rad toga vole — jer je tako nježan, pristojan, nikad šta "nedopuštenog" da bi rekao. Nikada se nije osjećao nesretan u ime toga, već za istinu radovao se što ne

osjeća tog nešta, običnog uzroka važne uloge u životima drugih osoba, i da nije bio prisiljen na veze kojekakve, niti riskirati zdravlje sa veneričnima bolestima, troškove, itd. Uzrok, radi kojeg me je posjetio je taj, što se je zaljubio u jednu žensku, i misli da se je ona u njega. I ako je moguće da bi ju oženio. Onamo opet već je veli sit života jednog neženje, i hoće da si uredi svoj dom. Imao je sredstava za uzdržavati ženu i obitelj sasvim dosta. Ako, naprotiv, nemože se ništa kod njega popraviti, i ako ga ja savjetujem da se ne ženi (radi spolne nemoći), da će se on smiriti onda i nadalje kao neženja, bez kakve grižnje savjesti. Niti traga neurasteniji nisam kod njega mogao pronaći, ili upliv na zdravlje njegovo, koje je bilo bez prigovora. Kod njega spolna nemoć nije bila u savezu sa neurastenijom."

Zar taj novelista Barrie nije mogao biti ove vrsti nemoćnik, pa je naravna stvar, zadovoljan bio da se vrati k njemu, da ima s kim čavrljati, i onako iz vana dragati, koje prouzročava kod nekih muškaraca istu prelest kao što kod drugih općenje? Da se taj pojam još bolje probistri, navesti ću još tri slučaja iz iste knjige Dra. Robinsona, koje je on sam čuo od svojih posjetnika ,i onda će čitatelj doći do uvjerenja da abnormnalni ljudi imaju i abnormalne želje, čine, izraze i postupanje. Podjedno će se ovime dobiti bolji pojam o temelju tako zvane ljubavi. Sad dobro pazite je li taj Barrie mogao biti i kao jedan od ove trojice, koji su došli Dra. Robinsona konzultirati radi njihove spolne nemoći, a ujedno ćemo kroz ovo dočuti po koji uzrok te njihove seksualne impotencije:

"Case 2. A. B., 30 god. star, redar (policeman). Dika i ponos čete redara. Šest stopa i četiri palca visok, prekrasan uzorak ljudske životinje. Mišičje bivolsko, mozag kao u vrane. Apetit ima užasan, crijeva uvjek bez prigovora, ni dana bolestan ikad. Spolna snaga —

ništica. Ne bi se veli ni brinuo nikad za to, da se ne nadje uz žene. Kad i kad ali nadje se prinukan na to, kroz draženje drugova, ili napastovanje kakve 'vile' prigodom patroliranja, ali onda pronadje da mu mnogo vremena uzme dok se nadraži. Sjeme slabo, i bez imalo slasti isteče. Ne briga se mnogo rad toga, i ne bi došao na liječenje da se ne kani naskoro ženiti."

"Case 3. A. B. C. Expressman (kirijaš). Orijaškog tijela. Zdrav kao ris. Pije i puši umjereno. Može dići teže kištre (trunks) i raditi bolje nego i jedan od drugova. 29 godina star. Spolno još nikad nije općio. Tri put je pokušao, ali svakiput fiasko doživio. Dvaput je bio razdražen i smjesta mu sjeme van uteklo; treći put bilo je draženja na sto načina ali udo se nehtjede ganuti."

"Case 10. Star je 24 god. Ovo je vrlo žalostan slučaj. Najmladji je od troje braće. Imahu nekakvu žensku napast kao sluškinju u kući kroz mnogo godina. Prema njenom opisu, držim, da je bila nymphomaniak. Drndala mu je spolovilo dok je bio devet godina star. Ispočetka godilo mu to, ali nakon godinu ili dvije stao se braniti od toga, ali ona ga je zapravo prisilila na to, a on se opet toliko bojao njezine prevlasti, da ga je bilo strah preveć se i praćikati od nje. Izmedju 13 i 14 godine prisilila ga je da opći s njom, i primorala ga tako da je kroz dvije godine zapravo svaki dan, bez iznimke, s njom općiti morao, a dostaput i dvaput na dan. Nakon toga ali bilo je poteškoća kod razdraženja spolovila, a ta je onda izumila da ga siše. To je trajalo, dvaput tjedno kroz godinu dana. Onda je oslabio i obolio, i bojalo se da je dobio tuberkulozu. Poslaše ga van na ladanje kroz nekoliko mjeseci. Kad se je vratio služavke nije već bilo. (Valjda radi toga što više nije imala muškarca u kući). On drži da je ona isto to napravila i sa ostala njegova dva brata. Jedan od njih umro je u 28. godini, a nije znao od kakve bolesti, drugi se brat oženio, ali je

počeo odmah nesretno živjeti sa ženom nakon vjenčanja, i sada živi rastavljen od nje. On pak sam niti da bi taknuo se ženske, odkako se je oslobodio onog svog mučitelja. Ta nikad nije niti osjetio želju za općenjem. Običavao je imati, ali vrlo na rijetko, osjećaje u snu da mu sjeme istječe, slabo i jedva osjetljivo, ali sad je i to prestalo. Nedavno našao je veli jednu divnu djevojku, u koju se je zaljubio, pa je došao da se pronadje ako je sposoban ženiti se. Ja sam ga pregledao. Spolovilo mu je bilo sitno kao u dječačića od 6 ili 7 godina; maleno, srozano, mekašno; a jaja bijaše teško pronaći. Kad sam ih ipak uspjeo naći, — bila su prejako malešna. I jednu bilateralnu varicocele našao sam. Rekoh mu samo kako mogoh uljudno i saučestno — da u njegovom slučaju sve liječenje bilo bi uzaludno. Bio je to slučaj potpunog ispražnjenja spolnog središta, i izumrće žlijezda, radi preužasne zloporabe i izcrpljenja nezrelih spolnih organa u nježnoj mladosti. — — — Bio je ugodan i ljubezan dečko, i držao sam si za dužnost govoriti mu iskreno, i sa delikatnim tonom da se samo ne nadje uvrijedjen. Ali usprkos svega što mu rekoh; još je on molio da učinim što je samo moguće za njega. Život mu je, veli, ovisio o tomu. Kroz cijela četiri mjeseca, ja sam sve i sva u mojoj moći pokušao s njime, ali, kako sam unapred znao, sve je bilo uzalud. Rekoh mu da nema smisla dalje o tom nastojati. I rekoh mu, da će biti po njega i po ženu mu velika nesreća, ako bi mu žena bila normalna i zdrava ženska. Ženski medjutim ima koje su bez ikakvog spolnog osjećaja ali, koje svejedno žude za drugovanjem sa dobrim čovjekom. Ako uspije naći si takovu žensku, magao bi joj otkriti svoje stanje, i mogli bi se složiti udobno, a možda i sretno, u tom pogledu, kućanstvo. Pomislio je najprije da će študirati za duhovni stalež, bio je katolik, i ne bi mu teško bilo održati zakletvu za celibat (neženstvo) i čistoću. Odustao je od toga

svejedno, i bavi se sa filozofijom, povjesti, ekonomijom, itd., i vidi se da je zadovoljan. Sada se opet druži s jednom odličnom mladom ženskom, na kojoj se vidi samo duševna aspiracija, a zemaljske stvari kao da nemaju za nju privlačivosti."

Za opravdanje tog Barri-a odbjegle žene, kao kontrast gornjima opisima muške impotencije, služiti će slijedeći opis jedne ženske, koja je patila kao vrag radi nezadovoljenog seksualnog nagona. Sam ovaj slučaj nalazi se opisan u Dra. Robinsona već spomenutoj knjizi, u poglavju "Sexual Neurasthenia::"

"Case 4. Gospojica A .Trideset i tri godine stara, od izobražene i bogate obitelji. Jako mila i simpatična djevojka, sa delikatnim obrazom, na kojem je trag patnje vidljiv. Vrlo je blijeda, ustne bez boje, lica nejasna, plosnata i malo u plećima pognuta. Tuži se na beskrajnu nervoznost i histeriju. Trpi već više od deset godina. Rekoše mi da je dvadesetih godina bila jedra i zdrava. Onda je postepeno počela nazadovati u zdravlju. Postala je tako nervozna da ju najmanja sitnica gane na plakanje više sati dugo. Njezin tek ne vrijedi ništa, a insomnia neuklanja se nikakovima sredstvima. Već je išla od doktora do doktora, koji su joj bili već davali sve varijacije željeznih preparacija, strychnina, arsenika, i bromida; za insomniju (besanicu, nespavanje) davahu joj postepeno veće mjere sulphonala, trionala i veronala. Sve to zajedno nije ama niti zere pomagalo. Ne da joj to nije nešto pomoglo, nego joj nije ništa pomoglo, izim uspavajuća sredstva, koja joj donesoše za sat ili dva nešto sna. Bili su ju poslali u neki poznati sanatorium, i dok su hydropatične mjere, činilo se, poboljšavale njezino zdravlje, poboljšavanje ali bilo je samo privremeno. Kad je dobila histerični napadaj, onda je kričala nečuvenim glasom, ne-zemaljskim, čupala vlasi, lupala glavom u okvir kreveta, a onda bi se srušila sva shrvana

kao u času smrti. Svi nakolo prepali bi se jako, bacali hladnu vodu na nju, davali bi joj spirita ammonijaka, itd. Onda bi ponajprije otrčali po doktora, dok su ti napadaji počeli, ali sada su se već priučili na to. Nedavno je ustanovljena prava neuroza u nje. Boji se kao neke velike nesreće. Boji se ostati u mraku, biti sama u sobi, preći preko ulice, ili u mnoštvu svijeta. Njezini rodjaci se boje da bi s pameti mogla sići, ali ja do tog zaključka nisam mogao doći. Ona je vrlo razborita, i na brzo smo medjusobnu simpatiju imali. Zajamčeno, simpatično ispitivanje izda nam duboko skrivene tajne. Videć da ja znadem što joj manjka, reče mi da što meni bude kazala da još živućem stvoru rekla nije. Kroz zadnjih deset ili dvanajst godina bila je trpjela paklenske muke radi nezadovoljene spolne požude. Strast joj je bila koji put tako jaka, da nije znala šta bi počela sa sebom, pala bi u ludilo, i to bi često svršilo sa histeričnim napadajem. Pomnom pregledbom pronadjoh — da **nikada** onaniju (drkanje, masturbation) tjerala nije. Da li je i jedan od prijašnjih doktora, koje je za lijek molila, ikakvu sumnju imao što joj manjka, to ona veli da nezna. Ona samo misli da su dvojica ili trojica od njih znali. Rekla mi je takodjer da je noćju bila uznemirivana po nezgrapnima i strašnima sanjama. Dok ja, s jedne strane priznajem besmrtne zasluge Freud-ove za kao rekuć prisilnu pažnju što bi naše liječničko zvanje moralo usredotočiti — na odnos medju seksualnom abstinencijom (spolnog neopćenja) i raznim vrstima neuroze (živčane bolesti), s druge pak strane sam njegov slab pristaša glede značenja sanja. Ja mislim da je u tumačenju sanja, Freud, i još više njegov koji učenik, predaleko zagazio i navadjaju stvari smiješne, nemoguće, nepojmljive, fantastične i nakaradne. Ali u ovom slučaju nije bio potreban nikakav Freudijanac tumač, za pronaći da su sve sanje bile samo, i većinom, pretjerane spolne naravi."

"Rekao sam joj da je nepotrebno tražiti kod mene lijeka; ne htjedoh joj niti šta prepisati već joj jednostavno rekoh da u cijelom svjetskom ljekarstvu za nju medicine nema, nikakve fizične mjere nikakva elektrik niti vodeno liječenje, a niti hipnotička znanost da išta njoj za pomoć ima. Samo jedan je lijek bio što bi joj pomoga, a za taj je lijek ona znala, isto kao i ja. I s time se rastadosmo kao dobri prijatelji. Zahvalila mi se na iskrenom savjetu, i radi toga opet — što joj nisam nikakve medicine prepisao. Ona je, veli, uvjek držala da su lijekovi u njezinom slučaju samo humbug. Hiljade je takvih slučajeva, obilazeć dnevice oko ljećnika, dobivajuć arsenik, bromid i hipnotike, ili ih tresu sa električnima aparatima, dok zapravo, sve što trebaju, i jedina stvar koju trebaju je normalni i naravni vita sexualis (spolni saobraćaj). Ali koliko ljećnika je poštenih koji odbiju lječenje njihovo, i kažu im samo istinu?"

Čitatelj neka si sam stvori sud, prispodobivši ove biološke opise k moralnom poglavju našem o "nevjeri i opraštanju."

Da vidimo šta piše Swedenborg o mužu, koji još i nakon ženinog preljuba, ima volju da si ju uzdrži: "Razlozi zašto, po mnogima muževima, u preljubu zatečene žene još se ostavljaju u domu, jesu 1.) Da je muž u bojazni podići tužbu proti svojoj ženi, okriviti ju s preljuba, i time njezin zločin dati na veliki glas; jer izim ako ima za to svjedoke očevidce, ili isto tako čvrsto svjedočanstvo za okriviti ju, bio bi inače izrugavan po ljudima, i sasma javno po ženama. 2.) U strahu je da bi se preljubnica kroz svoju lukavost uspjela oprati od krivnje, i isto tako onda bi sudac mogao joj biti u prilog, a na taj način bi tada njegovo ime bilo osramoćeno. 3.) Povrh toga, tu su i druge okolnosti svezane sa kućanstvom, koje rastavu čine nepoželjnom: kao u slučaju da imaju djecu, prema kojoj preljubnica još osjeća mate-

rinsku ljubav; u slučaju opet da medju njima postoje uzajamne obveze, pod kojima su se i sdružili, i koje se nemože prekinuti; u slučaju da je obljubljena i zaštićivana po njegovoj rodbini, i njezinoj vlastitoj rodbini, i onda nade je uz to za povećanja imetka od njih; **u slučaju da je on od prvog početka imao najsladji (spolni) saobraćaj snjome;** i u slučaju, nakon je iznevjerila se, ona umije lukavim načinom umiriti svoga muža vještačkim laganjem i udvornim ponašanjem, tako da ju niti neće onda tužiti; osim drugih slučajeva, koji su sami po sebi zakoniti uzrok za rastavu braka, i takodjer zakoniti razlog za uzeti si drugu ženu; jer činjenica što ju se zadržaje u kući neumanjuje uzroka za rastavu, pošto je preljub napravila. Pa tko drugi nego samo jedna ogavna osoba može održati pravo bračnog kreveta, i dijeliti klupu sa bludnom beštijom?" — — — —

Čudna stvar, jel' da? Veliki konflikt nazora. Što je još čudnije, isti taj autor, kao pretjerani teolog i bigot i vjerski fanatik, nigdje ne napominje oprosta griješniku pa kajao se ovaj kako mu god drago? Dra. Robinsona navod, u početku ovog članka, da novelista Barrie osjeća život snosljivijim sa svojom, makar i nevjernom ženom, nego li bez nje, ima svoje veliko značenje takodjer.

Možda on ima i pravo. Kad već čovjek uživi se u neko zlo, i osjeća se jadnim i nesretnim bez njega, onda je onaj najveći griješnik i nitković koji bi ga prezirao radi toga. Crna kava i cigarete ne donose zdravlja, ali da nije toga, ova knjiga ne bi bila napisana.

POGLAVJE 23.

Tko je sposoban raspravljati pitanje o seksualnoj abstinenciji?

Dr. Robinson nadalje piše o vrsti osoba s kojima bi se moglo raspravljati pitanje pod gornjim naslovom,

u njegovom izvrstnom djelu "The Sexual Problems of Today": "Da se pravo riješenje pitanja o seksualnoj abstinenciji dobije, moramo odstraniti od raspravljanja stanovitu klasu tobožnjih učestnika pri tomu. Moramo odstraniti muškarca koji je već tako star da se niti ne sjeća da je kada bio mlad; moramo odstraniti impotentne ili abnormalne, koji nikada neosjetiše strasti naravne; moramo odstraniti bigotnog teologa i stišnjenca moralistu, koji smatraju izvanbračno općenje **zločinom,** jednakim kao razbojstvo i umorstvo; moramo odstraniti, na svaki način — bezspolne stare cure usidjelice, koja nema pojma o sili požude normalnog muškarca (ili normalne ženske, u njenom slučaju); a onda — moramo takodjer odstraniti bludnika koji pretjeriva opet vrijednost seksualnog djelovanja, i koji drži da život bez spolnog zadovoljenja nije vrijedan ništa."

"U kratko, pitanje bi to moralo biti raspravljano po normalnim, zdravim, slobodoumnim, znanstvenim ljudima, u dobi starosti od 30 i 50 godina. Mogu biti i stariji, u slučaju da imaju dobro sjećanje."

"Samo onda imat ćemo jedan **pošteni** i znanstveno **valjan** odgovor na ovo neizmjerno važno pitanje: Opstojnost ili neopstojnost seksualne (spolne) 'potrebe'."

POGLAVJE 24.

Kako dugo smo mi spolno sposobni?

"La duree de nos passions ne depend pas plus de nous que la duree de notre vie" — Trajanje naše strasti ne odvisi više od nas nego li trajanje našeg života. Tako veli Rochefoucauld. Ali on se vara, veli Dr. Robinson i navadja: "Trajanje našeg života u veliko odvisi od nas samih. Uz strogo higijensko življenje i izbjegavanje ne-

potrebnih opasnosti, mi možemo produljiti naš život vrlo znatno. Kroz pretjerivanja, nepažnju i rasipnost vrlo ga skraćujemo. A tako je i sa našom strašću, pod kojom autor misli — ljubav. Uz brižljivu pozornost, ljubav se može uzdržati da traje kroz cio život; dočim s brutalnim postupkom, na brzo uvehne i umre, jer Ljubav je nježna biljka, koja iziskuje ljubezan postupak.

POGLAVJE 25.

Zahtjev u Njemačkoj za preinaku zakona proti pometnuću.

"Kroz cijelu Njemačku," nastavlja Dr. Robinson, glasovi su sve oštriji i češći, da se sadašnji zakon proti pometnuću preinači. Liječnici, pravnici i sociologi, ujediniše se uovom zahtjevu. Predamnom je jedan pamflet, sadržavajuć 'memorial' predstavljen po Dru. Ferdinandu Goldsteinu, liječniku u Berlinu, Povjerenstvu za Preinaku Kaznenih Zakona. Dr. Goldstein nastoji da se sadanji zakon promjeni u toliko da se **pometnuća** ne kažnjava **u opće** ako su udešena na ili po nekoj ženi koja je već porodila troje djece dotle, ili ako su udešena na ili po nekoj ženskoj, neudatoj, koja je bila silovana ili svedena, to je što se pravično može zahtjevati, i većina naroda će se složiti i priznati da su kazne za pometnuća u svim civilizovanim državama neumjestno oštre i brutalne."

"Ali doktorovi uzroci za zahtjevanje popustljivosti u svim slučajevima (najveća kazna jednu godinu kaznione, a ne kao sada 5 godina tamnice), i nikakvu kaznu za gore pomenute slučajeve, ipak su osebujni. Razumije se samo po sebi da su osobe, tražeće promjenu zakona proti antikoncepcionalnima mjerama i pometnuću, ra-

dikali. Medjutim ali, ovaj doktor je jedan konzervativac. Povod njegovog predloga je: bojazan radi postojano umnožavajućeg se proletarijata i socijalista! Navadja vrlo poznatu činjenicu da svuda po svojetu sirotinja ima više djece nego li imućnici; i ovo ako se dozvoli skroz i dalje, broj siromašnih će se sa brojem proletarijata umnožavati. Sada da je najveća snaga socijalizmu u proletarijatu. Prema tomu imali bi upućivati siromašnije na sredstva za ograničenje njihovog potomstva, i ne moramo ih kažnjavati ako medju sebom udešavaju pometnuća, sa predpostavkom da su već doprinesli rasi troje djece."

"Eto, gle, u koliko politika može biti lukava. Veliki strah od socijalizma napravi od zakutnjačkog konzervativca — razbješnjenog radikala, u nekom smjeru."

POGLAVJE 26.

Smiješan svijet.

Možemo si misliti da liječnici i popovi najbolje imaju priliku proučavati karakter i ponašanje naroda. Lječnici u svom zvanju saznaju tajne fizične naravi, a popovima se otkriva duša da vidi i čuje svakakve gluposti. Čujte ovu od Dra. Robinsona, pod naslovom "A topsy-Turvy World," (pp. 329-330 Sex. Probl. of Today):

"Bio je kržljavac i nesretnjak kakvog se treba da nadje samo **med narodom. Njegov društveni** lječnik p- slao ga k meni na pregledbu, i molio me za sniženje moje pristojbe s razloga jer da on samo **osam dolara na tjedan** zaslužuje. Bio je trideset i dvije godine star, a težio je oko sto funti. Obraz mu je bio u nerazmjeru, i jedan pristaša Lombros-ove teorije bio bi nedvojbeno ubilježio

ga medju abnormalne tipove. Ja sam opazio samo njegov zastrašeni obraz sa bojazljivim kao pas pogledom. Zašto je došao? Bio je veli oženjen tri godine, i još nema djece. A to je i njega i ženu mu pravilo neizrecivo nesretnima, pa je rad znati je li bi mu ja šta mogao pomoći. 'Što je život siromahu bez djece? To mu je jedino veselje što ga ima na svijetu', izjavi se on u nevještoj engleštini. 'Da, ali kakvo veselje bi imala djeca?' htjeo sam reći, ali sam vidio da on tog pojmio nebi. I dok sam ga pregledavao nisam se mogao otrći od misli da: ako bi ja i mogao što pomoći da se osposobi djecu imati, — bio bi grijeh s moje strane omogućiti ga da ih ima — grijeh proti čovječanstvu, i grijeh ili dapače zločin proti njegovoj djeci."

"Pustimo priče i bajke na stranu, ali kakvu vrst života bi imala takvog čovjeka djeca? Pukljava, boležljiva, odrasla u halabučnom stanu, izgladnjela, prnjavog odijela, neznajuć možda čitati i pisati, onda bi — to jest ako ne bi pomrla u djetinjstvu — počeli raditi u tvornici čim bi im zakon dozvolio ili pače još prije; i samo za više jadnika imati koji čine vojsku radničkog roblja, ili besposlica. I kao u panorami predočih si **njihove** živote, kad bi odrasli do zrele dobe. Ništa nego bijeda i patnja od zibke pa do groba. I imao sam ja pravu borbu u sebi — je li ja imam moralno pravo pomagati tom kukavnom vragu proizvadjati djecu na svijet. Ali drugi mi je glas opet govorio: 'Da, kad bi se njega samo ticalo. Ali kako s djecom? Ta ne pitaju da budu rodjena; i kad bi znala kako će prolaziti, za stalno se ne bi dali na svijet. Kakvo pravo ja imam pomagati dolazak osoba na ovaj svijet, gdje ih čeka bijeda i mizerija? Recimo da je čovjek sifilitičan; ne bi li bila moja dužnost zapriječiti porod sifilitične djece na ovaj svijet? A je li syphilis jedini uvjet za to? A što velite o tuberkulozi? A nije li duboko siromaštvo i opća boležljivost isto takvo zlo za djecu kao

što syphilis i tuberkuloza? I svejedno nisam bio zadovoljan u sebi sa svojima argumentima. Po sreću nisam imao odlučivati ovo moralno pitanje jer — po sreću, to jest po sreću tog muškarca možebitne djece, pronadjoh da nikakve ni stvoriti mogao nije. Pronašao sam da mu sjeme nikakvih spermatozoa nema. A njegovo prijašnje liječenje, kao i ono njegove žene, bilo je samo gubitak vremena i novca. Imao sam da mu rečem istinu, liječenje ne bi imalo uspjeha, i on je odklepesao skroz potišten, kao najnesretniji čovjek. Možebit da će mu žena tražiti rastavu braka, jer žene takve niske klase zapravo su kao lude za djecom; materinski nagon buktec u njima sa svim pračovječjim žarom, i za njih nema veće sramote ,niti nesreće, nego li što je neplodnost. Možebit ni nije to prirodni nagon, nego njihov primitivni, religiozni i praznovjerni nazor i običaj. Bilo kako mu drago, ali činjenica je kako sam naveo. Kad je on otišao, ja sam se zamislio opet. To isto jutro došao je k meni jedan bolji gradjanin, kojeg sam pred tri mjeseca izliječio bio, i dao mu dozvolu za ženiti se bez straha. Došao je reći mi da će se oženiti za jedan tjedan, i tražio je konačnu pregledbu da se pronadje e je sve bez prigovora, a uz to da bi mu dao nešto za zapriječiti zanosenje. 'Nije im moguće imati djece, bar ne prve dvije ili tri godine pod nikoji način.' Bio je to ugodne vanjštine čovjek, veseo, čvrst, trideset i pet godina star, i zasluživaše pedeset dolara na tjedan, imajuć, kako reče, stalno namještenje kod neke tvrtke graditeljske."

"Medju kako smiješnim narodom mi živimo. Jedan šklebavi nesretnjaković zaslužujuć osam dolara tjedno hoće da ima djecu; zdrav muž i žena sa pedeset i do sto dolara na tjedan vide 'nemogućnost' još za djecu. Kakav čudnovat svijet. Sreća po čovječanstvo da popriječno dobri ljudi i žene još sačinjavaju znatan postotak našeg pučanstva."

POGLAVJE 27.

Okuženje djece spolnom bolešću.

"Da venerična infekcija u djece nije puka bajka nego strašna zbilja, može se vidjeti iz izvješća Dra. F. Pollacka-a, objelodanjenog u Johns Hopkins Hospital Bulletinu (br. XX, p. 142). Prema autoru, oko 1000 slučajeva je, **okužene djece** sa veneričnima bolestima u Baltimoru, svake godine. Ako jedan grad veličine Baltimora ima 1000 slučajeva godišnje, može se mirne duše reći, i još konzervativno označiti da je sto hiljada takvih slučajeva svake godine, u Saveznim Državama sjeverne Amerike."

"A to je strašan, vrlo strašan broj. Uzrok velikog broja zločinačkog okuženja djece je prokleto praznovjerje još držano za istinu medju niskim i neizobraženim osobama — da netko, pateć od tripera ili sifilisa može se toga osloboditi ako opći i prenese svoju okužbu na netaknuto djevojče. Na hiljade slučajeva tripera i sifilisa kod mladih djevojčica, je uzrokom ovo divljačko vjerovanje. Dr. Pollack osobno vidio je 189 takvih slučajeva u prošlih šest godina."

"Strašne okolnosti doista, i još bi naši puritanci radi skroz ugušiti prostituciju — neće da vide što svaka zdrava osoba vidi, — da bi silovanje na razne načine pomnožalo se stostruko."

Ovaj gornji sastavak preveo sam samo za to iz Dra. Robinsona knjige "The Sexual Problems of Today", jer mi je palo na pamet da sam čuo još u ranoj mladosti, u domovini, govoriti medju neznalicama isto ovakovo praznovjerje. Pa onda još netko tvrdi da već svijet stoji na najvišoj točki izobrazbe! A kad će ovakvih životinja-praznovjeraca nestati ?

POGLAVJE 28.

Što je to "ljubav?"

A čemu pisati o tomu? U kakvu svrhu? Niti materijalne niti mentalne koristi od definiranja ljubavi. Devetdeset i devet posto svih knjiga na svijetu, bave se opisom dogodjaja ljubavi. Pa nisu li svi zanimivi ti opisi ljubavnih dogodjaja?

Da se ne zaletimo, ja pišuć o tomu, a vi opet čitajuć, u nebeske visine i da ne potražimo uzhićenom maštom Romea i Juliju, Hamletovu Ofeliju, Francescu da Rimini, ili Danteovu Beatricu, ili Lady Hamilton, ili Afroditu ,ili Freyu u Walhali germanskih Walkuera, ili koji drugi par, kojeg si je čitatelj možda uzeo iz kojeg romana za ideal, — budemo dali najprije toj lahkokrilnoj mašti jedan samo mali "čvrkanac", u obliku ovog istinskog opisa:

"Case 6. Ovaj slučaj bio mi je pripovjedan po jednom od mojih kolega, Dr. A. S. — Jedna lijepa i izobražena djevojka zaljubila se u nekog mladog i inteligentnog umjetnika. Nisu im se dozvolili oženiti, onda su jednostavno pobjegli i oženili se svejedno. U kratko zatim poče ona poboljevati na više načina, tjelesno i duševno, i sve liječenje pokazalo se bezuspješno. Muž njezin, kojeg je ljubila iz sve duše, umre nenadano, ostavivši ju bez sredstava za život. Nakon borbe od kakve dvije tri godine kušajuć napraviti si neodvisan život, zaprosi ju jedan obični, neškolani prosti trgovac koji je bio prilično imućan. Bio je daleko nižii od nje u inteligenciji, niti je dakle onda spadao u društvo njezine vrsti izobraženih osoba. Bio je i nekoliko godina stariji od nje. Prema njemu nije osjećala nikakve ljubavi, ali je već dosadilo joj boriti se za opstanak, željela je da se udomi i pristala je oženiti ga. Odmah nakon ženitbe, opazilo se veliko poboljšanje u njenom zdravlju, i duševnoj živah-

nosti. Oporavila se u svakom pogledu, a njezine neurastenije nestalo je bez traga. Liječnikovo povjerljivo ispitivanje uspjelo je iznesti uzroke njezinog preokreta u zdravlju time — što je priznala da je njezin prvi muž bio spolno dosta slab, skoro nemoćan, dok je ovaj drugi vrlo snažan i živahan u tomu. I što više; njezini osjećaji prema ovom drugom mužu preokrenuše se takodjer. Ona i te kako osjeća sada ljubav prema njemu." (p. 262, "Sex. Disord. in Men and Women" by Dr. W. J. Robinson).

Da ovaj fakat nije humbug, navadjam da je i Ellen Key to naglasila u jednom od njezinih djela, te Havelock Ellis, Karin Michaelis, Dr. Robie u svom nenadkriljivom djelu "Rational Sex Etics", a i onaj drevni Swedenborg, usprkos što je nastojao zamotati to priznanje medju pljevu druge gnjavaže.

Najčudnovatije je to ipak, što svi pisci (romanopisci) i pjesnici, veličaju samo slobodnu ljubav. To jest; sve ljubavne junakinje su skoro neoženjene, nevezane slobode u kretnji. Vrlo rijetko se nadje veličanje ljubavi oženjene ženske. Ako ćemo skupiti sve podatke skupa, priloživši k tomu vlastita opažanja, doći ćemo do zaključka da je samo ono prava ljubav radi koje si dotična zaljubljena osoba u svako vrijeme život hoće uzeti, ili ga za volju te ljubavi položiti. Svaka druga ljubav odnosno nazovi-ljubav, je samo tolerancija ili običaj, prema navodima spisateljice Ellen Key — samo sredstvo za propagaciju rase. Prava ljubav se ne briga za rasu, niti si želi tjelesnih plodova koji bi ju ograničavali, i spriječavali u beskrajnjoj sreći i radosti. Ellen Key zagovara velebne ideale ženitbe iz ljubavi, koje ona razčlančuje do u sitnice i kad već čitatelj misli da je zaglibila u fizične kolotečine tog pitanja, već se je ona opet uzdigla na krilima svojih ideala, iza kojih se više ne vidi potrebnost materije, već se gubimo u svrsi, gdje prestaje

dalnja potražba i za Bogom i Nirvanom. Je li to ljubav? Je li to auto-sugerirano ludilo? Ako je ludilo, onda je vrijedno više nego svi razumi i svih knjiga znanje, jer nam daje vječnu mladost i mir, bez dalnjih zahtjeva.

Pokojni Ernest Haeckel pokušao je dokazati da je ljubav jedna kemična sastojina, i u laboratoriju se veli dade ustanoviti! Schopenhauer ju je takodjer sjeckao na mrvice, i pronašao tobože da je to jednostavno nagon za perpetuaciju rase. Ali on se vara. Uzeo je možda za primjer životinje, pse. I njegov nazor o ženama nema mjesta, izim u njegovoj pesimističnoj duši. Swedenborg ima visoke nazore u tomu kako se samo poželjeti može, samo se ubija preveć sa brigama za "rasu" i za "Lorda", na što bi mu ona latinska: **Fiat virtus pereat coelum,** dolikovala.

Za veliku ljubav treba velika inteligencija i srca i duše. Neotesan material ne prima laštilo, to jest nema odraza svog sjaja na surovini. — — Pametnom dosta.

POGLAVJE 29.

Ljubavnik i ljubovca.

Ljubavnik i ljubovca nazivani su muškarac i ženska koji uživaju slasti ljubavi bez dozvole suda ili popovog blagoslova. Dakle bez konvencionalne veze. Ako se desi da imaju potomstvo, onda ovo ima mnogo manju zaštitu i priznanje od zakona, nego li potomstvo, stvoreno svijet konvencijonalnom ženitbom. Ljubavnici dakle, prema današnjima zakonima, su zapostavljani radi toga što neće priznati i zakleti se da se **morali** budu ljubiti do konca života! A kad se pristane na konvencionalne zahtjeve, i papiri se potpišu, onda više nisu ljubavnik i ljubovca nego muž i žena, i prema slovu zakona — jedno drugog su privatno vlastništvo.

Baš ovo pozakonjenje dostaput prouzroči ohladnuće ljubavi, jer prema logici o privatnom vlastništvu — niti muž a niti žena nemaju više ponukanja za umjetnost ljubavi — jedno drugo sa neopisivim izljevom vjernosti i opstojnosti njihove ljubavi uvjeravati i milovati; to otpada. Pismeni ugovor lebdi im pred očima, i bojazni nestaje da će dragi predmet ljubavi tako lahko izmaknuti. A čim čovjek osjeti da mu je žudjeni ideal postao svojinom, kao kupljeno kljuse sa pravovaljanom općinskom putnicam za sajam, onda obično otprhne onaj čar ona misterija ljubavi, a pretvori se u svagdašnju prozu.

Ne zagovaram "slobodnu ljubav" u najliberalnijem smislu, jer je vrlo mala manjina osoba, koje to shvaćaju i prema pravom pojmu iste, bez štete za druge i sebe, v praksi bi to odobriti mogle.

POGLAVJE 30.

Uputa u sretan spolni život.

Jedini način za imati sretan bračni život ima se u tomu, da se nipošto ne smatraju lancima povezani medjusobno radi obavljenog konvencionalnog pozakonjenja, nego se i dalje smatrati ljubavcima, i sve upotrebiti da se to do zadnjeg dana u životu uzdrži.

Temelj sveg toga je ipak — u spolnima stvarima biti na čistu, da oboje imaju jednaku zadovoljštinu. Prema tomu izgleda da bi još prije morali znati sve o jedno drugog naravi nego li se odluči na potpis, odnosno priznanje doživotnog ugovora. To bi ali zvalo se onda "ženitbeni pokus" ili 'trial marriage", što opet zločesto zvoni, jer stvar, koju se najprije po mnogo osoba iskušuje, dospije na koncu konca u ropotarnicu. Najbolje je onda za sada još — kao što i je: tko se namisli ženiti

za sigurno osjeća, i znade je li je pripravan za to, onda dalje da je voljan snositi posljedice pa kakve bile da bile.

Ova knjiga je zapravo jedna uputa u sretan spolni život, ako će se sve pomno pratiti, i primijeniti na vlastitu uporabu.

Da u njoj ne ćete naći nikakvih izmišljenih stvari, ili neistina, to ćete se osvjedočiti svaki sam u tomu. U cvoj pouci naći ćete i zabavu, a zabave radi opet, lih za to; ova knjiga nije sastavljana.

POGLAVJE 31

Uputa mladim ljudem.

"Tajnik odbora Spolne Higijene, Saveza Zdravstvenih Odbora države Massachusetts, zamolio me je da uredim i ispravim njihove cirkulare (upute) o Spolnom Zdravoslovju. Ponajvažniji je od njih onaj pod brojem 1, 'Za mlade ljude', ja ću se sada samo s time pozabaviti. Taj cirkular nije zločest, — bolji je nego ijedan drugi do onda napisan u tom smjeru, — i ako se je odlučilo rabiti kao najbolja sredstva, i sva sredstva, za odvratiti mladiće domovine od nezakonitog općenja, i ako se je odlučilo da svrha opravdava sredstva, onda je taj cirkular dobar, i u njemu neznam šta bi imao za korigirati. Ali ako je znanstveno dokazana istina glavni cilj, onda bi se u cirkularu imalo štošta ispraviti.

"Paragraf, kojeg se ima najviše kritizirati i ponajbolje treba ispraviti, je sljedeći: "Muškarčeva jaja su žlijezde, koje kao što i suzne žlijezde ili žlijezde izlučujući znoj, — izlučuju posebnu svoju tekućinu. Spolna snaga nije nikada izgubljena kroz neuporabu (neopćenje), isto kao niti je mogućnost plakanja izgubljena ako se ne plače.' — Taj sporedjaj je absurdan kao što i ne-

smišljen, taj nekoji morao je za stalno strašno zabrinjen biti da napravi prispodobu za abstinenciju, kad je prispodobio jednu žlijezdu o kojoj odvisi obnovljenje ljudske rase, i koja tako silno doprinosi k fizičnom i duševnom zdravlju pojedinca, — sa žlijezdom koju kad bi se skroz van izrezalo, ne bi imalo posljedica niti za rasu niti za dotičnog individua. Prispodobiti jednu funkciju. za koje zadovoljstvo ljudi žrtvuju svoje zdravlje, svoje živote, svoj dobar glas; za koje je krv prolijevana, ratovi navještavani i kraljevstva strmoglavljivana; prispodobiti takovu neobuzdanu, svesavladivu funkciju sa neznatnom funkcijom lijevanja suza ili plakanjem, je uz sve drugo priznanje ipak malo odviše."

"Pa uprav glede suznih žlijezda, nismo tako osvjedočeni da su naši propovjedači abstinencije sasvim točni. Nije li to činjenica da žene koje su naučne već mnogo lijevati suze, plaču radje i češće i uvjek 'lijevajuć' više suza nego li osobe koje nisu naučne na plakanje? Da, i suzne žlijezde dapače običavaju se izsušiti do nekog stepena, ako su rijetko ili nikada u djelatnosti."

"Prispodabljanje je škakljiva stvar, ali ako ćemo prispodobiti te spolne žlijezde sa ikojima drugima žlijezdama, morali bi ih prispodobiti sa ženskima grudima iliti sisnima žlijezdama, jer ove su isto spolne žlijezde. No pa šta se dogodi sa sisnima žlijezdama ako nemaju prilike funkcijonirati (djelovati) do u odmaklo doba života? Zar ti naši prodikači abstinencije ne vide fakat da kad se stare djevojke udaju i rode djecu, one vrlo često nemaju niti kapi mlijeka? Najpostojanije nadraživanje često je bezuspješno. I zašto postanu grudi starih djevojaka plosnate, mlohave i izumrle? Ta uzrok je očit. A nije li već sveopće poznata stvar da neuporaba kojeg organa prouzročuje istog atrofiju (omrtvenje). Pa slijedeć tako prispodabljanja,, nemože li se reći da

isto što se dogodi sa neuporabom grudi, može se dogoditi i sa muškima spolnima žlijezdama?"

"K navodu opet da, "spolna snaga nije nikada izgubljena radi odreknuća spolnog općenja', to je samo nabacivanje, i mi ga zabacujemo kao skroz neistinit navod. Ja sam sasvim osvjedočen da spolna snaga — ne snaga ili moć oplodjivanja, već snaga općenja — je često izgubljena radi duge abstinencije (neopćenja). Vidio sam mnogo slučajeva impotencije (nemoćnosti) u kojih se nikakvi drugi faktor nije mogao naći (etiološki), i kojeg su pacijenti (bolesnici) sami, neki od njih po zvanju liječnici — priznavali da je to njihova abstinencija. Nadajmo se sada, da će ovo prispodabljanje spolnih jaja sa suznima žlijezdama, koje je bilo pretiskavano iz jednog pamfleta u drugi **ad nauseam,** biti napokon uredjeno."

" 'Malo je muškaraca koji se kreću zadosta po svježem zraku, jedu umjereno, i misle samo pošteno o spolnima stvarima, a da bi trebali uporabu medicina proti noćnom samovoljnom izljevu sjemena.' To zvoni sasma lijepo i zgodno, ali tomu nije tako. Mnogo je, i vrlo mnogo muškaraca koji vode uzorni higijenski život, i koji, ako su skroz abstinentni, budu mučeni često po spolnim sanjama i izljevu sjemena."

"Svaka prostitutka (bludnica), javna ili privatna, domogne se spolne bolesti prije ili kašnje, dakle sve su zaražene u neko vrijeme, a nekoje od njih imaju zarazu uvjek.' Kao za poplašiti, ovo je dobro. Ali točno istinito nije. Velika je množina prostitutki po svoj zemlji, koje su tako izvježbane zaštititi se proti zaraženju, da niti ne dobiju bolesti u opće nikad. Ja se ne bi opirao proti gornjoj izjavi da nije fakta — svaka pretjerana izjava škodi samo sebi, i oštećuje uzrok, kojemu u prilog je izjavljena. Jednog mladića se savjetuje da su sve bludnice zaražene. Usprkos toga, njegovi ga prijatelji nagovore da posjeti koju. I izmakne da nije zaražen. Osokoli se

sada i posjećuje ih još nekoliko puta, i pronadje da je ono plašenje bilo samo puko kokodakanje, to mu sad opet daje povoda misliti da je sve topogledno upućivanje lažno, i odbaci sav oprez do belaja. Ne dozvolimo si pretjerivanja. Govorimo uvjek istinu, pa ćemo postići bolje uspiehe. Pa onda izjava opet, koju često čitamo i čujemo da jedna bludnica počam od doba kad započne taj svoj zanat — ne živi više od četiri do pet godina, je također ogromna laž. Mnoge od njih doživu visoku starost, neke od njih pri štede si nešto novca, napuste svoj prijašnji život i postanu dapače štovanja vrijedni članovi u nekoj nastojbini." (Dr. W. J. Robinson, Sex. Probl. of Today).

POGLAVJE 32.

Posebni kreveti.

"Pitaju me," piše Dr. Robinson u napomenutoj knjizi svojoj, "i to vrlo često, za vrlo intimne savjete. Najintimnije stvari mogu biti odgovorene samo osobno ili pismom. Ali pitanje jednog i dvaju kreveta za muža i ženu bilo mi je toliko put stavljeno, da si dozvoljavamo odgovoriti ga. Moj je odgovor. Na svaki način dva kreveta. Gdje ekonomske prilike dozvoljavaju, često je preporučivo imati posebne spavaće sobe. Da li je ovo umjestno ili ne, no dva kreveta moraju da budu. Za raspravljati o uzrocima za ovo, neće mi se ovdje, ali isti mogu biti jasni svakoj inteligentnoj glavi, ako će samo malo o tomu razmišljati.

POGLAVJE 33.

Onanija.

Svi čitatelji neće se odmah dovinuti što riječ "Onanija" znači, i radi toga naznačujem da je pod tim ime-

nom, koliko ja znadem, poznato prakticiranje — umjetnim načinom, obično s rukom, razdraživati spolni organ dok god se sjeme neizvabi van. Njmeačka riječ je za to "Selbstbefleckung", a engleska "Self-pollution," akoprem ju više nazivlju "Masturbation". Riječ "Onanija" ili "Onanizam", potječe tobož još iz starog zavjeta biblije, jer je veli bio neki petljanac pod imenom Onan koji je to prvi počeo raditi. Medjutim to nije istinito, jer dotični Onan bio je oženjen, pa da sačuva ženu od zanosenja, nije naravno svršavao općenje nego vadio spolovilo pred kad će biti gotov. Barem tako dokumenti starog zavjeta u Svetom Pismu navadjaju.

Nije me ništa drugo ponukalo da i o ovom pišem, nego da razjasnim pojam o toj strasti, jer sam vidio užasnih posljedica radi toga što su dotične osobe bile u potpunom neznanju kako se ta stvar ima, i onda nastradali radi toga grdno.

Koliko se neznanje izrabljuje u sebične svrhe, navesti ću samo tu činjenicu: da je više bezdušnih fušara koji će, radi svog zločinačkog profita, ustrašiti na hiljade ignorantnih žrtava ili neka mu padnu u šake, ili neka počine samoubojstvo! Pitam ja vas — niste li vidjeli sve one silne doktorske oglase u hrvatskima, amerikanskima novinama? A jeste li kad pisali po upute i cijene liječenja kod tih "specijalista," "starih doktora," "čudo pravećih liječnika," "samo za muškarce doktor," itd. Pa onda: "Spolnu nemoć izliječimo uz garanciju!" Pred jedno dvanajst godina opet, izdao je u hrvatskom jeziku neki Dr. Collins u New Yorku, omašnu knjigu, u kojoj su bile opisane strahote posljedica onanije, i veneričnih bolesti, koje će svakoga stići, koji se kod njega najprije za savjet ne bude upitao. Medjutim, taj "hog" u ljudskoj koži dospjeo je ipak s onu stranu brave, i cijeli "business" otišao k vragu, kud je i spadao.

Ne velim da su svi ti doktori po novinama nepošte-

njaci. Ali tvrdim ovime neopozovno da ih većina je, ili bezdušni izrabljivači ili pretjerani profitirci. Niti jedno niti drugo nemože biti, nego ako kroz svoje oglase, opise, cirkulare, itd. utjeraju vrhunaravni strah u kosti svojih žrtava, da će im ili nos otpasti, ili oči izcuriti, ili kvrge kao bundeva velike po tijelu rasti, — ako odmah, "now!' ne jave se njemu, ili njima na liječenje, dok nije prekasno! Jedna knjiga iste vrsti, na njemačkom jeziku, kolala je cijelom Europom, a zvala se "Selbstbewahrung", koju je navodno neki Dr. Retau napisao. Doživjela je 104 izdanja kroz deset godina, a prouzročila je najmanje 50 samoubojstva od 100 posto svih ukupnih samoubojstva u Njemačkoj, Austriji, i pokrajinama gdje se njemački čita i govori. Bila je vještački oglašivana kroz njemačke novine, a razašiljana je bila po nekom "Institutu" u Leipzigu, koji je orijašku trgovinu imao sa "specijalnima ljekovima," za sve vrsti bolesti spola.

Sve to neizmjerno izrabljivanje može da uspjeva samo radi neznanja, radi pomanjkanja popularnih knjiga o tom najvažnijem predmetu. Mislim, pomanjkanja takove knjige u nas Hrvata, jer u današnje vrijeme druge veće narodnosti već ih imaju dosta.

Cirkulari tih švindlera ponajviše imaju da nadju svoj put do rukuh čitatelja, koji su skroz ignorantni o ispadu njihove prave, ili što je još više slučaj — umišljene bolesti. Ovakovi šintari jako dobro znadu da nemalo svaki muškarac, ili ženska, petljali su više ili manje sa spolnima organima, neko doba u životu, pa to opisaše tako zdvojnim načinom kao jedini i glavni uzrok svih kasnijih glavobolja, krstobolje, nervoznog uništenja, ludila, kljenuti, sveopće slabosti, slabog pamćenja, nesposobnosti za išta, spolne nemoći, gubitak jakosti, vida, sluha itd., itd., da kukavni neznalica zbilja bude uprepašćen, i pošalje im traženu svotu novaca odmah,

ili ako ih nema onda ga ništa na svijetu više ne zanima kao samoubojstvo.

Dvaput odkad sam u Americi, dobio sam posao kod takvih kompanija koje prodaju ljekove narodu, putem oglasa u novinama. Oba ta namještenja napustio sam, čim sam uvidio da bi došao u sukob sa zakonima zemlje, kad bi pristao dalje poziciju uzdržati. Jedna od tih kompanija prodavala je samo jednu vrst nekakvog patenta, koj je kadar da makar koga potjera na zahod, ako toga pije, pa makar ne rabio zahoda dotle cio tjedan. Dakle, to je sredstvo bilo proti tvrdoj stolici (constipation), uz to se je opisivalo, kao petljarski prišvarak — da izvrstno čisti krv. Kako vam je poznato, sa syphilisom zaraženi nesretnici znadu, ili su čuli,da imaju nečistu krv. Sad su neki takvi bolesnici čitali zavodljiv opis ovog "patenta", da izčisti krv, pa su naručili ga, u nadi i sa pismenom izjavom — da se riješe kroz to svog zanemarenog (!) syphilisa. Pošto sam bio poslovodja hrvatskog i njemačkog odjela, to sam ja prvi bio, komu su ti listovi došli u ruke, pa sam upozorio predsjednika i blagajnika kompanije, da naš "patent" neću dati slati ovakovima naručiteljima, koji ga kupuju u nadi oslobodjenja od syphilisa kroz to. Oni me tako pakostno pogledaše, i rekoše, — "ta niste li poludio? Da mi sad money order njegov vraćamo? Šta vas briga za njegov syphilis; neka on samo troši i to, a on dok pronadje da mu ne hasni, mi ćemo ipak par kutija toga pretržiti!" — "Ali, gosp. president," odvratim ja, "dok on potroši samo jednu kutiju tog našeg 'patenta' prodje i dva mjeseca, a u to vrijeme će njegov syphilis u toliko napredovati da će trebati stotine dolara za izlječenje, ili bude možda nepopravljivu štetu na tijelu od svoje zaraze dobio, a to samo zatezanjem kroz bedastu misao da će mu naše nedužno sredstvo pomoći?"

"Ali što Vam ne pada na um!" — odvrati on, i

nastavi: "vi niste nikakvi 'business man' onda. Samo pošljite pa šutite." Ja sam odgovorio da neću, i da ću radje iz službe, nego li da me savjest grize za jedan nepotrebni zločin. On je odgovorio da nisam onda za njegovu trgovinu, i na moj zahtjev isplatio me.

Druga kompanija prodavala je nebroj raznih "specialiteta," medju kojima i nekakve bonbone, koje su muškarci naručivali za užasno veliku cijenu, 12 komada za pedeset dolara, dočim kompaniju tih 12 bonbona nije stojalo niti dva i pol centa. Od tih bonbona djevojka bi se rastegla i onesvjestila, a onda ju je dotični po volji silovao, i utekao prije nego bi ona opet k svijesti došla. To sam doznao iz pisama od naručitelja. Odmah sam se sukobio sa pretpostavljenima, i rekao da se s mojim znanjem ti bonboni neće prodavati, i, kako sam očekivao, smjesta me otpustiše. Veliku plaću nudili su mi, ako ću "keep quiet," i ostati dalje, ali sam im rekao da je to kažnjivo sa 25 godina tamnice u njihovoj državi, i ja želim da umrem na slobodi, a ne u kaznioni. Tako smo se rastali.

Ovo navadjam kao dokaz bezdušnosti, i gramzenja za novcem pa bilo to na najnepoštenji način.

Tako isto i specijalisti novinski za izliječiti tobož posljedice onanije! Za posvemašnju utjehu onih kojih se to možda tiče, naznačujem da si izbiju iz glave da im ikakvu štetu donosi ispražnjenje sjemenskih žlijezda, dok ih narav tjera na to, izim ako se to pretjerano rabi. Zreo muškarac ili mora biti oženjen, ili imati čestitu ljubovcu, ili teda negda olahkotiti prenapunjenu bateriju na makar kakav način. Na taj način dobije lahkoću mišljenja, poleta za rad i budućnost. Čuvati se treba pretjerivanja u tomu kao i u svačem drugom, jer čovjeka napravi izmoždenim, oslabi mu volju za sve, a što je ponajgore, nauči se na to pa nije kasnije kadar sa ženskom

išta napraviti, dok god se, kadikad kroz dugo vrijeme, od tog sasma neoduči. Poslje je opet dobro.

Najmoderniji autori o toj stvari ovako se izjavljuju, a ovo gore su doslovce njihove riječi. Služio sam se pri tom djelima Dra. Robie i Dra. Robinsona, koji su to proučili do temelja i u svoje knjige napisali.

Čovjek živi onako kako mu je moguće: svakako se mora. Od ovakvog šta nije poštedjen ni star ni mlad, ni siromak ni bogat, ni muško ni žensko. Djeca počam od četvrte godine to nauče raditi sama od sebe, to jest, pronadju da im silno godi ako imaju pritisak na spolovila, ili trvenje. Mali dječačići od 6 ili 8 godina već drnkaju spolovilo u hlačicama, po danu, stojeć, turivši ruke kroz džepove u tur. Roditelji moraju dobru brigu imati, ako to opaze kod djece, i onda ih za to išibati i zabraniti. Džepove na hlačicama treba zašiti, a rasporak okrenuti natrag. Dok se neoduči od tog.

Djevočice to isto rade, samo ne u tolikoj mjeri kao muškarci. Krafft-Ebing navadja da ima ženskih vrlo velik broj, koje onanišu, i toliko su se uživjele u to zlo, da u opće više niti ne misle na muškarca. Nekoje od ovakovih ako se udaju, navadja on, niti najmanje ne mare za općenje s mužem. U kutu negdje, gdje ju se nemože zateći, ima ona kakvu spravu kojom se razdraži po staroj navadi, do svršetka spolne vatre. Muževo milovanje pravi ju hladnom.

Skoro je nevjerojatno čime sve tjeraju tu zlu nasladu: bočicama, olovkama, svijećama, držalom od metle, kobasama, štapovima, čepovima, mrkvom, žlicom, jabukom, iglom za šešir, itd., a gdje kad se desi nesretan slučaj da im uteče koji od predmeta unutra, pa onda treba vješt liječnik za izvaditi to van.

POGLAVJE 34.

Spolno općenje dok je žena noseća, ili za vrijeme mjesečne periode.

U "Rational Sex Etics," od Dra. Robie nalazimo sljedeće raspravljanje gornjih dvaju pitanja:

"Općenje za vrijeme mjesečnog čišćenja kod žene (menstruation) bilo je nekada ispod svake kritike, nije bio običaj, a niti je poželjno, ali dobro je poznato da veća množina žena imaju zahtjev za to baš pred — ili odmah iza menstruacije, i opet da neke žene imaju baš onda, za vrijeme menstruacije svoju najžešću strast za općenje, možebit jedinu želju za to, baš u to vrijeme. Ako je tako, onda je ona obvezana to reći svomu mužu, ako on to već i sam ne pronadje, i općenje se ima udesiti u to vrijeme, u ovakovima slučajevima."

Slučajno gledanje parenja životinja, bezobrazna kakva prislušana riječ, privremena kakva razdraženost od ma kojeg uzroka, uzbudi spolno zdravu žensku dostaput do u najveći stupanj razdraženosti. Muž, možda tako glup da to nemože sjetiti se, ili ako znade za to neće da učini svoje, — morao bi biti javno i tvrdo izbatinjan. — — —"

"Glede općenja za vrijeme trudnoće, kroz pomno ispitivanje i proučavanje, došao sam do rezultata da ženske za vrijeme prvih tri mjeseca trudnoće žele općenje dostaput, ili ovda onda, dočim neke to zahtjevaju mnogo češće baš u to doba nego ikad prije. Nikada nisam čuo za štetne posljedice. Dabome, ima se ženskom mnogo nježnije time postupati, i pritisak na dolnje tijelo na svaki način izbjegavati. Nakon porodjaja općenjem se ima prestati od dva do dvanajst tjedana, oviseć o želji žene, i njezinima tjelesnima okolnostima."

POGLAVJE 35.

Nedovršen spolni čin.

"Hotimični običaj spolno općiti bez da se to svrši naravno, jest uvriježen običaj medju oženitima parovima, kao što je običaj onanije kod neoženjenih. Pošto je to jedno strašno zlo, moramo se radi toga čim otvorenije time pozabaviti. I ako su posljedice takovog prakticiranja manje opasne nego li od onanije, to ipak imaju sličnost onima, i po redu spadaju dakle u kategoriju iza onanije. Cijela bi se knjiga samo o tom dala napisati, kako je to zlo postalo, i postaje sve raširenije, i kako su mnogostruke posljedice istog."

"Što mnogi liječnici niječu zločeste posljedice ovakovog nenaravnog spolnog općenja, jako se čudim. Rastumačiti je to samo na taj način — jer su ignorantni u tomu, i nisu imali iskustva. Za mene, niti jedan fakat nije više osvjedočiv nego ovaj, da su zle posljedice, tjelesne i duševne, i mužu i ženi. Da ima muškaraca, koji to mnoge godine dugo prakticiraju bez vidljive štete po njihovo tijelo, to priznajem. Ali iznimaka ima u svemu, pa i kod toga. Poznavao sam muškaraca, koji su onanisali godine dugo na najpretjeraniji način, a onda se dali sa svom silom na naravno spolno općenje kroz mnoge godine, zatim imahu više puta triper, i zatim ukebaše i syphilis, i još usprkos sveg toga ostadoše neoslabljeni, i niti znaka živčanog poremećenja da bi se našlo kod njih. Ali ovo su iznimke. Kad raspravljamo makar koje pitanje života, onda nam je na umu popriječno sveukupno čovječanstvo u opće. A na popriječnog, općenitog čovjeka takov način općenja ima zao upliv. Da ispitamo poviest hiljada i hiljada slabića, turobnih, razdražljivih, malodušnih ljudi i žena, našli bi u ogromnoj

većini slučajeva, da je ovakav način spolnog općenja pravi i temeljni uzrok. Nije sad potrebno razglabati — kakva je tobož razlika ako sjeme dospije unutra ili izvan ženskog spolovila, činjenica je ta — da izvlačenje van u času najveće raspaljenosti prouzroči takovo potresenje obadvoma, i muškarcu i ženskoj, da se posljedice toga ne za dugo već pokazale budu. Predbacit će mi se možda, da su to sasma drugi uzroci koji prouzroče živčanu bolest kod oženjenih, ali to predbacivanje promašuje svoj cilj jer sam iskusio da živčane bolesti odmah nestane kod oženjenih koji su taj način općenja prakticirali, čim počnu naravno spolni čin svršavati."

"Pred nekoliko godina začudio sam se nad činjenicom da mnoge osobe postanu zdravije i jače u svakom smislu kad postignu četrdesetu, četrdeset petu ili četrdeset osmu godinu, nego su bili deset godina nazad. Kroz istraživanje došao sam vrlo često do rezultata da je to poboljšanje njihovog zdravlja usljedilo radi započetog naravnog općenja nakon promjene života njihovih žena (menopause. Prestanak mjesečne periode. Nemogućnost radjati više), jer se sada ne boje zanosenja. Mogao bi navesti mnogo slučajeva, koji bi dokazali u prilog gornjeg tumačenja, (ali dva slučaja ću navesti izmedju više njih, koji slijede iza gornjeg opisa, u Dra. Robinsona djelu, 'Sex. Disord. in Men and Women, op. prev.) kako ćete vidjeti: Case 2. Dok je bio 15 do 17 godina star onanisao je. Onda se je ostavio toga. Imao je onda naravno spolno općenje od dvadesete do dvadesetčetvrte. Te godine zaručio se, a u dvadeset petoj oženio se. Spolnih bolesti nije imao nikada. Provodio je normalni spolni život prve tri godine, kroz koje vrijeme žena ga obdarila s dvoje djece. Nakon poroda drugog djeteta, započeo je nesvršavati spolni čin. Godinu, ili godinu i pol zatim, osjetio je slabljenje spolne snage, i da mu sjeme prenaglo uteče. Istodobno počeo je patiti

od dyspepsije (zločeste probave želudca), bodenju oko srca, napuhavanju i probadanju nakon jela, i zatvorenoj stolici (constipation). Noge mu počeše biti vruće i teške, nije mogao hodati par sto koraka već se je ćutio umoran i bez daha. Često opetovanje hlapta srca. Ali najviše zabrinjavajući simptom bio je — promjena njegovog karaktera, kako mu se žena izjavila. Od veseljaka, postao je rad tog kasnije tmuran, turoban, strašljiv, i pun svakojakih bojazni. Tu njegovu promjenu karaktera pripisivahu njegovom pokvarenom želudcu, radi kojeg je obilazio od doktora do doktora. Kad ga je put nanesao k meni, već je dotle bio patio pet godina. Došao je upitati se za lijek svoje spolne nemoći, i nije imao pojma da bi njegova želudačna bolest u kakvom spoju s tim bila. Meni je odmah bilo na čistu, da je uzrok sveg tog jadikovanja njegovo nesavršeno spolno prakticiranje. — — — Rekoh mu da za njega nema boljeg i drugog lijeka, izim da započne voditi pravi, naravni spolni život. Inače da će ići sa zločestog na gorje. Moj savjet je bio primljen, pa za šest mjeseci, bez ikakvog drugog liječenja, postao je svoj čovjek. Za još drugih šest mjeseci, nisam ga mogao prepoznati. Bio je u zdravlju kao ikada prije u životu. Njegove žene zdravlje opet, koje je isto radi toga bilo narušeno, postalo je normalno takodjer. Slučaj kao ovaj, osvjedoči čovjeka više nego sve vrsti abstraktnog raspravljanja.

"Case 3. Gospodja X., 32 god. stara, oženjena 8 godina. Bujno zdravlje prije ženitbe. Nepotpuno spolno općenje skroz od prve noći, pošto su mislili da nisu kadri uzgajati djecu. Prve dvije, ili tri godine nije opažala kakvih zlih posljedica. Postepeno ali, gubila je ona želju za spolne odnose, a neosjećanje želje pretvori se domala u mržnju i ogavnost. Znala je osjećati žestoke boli oko jajinjaka, bol u zatiljku, glavobolju, potištenost duha i raspaljivost po jutrima, suh vrat i usta, i drhtanje.

Pomalo se uspostavi i insomnia (besanica), poče tjelesno gubiti, postala je svadljiva, i grčevito jaukala za najmanji uzrok. Kašnje, jave se i želudčane boli, žgaravica prije i poslije jela, te postojano, brzo kucanje srca. Bilo pokazivaše uvjek preko 100. Noge drhtahu već kod najmanje razdraženosti. Znaci neuroze (živčane bolesti) bijahu već vidljivi, i govoraše samo o smrti i samoubojstvu. Objektivno ništa se nije moglo opaziti, izim prebrzo udarajuće bilo. Općenje za sad samo u dva tjedna jednoč i nakon toga osjeća se gorje. Kroz govor s njezinim mužom doznam ja da je on općio s njome uvjek samo na nepotpun način sve ove godine, a kroz sve to vrijeme imao naravno, potpuno općenje sa drugima ženama. Njegovoj snazi i cijelom zdravlju ne manjkaše ništa, i nije mu palo na um da je nepotpuno općenje dotjeralo njegovu ženu u propast, ruševinu. Nepotpuno općenje s mjesta sam zabranio, i naložio dvomjesečni mir za ženu. Nakon toga — početak naravnog, potpunog spolnog općenja. Neku još masažu i uporabu kupanja prepisah. Smjesta se pokazalo poboljšanje, ali potrajalo je ipak deset mjeseci, dok joj je drhtanje nogu sasma prešlo.

POGLAVJE 36.

Produljenje spolnog čina.

Iz iste knjige Dra. Robinsona izvadjeno je i ovo: "Nekoji muškarci, u želji da produlje trajanje spolnog čina, ili za volju svoje drugarice, koja je možda odveć spora dok joj osjećaj zadovoljstva pridje, hotimice obustavljaju izljev sjemena kako je samo moguće dugo, rabeć pri tom svu svoju moć volje da zapriječe izljev. Mogu se tako izvježbati da produlje čin pet, ili deset časaka (sve one priče da se neprekidno može pol sata,

ili cijeli sat taj čin obavljati, je samo smušeno i besmisleno klopotanje hvalisavaca). Izim mogu izvaditi spolovilo, po onda na novo, dok opet hoće izljev, onda opet izvaditi, i tako se može onda po uru i više. Taj način općenja je strašno škodljiv, i baš najgorje vrsti slučajevi sveopće nemoćnosti, pronašao sam kod muškaraca koji su prakticirali ovaj način općenja. Prema mojem sudu, ovo je jedino uzrokom ševrdavog hoda dotične osobe, imajuć uz to skroz poremećeno živčevlje. — — — Ženska, koja baš iziskava ovakav način općenja, ima se udvorno ali neopozovno odbiti. Ako to još zahtjeva postojano, treba ju odbaciti od sebe čim prije tim bolje, — pa bila to žena ili ljubovca.

POGLAVJE 37.

Uzroci spolne nemoći.

Nastavlja Dr. Robinson u istoj knjizi: "Uzroci spolne nemoći su sljedeći:

"**Onanija.** Ovo je vrlo obični uzrok. Ako se pak time započne u zrelijoj dobi, i umjereno, većinom nema zločestih posljedica, ali ako je početo u ranoj dobi, u desetoj, dvanajstoj ili četrnajstoj godini, i pretjerivano često, može usljediti povremena, ili posvemašnja, stalna nemoć.

"**Polucija.** To je izljev sjemena u noći za vrijeme spavanja bez ikakve volje dotičnika. I to ako jako često samo od sebe izlazi, ali ovo je rijedak slučaj.

"**Gonorrhea.** Ili poznato pod imenom triper. Ova bolest sama po sebi ne donosi nemoć, nego njezine komplikacije kasnije, ako se triper zanemari.

"**Organični uzroci.** Kao pomanjkanje spolovila, ili radi nesavršenosti istog, bilo u muškarca ili ženske.

"**Starost.** To ide opet kakve je tko naravi; kako se dugo sačuvao zdravstveno, jer ima nemoćnika u tridesetoj godini, a ima djedova od 70 god. da je moćan kao neki u tridesetoj.

"**Spolno pretjerivanje.** Samo se po sebi razumije da nemoć mora nastupiti, ako se spolovila do skrajnosti izrabljuju. Ništa ih tako neizrabljuje kao u preranoj mladosti besmisleno pretjerivanje. Dok koji put, u zreloj dobi, pretjerivanje jedva zamjetljive znakove dade, kod dječaka prouzroči to strašne posljedice i stalnu, doživotnu nemoć.

"**Spolna abstinencija.** Ili dugogodišnje neopćenje. Skroz sam osvjedočen da postojana i posvemašnja seksualna abstinencija od ikakvog spolnog zadovoljenja može rezultirati s djelomičnom ili potpunom, privremenom ili stalnom impotencijom (nemoći). I predobro znadem da su neka društva napravila rezolucije u tom pogledu, da je općenje nepotrebno za imati savršeno zdravlje. Na ovo ću odgovoriti, da jedno pozitivno svjedočanstvo vrijedi više nego li stotinu negativnih dokaza. Ako stotinu liječnika nisu vidjeli spolnu nemoć prouzročenu po neopćenju (abstinenciji), to je onda njihova dobra sreća ili njihova nesreća. To može biti jednostavno kao slučaj u njihovom zvanju, i njihovo svjedočanstvo nemože napredovati, kod prispodobe sa svjedočanstvima liječnikah koji su vidjeli uzroke impotencije za koju se nije mogao nikakvi drugi etiološki faktor pronaći osim ovaj, abstinencije. Mogao bih navesti nekoliko slučajeva iz moje prakse, ali dva će biti dosta.

"Case 1. je od jednog liječnika 35 godina starog. On je uživao umjereno spolno općenje izmedju 18 i 24 godine, i njegova spolna snaga bijaše normalna. Kasnije, iz straha pred okuženjem, i nekako na jednoč osjećanima moralnima kvakama, odluči on da više ne bude općenja dok god se neoženi. Obuzdavanje samog

sebe, nakon toga, bilo je jako teško, ali po malo postajalo je sve lakše. Imaše teda negda izljev sjemena noćju, uz silno razdraženo spolovilo; ali postepeno, postajaše to sve slabije i slabije, dok na koncu konca spolne stvari prestadoše ga uznemirivati sasvim. Ako mu je kojiput došla želja, ili mu se zavodljiva slika predočila u pameti, on je to pomoću jake volje protjerao iz mašte. U 34. godini upoznao se je s jednom mladom djevojkom, koju naumi da oženi. Ali prije nego će šta započimati, odluči probati da li je sposoban. Pokušajem se ispostavilo da je totalno nemoćan. Napravio više pokusa, sa javnima i privatnima bludnicama, ali u svakom slučaju nije ništa napraviti mogao. Niti se je mogao razdražiti, a niti se je spolna snaga javljala. On se nešto oporavlja pri energičnom liječenju, ali to je još pitanje jeli će ikada dostići svoju potpunu živahnost, pošto su mu i organ i jaja skoro uvehli i osušeni."

"Case 2. je jednog tvorničara ljekarija, 38. god. star. On ne samo da je dobrosrdan, nego i iskren religiozni čovjek ,koji je smatrao izvanbračno općenje grdnim grijehom. Njegova strast bijaše vrlo jaka, ali onanisao nije nikada; patio je samo od polucija, i prenapete razdražljivosti. Ta spolna napetost pomalo je bivala sve slabija i polucije sve rjedje. U 38 godini dodje on k meni, rekavši da će se ženiti, i pitaše me glede svoje sposobnosti za to. Spolni organi nepokazivahu znakova oslabljenja ili usahnuća. Rekoh mu da u slučaju kakav je njegov, gdje već godine dugo nije imao spolno uzbudjenje, bilo bi riskantno reći kakvo mnijenje, nego pozitivna istina bi se pronašla samo kroz pokus. Ovo opet, on, kao religiozni čovjek nije mogao ni pomisliti da učini. Oženio se, i evo ti opet jedne užasne domaće tragedije (žena mu je samo 24 god). za pridodati k već i onako dugoj listini istih. Skroz je veli nemoćan, akoprem požudu za to imade jaku."

"Narav ne da prtljati sa sebom. Ona nedozvoljava ikojem udu da ostane neuporabljivano, bez da za to kaznom se neiskaže; udo uvehne više ili manje, a djelovanje je oslabljeno ili uništeno."

"**Nesavršeno spolno općenje.** Kako je u jednom poglavlju naprvo opisano, može prouzročiti povremenu impotenciju u spolnom općenju."

"**Neljubavni osjećaj.** Vrlo je žalostna činjenica za navadjati, ali buduć je tako, onda se ima napomenuti. Neki slučaj impotencije može se svesti samo na muževu nevoljkost prema ženi, neimajuć ikakvog podraživanja prema njoj. I ta impotencija iskaziva se samo prema ženi; sa drugima ženskinjama može se desiti da je sasvim sposoban. Da su ovakovi slučaji gušći, jednoženstvo kao jedna uspostava, jako bi stradalo. Po sreću ali, ovakovi slučaji su dosta rijetki."

"**Debljina.** Osobe silno udebljane i mesnate, obično su spolno nemoćne .Ako uspiju riješiti se svoje abnormalne debljine, spolna snaga im se običaje povratiti.

"**Alkoholizam.** Veliki pijandure, žestoki alkoholičari, obično su spolni bogci, za sve vjeke vjekova. Piva je najubitačnija za to, onda rakija, dočim vino, ako se umjereno uživa, daje još snagu za općenje."

"**Silna briga.** Smatram ovo za vrlo važan faktor kod seksualne impotencije. Da će velika i postojana briga umanjiti ili uništiti nečiju spolnu strast više nego išta drugo, je dobro poznata činjenica. Nije još ipak poznato, da može osobu skroz do kraja impotentnom napraviti. U najviše slučajeva, medjutim, nestane je malo po malo, dok se i njezin uzrok odstranjuje. Ali iziskuje mnoge pokuse, vježbu i razdraživanje dok se snaga uspostavi na isti stepen kao što je bila."

"**Strah.** Užasno prestrašenje dostaput prouzroči privremenu impotenciju. Znademo za jedan slučaj gdje je jedan muškarac bio zatečen na činu, po mužu dotične

žene, i nekoliko detektiva koji su srušili vrata i zašli k njima, i on je bio skroz impotentan cijelu jednu godinu. Svaki put, kad je htjeo općiti, dogodjaj one užasne noći došao bi mu na pamet, i započeto nadraživanje odmah bi se sleglo."

"**Duševna impotencija.** Neće mi se mnogo pisati o duševnoj impotenciji jer, baš protivno nego što moji neki drugovi drže i pišu, duševna impotencija ne igra vrlo važnu ulogu u raznim vrstima seksualne impotencije. Jedan, u svakom pogledu normalan čovjek ne uobražava si lahko da on nije sposoban spolno općiti. Može biti imam priliku vidjeti više seksualne impotencije nego li ikoji drugi liječnik u Americi, i velim da uobražavanje igra vrlo neznatnu ulogu u etiologiji impotencije. Mnogi slučajevi, koji su bili držani po drugigima liječnicima kao duševna impotencija, nakon pomne pregledbe pronašao sam da je uzrok bilo sasvim fizično poremećenje; ili je njihova povjest izdavala — onaniju kao uzrok, venerične posljedice ili posvemašnju abstinenciju, koje je sve bilo pravi uzrok tih osoba impotencije, za njihovu usahlu požudu, za izumrlu snagu, ili prenaglo izlijevanje sjemena. Siguran sam s toga, kad bi se svi pacijenti (bolestnici) brižno pregledali i njihov predživot ispitao, broj pravih duševnih impotenta bi se nalazio sve manji i manji."

"Ne kanim ovim reći da duševna impotencija neopstoji, ali se izjavljujem da je njena važnost bila, i još je, na veliko pretjerana, i iz analize slučajeva javljenih po starima piscima i kao rezultat iskustva sa pacijentima poslanih k meni od drugih liječnika, siguran sam da je duševna impotencija vrlo često bila krivo navedena. I onda opet, označenje njezino uzima se preveć na lahku ruku. Ako neki muškarac neosjeća razdražljivost i spolovilo mu se neće ni maknuti prema stanovitoj ženskoj koja mu se duri, ili je vidio u nje zamazanu nutarnju suk-

nju, ili koja ima nesnosan zadah iz usta, ovo onda nije duševna impotencija :to je jednostavno pomanjkanje uzbudjenja. I opet ako jedan muškarac sve izgara od želje za nekom stanovitom ženskom, i s njom kad je — odmah mu prenaglo isteče sjeme, dok kad je s drugima ženama za kojima ne hlepi tako mnogo, sasma je normalan, — i ovo onda nije duševna impotencija· to je samo prerazdraženost spolnog središnjeg sistema. A što se opet znade za slučajeve već izjavljivane, o muškarcima koji da mogu općiti samo u stanovitima prilikama i pod raznim uvjetima, kao na primjer — samo ako je obučena u jahačku robu, ili večernju opravu, ili u tursku opravu. ili samo u stanovito doba dana, ili samo u posebno uredjenoj sobi. ili samo u nesgrapnima pozicijama, ili pri zlostavljanju ženske ili se dajuć po njoj zlostavljati, — ovi spadaju u razred duševno poremećenih, i pravih pravcatih budala, i medikalno liječenje je od male koristi u ovakovima slučajevima Osim toga to su rijetkosti, i najzaposleniji specijalista spolnih bolesti vidi ih vrlo na rijetko. Ali da su takvi elementi duševni, kao strah zatečenja, nečista soba, sila za žurbu, strah od okuženja, strah oploditi žensku, nevoljkost od strane ženske ili baš ne sakrivena mržnja njezina — pri čem svemu uzmanjka pobudna snaga, sasvim i potpuno to priznajem. Ali to sve nije nijedno duševna impotencija. To su privremene zapreke, i kad se uzroci odstrane, impotencije nestane."

"Za naziv duševne impotencije razlikujem samo jednu zasebnu vrst. Jedan muškarac, spolno potpuno zdrav, i bez neurastenije, zabije si u glavu misao da neće biti kadar spolni čin napraviti. Može se dogoditi muškarcu koji je absolutno abstinentan bio prije ženitbe, ili nije općio kroz dvije ili tri godine, ili je čitao u kakvom fušarskom opisu da svi oni koji su onanisali, nisu kadri spolno općiti; u kratko, s jednog ili drugog razloga utuče

si zvrkastu ideju u glavu, i bila ta ženska sve najsladje što si njegovo srdašce želi, i on je gotov pući od želje, ali spolovilo kao da je mrtvo. A kad je na samo, pri ustajanju u jutro, spolovilo je uzbudjeno da nemož' bolje. Kod pregledbe ovakvih, nemože se nikakve tjelesne mane pronaći. Ovo je slučaj duševne impotencije."

(Ovakvi trebaju da su sa dobrom majstoricom u ljubavi, kod dobre večere sa prilično vina, i kroz cijelu noć dodju oni u svoju pravu kolotečinu. Tako veli jedan drugi autor. Op. prev.)

Osim toga ima još drugih uzroka spolnoj nemoći, ali ovo su najglavniji pa one druge nemamo niti gdje navesti, jer knjiga bi nepotrebno postala veća, i koristniji materijal ne bi našao mjesta.

POGLAVJE 38.

Neplodnost: Općenita posmatranja.

"U nekadašnje doba neplodnost se je smatrala kao jedna od najvećih nesreća; kao sramota i poniženje. Sve do nedavno žena se je smatrala kao glavni krivac u tomu. Nitko ni da bi pomislio na muža, kao glavni uzrok bračnog života bez djece. A sirota žena, koja je mogla biti sasma dobra spolno, vukla se od doktora do doktora, i bila podvrgavana svakakvom liječenju zarad tobož jedne mane, a koju nije imala. Sada pak stvar se drugačije ima. Znamo mi sada da u velikom postotku slučajeva — muž je kriv da djece nema u kući, kako ćemo vidjeti dalje, pregledavajuć uzroke neplodnosti u muža i žene."

"Da li ćemo se veseliti radi toga ili žaliti za tim, činjenica je ali da se neplodnost ne drži više strašnom i sramotnom propašću, kako se je to držalo prijašnjih godina, recimo, samo trideset ili četrdeset godina nazad.

Mnogi parovi drže i snose svoju 'neplodnost' sasma ravnodušno. Poznamo nekoliko parova koji su oženjeni već mnogo godina i bez djece su, i to ih kako se vidi niti najmanje ne zabrinjuje. Živu skroz sretno, i nikada ne pitaju kojeg doktora za savjet, osjećajuć se zadovoljni sa svojom sudbinom."

"Ali roditeljski nagon nije još — i dabome, nikada niti neće biti sasvim ugašen, i mnogima parovima, jedina i najveća je tragedija, činjenica, što nemaju djece.

"Posjećuju nas i bogati i imućni, siromašni i najsiromašniji, moleć suznima očima da im pomognemo bar da jedno dijete dobiju. Kod bogatih obično je muž za to najviše zabrinjen, a kod siromašnih samo žena uzdiše za tim. A možete si pomisliti tu radost, kad neki kroz deset ili petnajst godina neplodni par najednoč dobije dijete! Baštinika, nasljednika! Zahvala doktoru, koji je to čudo pomogao udesiti, pjeva se bez kraja i konca!"

POGLAVJE 38½.

Muško ili žensko dijete roditi, prema želji?

Napokon! Prema najnovijima istraživanjima, i kroz mnoge pokuse, dokazalo se je ovo: Ako je muško sjeme starije od tri dana — žensko će biti dijete. Dočim sa svježim, rijedjim sjemenom, stvaraju se muška djeca. Tri dana staro sjeme, ili još starije, — misli se da muškarac nije kroz ta tri dana općio sa ženskom. A svježije sjeme razumjeva se ono, kad se opći svaki dan, ili bar svaki drugi dan.

Kroz pomna istraživanja pronašlo se da su svi oni muževi kojih žene radjaju same curice, sve sami spolni slabići, to jest, vrlo rijetko opće sa ženama, pa i ono kad

da, imaju prezrelo, prestaro sjeme, od kojeg samo djevojčica postane.

Pokraj te experimentacije, i dobivenih dokaza kroz to. dobiva temelj i ona teorija, koja tumači da ženske od starijeg, savršenijeg sjemena proističu, jer njihova tjelesa dobivaju savršene oblike (konture) fizične ljepote, i kadrije su mnogo i mnogo više muke podnesti nego li muškarac, bile to tjelesne ili duševne muke i sdvojnosti.

Zatim dokazano je i to, da zadnjih pet dana pred mjesečno čišćenje, ženska je neplodna, dočim odmah nakon toga, i prvih deset dana zatim, najradje se desi da zatrudni. Ima iznimaka i u tome, ali u glavnom, dokazalo se da se stvar tako ima.

Pa onda još netko veli da znanost ne napreduje?! Da se ustanemo iz groba nakon pet sto godina, ne bi prepoznali da je to ona ista zemlja, na kojoj smo obitavali, i rakiju pili. koje medjutim ni sada već nema?

POGLAVJE 39.

Uzroci neplodnosti u muškarca.

"Absolutni gubitak spolne snage, naravski da će biti skopčan i sa nemoćnosti oplodjenja. Makar kakov uzrok, koji onemogućuje općenje, je uzrok neplodnosti muškarca. Kao takove uzroke napominjemo: neopstojanje spolovila. odviš premaleno spolovilo, nerazmjerno preveliko, nemogućnost razdraženja, i još neki uvjeti. Zatim — ako nema sjemena, ili ako ga i ima ali nije u njem životnih klica, onda je sve badava.

POGLAVJE 39½.

Umjetno oplodjivanje žene, bez muškarca!

Kad već ima i toliko ludih bračnih drugova, koji

si nisu kadri sami stvoriti potomstvo da napastuju liječnike za savjet — samo da makar na koji način imaju dijete, onda su liječnici došli na pomisao umjetnog oplodjivanja.

U glavnom, dešava se to samo u slučaju neplodnosti muža, a žena je recimo pronadjena da može zanositi. Šta sad da se radi? Uzet ćemo primjer da je dotični bračni par vrlo imućan, pa si hoće svakako imati nasljednika (zakonitog). Ima slučajeva gdje je muž nagovorio ženu da se poda drugom muškarcu u tu svrhu. Ali pošto je to onda smatrano kao preljub, grijeh, i nešto "nezakonitog", to se je došlo na misao umjetnog oplodjivanja, bez da bi žena imala posla sa drugim muškarcem.

To umjetno oplodjivanje sastoji se u tomu, da se dobije zdravo i naravno sjeme od kojeg muškarca, sačuva se u bočici na toplom mjestu, i onda se uštrca par kapi u žensko spolovilo, pomoćju za to načinjene štrcaljke. Dabome, to sve uz privolu i prisutnost muža.

Pokusi su dokazali da se to može, i jedan njemački liječnik je uspjeo u 17 slučajeva, već u prvih šest mjeseci experimentiranja s time. Na ovaj način misli se da bi takav par ipak dobio dijete, bez da bi muž bio ljubomoran na nekog suparnika, da mu je obljubio ženu. Ipak ali, nastaje sada moralno pitanje: čije je to sjeme? Od koga je? Nije li to od kakvog skitajućeg se rajzendera, profuhe, budale kakove!. . . Ta sasma je naravno da jedan muškarac koji do sebe barem nešto drži, ne bi davao svoje sjeme na raspolaganje da se s njime prave pokusi kod kakvih troski, a kad ga je već dao od sebe, onda mogu s njim experimentirati na kujama, mačkama i jopicama!

Ludog svijeta ima u svako msmjeru, pa eto našlo se koji pristaju da na ovakav način dodju do djeteta. U njemačkoj medicinskoj literaturi ima već par knjiga o tome (Kuenstliche Befruchtung), i takodjer u engleskom

jeziku (Artificial Impregnation). Najčudnije je to, što je začetnik toga bio jedan katolički pop. On je prvi uspjeo da oplodi na taj način svoje dvije kuje.

Moralna i etička strana od toga bila bi ovakova: Od istog muškarca moglo bi se na taj način oploditi sijaset ženskinja, a djeca kad bi odrasla, ženila bi se medjusobno, kao svake druge strane osobe, koje si nisu u rodu, — a ovamo, ovo bi sve bili braća i sestre! Bez da bi zato ikada saznati mogli!

Ne vidim koristi u razglabanju toga, pa ću radje prekinuti. Njemački pisac, H. H. Ewers, napisao je i jedan roman, "Alraune", o jednoj djevojci, stvorenoj na taj način.

POGLAVJE 40.

Ženske spolne neurednosti.

"Kao pravilo, negovorimo o ženskima da su spolno nemoćne; akoprem, u nekom smislu mogu biti, ali nisu na onakav način kao muškarci. Muškarac ako će biti sposoban mora imati pobudnu snagu (napetost), i sjeme nesmije prebrzo isteći; ženska nema pobudne snage, i može biti skroz bez požude, ona može imati manu u prenaglom svršavanju (izljevu) ili ne osjeća ikakvog izljeva naravi u opće, može dapače osjećati ogavnost za spolno općenje, i usprkos opet — uzdržati to na zadovoljstvo — to jest, zadovoljstvo muškarca, u činu. Radi toga je nazor i činjenica sasma na mjestu kad govorimo da u ženske nema impotencije .Govorimo o ženama samo da su ledene i neplodne, ili neoplodive."

"Naziv 'ledene' ide za žene koje imaju malu ili nikakvu želju za općenjem, ili koje nemogu imati ikakovu slast ili dražest prigodom općenja. Ovo dvoje, to

jest, bez požude, . nemogućnost imati izljev naravi, može, i često se desi zajedno, ali ne svaki put. To jest, neka ženska može jako slabu želju imati za općenje, i svejedno uživati u tom kad je; onamo opet neka može veliku želju imati i uz to sve još nikada do izljeva naravi doći."

"Da li je ledenost (hladnoća) u žena česta? Da. dosta česta. Vrlo češća nego li se to nadje kod muškarca. I predobro znadem da neki liječnici i po koji radikal kušaju osvjedočiti nas da zapravo nema nikakve razlike u manifestacijama seksualnog nag u muškarca i ženske. Ja se ne slažem s tim nazorom i tvrdim, 1, da je hladnoća više obična kod žena u promjeru nego u muškaraca; 2, da seksualni nagon mnogo kašnje izbije u ženskih nego u muškaraca; 3, da je spolna pobuda manje razvijena u žena nego li u muškaraca: 4. da ženske mogu mnogo lakše snositi abstinenciju za ne predugo vrijeme, nego li to muškarci mogu."

"Znadem takodjer i to, da ima djevojaka i žena isto tako jakom strašću kao što ijedan muškarac može biti — možda i više; znadem i to, da se u nekih djevojaka strast vrlo rano pojavi, i zadrži se kroz cio život; ali ovo su sve iznimke i neuplivišu na moju izjavu koja govori o općenitosti. Priznajem isto da žene vole družiti se s protivnim spolom, i osjećaju kao potrebu da ih se rad ima, da ih se tetoši, ljubi i miluje, više nego to muškarci zahtjevaju, ali ovo se sve na veliko razlučuje od 'nesgrapnoga' čina spolnog općenja. — — — Ima djevojaka koje život sprovedu do 18., 20. i 25. godine, bez i znaka kakvog seksualnog željkovanja. Nikakove skroz seksualne želje, nikakove noćne prelesti, nikakovo umjetno razdraživanje. One živu do tog doba kao da niti nemaju kakav seksualni instinkt. I takove su djevojke skroz normalne. Kad se udaju onda se očituje kod njih seksualna strast, zdrava i naravna u svakom

smislu. Takvog primjera ne nalazimo medju normalnima mladićima. Slučajevi mladih ljudi koji neosjećaju spolne strasti do 18 ili 20 jako su rijetki, i ako se nadje, slučaj je to mladića vrlo slabe, ili abnormalne spolnosti; mladića koji neće nikada biti dobar seksualno. Druga činjenica, dobro poznata svakojem istraživaču u seksologiji je slijedeća: Mnogo je udatih žena koje kroz prvih nekoliko godina svog oženjenog života osjećaju vrlo slabu strast spola, i uživaju malo ili ništa pri tom. Uzme ih nekoliko godina dok se 'probude'. Naprotiv, neima muškaraca koji trebaju nekoliko godina seksualne izobrazbe prije nego im se nagon probudi. Normalnog mladića nagon ne treba vježbe ili vodstva. Ova dva fakta pokazuju dostatno da je prilična razlika medju manifestacijama obih spolova."

"Pustit ćemo iz obzira žene koje mrze općenje, grlenje ili pače i samo približavanje čovjeka, i koje su možebit u više slučajeva homoseksualne, ima mnogo primjera koje nemaju absolutno nikakve želje niti uživanja. Ovakve neke ne mrze muškarca, dapače nekoje ljube i štuju svoje muževe, ali sa najboljom voljom nemogu dobiti ikakvu spolnu želju. Muškarac im je sasvim jednostavan predmet. Seksualni čin ne sadržaje ni najmanje radosti za njih, i bez razlike kako često to bilo, sve je uzalud; nikakvi izljev naravi ili zadovoljstvo da bi osjećale. Nekoje od ovakovih su takove naravi rodjene. i pomoći im se ničim nemože. Druge pak imaju tu zapreku što su se počele dosta kasno razvijati; jajinjak i vanjski dijelovi spolovila dese se još nerazvijeni kao u djeteta, jer ženska postigne svoj potpuni seksualni razvoj istom u 25, 28 ili 30 godini, ili još kašnje."

"Osim ovih slučajeva potpune hladnoće, ima još blažijih slučajeva gdje je ženska samo slabašne seksualnosti ,i potrebuje spolno zadovoljstvo samo jednoč u dva, tri ili četiri mjeseca. Nekojima je opet svejedno,

one mogu dati se na to češće, i uživati u tom dragostno ili u nekom smjeru, ali opet onda mogu biti bez toga kroz cijele godine, bez ikakovih posljedica radi toga, Nekojima ženskima opet, sa krivom naobrazbom ,ili krivim pojmom pristojnosti, ovaj čin izgleda kao uznemirivanje ,izgred. One vole cmokotanje i petljanje pri čem osjete i izljev naravne slasti, ali općenja kako jest, nemogu podnesti. Moramo i to u glavi imati da velika većina hladnokrvnih tobož žena, hladnokrvne su samo za to, što su im muževi neznalice i nakaradnjaci. Vrlo često, malo upute mužu, — pretvori hladnokrvnu dotle ženu u vrlo normalnu, dapače strastvenu žensku. A dogodi se opet da je nekoja s prvim mužem bila hladna kao led, dočim drugi se muž stao tužiti da je požudna i preveć. Hladnoća može usljediti takodjer iz mržnje nekog stanovitog muškarca, to jest, mržnje proti njemu. Jedna ženska može nehotice postati hladna samo kroz doticaj nekog muškarca, a zagrijati se smjesta čim joj se nekoji drugi približuje. Govorim samo o fizičnom činu. Znadem slučaj jedne žene koja nikada nemogaše osjetiti izljev naravne slasti sa svojim mužem, ali je bila zato vrlo žestoka i strastvena s drugima muškarcima. (Našli smo opet takvih slučajeva kod muževa.) Takve pojave možemo nazivati duševnu ili nazovi-hladnoću."

POGLAVJE 41.

Često ili nečesto općenje?

Iz iste knjige Dra. Robinsona čujemo i na gornje pitanje odgovor:

"Ovo je vrlo delikatan predmet, ali se ipak ima o njem raspravljati, jer pacijenti dolaze k nama sa pitanjem: 'Doktore, kako često čovjek mora da spolno

općí? ili — u koliko su seksualni normalni odnošaji preporučivi? Ova pitanja pokazuju bezgranično povjerenje pacijenta prema doktoru, to jest u njegovo znanje, jer ga smatraju za sveznalicu i nepogriješivog, a uz to pokazuju naivnost neznalice, koji drži da se u tom mogu načiniti pravila prema kojima bi se svaki imao vladati."

"U nijednoj tjelesnoj funkciji ne razlikuju se muškarci (i žene, op. prev.) tako jako kao u seksualnoj, i bilo bi smiješno i nemoguće udesiti kakvu mjeru, prema kojoj bi se svi ljudi imali u tom smislu ravnati. Što je normalno za jednog, skroz je abnormalno za drugog, dapače može biti propast za ovog drugog. Intelektualno, znademo da ima ljudi različnih jedan od drugoga kao 10,000 prema 1; seksualne razlike nisu tako velike, ali uprav i u ovom je jedan prema drugom kao 1,000 prema 1. Napomenut ću samo dva slučaja koji će dokazati nemogućnost jednomjernih pravila u normalnom seksualnom općenju."

"Mr. A., 76 god. star. Sjeća se točno da je još u šestoj godini imao silne spolne želje, i običavao spavati sa svoje sestre dojkinjom, s kojom se je igrao i zabavljao. U desetoj godini imao je prvi noćni izljev sjemena. Odmah zatim počeo je onanisati, što je običavao dva ili tri puta na tjedan redovito do trinajste godine. Od te godine počeo je spolno općiti sa udatima ženama i djevojkama prijateljicama. To je išlo tako po jedanput na tjedan ,a kad nije mogao s kojeg razloga zadovoljiti se, onda je onanisao. U petnajstoj godini sprijateljio se nekako s jednom mladom udovicom, u kući gdje je bio na stanu, i kroz četiri godine imali su oni spolne odnose zapravo svaku noć ili svaki dan. Iz početka su obustavili općenje kad joj je mjesečna perioda došla, ali domala niti to im nije smetalo. Po koji put imadjahu odnose tri i četiri puta na dan. Kroz one četiri godine posjećivaše on marljivo školu i njegove študije, i bio je uz to u

najpotpunijem zdravlju, tjelesnom i duševnom. Nakon četvrte godine, udova ona, koja je bila 36 godina (on je bio 19) namisli da se uda, što je i učinila, a on — hoćeš nećeš, nakon neprekidnog uživanja od četiri dana i četiri noći, imaše da ostane sam. To je ali uplivisalo na njega više nego li je on i mislio; užasno je postao jadjen, tek izgubio za jesti, zločesto spavao, i ni da bi se ičesa latiti mogao. Za dva mjeseca ali, njegova jaka narav prevlada, spoznao se s jednom drugom ženskom, i odmah se je u svemu osjećao normalan. Kroz slijedećih pet godina imao je on vrlo živahan spolni život, imajuć odnose kroz to vrijeme sa ne manje ad dvadeset žena. Često je živjeo sa dvije ili tri žene u isto vrijeme. U dvadeset četvrtoj godini oženio se. Kad je to učinio onda je dlučio da vodi 'krepostan' život. Po nesreću za tu njegovu odluku, pronašlo se da je njegova žena jedna od one 'svete' vrsti bogomoljki, koje smatraju općenje kao nešto podlog i prostačkog, i samo sa mrgodjenjem pristajala je na to; spadala je onoj klasi žena koje otjeraju svoje muževe k ženama drugih muževa ili k bludnici. Nakon pokušaja kroz šest mjeseci da vodi točni jednoženstveni život, odbaci on to proć, jer, kako on reče, takvim načinom nije se isplatilo živjeti. Ne samo što si nije mogao priuštiti što je on smatrao najveća slast u životu, nego se je kod toga osjećao tjelesno smlavljen i duševno skršen, i radi toga bio sasvim nesposoban održati svoje vrlo odgovorno namještenje. Bacio se onda radi toga u naručaj drugih žena. A da napravim dugu pripovjest kratkom, akoprem, čineći to moram ispustiti dosta interesantnih pojedinosti, reći ću samo da je od onda uvjek imao žene prijateljice. Kad god jednu, nekoji put dvije, a pokadšto tri i četiri u isto vrijeme. I kroz sve to doba, vrlo rijetko bi se desilo da ne bi svaki dan imao spolni odnos; vrlo često bilo je toga tri i četiri puta na dan. I u sve to vrijeme njegova odgovornost i trgo-

vina rasla je i napredovala. Od upravitelja postao je dioničar a poslje jedini vlastnik milijun dolara vrijednog poduzeća. Kao dynamo je kod posla i nikad da bi se umorio. Njegova prva žena, koja je smatrala općenje niski prostački čin i koju on više nije spolno niti bantivao, akoprem postupao je s njom na najumiljatiji način, 'dodje k sebi,' kako to on reče, kad joj je bilo oko trideset i pet, i od tada pa do njezine smrti u četrdesetosmoj življaše on s njom aktivno, akoprem svejedno nije napustio svoje druge ženske prijateljice. Jednu godinu nakon smrti svoje žene, kad je njemu bilo pedeset i tri, oženio se opet, sa djevojkom od dvadeset godina. Živjeli su jako sretno, i akoprem je ona četrdeset i tri sada, neizgleda starija od 30 ili 32. Ali on je pronašao da niti ona nemože ga zadovoljiti, toga radi nije napustio svoje druge prijateljice. Njegova žena znade za njih, ali ne mari za to. Tako on veli. Ona je osvjedočena o njegovoj ljubavi i spolno je zadovoljna."

"Radi česa je došao k meni je ovo: Kroz prošlih šest mjeseci opazio je, misli on, oslabljenje svoje spolne snage. Požuda je silna kao što od uvjek, samo on misli da spolna snaga nije baš kao prije jaka, i sjeme da prenaglo isteče. Medjutim stvar on smatra sasvim ravnodušno. Znade da je imao više nego pripadajući mu dio životnih radosti, i ako ću ja reći da je oslabljenje fiziološko i da pomoći u tom nije, — pa onda neka bude. On će to umjereno dalje udesiti i kušati pomiriti se sa svojom sudbinom. Ali ako je oslabljenje možda radi kakvog pretjerivanja, i ako je moguće pomoći, šta u tomu, on bi, dabome, rad da mu se pomogne. Rad bi da mu spolna snaga traje dokle i život."

"Kod pregledbe pronadjoh ga silno razvijene snage, sa silno razvijenima spolovilima. Nije mu baš ništa manjkalo, i nakon nekoliko tjedana umjerenijeg života obavjestio me je da je opet kao i nekada. I sjetite se da je

bio sedamdeset i šest godina star, idući na sedamdeset i sedmu."

"Pošto je ovo bio jedan interesantan slučaj, zapitavao sam o njegovom životu na dugo i široko. Uvjeravao me je da je više puta najzbiljnije kušao umjerenije svoj seksualni život voditi, ali abstinencija kroz nekoliko dana bila je vazda uzrokom teškog osjećaja u glavi, nevoljkost, tronulost, pomanjkanje volje za rad, bolni pritisak u dimnjima, itd., dok, naprotiv, općenje mu podavalo bujnu veselost, želju za rad i djelatnost. Sve duševne i tjelesne funkcije bile su time osvježene. Na jedno moje pitanje odgovorio je da je sasvim siguran da bi poludio ako bi se toga odreći morao, recimo samo za dva ili tri mjeseca. On se smatra dobrim kršćaninom (vrlo je poštovan u svojoj župi), i ne krivi on sebe za svoj život: on krivi narav što ga je obdarila sa tako izvanrednom spolnom snagom."

"A ovdje je drugi slučaj:

"Mr. B., 42 god. star. Ovog čovjeka poznam jako dobro, i imadem potpuno povjerenje u svaku njegovu izjavu. Ovo je njegova spolna povjest. Nikad u životu nije onanisao. Bio je vrlo brižno odgojen i zapravo nije niti čuo za onaniju dok nije bio u dvadesetoj ili dvadeset i drugoj godini. Negdje u dvadeset i prvoj, imao je jedanput noćju izljev sjemena, što ga je užasno uplašilo. Odmah je upitao kućnog liječnika za značenje toga, i ovaj mu je to rastumačio. Sve do ženitbe, imao je izljeve oko jedanput u tri ili četiri mjeseca. Osjećao se neizmjerno iscrpljen i kao slomljen nakon toga. Teda negda osjećao je želju za općenjem, ali ta željica bijaše slaba, pa nije bilo teško zatomiti ju. Uprav da je i jača bila, njegov moral i strah od okužbe bio bi ga spasio od nezakonitih odnošaja. Oženio se je u dvadeset osmoj godini; kroz po prilici četiri ili šest mjeseci uživao je jedan put na tjedan, ili jednoč u dva tjedna, onda je razmak bio produ-

ljen na jednoč u mjesecu, zatim na jedanput u dva ili tri mjeseca. Nekom prigodom otputovala mu je žena k rodjacima na šest mjeseci, i kroz to vrijeme nije bio uznemirivan radi toga, niti je ma i jednoč imao noćni izljev sjemena. Sve je išlo dosta glatko i dobro, ali negdje pred tri ili četiri godine njegova žena, koja je četiri godine mladja od njega, zahtjevala je to sve češće, dok on onamo sve se je slabijim za to osjećao. Sada pak neosjeća on niti iskre požude za to. Može se uzbuditi do napetosti, ako i dosta slabo, i obaviti kad već mora biti, ali u tom nikakvog uživanja, zadovoljstva ili radosti neosjeća. Zapravo, kroz dva ili tri dana nakon takovog čina osjeća se većim dijelom iscrpljen i nesposoban za ikakvi rad. Bio bi, veli, potpuno zadovoljan, i želio bi da više nema s time posla do konca svoga života. Ne bi ćutio da mu manjka, i bolje bi svoj rad obavljati mogao. I da je neoženjen, ne bi upitavao doktora za savjet radi toga. Razlog pak za njegov dolazak k meni sada — je njegova žena. Njezini zahtjevi postali su sada sve strožiji, pa kad to ona voli, opazio je da postaje vrlo nezadovoljna i nesretna. On naglašava i ponavlja da ga ništa tako zadovoljilo ne bi kao da ga se radi tih spolnih stvari pusti sasma u miru, ali ovako, podvrgava se liječenju za volju svoje žene. Pregledbom pronadjoh da su mu spolni organi malešni i uvehli, itd. — — —"

"Eto sad imamo dva slučaja pred nama. Dakle tri sto šestdeset i pet puta na godinu nije bilo preveć za onoga u prvom slučaju, dočim dvanajst puta na godinu bilo je preveć za ovoga u potonjem slučaju. Prvi uz sve to bio je još sve živahniji za rad i život; drugoga je pravilo bolestnim i nesposobnim za život."

"Naznačit ću svejedno, kao preporuku, da intelektualni muškarac današnjeg načina života, u dobi od trideset i šestdeset, jednoč na tjedan bilo bi dostatno; dočim za ne-intelektualnog, pri čem ne mislim ne-inteli-

gentnog, nego takovog kojeg nije zanimanje samo duševna radnja kroz cio dan, Lutherova naznaka, naime dvaput na tjedan, bilo bi pravilno. Više nego toliko, fizično bi moglo škoditi; dok bi skoro za stalno, intelektualnom radniku oduzelo sposobnost za njegov posao."

"Druga opet zločesta strana prečestog općenja je, u nekom broju slučajeva — da to postane običaj, tako da muž ili žena osjeća potrebu toga više i više, i pomanjkanje najednoč — upliviše kao potištenost, nezadovoljstvo, nevoljkost, isto kao što bi osjećao pijanac ili pušač, kad bi mu najednoč nestalo onog na što je navikao."

POGLAVJE 42.

Odnosi duševne i spolne snage i djelatnost.

Nastavljamo iz iste knjige Dra. Robinsona: "Predmet ovaj dostatan je za veliku knjigu napisati. Ograničiti ću se samo na nekoliko potrebnih navoda."

"Kakav je odnos medju spolnom snagom i intelektualnom silom? Je li jaka duševnost ikada uzrokom silne seksualnosti? Nije, ne više nego da bi silna seksualnost ikada bila povod za visoku duševnost. Proučavajuć muškarce i ženske u tom smjeru možemo ih podijeliti u četiri razreda."

"1. Jaka seksualnost i jaka duševnost.
"2. Jaka seksualnost i slaba duševnost.
"3. Slaba seksualnost i jaka duševnost.
"4. Slaba seksualnost i slaba duševnost.

"Iz ovog razredjenja odmah se vidi da tuj nema **odredjeni,** već samo slučajni odnos izmedju seksualnosti i mentalnosti (duševnosti). Sa nekojima osobama narav je neobično darežljiva, dajuć im preobilno sve svoje

darove, dade im čvrsto tijelo, jaku duševnost i silni seksualni osjećaj. Drugima opet, dade ona samo jedan od ovih darova, koj je neodvisan od drugoga. Čudnovato izgleda da jako i snažno tijelo nema nikakovog odnosa sa jakom seksualnošću. Kako sam negdje na drugom mjestu već naveo, atleti (hrvači), krasni primjeri muževnosti, mogu biti jadni seksualni bogci; dok opet, muškarci, koji izgledaju slabi, nerazvijeni, blijedi i da se ni nadali ne bi, desi se da su spolno snažni. Da poznata latinska rečenica **mens sana in corpore sano** nije istina, to sam od vajkada držao. Nekoji od najvećih genija svijeta stolovahu u slabom, sitnom, i boležljivom tijelu: dostatno je napomenuti Voltaira, Rouseau, Kant, Carlyle, Schopenhauer; dok onamo opet, jaka i silno razvijena tjelesa mogu biti intelekta kućnog mačka — za osvjedočiti se u tomu nuždno je pogledati samo naše hrvače, boksere, redare (policemen), i kirijaše, da i gombače."

"Dok tako, silna duševnost i jaka seksualnost često se nalaze u istoj osobi, to ipak prva ne odvisi od druge i može se nalaziti bez i traga ove druge. Ako ćete mi spomenuti Goethea, Dumasa, Byrona kao primjere i pokušati ćemo nagadjati da je njihova duševnost možda potekla od njihove seksualnosti, onda ću navesti ime Newtona i Carlyle, prvi od kojih nije općio kroz cio svoj život, a drugi je bio pokušao pa nije mogao, pošto je bio ili sasvim impotentan, ili vrlo slab seksualno."

"Samo ako proučavamo veliki broj slučajeva, opravdani smo reći naše zaključke. Ako istražimo veliki broj slučajeva, tičući se odnosa medju njihovom seksualnom i duševnom djelatnošću, šta nalazimo? Nadjemo tri vrsti slučajeva."

"Ispustivši iz obzira one kojih je duševnost i intelektualna produktivnost tako neznatna da ne čini razlike što radili da radili, nalazimo sljedeće tipove.

"Prva vrst. Seksualno djelovanje čini se da ne pro-

izvadja zamjetljivu razliku. Općenje niti ih osokoljuje niti potištava. Mogu se time baviti ili prestati time, njihova duševna proizvodnost nije kroz to u nikojem smjeru uplivisana."

"**Druga vrst.** Na osobe ove vrsti seksualno općenje ima znatno ushićivajući, osvježujući upliv, i ovi dokazuju neistinitost one latinske — **omne animale post coitum triste,** da je svaka životinja žalostna nakon općenja. Možebit da tako kod životinja je, a istina je i kod stanovite vrsti muškaraca i žena, ali nije istina za većinu ljudskog roda. Ova vrst osjeti novi poriv za rad, postojaniji su u radu, dobiju nova pobudjenja, nove ideje, nakon seksualnog odnošaja."

"A žalostna istina mora se priznati da ovakav poticaj, nadahnuće i osvježenje osobito se opaža ako su ovi odnosi sa raznima ženama, novima ženama. Istodobno navadja se takodjer da za ovakav stimulus (pobudu) i inspiraciju pravo općenje nije potrebno. Mnogi muškarci i žene budu ushićeni kroz samo zaljubljenje, kroz odnose koji su skroz drugačiji, više ili manje platoničkog (duševnog) karaktera."

"Proučavajuć taj predmet naći ćemo da je vrlo veliki postotak osobah **druge vrsti** pisci, pjesnici, slikari, umjetnici, kipari, dramatičari, itd., ili osobe umjetničkog i bujne mašte temperamenta. U ovoj vrsti naći će se vrlo malo i nijedna osoba znanstvenjaka, istraživača, izumitelja. A za stalno da se u ovoj vrsti neće jedan matematičar naći. Čini se da čisto intelektualni, to jest, naučenjačka, filozofska i matematička aktivnost razlučuje se u vrsti od umjetničke aktivnosti; i dok seksualna aktivnost nije neprimjenjiva kod potonjih, očito je protivna prvima. Ljubav, rabeć tu riječ u franceskom smislu, je dobra pobuda kraćima poticajima u napetoj radnji, raširi krila imaginaciji, ali nije dobra pobuda za dugu neprestanu radnju, koja iziskava strpljivo mozganje i brižljivo

rasudjivanje misli. Učenjaci i matematičari morali bi se kloniti Venusa ,a obično oni i da — na veliku korist čovječantva, ali na nezadovoljstvo njihovih žena."

"**Treća vrst.** Na osobe ove vrsti, općenje ima uništavajući, da rečem, ubitačni upliv. Jedan samo čin onesposobiti će ih za ikakvu duševnu radnju kroz nekoliko dana. Nekoji osjećaju kao zbiljsku praznoću u svojima glavama, oni se tako izrazuju, i kao da su omamljeni. Uzme ih tri, četiri, pet dana, u nekojima slučajevima i dva tjedna, dok se oporave od udarca, jer zapravo općenje djeluje na njih kao potresenje."

POGLAVJE 43.

Spolni život hrvatskog useljenika u Americi.

U jednom poglavju ove knjige navedeno je da je za veliku ljubav potrebna i velika inteligencija duše, a onda svakako i srca. "Pa kakvu onda ljubav prostiji narod ima," pitat ćete možda? Ima li jedan tvornički radnik, ili ugljokopač, priliku da svoju ženu mazi; da je neprestance uz nju; da joj sve hire zadovoljava, prema nazoru imućnijih besposlica koji svoje slobodno vrijeme mogu na sebičnjački koristan način izrabiti.

Bavit ćemo se najprije sa oženjenim useljenikom, koji si je dopremio svoju ženu, možda s djecom, i živi kao radnik u ovoj stranoj zemlji. Velika većina ove vrsti useljenika, da tobož više novca napravi, uzimaju na stan i hranu svoje zemljake, mladiće, i muškarce oženjene u domovini, ali ovdje živuć bez žena, kao i drugi mladji neženje. Nisam namislio baviti se moralnima preporukama za ikoga, nego ću samo navesti gole činjenice o životu intimnom što se veli, bez preporuka, bez ukora, bez poljepšavanja, ali i bez i jedne riječi pretjerivanja činjenica.

Neprestani rad u tvornici ili ugljokopu, kroz godine i godine dugo, oslabi spolnu snagu muškaraca do u ništicu. Trudan dodje s posla, popije dvije, ili samo jednu dobru čašicu rakije, koja mu omrtvi živce da neosjeća umora, večera išta ili ništa i baci se u krevet, gdje u tili čas i zaspe. Do njeg se malo kašnje pruži žena, možebit razdražena po burtingerima preko dan, i vrlo bi rada da joj muž nije tako brzo zaspao. Sve njezino okretanje je uzalud; od rada trudno tijelo zahtjeva otpočinak. I tako iz dana u dan, iz noći u noć, godine dugo. Oženjeni radnik smatra svoju ženu svojom privatnom imovinom, trud od radnje otjerao je požudu za milovanjem, a šta treba milovati ono što je po zakonu moje, umuje on, i — kad mu dodje "volja", ona je za to uvjek pri ruci. A što bi ona na svoju ruku rada da ga pobudi; to on ne respektira: on je čovo, gazda, kad se njemu hoće, onda se istom govoriti ima o tomu.

Medjutim, žene useljenika dobro se hrane i na ničemu im ne manjka. One su većinom više primorane na spolnu abstinenciju, živuć s mužem, i ako su poštene, jako mnogo trpe od nezadovoljenja spolne strasti, sve radi nemoći muževa. Onda već neznaju što bi započele. Tuže se da su bolestne. Smjelije se popuste stanaru kojem u kući, samo da silnu želju zadovolje. Osamdeset po sto oženjenih useljenika, muškaraca, totalno su spolno nemoćni. Pišu na razne fušare, ljekarnike i doktore, da im pošlju ma uz koju cijenu kakovo sredstvo da mogu spolno sa vlastitom ženom općiti. Navadjaju 27, 30 ili 40 god. da su stari. A skroz već nemoćni . . . Žene obično ostave muža, a neki put po koja desi se da mu ostavi i djecu, pa uteče sa ljubavnikom neznano kuda. Mnoge od ovakovih, kad se dobro zadovolje sa ljubavnikom, počinju osjećati moralnu kvaku toga čina, i vraćaju se k djeci i mužu. One pak koje odvedoše sa sebom i djecu, rijetko se vraćaju k mužu natrag, izim ako je

pala u skrajnju bijedu, i zlostavljena po ljubavniku. U kratko rečeno — žene naših useljenika dobru imaju priliku pomoći si u slučaju muževe nemoći, koja to hoće. Seljakinje u domovini nisu ovako prisiljene obazirati se za ljubavnicima kao njihove sestre ovdje. Seljaci u Europi nisu nikada tako fizično iznoždeni sa svojom poljskom radnjom, da bi spolni nemoćnici postali, kao dnevni radnik kod ovdješnjih industrijalnih poduzeća. Seljak tamo ima više dokolice nego li faktičnog rada. Skoro je više badavadžija. Ovdje je rob u potpunom smislu. On je tamo cio svoj život sa ženom, pa nema prilike da bi se tužio preveć na fizične manjkavosti. Da vidimo kako je neoženjenom useljeniku ovdje, bio on "stari mladić", ili imao ženu u domovini.

Vrlo su rijetki mladići koji se ožene ovdje, nego radje je sam. Dijelom radi pomanjkanja, po njegovom sudu, dostatno novca za ženu i sebe pristojno uzdržavati, a dijelom opet: vidi ponašanje žena drugih muževa pa misli da bi za stalno i njegova tako. A imaju neki i tu bespametnu ideju — da bi oženio, kad bi dobio, samo takovu djevojku koja je taj čas sa parobroda iz kraja stigla. Takove da su još nepokvarene, a ako je samo tjedan dana ovdje, da već nevalja? Bilo kako mu drago, činjenica je ipak, ovi "mladići", već su neki primakli se i četrdesetoj godini, i još ne misle na ženitbu. Slaze se neki k prostitutkama, pa ako dobije veneričnu zarazu, taj se je teško riješi. Ali većim dijelom ne slaze se nikuda. Je li tjeraju onaniju? Je li su postali kroz dugu abstinenciju impotentni? Ja li im je dosta teške rabote, pa jedva čekaju na počinak, najesti se pa spavati? Njihov život nema one mladenačke poezije, ushita, ašikovanja i šireg saobraćaja sa sebi ravnima ženskinjama, kao što je to u Europi.

Isto takav, i još mnogo teži život imaju muškarci koji imaju žene u domovini. Obadvije ove vrsti muška-

raca prava su pogibelj oženjenima zemljacima, za odmamiti im njihove žene. Naravska posljedica takove vrsti življenja, i pod takvima uvjetima života, kakvi već jesu u Americi za useljenika.

Vrlo sažaljevam da mladi ovi ljudi život provode ovako kako da. Interesantno je to proučavati. Dosta ih drži da su prešli dobu za ženitbu, pa niti ne misle na to. Dosta ih je koji osjeća da mu je davno usahnuo svaki spolni podražaj, pa živi kao hermit (pustinjak), akoprem med narodom. Krivo misli da bi ga više stojao život na mjesec, ako bi se oženio. Koliko on na sebe troši, uz dobru ženu — ostali bi oboje s time opskrbljeni i još bi mu ostalo. Osim toga znao bi što je život i radost, ako je još sposoban radost uživati. Niti najmanje ne budem smatran da pretjerivam, ako rečem da ih je 70 po sto imalo već spolnu zarazu u ovoj zemlji, koja će im dati okapanja možda doživotno. A onda oni oglasivani u novinama doktori, obično ponajbolje mušterije dobiju. Pošalje im još opise posljedica onanije uz to, i ima ga onda za par sto dolara na udici Izliječiti ga neće vrlo dugo, ako u opće i kani ikada. Jadni muškarac dostaput se uplaši čitajuć onaj zločinački opis svoje, više umišljene bolesti nego li prave, i bez nade u povratak zdravlja ikada više, dokonča si život.

POGLAVJE 44.

Zašto se dijete rodi na ovaj svijet kao neznalica, i mora učiti sve iznova, što mu roditelji već znadu?

Jedan fiziolog odmah bi na ovo pitanje znao odgovor kako treba dati, naime — glava, sijelo mozga i znanja, neizgleda u novorodjenčeta da bi mogla sadržavati takove tečevine iskustva. Ali stari njemački filo-

zof, Schopenhauer, izrazio se je o tome u svom djelu, "Die Welt als Wille und Vorstellung," doslovce kako slijedi: "Do u kasnu starost našega života uspije nam nešto sakupiti znanja i iskustva, a onda sve to padne s nam skupa u grob. Je li to pravica od Univerze? Ako imamo sinova; zašto nije bilo moguće pri njihovom stvaranju, — prenesti odmah na njih sve naše do ondašnje znanje, pa neka bi oni odmah samo dalje nastavili od djetinjstva, gdje smo mi prisiljeni svršiti kod groba?"

"Na taj način bi se sav svijet preobrazio za samo recimo, dvje stotine godina. Kad naša djeca, prema biološkom dokazivanju, baštine od nas sve fizične, a gdjekad i duševne osebujnosti, dobre i zle; a kako da ne mogu naše inteligencije, bar išta, baštiniti? Ta sasma je to lahko razumljiva stvar: Što se u neznanju stvara, ništa nemože niti znati. Naša znanost, inteligencija, intelekt naš ne prisustvuje kod tog stvaranja niti za vlas. Onaj čas u spolnom činu, dok nas životni fluid ostavlja, mi nismo pri svijesti; naša pamet je blank, niti traga ikakvoj misli, nema sadašnjosti, nema budućnosti — preugodna praznina samo. I naš konac mora da bude takav na dlaku, ako ćemo osjećati vrhunac radosti tako zvanog neba, kod čega se više nikakove želje za dalje neosjećaju, već je samo jedna velika, pusta i preugodna inertia (zastoj, nepomičnost). Ta inertia, Bog, Nirvana, je konačni cilj našega developiranog duha, pa bilo to milijune godina nakon naše smrti."

Tko to može pobiti? Ja ne. Ja se još slažem s njim u tomu. Schopenhauer, premda je bio jedan cinik, pesimista prvoga reda, došao je svakako proti vlastitoj volji, da napiše gornju izjavu. Ženio se nije nikada, bio je boležljiv, gurav, i sin roditelja koji su bili dosta velike neznalice. K tomu bijahu siromašni. Poznata je već tvrdnja, da izobraženiji roditelja djeca su darovitija umom, a glupih roditelja djeca da se nikada ne mogu podići,

makar kako ih u bogatstvu odgajali — na stepen intelekta sa djecom inteligentnih roditelja.

S tim nazorom se nikada neću složiti. H. Addington Bruce, poznati amerikanski pisac, izjavio se je o toj stvari ovako: "Najbolje organizirano društvo, je društvo medju kojeg članove je bogatstvo tako razredjeno da mnoštvo naroda živi u udobnim prilikama. Najgorje or-Takovo društvo je zlo organizirano sa nekoliko razloga. Prvo, pošto većina članova tog društva zapriječeni su do potpunog razvoja i uporabe svojih duševnih sposobnosti. Ovu izjavu možda će tko ipak napadati. Na daleko je već poznata činjenica, da će se naravna sposobnost već pokazati, u bilo kakvima okolnostima života. Ipak ali, vrlo je lahko dokazati da je ta teorija beznadna, i da najveće bogatstvo i najveće siromaštvo imaju ograničavajući upliv na naravnu sposobnost. Osobito je ubitačan učinak siromaštva."

"Kada tomu ne bi bilo tako, očekivali bi pronalazak da su većina ljudi koji postaše glasoviti proistekli iz siromašnih domova, jer po nesreću istina je da je siromaštvo sudbina većine stanovništva svijeta. Ali fakat je dokazan po statistici, da je razmjerno malo glasovitih ljudi rodjeno i odraslo u siromaštvu. Nisu proistekli iz najvećeg bogatstva, nego su iz domova, većinom, gdje se štipanje nužde nije osjećalo."

"Samo na književnom i umjetničkom polju, dostabrojne iznimke od gornje tvrdnje će se naći. U svakoj drugoj struci, gdje uspjeh znači trajnu slavu — ovo isključuje, dabome, goli uspjeh u zgrtanju novca — sinovi siromašnih manje su vidno zastupani, nego li sinovi od prilično imućnih."

"Uzrok ne leži u tomu da bi sin vrlo siromašnih bio rodjen sa manje naravne sposobnosti nego li sin imućnijih. Više je radi toga što potonji uživa bolje prilike i dobije izobrazbu koja pomaže do razvoja naravne

sposobnosti. Prirodjenost, moramo se sjećati, nije tako jaka. Njezine sebujnosti, dobre ili zle, mogu se potpuno oživotvoriti samo u okolnostima prigodnim za pogodovanje istih. Iz sveg ovog čini se da proizlazi; razmjerno kako napredujemo, — trebalo bi manje milijunaša i manje paćenika siromaštva, onda bi dobili ljudih mnogo više, koji bi zaista napredovali."

POGLAVJE 45.

Gungula i kraval pred vratima raja!

Citirao sam već po koji put u ovoj knjizi nekog učenjaka, teologa i mistika Swedenborga. Napomenuo sam i to, što je isti tvrdio da je bio u raju, paklu i čistilištu, i razgovarao sa svakim. Taj Swedenborg je imao maštu kakove još nikada nitko imao nije, osim možda Julesa Verne, koji je napisao "Put oko mjeseca", i Conana Doyle, pisca "Sherlocka Holmesa."

Swedenborg, kako piše, po volji je odlazio na drugi svijet, hodao po paklu, dostaput po čistilištu, a mnogo puta i po raju. Zadržavao se je u tima predjelima dok mu se je htjelo, i razgovarao sa tamo odsudjenima osobama o njihovoj sudbini, dočim su ga pazitelji i basovi tih sekcija svuda susretljivo dočekivali. On im je pripovjedao kako je na zemlji, o čem su oni vrlo malo znali, dočim oni su njemu opet tumačili onamošnji postupak i način života. Ovo što ću sada navesti, zabilježeno je u njegovoj, već prije spomenutoj knjizi, u dijelu "Preljubi: Njihove vrsti i stupnjevi," i doslovce je kako slijedi:

"Jednoč kad sam tako hodao na drugom svijetu, začuo sam nedaleko sebe veliku hrku i galamu. Opazim nekoliko hiljada naroda sakupljenog u hrpu, i vikajuć iz sveg glasa: 'Kaznite ih, kaznite ih'. "

"Ja se primaknuh bliže i upitam, 'vacumere?' "

"Jedan, koji je malo postrance stojao od tog čvora, reče mi, 'Razljutili se baš divljački na nekakva tri popa, koji se klatare okolo i prodikuju proti preljubnika, veleć — da preljubnike Bog neće priznati, i da je za njih nebo zatvoreno, a samo pakao da zijeva na njih, i u paklu da su onda kao nečisti vrazi, pošto se vide tamo izdaleka kao krmci valjajući se u gjubru, dočim angjeli nebeski da ih preziru'."

"Ja onda priupitam, 'pa gdje su ta tri popa? i zašto toliki kraval radi toga?' "

"On mi reče, 'sva tri popa su u sredini te rulje, čuvani po njihovima pristašama, a ovi što su se skupili oko njih, jesu oni, koji vjeruju da preljub nije grijeh, i vele da preljubnike Bog pripoznaje isto tako kao i one što se drže sukanja samo vlastitih žena. Ti su svi iz kršćanskog svijeta; angjeli eto dodjoše opet da pronadju koliki je broj onih koji vjeruju da je preljub grijeh, i iz cijele hiljade nisu mogli naći takovih niti jednu stotinu'. Onda mi je stao pripovjedati da se onih devet stotina izrazuju o preljubu ovako: 'Tko još nezna da je slast preljuba veća od slasti sa vlastitom ženom; da su preljubnici u obnavljajućem se ushićenju, i otale njihova veselost, poduzetnost i aktivnost životna, koja nadmašuje onu drugih ljudi, koji živu samo sa jednom ženom: i da, s druge strane opet, ljubav sa oženjenom drugaricom postaje hladnija, i dostaput do toga stepena da se kroz dugo vrijeme jedva riječ jedna, ili ljubezan akt s njome jedva i pomisliti može; to da je sasma drugčije sa ljubovcama; da mrtvilo života sa jednom ženom, koje potječe iz spolne nemoći, je oživljavano po ljubovcama? Nije li onda to što oživljava od veće važnosti nego li ono što umrtvuje? Pa što je ženitba drugo nego pozakonjeno bludništvo? Tko zna razliku izmedju toga? Može li se ljubav prisiliti? — i još, ljubav s jednom ženom prisi-

ljava se kroz ženitbu i zakone. Nije li ljubav sa oženjenom drugaricom spolna ljubav? — a ova ljubav je tako općenita da opstoji i kod ptica i kod zvijeri. Šta je bračna ljubav nego ljubav spola? — a ljubav spola je slobodna sa svakojom ženskom. Uzrok da su gradjanski zakoni proti preljubu jest, što su zakonodavci držali, i sami sudci dapače, da je za korist naroda; i još — zakonodavci i sudci počinjaju preljube sami dosta često, i razgovaraju medju sebom, 'Neka onaj, koji je bez grijeha, baci prvi kamen.' Ta to su samo glupaci i pobožnjaci koji vjeruju da je preljub grijeh: inteligentni misle drugčije koji, kao mi, preljub motre s naravnim svjetlom. Nisu li djeca, rodjena iz preljuba isto tako dobra kao i ona iz braka? Nisu li nezakonita djeca isto tako valjana i potpuno sposobna za uredsku službu i druga zanimanja kao i zakonita? Povrh toga, neki brakovi, koji bi ostali neplodni, dobiju kroz preljub potomstvo, pa nije li to jedna prednost a ne šteta? Kakovu štetu to donosi napokon jednoj ženi, ako se kod nje sastane više suparnika? A kakvu štetu to mužu donosi? Reći, da to donaša sramotu na muža — je lisičje mnijenie, temeljeno samo na fantaziji. Činjenica pak, da se preljub kosi sa zakonima i zapovjedima Crkve, je radi crkvenog gramzenja za prevlast: i šta u opće ima teologija i dušobrižničtvo sa lih tjelesnima i krvnima radostima? Nema li popova i fratara koji su sami preljubnici? i da li su onda i oni nepriznati po Bogu? Zašto onda ona tri popa lomataju toliko da Bog ne priznaje preljubnike? Mi nemožemo trpjeti ni podnesti takovo klevetanje; radi toga neka se osude i kaštigaju'."

"Nakon toga opazih zbilja gdje su pozvali sudce, i naložili im da izreknu osudu, i odrape kaznu. Ali sudci im odvratiše, 'Ovo nespada u naš djelokrug; pošto tu se radi o priznanju Boga, i to se tiče grijeha, a kroz to tiče se spasenja i prokletstva; i osuda u ovima predmetima

mora biti izrečena iz neba: ali dat ćemo vam savjet kako možete saznati da li su ta tri popa propovjedali Istine. Tri su mjesta poznata, nama kao sudcima, gdje se takove prijave ispitivaju i oglašuju na poseban način: Jedno mjesto je, gdje je put u nebo otvoren svima; ali kad oni zadju u nebo, oni sami prepoznaju svoju vlastitu kakvoću kao da su priznati po Bogu: drugo mjesto je, gdje je takodjer put otvoren u nebo; ali niti jedan nemože ući, osim ako ima nebo u sebi: a treće je mjesto gdje počima put u pakao; i ljubitelji paklenskih stvari odlaze tim putem njihovom vlastitom voljom, jer ih to zanima. Mi kao sudci, upućujemo vas sve koji potrebujete osudu od nas, tičuću se neba i pakla, da se otputite na ta mjesta'."

"Kad su to čuli oni u onoj gomili, poviknuše onda: 'Ajde idemo na ta mjesta'."

"I dok su tako išli k prvom mjestu, gdje je put u nebo za sve otvoren, postalo je najednoč vrlo mračno; radi česa neki od njih napališe baklje, i posvijetliše naprijed. Sudci, koji s njima zajedno idjahu rekoše, 'To se dogodi koji idu k tom prvom mjestu: čim se više približuju, svjetlo bakalja postaje slabije, i ugasi se na tom mjestu po svjetlu dolazećem iz neba, što je znak da su tamo: uzrok je, što im je nebo najprije zatvoreno, a poslje se otvori'."

"Onda prispješe na to mjesto, a kada im se baklje same od sebe pogasiše, opaziše put zaokružujuć u nebo: ovim putem udjoše oni koji se razbjesniše proti ona tri popa; medju prvima bijahu oni koji su bili preljubnici iz osvjedočenja, nakon njih opet oni koji uz to pristajahu; i kako se penjahu, prvi doviknuše, 'slijedite za nama'; a oni koji slijedjahu odviknuše, 'žurite se'; i onda gurahu naprijed."

"Nakon po prilici jedan sat vremena, kad su svi bili unutri u nebeskom društvu, ukaže se ponor izmedju njih i angjela; a svjetlo nebesko nad ponorom teklo je

u njihove oči, i otvori unutrašnjost njihove pameti, pri čem se osjećahu primorani govoriti onako kako su u pameti mislili; zatim su bili upitani po angjelima, je li oni priznavaju da je negdje Bog."

"Prvi, koji bijahu preljubnici iz osvjedočenja, odgovoriše, 'Šta je Bog?' A onda pogledavahu jedan drugoga i pitahu, 'Koji ga je od vas vidio?' Oni drugi, što bijahu preljubnici uz privolu rekoše, 'Nisu li sve stvari od naravi? Šta je nad naravi osim sunca?' A onda im angjeli odvratiše, 'Otidjite od nas; sada eto vi sami pojimate da nemate priznanja za Boga: kad sidjete, unutrašnjost vaše pameti bit će zatvorena, a vanjština otvorena, a onda možete govoriti proti nutrašnjosti, i reći da Bog opstoji. Vjerujte, da čim netko postane preljubnik, nebo je za njega zatvoreno; a kada je nebo zatvoreno, Boga se ne priznaje. Čujte uzrok: sva nečistoća pakla je od preljubnika, a to smrdi u nebu kao gnjili gnoj sa ceste'."

"Kad su to čuli onda se okrenuše, i silažahu trim putevima; a kada bijahu dolje, prva i druga grupa razgovarahu se, 'Popovi su nas pobijedili gore; ali mi znademo da možemo o Bogu isto onako govoriti kao i oni: pa kad rečemo da On je, zar ga onda ne priznajemo? Nutrina i vanjština pameti, o kojoj nam angjeli govorahu, je samo izmišljotina. Ali daj da idemo na drugo mjesto, pokazano po sudcima, gdje je put u nebo otvoren onima koji imaju nebo u sebi, to će reći za one koji su zeli za nebo'."

"Čim su stigli tamo, počuje se glas iz neba, vičuć: 'Zatvorite vrata; preljubnici se eto nagruvaše'. Onda najednoč vrata se zatvoriše, a pazitelji uzeše kolce u ruke i otjeraše ih proć, oslobodivši prije iz njihovih šaka ona tri popa, proti kojima su bili digli onu graju, i odvedoše ih u nebo: i taj čas, kad se je nebo za popove otvorilo, dodje slatki zadah ženitbeni iz neba, preka glava ovih vikača, koji ih je, buduć čist i nezasmrdjen, skoro

skroz zagušio; na što od straha da ne padnu u nesvijest od zadaha toga, požuriše se do trećeg mjesta, za koje sudci rekoše da je put u pakao; i smjesta odanle dodje zadah preljuba i prelest toga, pri čem oni, koji bijahu preljubnici iz osvjedočenja, i oni koji pristajahu k tomu, postaše tako ushićeni, da su kao plesajuć sišli dolje, i tamo poput svinja zatmuriše se u nečistoće."

* * *

Swedenborg je takodjer pisao i o takozvanom "dvostrukom moralu", (double standard of morality) i izjavio se sasvim otvoreno da za mnoge muškarce prava je nemogućnost sačuvati "čistoću", skroz do ženitbe. Čitatelj će iz ovog tumačenja uviditi da taj "dvostruki moral" mora da bude. Da se taj dvostruki moral protegne i na ženske, to Swedenborg nigdje ne napominje. Čitatelj je sigurno već naprvo u ovoj knjizi našao značenje tog dvostrukog morala, ali ponovit ću još jednoč, da se to radi toga zove dvostruki moral, što se muškarcu dzvoljava smicanje sa ženskinjama prije ženitbe, dočim djevojkama ne.

U kratko rečeno, on tumači i priznaje, da bi najbolje bilo kad bi se muškarci mogli strpjeti do prave ženitbe od općenja sa kojekakvima ženskinjama, ali navadja da je to za većinu muškaraca nemoguće. Prvo, jer za oženiti se, veli on, muškarac mora imati nekakvo stalno i unosno zanimanje, ili neodvisni dom, gdje bi sa ženom živjeo. Dok se to ali postigne, veli on, u većini slučajeva muškarac odmakne u godinama, pa kroz sve to vrijeme čekanja da bi morao s uma sići, oboliti, itd., radi sustezanja od spolnog zadovoljenja. U tu svrhu on odmah priznaje sveopću potrebu prostitutki. Preporučuje ali, da se muškarac radje dogovori sa **jednom stanovitom ženskom,** za koju znade da je bez spolnih bolesti, pa da joj plaća za njezine ljubaznosti, i uživa tako dok

se oženi sa "djevicom". Time si, veli, muškarac očuva zdravlje, od opasnosti neopćenja, i opasnosti spolnih bolesti, koje bi mogao dobiti da je polazio k više profesionalnih prostitutki. Za takvu žensku navadja on da mora imati ova svojstva: 1.) Nesmije biti djevica. 2.) Nesmije biti drugog muža žena. 3.) Nesmije da opći s ikim drugim osim tog muškarca.? Dakle, prema tomu ima biti jedna, po nekom drugom prevarena djevojka, ili udovica.

Zatim, čini se da on zaboravlja na mnogo šta. Ako već jedan muškarac ima sredstava za uzdržavanje privatne ljubovce, onda radje bi se oženio! A za badava opet da bi ga nekoja ,gornje kakvoće žena, bez ljubavi takodjer, htjela služiti kao tobož njegova dumpjarda, nema smisla, izim da ju je netko tikvom po glavi klopio.

* * *

Jednoč se je Swedenborg razgovarao sa jednom hrpom pravednika u nebu, sjedeć na klupama pod nekakvim drvećem. (Swedenborg, Conjugial Love, pp. 330—1 sect. Rep. Mar.) Razgovor je tekao o svačemu, a onda se zadješe u razgovor o lijepima ženama. Jedan od pravednika bio se uzhitio i reče, "Da ono nije niti žena, koja ne nastoji da bude lijepa, jer takva žena, reče u opće niti ne traži ljubavi, po tom nije ono za što je stvorena."

U taj par nanese put oveliku grupu žena do njih, i zatražiše da bi se umješale u razgovor. To su im dozvolili.

Muškarci sad počeše raspravljati:

"Prije udaje svaka ženska se pravi lijepom da se dopadne muškarcima, ali nakon udaje, ako je valjana i poštena, samo jednom muškarcu ,a ne svima."

Žene na to odgovoriše:

"Nakon je muž umanjio naravnu ljepotu svoje žene,

on je više ne vidi, nego vidi njezinu duševnu ljepotu; i radi toga ju ponovno ljubi ,sjećajući se njezine naravne ljepote, ali pod drugim izgledom."

Ljudi to saslušaše i odvratiše:

"Ako se žena cifra nakon udaje isto kao i prije, onda je to za druge muškarce vabilo, a ne za njenog muža: pošto jedna žena koja sebe voli radi svoje ljepote, podjednako želi time da se ta ljepota rabi; pa pošto to kako same rekoste, ne zanima više njezinog muža, ona onda pokazuje želju da se rabi po onima, kojima se čini lijepa i privlačiva. Očevidno je da takva voli cio muški spol, a ne samo jednog od tog spola."

Na ovo su žene ušutjele; samo su mrmljale, "Koja žena neima taštine, a da ne bi željela pokazivat se lijepom i drugima muškarcima takodjer, u isto vrijeme dok se čini lijepom svome mužu."

Neke druge krasotice, malo podalje sjedeć čule su ovu raspru i doviknule:

"Mi odobravamo ljudima što oni raspravljahu, ali dodajemo: pustite ženama neka one samo ljube svoju ljepotu, za volju svojih muževa dopadnosti."

Sada opet ova velika grupa žena ražesti se na to odobravanje muškarcima, pa će da nastave: "Vi ste upitivali da li jedna žena koja ljubi samu sebe radi vlastite ljepote, ljubi svog muža; mi ali kao za ustuk proti tomu, pitamo vas —da li jedan muškarac koji sebe raštima na račun svoje vlastite inteligencije, može ljubiti svoju ženu. Napnite sad uši pa čujte."

"Niti jedna ženska ne ljubi svog muža radi njegovog lica, već radi njegove vještine u svom zanimanju i radi čestitosti u njegovom sveopćem ponašanju: znajte, dakle, da se žena ujedinjuje sa muževom inteligencijom a kroz to s mužom: radi toga ako se muž ponosi sa svojim znanjem, on to povuče u sebe od žene, otale dolazi onaj razdvoj, a ne ujedinjenje: šta više, voleć samog sebe,

je biti sam za se dosta, a to se zove ludost, to jest, biti zaljubljen u vlastitu bedastoću."

Na ovo im odbrusiše muževi:

"Vi možebit mislite da se žena ujedini s mužem kroz mušku spolnu moć?"

Žene se na ovo samo nasmijuljiše i odvrate:

"Moć neoslabljuje ako muž ljubi svoju ženu i dušom i tijelom; ali oslabi ako ju samo radi mesa voli. Razum se sačinjava u ljubiti samo ženu; i moć ne uzmanjka kod ovakve ljubavi; ali ludost se zove ako ne ljubiš ženu nego spol, a kod ovakve ljubavi moć spolna uzmanjka. Jel vi to pojimate?"

Nakon toga nastalo je opet pravdanje i nesporazumak. Swedenborg nije naznačio u koje doba je suknuo odanle van.

POGLAVJE 46.

Triper i spolna nemoć.

Veli Dr. Robinson: "Ako se neke stanovite mjere za reformu predlažu, kao ostranjenje nesretnih bludnica, ili upućivanje kako izmaći okuženju tripera, veli nam se onda da nisu amerikanske — makar šta to značilo. A naspomenuti samo da spolna potreboća opstoji, je nemoralno i nemuževno. Amerikansko kavalirstvo ne da si to podbacivati. Mladi Amerikanac je snažan i krepostan (chaste). A u tili čas čujemo da 80 po sto našeg muškog pučanstva pati od tripera! Da li 80 po sto našeg muškog stanovništva pati, ili je patilo u nekoje doba od tripera, je istom pitanje. Ja držim da je taj broj pretjeran. Ali da li je postotak triperovih žrtava 80 ili 30 po sto, za jedno sam svejedno ipak siguran (akoprem, dabome, točne statistike niti je bilo a niti će biti); naj-

manje 50 po sto našeg muškog stanovništva pati od spolne nemoći ovako ili onako: sasvim ili djelomice, stalno ili privremeno. A to je vrlo jadno stanje, jer kakove patnje to prouzrokuje, niti se pojmiti ne da. Mnogo su veće nego one, prouzročene po triperu.

POGLAVJE 47.

Spolne gluposti i ludjaštva.

Moglo bi se nasloviti i kako drugčije, prema značenju o čem se govori (Sexual perversions), ali za hrvatskog čitatelja bit će gornji naslov dostatan.

Ovo poglavje sam za to umetnuo, da se čitatelj može snaći o čem se radi, kad čuje za kakav nenaravni spolni nagon medju narodom.

U engleskom i njemačkom jeziku cijele knjižurine su napisane po stručnjacima, liječnicima dabome ponajviše. o ovakovima abnormalnim osobama. Krafft-Ebing, Ellis, Moll, Eulenberg, Bloch, Hirschfeld itd. opisaše to u tančine. Ja ću te perverzitete samo naznačiti, bez ikakvog daljeg komentara, osim da sam dva puta u životu sukobio se sa lučajem homoseksualista (u mojem kraju nazivaju takovoga — buzorant). Prvi put sam spasio jednog osamgodišnjeg dječaka od takvog tokmaka, uz jedan potok kud sam išao u potjeru za divljima patkama. A drugi put sam opet morao izšljopati nekakvog gada, da ne petlja oko mene.

Homoseksualista je muškarac koji osjeća spolnu požudu prema muškarcu, a ne prema ženskoj. Ima ih opet jedna vrst koji idu za obim spolovima.

Ima ih opet koji samo dječake siluju. **(Pederastija).**

Ima ih koji mole druge muškarce da na njima obave spolni čin.

Zatim ,ima ih koji posjeduju**Satyriasis.** Ovi imaju opet nezasitnu spolnu napetost. Ovakovog ali gdje se nadje, ima se zatvoriti u bolnicu.

Nymphomania je opet ženska nezasitnost općenja. Ove ženske nesretno svrše. Samoubojstvom, ili u ludnici.

Fetišizam zove se divljaštvo muškarca, koji voli neku žensku da ona niti nezna za to. On joj ukrade ili maramicu, čarapu ili šlapu. Po noći onda drlja on s tom šlapom po spolovilu, uobražavajuć si da je to ona, i na taj način onaniše. Ima više vrsti fetišizma.

Sadizam je divljačka strast, ili bolje ludost muškarca, koji ljubeći žensku običava natući se je, izgristi i zlostavljati na mnogo načina.

Masochizam je ludost ženske, kojoj ne prija općenje prije nego namoli muškarca da je se namlavi do krvi kao maršeta, sa bičem ili štapićem.

Obje ove vrsti, sadisti i masochisti, imaju biti sprašeni u buturu ili u ludnicu, jer joj si ga onom na kog se namjere.

Beštijalnost. Označuje općenje sa životinjama. To rade samo idioti, ludjaci i farmerski sluge, bezlekani, koji nemaju prigode za ikakvi drugi spolni odnos.

Pygmalionizam. Ovo označuje osobe koji se razdražuju na mramorne spomenike, statue golih ženski, slike i postkarte sa golima ženskima na fotografiji.

Narcisizam je oblik ludosti gdje je neka osoba zaljubljena u svoje vlastito tijelo. Miluje se i trepka po golom tijelu pred zrcalom dotimar dok spolna narav razdražena van izidje.

Eksibicionizam je ludost vaditi spolovilo po danu na javnom mjestu, pred svijetom, i pokazivati. Ovakovih je i ženskih i muških. Ovakove osobe dospiju na brzo s onu stranu brave.

Nekrofilizam je skrajnja i najogavnija ludost, u

kojoj se požuda osjeća za mrtvima tjelesima. Za ove je samo ludnica.

Voyeurizam je divljačka strast i želja, gledati druge pri spolnom općenju.

Frotteurizam je požuda drljati dijelom tijela gdje je spolovilo o nečije rame, koljeno, glavu ili kuk. Ovakovih se dosta nadje u hrpama zbitog naroda, u uličnima karama, u kazalištu, crkvi, itd.

POGLAVJE 48.

Četiri sigurna sredstva za prepriječiti zanosenje.

"Ja znadem da širenje ikakovih uputa tičućih se izbjegnuća zanosenja donosi vraški strogu kaznu od $5000 globe, ili pet godina tvrde tamnice ,ili oboje, ali toliko mnogo dobivam upitivanja iz cijele zemlje za ovu uputu (medju ovima upitavačima je bez dvojbe znatan broj namamljivih listova od poštovanih i nepoštovanih špijuna) da sam odlučio riskirati baš i globu i proglasiti uputu širom svijeta, ta netko mora da bude mučenik."

"Ovdje su ta četiri sredstva:

"1. Potpuno i absolutno odreknuće od ikakvog spolnog odnošaja. Ali odreknuće mora biti točno na vlas; od dana vjenčanja do dana smrti niti da si se dotaknuo žene. Ovo sredstvo je za šur pouzdano, jednostavno i jeftino."

"2.) Oženi žensku koja već nema mjesečnog reda u sebe"

"3.) U slučaju muškarca, škopljenje. Nekoji bi rekli da se samo sjemenska žlijezda izvadi, ali ja vjerujem u temeljite mjere i jednoč kad smo već pri nečemu neka bude kako se patri — odrezati cijelo culo i baciti proć."

"4.) U slučaju ženske, ujaloviti ju. Ovdje bi isto strašljivci rekli da bi ubod u unutrašnje neke dijelove materice bio dosta, ali kako rekoh, budi radikalan, uškopiti ju skroz. Pa kad smo joj time povadili jaja, onda je badava i materica i sve ono izvana, pa treba onda izrezati proć cijeli biznis."

"Ima još sredstava, ali da o njima razgovaramo dovelo bi nas predaleko (u Joliet ili Leavenworth). O, u kako glupom svijetu živimo!" (Sex. Probl. of Today.)

POGLAVJE 49.

Ponajbolja sredstva za opčuvati se od zaraze tripera i syphilisa.

"Ponajbolje sredstvo za prepriječiti okuženje tripera (gonorrhea, kapavac) je protargol; ponajbolje sredstvo za opčuvati se od syphilisa je calomel, ili mercuric chloride (corrosive sublimate). Protargol se rabi u obliku od 2 po sto rastopini ;calomel rabi se u obliku od 30 po sto kao mazilo (ointment); mercuric chloride u obliku od 3 prema 1000 rastopini, podloga (vehicle) sastojeć se iz tragacantha, štirke, glicerina, alkohola i vode. Smotčić rabljen po našoj vojsci i mornarici sastoji se iz preklopive, šiljastog oblika cijevi sa predjelkom u sredini; šiljasti dio cijevi je napunjen sa 2 po sto protargol rastopinom; zašiljeni dio umetne se u mokračnu cijev i nekoliko kapi istisne se iz cijevi unutra. Druga polovica cijevi je napunjena sa 30 po sto calomel mašću; kad se rabi, kapica se odšarafi, nešto masti se istisne i s njom se spolni organ namaže.'

"Oboje, i protargol i calomel mast rabe se poslje općenja."

"Sredstva se sada pripravljaju pod imenom "Sanitubes", koje sadržavaju jednu preparaciju za obje ove bolesti, gonorrhea i syphilis. I ova su mnogo prikladnija za uporabu."

With apologies to W. J. Robinson, M. D.
(Iz "Sexual Problems of Today".)

POGLAVJE 50.

Smrt ljubavi?

Josip Daland je već davno mrtav. Tri godine su već tomu, odkako ga mrtva nadjoše u tavanskoj sobici, u jednom velegradu srednjeg zapada.

Devet godina je prošlo od dogodjaja, kad ga nadjoh, i upoznah se s njim u jednoj bugarskoj kavani, u istom velegradu. Smjesta sam osjećao simpatiju prema njemu, a kako sam se osvjedočio domala; on se je opet osjećao najsretniji u mojem društvu. Bio je to čovjek srednje dobe, ali mladenačkog srca i bujne mašte. Osrednjeg stasa, crnih očiju, dugoljastog obraza, s kog se odrazivala inteligencija duha, ali i tragovi nekog potresnog iskustva nesretne naravi, bijahu urezani dosta vidljivo, za vještog posmatrača.

Po zanimanju bijaše slikar.

Bio je potomak dobre gradjanske obitelji iz Sedmogradske, i svršivši sve srednje škole u najvećem transylvanskom gradu ,dao se na usavršenje u slikarstvu ,idealu svom od djetinjsta, a uz to je marno študirao filozofiju. U vojništvu je služio kao pričuvni častnik.

Toliko mi je sam o sebi pripovjedao. Ja ga ispitivao nisam.

Nemalo svaku večer nadjosmo se u istoj kavani. Razgovor je tekao o svem i svačem, kod crne kave, cigareta, nešto dobrog likera, a čestoput i vina. Vazda smo bili u posebnoj sobi za odličnije goste. Imali smo još dvojicu inteligentnih ljudi kao sudrugove, ali on je najvolio razgovarati samo kad bi s menom na samu ostao, jer prema onoj dvojici nije osjećao toliko intimnog povjerenja. Jednoč smo bili sasvim sami, in on kao da je čekao na tu priliku.

"Jeste li Vi kada bio zaljubljen," upita me on, "da bi svoj život dali za tu ljubav?"

"Yes," odvratim ja na pol šaljivim tonom.

"Izvolite mi ili pozitivno ili nikako odgovarati," uzvrati on, pa nastavi —

"Velim Vam —tako zaljubljen da bi za sav život toj ljubavi vjeran ostao?"

Ovo pitanje je on popratio sa na jednoč uozbiljenima crtama lica, i ja sam prepoznao da bi on rad debatirati o tom predmetu.

"Mr. Daland ,reći ću Vam istinu," odgovorih, "da ja nisam zapravo kadar dati pozitivan odgovor na to, osim da bi se najsretniji osjećao kad bi me tako šta snašlo bilo, no sada već se toga ne bojim!"

Ja sam se skoro uprepastio na pogled njegovih oči, kolikom pomnjom je on pratio izraz mog lica, i tok mojih riječi. Neugodno mi je bilo, i osjećao sam da je taj čestiti, samoživi gentleman izgubio za vazda volju, pred tobož nekim vrijednim svoje srce olakšati. Ali ja si nisam mogao pomoći, i u najučtivijoj zbilji ponovim:

"Mr. Daland, mogu Vam samo reći da se izvolite potpuno izraziti što god mislite, bez bojazni da Vas shvatio ne bi, ili da bi ja možda ocjenjivao Vas radi čega u tomu kao slabića, ili ženskara, dok onamo svi smo jednaki, samo nemamo jednakih prilika u životu za sve doživjeti." Na ove riječi on se ublažio, i izraz lica njegovog pokazivaše da je ipak došao k sebi, i nastavi:

"Ja Vas u jednu ruku sažaljevam da niste imali priliku iskusiti šta je to prava ljubav, a onamo ste opet sretnik. jer ne znate još kakove su to muke. Muke; znate li za muke ljubavi?"

"Naslućujem samo, Mr. Daland."

"Po prilici, — kako?"

"Well, mislim time ako bi bio zaljubljen, a predmet te ljubavi ne bi bio uz mene?" — upitno ću ja.

"Može biti glupa kao noć, ali ako ima forme, znate već, — konture onda me ima", reče Mr. Daland.

"To je, dabome, stara stvar," odvrati on, i dalje započne:

"Dabome, dabome, — što čovjek sam ne proživi nemože o tom ni sud stvoriti. Ali Vi mi ne ćete zamjeriti ako Vam rečem da mi slikari, skoro svi, koji smo umjetničkog, prema tradiciji, znate, — temperamenta; mi, odnosno ja — ljubim samo savršenu ljepotu u žene. Može biti glupa kao noć, ali ako ima forme, znate već, — konture, onda me ima. Ali čim ih izgubi, ja već imam oko u potrazi za isto onakovom, i onda sam joj vjeran i na rukama ju nosim. Ja ljubim samo ljepotu. Bez požude kao svrha, ali opet bez toga obožavanje i užitak bi bio nepotpun —"

"Poznate Heine-ove pjesme i tendenciju istih?" prekinem ga ja i upadnem učtivo.

"Za sigurno da poznam, ta još u Sibinju sam ih čitao. Pa šta?"

"Well, Heine je bio pjesnik koji je obožavao samo ljepotu ženskog mesa, dočim žensku psihu tjerao je do belaja. Rekao je da on duše ima i sam dosta, samo da on tijelo hoće, dočim ženske dušu neka se zakopa," —

"That's it, that's it, see, — da ste Vi nadošao na nas umjetnika osjećanje, hej!. . . ." zavikne on kao preobražen od radosti, i u neograničenom oduševljenju nastavi:

"Vidite, znam ja znam dobro baš te stihove, a i druge mnoge naučio sam na pamet ,jer sam pravio slike, ilustrirajuć one ideje —

"Den Leib moecht' ich noch haben,
Den Leib so zart und jung.
Die Seele koennt ihr begraben —
Hab selber Seele genung!. . .!"

"Dakle tako?"

"Sure!"

"Well, a što će reći ženske na to?"

"Sasma dobro!"

"Kako to mislite?"

"Tako. Ja sam joj vjeran do skrajnosti. A to one hoće. Život moj bi uvjek dao za takav idol, i da me u onaj par šlag trefi, moja duša preko, letjela bi sa imaginacijom njezinog božanski divnog oblika preko cijelog raja. kao što Paolo i Francesca da Rimini. Jeste čitali Dante-a?"

"Da. I poznam povjest tih ljubavnika."

"Well, onda što velite na to?"

"Velim samo to — blago si ga Vam."

"Rugate se?"

'Oslobodi bože. To ne, nego znate što; ja držim da je najbolje onda, za to postići, čim se tako čovjek zaljubi, ustrijeliti se skupa sa ljubovcom dok takav žar ljubavne vatre traje, i dok ona nije izgubila čare ljepote, da se onda preko na vječnost ta ljubav uzdržati može."

On se zamisli.

"Well," nastavim ja dalje, "Ako ćete čekati s time, onda Vas preteče njezino starenje i gubitak formi, i onda, prema Vašem vlastitom priznanju — prestanete ju ljubiti i bježite za drugim onakovim idealom. A onamo se veli da se prava ljubav samo jednoč u životu osjećati može."

"Dabome! Tko Vam je to rekao? To samo može kakav prostak tvrditi, koji je još uz to golemi ignorant. To vele i tvrde samo oni koji niti svojstava nemaju za pravu ljubav osjećati. Vi mislite da ih ja više nego jednu ljubim, ili sam kadar više od jedne ljubiti?"

"Prema logici Vaših izraza moram da držim tako," — rekoh, i počnem ga bolje motriti.

"Vi se varate, gospodine. Uvjek je jedna koju na umu imam. Samo jedna jedincata. U pet tjelesa već sam ju našao!"

"Mr. Daland, stvar me zanima . . ?"

"Sure. Mogu si misliti! Vidite —" produlji on, nakon što je svoj liker istrusio ,i crnom kavom popratio. "Vidite, -- to Vam je ovako. Ideal ljepote, moje jedino božanstvo i raj, nadjem u jednoj. S njome sam, recimo godinu, ili dvije. Čim i najmanje pogrešku na njenom tijelu nadjem — ljubavi više nije, ali ideal opstoji dalje, no ne više u toj dotičnoj osobi, nego ga nadjem u drugoj, ideal, da isti onaj prvotni ideal. Tako to ide sa drugom, trećom i tako dalje. Šta Vi mislite, da bi mi slikari išta čestitog mogli stvoriti da nemamo vječno mladi i savršeni poriv našeg ideala?"

"Na svaki način da ne bi," priznam ja.

"Well, dakle vidite sad da ljubim samo jednu, i da zbilja samo jedna ljubav u čovječjem životu može se osjećati."

"A što, recimo. da Vaša takva idealna ljubovca dobije dijete od Vas? Pa da padne u bijedu, — pa da Vas ljubi, zazivlje Vas da joj pomognete?"

"To se meni još pripetilo nije, ta nisam toliko bedast, i neznalica."

"Ali recimo da se to baš dogodi, što bi Vi napravili?"

On se uzvrpoljio. Napali novu cigaretu. Bio je u sto muka. Ja sam poznao biografije mnogih umjetnika, pa sam bio radoznal šta će on reći.

"Znate šta," i onda se opet ustubočeno zagleda u stol, otresajuć pepeo od cigarete, "znate šta. Kad bi mi se to desilo, onda bi ja bio drugi čovjek. Ja ju ne bi zapustio u bijedi pa puklo kud puklo, no samo znam da bi mome iluzovnom raju bio kraj. Ja bi bio mrtav."

"Šta! Ustrijelili bi se?"

"Ah, to nisam mislio. Nisam takova kukavica. Jednostavno prestao bi biti slikar. Bacio bi se onda na farmerstvo. Otišao bi u samoću s njom i s djetetom. Neznam, možebit bi onda uz najbolju volju bio slikar samo

predjela i "still-life", ili bi bio jedan silni div, bez krila i očiju, kao Samson kad je morao okretati mlin kad su mu oči poizbadali. Strah me je i pomisliti na to, ali dogodilo bi se na vlas tako. Radi toga mi slikari moramo znati šta radimo. Ja ako sam upravo sam samcat u mojoj sobi, kod mog posla, ili spavam, ideal mi je uvjek uz mene. Ne tijelom, duhom samo. I on kao da motri mene pri poslu, odobrava mi nacrt, tu i tamo pokaže mi da ispravim negdje. I zbilja, kasnije pronadjem i sam da je baš ondje ispravak na slici trebao, gdje ga je ona pokazivala. U snu je uz mene. U hodniku, noćju, osjećam ju da stupa uz mene, i kao da čujem šušanj njezine svilene oprave. Dostaput, kad dodjem kasno u noći u svoj atelier, nadjem ju gdje me već čeka, sjedeć na sofi, baš na uglu. Kad bi ju rad zagrliti — onda zgrabim prazninu, zrak. Onda sam žalostan i jadan. Onda su muke, i ni da bi započeo išta dok mi se opet neukaže, i pokaže mi da mi je dobra."

"Ja nisam htjeo da išta dalje pridodajem, jer sam opazio da su mu oči kao pune suza postale. Malo se odkrenuh tobož, samo da on dobija priliku otrti si oči rubcem, što je zbilja i učinio, ali bez pritajivanja svog momentanog ganuća, i k tomu reče:

"Šta mislite, — ne bi li to bilo 'hoechst' romantično, kad bi ja umro pod farmerskim plotom negdje u South Dakoti?"

Ja sam se zabezeknuo na taj totalni preokret razgovora. Uvjek smo se služili njemačkim jezikom, jer on je samo u njemu bio najvještiji, akoprem je dobro i engleski govorio. Mislio sam da je bolje i po njega, da razgovor predje sa modela slikarskih, pošto je već došlo do preduboke sentimentalnosti, koja običaje u takvima prilikama preći u abstraktni misticizam. Da sam vidio i likera upliv na naš razgovor, samo se po sebi razumije. Ali pa niti nema ovakovih razgovora bez stimulusa, i

intimnih zakutaka. Ovakove zgode ostaju nam obično i kao najdragocjenije sjećanje prijateljstva i saobraćaja čistih, prijateljskih duša. Ja sam baš htjeo da nešto odgovorim na to, ali u velikoj dvorani netko je platio automaton da svira. Ni jedan od nas nije mogao da podnosi hrku i zveku toga glasbala, pa se ustadosmo i rečemo poslovodji da izvrati mušteriji novac, i uputi ga u drugi lokal neka si glasbu plati.

Kad se oporavismo od akustičnog bombardovanja, nastavit ću ja svjedeno započeti, novi razgovor.

"Mr. Daland, rekao ste za romantičnost, umrijeti pod farmerskim plotom u South Dakoti. Za koga mislite da bi to romantično izgledalo; za Vas kao već mrtvoga, ili za pogrebnike koji bi Vas našli i pokopali?"

"Well, znate šta: na krevetu svatko može umrijeti, i to je obična stvar. Ali jedan gentleman umre na poseban, neobičan način. Šta mislite —, u daljini, nepoznat, u prirodi, pa na komad — našli bi u mojemu džepu dokumente i saznali tko sam i što sam. Glas bi pukao na široko o tome. Ja znam da bi i u Transylvaniju vijest stigla, o! kako bi to moju mamu dirnulo. Ona bi umrla, to znam. Nju imam jedinu još na svijetu, koja me razumi. Izobražena je ona. Mnogo godina školovali su ju u plemićkom konviktu. Pokraj mog duševnog modela, samo još mama moja ima mjesta. I to samo rad tog što me ona razumije u dušu. Ona se ponosi s menom jer ja imam ideale isto kao i ona."

"A je li se dopisujete?"

"Dvaput ili tri put na godinu. I to je dosta. Veliki su to listovi svaki put."

"Pa je li bolje prolazite u Americi nego da ste u Evropi?" — priupitam se, ali sam se pobojao da ne bi držao to za osobnu izvjedljivost.

"Ne, baš ni zere. Ali moralo je biti, jer sam se počeo tamo silno zagrijavati za putovanje u daleke, jako

daleke i strane zemlje. Nisam mogao odoljeti pa sam otputovao najprije u južnu Ameriku. Bio sam u Montevideu dvje godine. Onda sam bio pol godine u Rio de Janeiro, a po tom stigoh ovamo u New Orleans pa u Chicago, in onda svud naokolo. Da, znate još šta; namislio sam da bi jednu knjigu napisao!"

"O čemu? Putopis—?"

"To ne. Mislim — moj sistem filozofije!"

"Well, pa radite na tom za dokolice."

"Znate — " zapodjene on, odmah ali sjetio se moje napomene od prije da i ja mnogo o tome razbijah glavu, pa je valjda pomislio da bi bilo bolje prešutjeti o metodi i temi naumljenog sistema filozofske naravi, — "znate, ja držim da bi se tom djelu sav svijet divio. Josip Daland bio bi pokraj Haeckela, Euckena, i Fabre-a upisan. Ali — to je baš onaj vrag, jer neće mi se pisati. Kad bi imao svog stenografa, pa da mu samo diktiram. I to samo onaj moment dok mi se hoće. Par stranica, pa onda opet nakon mjesec, dva, po jednu stranicu. Dok sve ne bi bilo gotovo. Znate, to Vam sve; mislim — cio svijet, potrebuje novo stanovište za preuredjaj ljudskog društva. Eto vidite, na priliku, taj prosti radnički stalež. Šta mislite! Ovakav siramok oženi se, dabome iz makar kakovog osjećaja ljubavi, da si oslasti život sa svojom družicom. Jeste li študirali 'Die Bauernliebe!' ah, znam da ste čuli već za to svakako. Dakle, seljak, ili težak imao bi bogovski ugodan život ipak, da se ne zameće presilnim brojem dječurlije. U koliko bi taj jadnik i 'ljubio' svoju družicu ,to nemože kad sipa djecu kao iz koša. Onda se siromak poplaši pa se zbilja mora ogledati za kakvom ljubovcom, kod koje ga nije strah gomile djece. Vidite — bila bi ta dobrobit za pučanstvo da se svaki mladi par uputi kako se nauživati ljubavi do sita, a da se ne mora odmah zato gorko plaćati — odgojem djeteta. Poslje, ili kad bi si oni to željeli, mogli bi ih imati koliko

je dosta, prema imućtvenima prilikama njihovima. Razumijete li me? Jest, ja Vam kažem da su djeca najgrozomornije strijele što unište više ljubavi na svijetu, nego li su te njihove suvišne gomile vrijedne. K tomu, valjda ste već došao do toga da, djeca u ljubavi stvorena na svaki način imaju bolji mentalitet neko ona koja se rode proti volji roditelja."

"Ali čujte i mene, Mr. Daland," nadovežem ja odmah, dok mi nije pravac njegovog govora izmakao: — "Vi velite 'proti volji roditelja rodjeno, ali je sa voljom i izljevom ljubavi stvoreno! Ništa ne mijenja na stvari ako roditelji kasnije, nakon tog akta, mrze dogodjaj taj, ali je u glavnom stvar isto onako uredjena, kao što kod idealnih roditelja, koji si baš žele dijete. Toga radi ja neodobravam mnijenje, da je razlika ma u čemu izmedju djece, stvorene iz idealne ljubavi, ili iz općenite, 'nuždne' ljubavi, pošto moment stvaranja je jedan te isti osjećaj, a šta su stvarača dalnje misli, to se embryo ne briga niti najmanje."

"Meni se vidi, da ćete Vi imati pravo! Well, dakle, sad mi je malo lakše. U glavnom ali, ipak, preveć ih siromaci imaju. Dočim da ima dvoje ili troje, već bi ih bolje uzgojiti mogli, nego sedam, pa dapače deset ili više komada, a sirotinja da ni sam nema šta pojesti, ili se u što odjeti. a ovo je sve samo na štetu i silni teret državi, to jest, narodu samom, jer moraju plaćati u obliku poreza za uzdržavanja sirotišta, bolnica, ludnica i popravilišta za djecu."

"Pa je li to bila tema, Mr. Daland, Vašeg naumljenog filozofskog djela?"

"Da, to, samo na opširnije rastumačeno."

"Onda evo Vam moja ruka, i primite od mene najusrdniji znak štovanja, jer ja vidim da se u Vama krije i čovjekoljub, a ne samo vanredno umjetnička duša. Živio Mr. Daland!"

"To je sve all right, ali znate što — a gdje ću ja noćas spavati. Vani gnjete snježna vijavica, gazda mi je odkazao stan, a kaput mi je dosta slab. Gdje Vi spavate?" — Ja sam odmah shvatio situaciju.

"Molim Vas, podjite samo s menom." Platismo račun i otputismo se ulicama prema mojemu stanu. Debele prame snijega zastirale nam ulične svjetiljke, no nekako stigosmo u toplu sobu.

Već nekoliko časova kašnje, spavao je moj čestiti prijatelj kao svaki pravednik u raju. Tko zna, da li je sa svojim idealnim modelom lebdio već u eternom labirintu raja, ili ga je njegov jedini razumjevač, majka, na svoje krilo stavila i milovala.

Mother Immortal.

She said, when I left her protection,
For the world I was longing to learn;
As our lips met in parting affection,
"I shall always await your return!"

How oft in my dreams I'm returning
Through the long, weary miles and the years,
And my soul fills with infinite yearning, . .
As my brow becomes moist with her tears!

Once again in your arms you enfold me,
And I see your sweet care-furrowed face;
Once again, mother darling, you hold me
In that heart-breaking farewell embrace.

Gentle mother, your face is beside me
And before me, wherever I roam,
And I know that, whatever betide me,
You'll be waiting for me to come home.

On the hitherward side of the portal
That divideth the sinless from sin,
I shall wait for you, Mother Immortal,
Till the Angel of Death lets me in.

With apologies to Charles B. Driscoll.

Life is too short.

(From Bindery Talk.)

What's the use to worry,
  You've not got long to stay —
Why not take things easy
  As you pass along Life's way?
'Twill do no good to worry
  If things are going wrong;
You may es well be pleasant —
  Meet reverses with a smile and song.

There's none of us that's perfect,
  There's few of us that stay
And never stray or wander
  From the straight or narrow way.
So when you start to hammer
  Some poor fool who's gone astray,
'Twill do no harm to pause and think —
  You may lose your grip some day.

What's the use to kick one
  Who's just about to fall?
If you do not care to help him,
  Don't mention him at all.
You'll find, if you take notice,
  That what I say is true;
While there may be faults in others —
  There's a flaw or two in you.

POGLAVJE 53.

Razmatranje o životu hrvatskog seljaka.

Kako se seljaci žene u staroj nam domovini, Hrvatskoj, to znademo svi koji smo odanle došli, i dobar dio našeg života tamo proživljeli Znademo i predobro da se ondje prigodom ženitbe veliki trošak napravi. Cilik i pjevanje, plesanje, rakija, vino, pečena krmad, prasak kubura, vijanje zastava; svatbeno ruho, crkva, pop i gatanja itd. itd., da je prava hrka i halabu ka, i cijeli kotar za taj dogadjaj znade.

Pomislite si sada — kako veliki utisak to napravi na mladu i djuvegiju, ta cijela galama! Ta već to samo po sebi drži ih skupa, u slučaju ako pronadju da nisu jedno za drugo. I sama pomisao da bi se kada rastavili radi svojih intimnih nesuglasica, već im dozivlje u pamet cijeli dogodjaj vjenčanja, svatova, trošak onaj silni — a to sve da je za badava onda, a selo što će reći, a pop, pa roditelji jedni i drugi? Ah, ta to je nemoguće da se je rastaviti moći.

Vrlo rijetke mlade seljanke dobiju srčanosti, da se odvaže nemilog si muža ostaviti i vratiti se k roditeljima. Pa i ako joj roditelji odobravaju iz početka, to ipak potajno kljucaju, obično uz pomoć popa, da ju zastraše i pomire s mužem i da se k njemu vrati. U najviše slučajeva to one i učine. U slučaju da ne, onda su predmet seoske poruge, ogovaranja, i onda si već seoski kicoši stvaraju sud, da je ona pravi predmet za njihove napadaje. Dabome, kod ovakovih ne treba im se preveć boriti, kao što ni kod onih drugih, "poštenijih", kojima su muževi recimo samo šest mjeseci odsutni u vojništvu ili u Americi.

Sav strah od seoskog ogovora; sav strah od popovskog prodikanja o paklu radi preljuba, nije u stanju odvratiti seljanku makar koju da se ne poda zavodniku, kao što strah da ne bi — za ponijela. Devetdeset i devet po sto seljačkih žena moći je sklonuti na preljub, samo ako ih se osigura da neće zaponesti, i — da zavodnik nikomu ne kaže o tomu! To jest, ako bi svaka imala tu prigodu, da bi vješt zavodnik vrzao se oko nje. Možda će mi nekoji čitatelj htjeti dobaciti da pretjerivam u tomu, ali kad bi on znao, i izkusio toliko kao ja, onda bi mi dao za pravo. Još k tomu to se ne dogadja iz "ljubavi", što se zapravo ljubav smatra a ne niti za novac, nego baš ili joj se hoće toga, ili hoće da se sama ponosi time da ju još netko željkuje i cijeni

osim njezinoga Mate ili Nikole! Osobito je to slučaj ako je išto lijepa i privlačiva.

Ja nisam niti poznao ljepšu seljanku, koja se ne bi prkosno naskubila, i podraživala još muškarce, ako je vidjela da ju požudni pogledi prate. A niti sam poznao ijednu takovu za koju ne bi već čuo da je ovaj ili onaj, njezin dragan. Poznam jedno omanje selo u mojoj vlastitoj županiji, gdje su i mlade i stare žene bile krasnog lica i struka, i gdje se je smatralo za skrajnje omalovažavanje, ako bi se ma za i jednu čulo, da na nikakav način ljubavnika još nije imala. Vjernost, ja držim, možebit da se gdje nadje, ali i to je kad je muž uvjek doma i za petama ženi ili opet, ako je bila bez takove "opasne" prilike, kako ono velimo da "prilika pravi tata." Neka si čitatelj izvoli pročitati Kozarčevu "Tenu", i neka prouči sve ženske karaktere u istoj knjižici. Ja time ne bacam blato na takove žene, da su radi toga "ništa koristi". Naprotiv, ja držim da je to posljedica načina života, mjestnog "adeta" ili običaja, pa to opet može imati i druge uzroke, koje mi se neće nabrajati.*)

Svakom vam je poznato da su ružne žene vjernije svojima muževima nego li one lijepe. Nije teško naći uzrok te činjenice, — ružna žena osjeća da nema privlačivosti za druge muškarce, i radi toga i srcem i dušom prijanja uz svoga muža, da si ga samo za sebe uzdrži, jer onamo opet znade — da bi joj muž suknuo za onom lijepom, ako bi mu išta nepoćudno doma bilo. A njega da izgubi, ona, onako neprikladne vanjštine, — ta tko bi drugi šta za nju dao kad vidi da joj se muškarci uklanjaju, tek ako joj koji iz učtivosti prema njezinom mužu, nazove kad i kad "dobro jutro, kuma!"

* * *

Naši seljaci, prijeko u domovini, imaju obično dosta djece. Ali opet, vrlo dobro stojeći seljaci imaju ih uvjek manje nego li oni najsiromašniji. Ovo ali nije za sve pokrajine u našoj domovini. Ima takovih predjela gdje ni seljakinje nemaju više od jedno ili dvoje djece. Ovakovi predjeli su dosta imućniji i mnogo se više do čistoće u domovima drži, i oblače se znatno pristalije Iseljivanja iz takovih predjela nema gotovo ništa, dočim iz onih siromašnijih gdje se bezobzirce djeca radjaju na svijet, ima ih po cijelom svijetu, a i oni što ostaju na domaji, od niskog su kvaliteta.

Djeca su na seoskom gospodarstvu od velike koristi, ali

---

*) Udaja radi običaja, nagovora, imućtvenog interesa. itd., a ne iz ljubavi.

ako ih je razmjerno više, onda kad se podijele nakon smrti roditelja, obično su mali seoski gospodarčići, koji opet nisu kadri svoju djecu napraviti da su neodvisna.

Djesu imati, je velika odgovornost, moralna, prema sam svojoj savjesti i prema državi. Davno je već dokazana stvar da: čim je čovjek na nižjem stupnju civilizacije, čim bolje divlji i neotesan, — tim manje on osjeća pritisak ikakve odgovornosti ili brige za svoju djecu. On ih jednostavno stvara pa puklo kud puklo. "E pa kad ih je bog dao, ja to nemogu zapriječiti," tako čujemo ravnodušni odgovor od ovakvih. Cigani, kao čampioni bezbrige i nepromišljenog vrludanja; bez traga odgovornosti za makar kako veliki broj potomstva, imaju obično najveće hrpe dječurlije. Cigani i vole svoju djecu, jednako kao kuja svoje štence, ili mačka svoje mačiće. Kod Cigana je dokazana životinjska još ljubav prema djeci u toliko da — Ciganka voli svoje malešno Ciganče nego li oca mu, i nego li sto velikih, odraslih Cigana. Velikog Cigana, veli ona, može dobiti uvjek, dočim maljušno, baš onakovo — ne!

Kod visoko civilizovanih parova ima se to sasma obratno. Ta već kod bolje klase seljaka, žena drži mnogo više do svog čestitog muža, nego li do cijelog čopora svoje vlastite djece.

* * *

Miraz (mito) igra veliku ulogu kod ženitbe, u nekojima krajevima naše domovine. Tu se ne pita za ljubav, već koja više donese onu se privoli ženiti. Ovakovi mladoženje su na brzo siti žene bez ljubavi, pa se onda dadu u potjeru za lijepima, akoprem možda i siromašnima ljubovcama. Dakle, ako je lijepa a siromašna onda bi ju vrlo rado za ljubovcu, dočim za ženu ne! Vrlo fakinski osjećaj, zar ne? Ne sjećam se ma ijednog slučaja seoske ženitbe, da je baš radi same ljubavi ženitba usljedila. Sve je bilo iz proračunanosti, navike, ili ponajviše iz nagovora.

Potpuno pravo rekao je neki pisac — da se nemože pravu, velebnu ljubav osjetiti prema nekoj osobi koju smo vidjeli još kao dijete, i s njom skoro zajedno u susjedstvu odrasli. Za takovog šta, veli on, hoće se sasvim strane osobe, još nikad ne vidjene.

Dakle, na gore navedeni način oženjeni seoski momak, isprvce je uplivisan po novelitetu tog dogodjaja, dok se za kratko ne osvjedoči da je to, žena, njegova svojina, privatno vlastništvo, i nije potrebe da se preklapa i previja i iskazuje znakove ljubavi. Poslje, ako se ona usudi i pisnuti radi njegovog smucanja za ljepšima zavodnicama, onda dobije batine ili joj šakom izbije koji zub. Medjutim u najviše slučajeva to ona ne mari.

Neke dapače tvrde da ih muževi niti ne vole, ako ih koji put ne isprebijaju. Udaja znači za nju: prilagoditi se k mužu pa dobila dostabrojne batine ili dostabrojne poljubce. Rastavi kakvoj niti spomena nema, jer, kako je poznato, rimo-katolička Crkva nedozvoljava rastavu braka pod nikoji način. Uprav i u tom slučaju ako se pronadje i dokaže da mužu ili ženi manjka spolovilo, ili je muž homoseksualista. Rastave se neda dakle niti u tom groznom slučaju, nego "Crkva" zažmiri onda na jedno oko i "trpi" (tolerare) da se nezadovoljni par nasladjuje privatno. To se zove onda "opravdani preljub", konkubinat, ili ako hoćete — jedna vrst prostitucije. Fiat virtus pereat coelum! Ili da uporabim "slang": živjelo ždrijebe — pa makar svi drugi konji pokrepali!...

Glupost, koju po sreću puka izravnaše civilni zakoni već skoro svih kulturnijih država. Stari rimski zakon posve jasno tumači da žena, dijete, kopile i rob neimahu ikakve zaštite zakona. Jedan stari engleski zakon dozvoljavao je mužu da tri put odrapi ženu sa držalom od metle po makar kojem dijelu tijela osim glave. Taj zakon je dapače označivao objam te batine kao: "duljina muževe ruke počam od lakta pa do vrha najduljega prsta, a debljina kao srednji prst."

Prema izjavi sudca Edwarda Abbott Parry-a, glasovitog engleskog juriste, tradicionalni je običaj bio u nekojima pokrajinama Engleske da, ako je muž doveo svoju ženu sa ularom oko vrata i prodao ju na javnom mjestu (sajmu) drugome mužu — to da je značilo kao rastava braka, i muž je bio ovlašten uzeti si drugu ženu. Ta već u prvima godinama devetnajstog stoljeća, u nekim dijelovima Engleske narod je poprimio sljedeći uvjet, tičući se kupovanja i prodavanja žena:

1.) Jedna te ista žena nesmije se nego jedanput prodati po jednom te istom mužu.

2.) Cijena žene nesmije biti manja od jednog šilinga (oko dvadesetpet centi američkog novca).

3.) Žena se mora predati kupcu sa ularom oko vrata, i to sasma novim, ako je moguće.

Čudno ipak, za zemlju u kojoj je neumrli Shakespeare ovjekcvječio i kovao svoje nenadkriljive ljubavne drame i tragedije! Pustit ćemo staro doba kraju, a napomenuti ćemo da je i u tom pogledu, u nekojima zemljama baš orijaški korak naprijed napravljen. Skandinavija ima najmodernije zakone glede ženitbe, u današnje doba. Ondje se dvoje zaljubljenih može sastati, udomiti i živjeti priznani kao muž i žena, bez da se država, crkva, ili tko drugi pača u njihovu stvar. U slučaju ali, da bi muškarac onda tu svoju ženu htjeo odbaciti, i time ju ruglu iz-

vrći, — onda se vlast, država, smjesta umiješa i prisili ga na zakonitu ženitbu. Neće li to, onda ga prisili da uzdržava dotičnu žensku, i eventualnu djecu, dok si ona dobije drugoga muža, dočim svoju djecu mora uzdržavati do punoljetnosti. Neće li ni to dragovoljno onda mu država zaplijeni imetak, baštinu mu konfiscira, ako pak toga nema, onda mu oduzima od zaslužbe ma gdje bio namješten. Takovog se ima predbilježenog i na državnom uredu, pa mu se neizdaje putnica za iseljivanje u strane države. U slučaju opet da je kakva nesretnica imala odnošaj sa više muškaraca, pa dobije dijete a nezna pravo od kojeg je, onda im svima, petorici ili šestorici tih zavodnika, država zaplijeni imetak odnosno zaslužbu, i uzdržavaju nju i dijete njezino, solidarno.

A kako je kod nas u kraju? Osobito na selu ako se koja djevojka prevari, prisiljena je da se sama brine za dijete i vuče se s njim od nemila do nedraga, snašajuć najpodlije poruge, i niti da bi pomislila na udaju za koga, kojeg bi si ona poželjela već možda za kakovog ništa koristi udovca, ili putujućeg — šlajfara, ili da postane konkubina kakovog barabe.

Zavodniku na selu nemože se ništa, i on se — matchless — ženi dalje po volji. Za to mi i imamo u kraju mnogo slučajeva čedomorstva. U najnovije doba, u Skandinaviji, ako se žensku optuži radi čedomorstva, i pronadje se da je to u skrajnjoj sdvojnosti učinila radi nemogućnosti pozvati oca tog djeteta na odgovornost onda ju porotnici odriješe svake krivnje.

U staro doba, dabome, bilo je svakako. Dok sam boravio u domovini, pripovjedao mi je jedan moj prijatelj, koji je bio kao šumar u službi jednog starijeg magjarskog grofa negdje u Tatrama, da je isti grof oko osamdeset komada djece imao sa ženama i kćerima svojih biroša. Za to da je nagradjivao te ženske na poseban način, i nikakva buna da bi rad tog bila medju birošima. Šenoa nam je opisao nekog Tahija kod Zagreba da je to isto prakticirao, kod svojih kmetova. U Bosni, prije okupacije, neki turski age zahtjevali su da s mladenkom prvu noć sprovedu, kad se je njihov koji kmet ženio. Ako se je desilo agi dijete od te zabave, onda je dotični par plaćao manje "desetine" agi na godinu.

Pa i to je prošlo.

U najnovije doba, seoski stalež kod nas neprocjenjivo mnogo nazadovaše moralno, radi nevjerojatno velikog broja muškaraca, muževa, koji preploviše ocean i dodjoše u Ameriku na zaradu. I predobro znademo za posljedice toga, mislim u moralnom smislu. Zatim je nahrupio rat koji je još bolje učestvovao na relaksaciju moralnih stega.

Opet ponavljam: različiti su nazori o moralu u pojedinim pokrajinama naše domovine. Ima krajeva, osobito gdje pretežnije pravoslavne vjere seljaštvo živi, da se ženu na nikoji način ne da pregledavati liječniku, i radje neka umre od kakve abdominalne bolesti. Kod njih se najme drži — da nikoji drugi živuć muškarac nesmije se taknuti, ili samo vidjeti ženu otkrivenu, osim njezinog zakonitog muža. Imao sam jednoč osvjedočenje o tome, u nekoj pennsylvanskoj koloniji. Dotični par dolažaše iz gore opisane pokrajine, gdje se liječniku zabranjuje pregled žena.

Bila je to jakog uzrasta ženska, oko 24 godine, bez djece, i samo tri godine za mužem, zločestim i naprasitim, a bojandžija kao Musa Kesedžija. Čini mi se da je bio nepismen. Jedna burtinbasica , komšinica njihova, pripovjedala mi da je dotična ženska već nakon udaje za tog tokmaka, osjetila da je dolje oboljela, čire nekakve da ima, a i po tijelu posvud da se sve više krastice dižu, i ustnice da su kao sa vapnom mjestimice počvakane. Muž joj da je zdrav, i donaša joj za lijek pivu, koja je bila "kipana" tjedan dana u konjskom gjubru! Doktoru veli da zabranjuje i preko praga, inače da će i nju i njega "šutati." Ne lezi vraže — saznade za to jedna Amerikanka, komšinica malo dalje, i žena "bigbasa" u majni. Prijavi ona taj slučaj pismeno na zdravstveni ured dotičnog okružja (county). Dovezli se dva policiste, šerif i liječnik. Muža nije bilo još sa rada, a ona nije veli smjela pustiti ih unutra u kuću, jer da bi ju muž za to ustrijelio. Šerif je ali provalio vrata s doktorom dočim su policiste pazili na prozore da ona ne bi oružje rabila.

Pronadjoše da je kod nje sifilis u najžešćem stupnju harao, i odvezoše ju u bolnicu.

Kad je "muž" došao s posla, iz majne, nije se niti oprao već odleti za njima u potjeru sa dva revolvera. Kako se je to kašnje svršilo toga neznam, jer sam na to odputovao iz onog mjesta.

Pa onda još netko tvrdi da nema "špiljskih ljudi (cavemen) i u naše doba na zemlji! Ali dokazana je stvar da većina žena i obožava ovakove pra-ljude. Nedavno sam čitao u novinama da je jedna "feš" miss, (gospodjica) pri boksanju Dempsey-a i Carpentiera uzviknula na svom sjedalu, "by sheer force of that man (Dempsey), I wish I were carried away, and would love him eternally." ... (po samoj sili toga čovjeka željela bi biti odnešena proć, i ljubila bi ga za sve vjeke!)

I seoske naše djevojke vole "gjegjerne" momke. Slabiji, pa makar kako pametan bio, i naučen, i imućniji možda, nema prednosti. Teoretično se o tome naklapa da je to ženski instinkt, držeć da će onaj jakota dulje uzdržati za buduće obitelji borbu

života. Druga je opet teorija da ženske imaju prirodjeni nagon — da ih velika snaga pritište i njima gospodari, a ne da ih slabiji samo miluje i tetoši. One, veli ta teorija, nisu više djeca i ne traže milovanja nego jaku osobnost koju s makar kojeg razloga žele respektirati.

* * *

Stare djevojke skoro u svim krajevima mrzi se. U nekojoj pokrajini nazivlju djevojku starom ako je samo u osamnajstu godinu stupila. Čudno ipak. Kad je starija, i iskustva ono kakvog takvog ima — da vrijedi onda manje nego li ona što je još na pol dijete? Medjutim, ako se sve uzme na račun — naš hrvatski, seljački način života je puniji čara nego li seoski način življenja kod Germana, Talijana, Švicara i Amerikanaca. Neću da razglabam zašto, ali kad poznajem napomenute narodnosti jako dobro, i njihov način življenja, onda si možete misliti da sam pronašao uzrok za gornju tvrdnju. Ne radi toga možda što sam Hrvat pa ću da hvalim svoje, nego baš iz osvjedočenja. Ja neznam kako je danas tamo, nakon rata. Svakako je preokret u svemu. Možda se je onaj miroljubivi narod otresao one letargije prema moderniziranju svega? Ja nemogu vjerovati da bi onaj narod sretnim se osjećao, ili dapače sasma prigrliti htjeo čisti, komunistički način vlade.

* * *

Religija je bila veliki faktor u predratnog seljaka, a kako je danas, toga ja neznam. Obično veli se, da se svaka stvar izigra sama, ako pretjeriva i promašuje svoju svrhu. Daleko sam od onog nekadašnjeg, primitivnog, biblijskog vjerovanja, ali ja vam velim da mi je miliji u svoju staru vjeru udubljeni seljak, nego li bezbožni i bez ideala socijalista. Ovo bi iziskavalo veliku raspravu, koju nije mjesta ovdje navadjati.

Svakako će mi imati volju koji naš socijalista dobaciti, — da sam konzervativac, ili možda tja i pristaša popova koje oni bičavaju nazivati zaglupljivače seljaka. Na ovo mi je odmah odvratiti — da se ja ne pačam u pobližji popovski "biznis" izrabljivanja vjerskih funkcija na njihov sebičnjački način*), što oni doista i čine, nego uzimam samo onaj divni moral naprijed, koji se samo u religiji nalazi. Pošto filozofija još nije uspjela da nam definitivni odgovor dade o konačnom našem

*) Kao n. pr. jedan slučaj pred 2 god. ovdje, kad pop nije htjeo za redovna $3.— krstiti jednom našem siromaku dijete, radi što je ovaj uzeo si za kuma i kumu jedan bračni par vjenčan na sudu, a ne u crkvi, nego — ako će mu, reče platiti $50.— onda ih hoće primiti za kumove djetetu!!....

duševnom životu nakon smrti, i o našoj kazni ili pohvali tamo prijeko, to se onda moramo s onim zadovoljiti koliko smo o tome već nakupili. Za neškolanog je najbolja ona ustanova u religiji, gdje se naglašuje da se prijeko kazni zlo, a dobra djela da nadju veliko priznanje. I to je dosta za početak. Dublja filozofija razčlančuje to isto nadalje, navadjajuć da je i prijeko neprestana evolucija.

Takav navod oživljava proučavatelja.

Jedan stari latinski spis (kasnije vidio sam prevod istog na njemački: Philosophie des Christlichen Glaubens, v. Samuel Steinbert, D. D., Upsala, 1616.) koji tvrdi da je čovjek na dlaku isto onakav za sve vjekove kakav je u vrijeme smrti. Najme onog duševnog kvaliteta. Dalnju evoluciju nepriznaje se.

Ovu zaplotnjačku teoriju gotov sam pobiti sa osvjedočujućim tumačenjem, u koje se ali ovdje nemogu upustiti. Za Turke navadja se u toj raspravi da mogu dospjeti u nebo ako su pravedan život sproveli, usprkos što su na zemlji imali po osamdeset žena. Za katolike veli da su im vrata nebeska zatvorena samo ako su i pomislili na drugu žensku osim svoje, pa makar kakav pravedan život na zemlji inače proveo! Indijanci takodjer da dodju u svoje nebo **"kako su si ga zamišljali da negdje opstoji".** .... Ergo, sad se nebojte!

Možda smo ukebali ključ k toj groznoj tajni!

Živili Indijanci! Živili Turci, Brahmani, Eskimonci i Divljaci, svaki dakle ima svoj department, a glavno je da je u njemu onako kako si sam stvoriš i zamisliš! Don't you worry!.... U glavnom volio bi tamo vidjeti našu pramajku, Evu, da li je zbilja onako zamamna kako ju slikari uz drvo znanja dobra i zla slikaju! Zamolio bi ju da se svuče, ako još uvjek nije gola, pa da ju slikam kao model. Ali ako bi, u potrazi za pra-majkom, bio upućen na nesgrapni oblik kakove Mrs. Dinosaurus ili Ichtyosaurus, sa naznakom da proističemo od nje, prema Darwinu ili Haeckelu, onda nemogu reći šta bi započeo!

Valja znati da sam ja htjeo biti svetac u desetoj godini. Dobio sam najme uz druge nagradne knjige u školi, još i omašnu knjigu, "Život sv. Alojzija Gonzage", uz preporuku popa — da tu knjigu pomno pročitam. I onako sam bio ministrant u crkvi nedeljom, to me je sad zanimalo da si cio sadržaj te knjige usvojim što dublje. Pop je još zaintačio da se ustanovi i nekakva posebna pobožnost u čast sv. Alojziju; negdje u lipnju čini mi se, i mi djeca imali smo tada i posebnu ispovjed.

Well, ja sam tu knjigu pazljivo pročitao, i došao do osvjedočenja — da ja na isti onakav način mogu postati svetac! Dva dana i tri noći navadjalo se u knjizi, svetac je taj postio,

a onda su došle vizije, prikaze svetaca i oblik Marije s onog svijeta. Smišljeno učinjeno — ja se naumih trapiti postom. Prvi dan nisam ništa jeo. a morao sam svejedno tjerati volove na pašu, podaleko od sela. Drugo jutro već sam se jedva na nogama držao, kad me je otac isprašio za volovima. Na polju, uz pašnjak, bila je visoka raž a gusta da se niti tri koraka unutra vidjeti moglo nije. S druge strane pašnjaka bili su nečiji kukuruzi, dosta mladi, baš kakove volovi najvole harati.

Volovi ne navaljivahu na raž. ali oko im je bilo uvjek za koji struk kukuruza zalausiti.

Naumim se na čas sakriti u onu gustu raž, onako grozno gladan, kleknuti i moliti i gledati u nebo ne bi li bar kakvog angjelića spetio gore, i neznam ni sam kako sam dugo zurio gore i motrio, podjednako moleć, a vjetar je po raži čarobne talase pravio. I taj vjetar baš bio je kriv što ja moguće nisam uspjeo dočekati (!) kakovu viziju, nego je počeo bolje duvati i pritiskati raž k zemlji, pri čem me je onda valjda i ugledao vlastnik onih kukuruza gdje nešto petljam u raži, a volovi već dugo krešu njegove kukuruze!

Za tili čas došao je taj grubijan do mene, i na sav mah stao mlatiti po meni nekakvom granom, i kunuć baš po kirijaški. Ja nisam ni uteći mogao, jer su me sile bile ostavile, poradi dvodnevnog posta. Onesvijestio sam se, našto se je vlastnik kukuruza prepao da me je umlatio, digne me onda i nosio me tako sve do moje kuće, tjerajuć polako moje volove pred sebom. Prokleti pop i njegova preporuka. Kazah sve ocu. Htjeo ga je sa sjekirom ići naganjati. Pop je dao poruku da nije potrebno za nas da postajemo svetci, nego samo da budemo čestiti ljudi.

Dvije godine kasnije čitao sam već teške, njemačke filozofske knjige. Dopala mi se tema u jednoj, da se dogodice ljudska dušo, nakon smrti na kruglji zemaljskoj — udjene u kakvu životinju, pticu, itd. U taj par bio sam se zadubio i u majstorsko prirodoslovno djelo, "Brehm's Tierleben", gdje sam baš čitao o čarobnom životu neke morske ptice zvane Albatross*). Uz njezin opis bile su i izvrstne ilustracije te velebne ptice, kao što i ledenih oceanskih predjela, gdje te ptice obitavaju. Još istu noć, prije nego sam zaspao, pomislio sam da bi ja htjeo biti takova ptica nakon moje smrti, ako već ništa boljeg ne bi bio.

Čim sam usnuo, — učini mi se kao da sam umro, i (sanjao) da sam već u čoporu Albatrossa na nekoj pećini Labradora. Božanki lahko bijaše naše letenje; niti najmanje napora

*) Diamedea exulans, Linn.

nije mi lijet mojih prekrasnih dugih krila prouzrokovao. Kao misao obletismo Iceland, Faroer-sko otočje, uprijesmo onda prema sjevernom stožeru, gdje nadjosmo neopisivi mir, zelena ledena polja, gje-gdje snijeg poprašen, a inače voda i voda u nedogled. Bacismo se tad uzduž Tihog Oceana, vidjeh Hawaii otočje pa dalje i dalje preko Ognjene Zemlje, dok ne stigosmo na južni stožer, kojeg nadjosmo isto onako hladnog kao što i sjeverni. Veselje i prelest prigodom tog letanja neda se opisati. Znali smo se razgovarati mi Albatrossi medjusobno, leteć tako zajedno. Dočuh od drugih da su oni isto bili ljudi na zemlji! Nadjoh dapače medju njima i jednu moju družicu, kćerku jednog mi komšije, koja je nekada s menom skupa pravila kolače od blata na cesti, dok sam ja bio tri godine star, i ona je te godine umrla od difteritisa. Ona mi je rekla da mi imamo jednog Albatrossa kao gospodara, ali taj da je najprvi pred našim jatom, in on da nas vodi posvuda. Medjutim mi nikako nemogosmo proturati se leteć izmedju drugih naprvo, da bi ugledali toga vodju Albatrossa.

Ja sam se iz toga sna probudio, dabome, ali da živim hiljadu godina, zaboraviti ga nemogu.

Pa šta mislite radi česa sam ja ovdje upleo moj još dječinski dogodjaj o Alojziju Gonzagi i onda opet kasniji san o Albatrosu?.... Prvi slučaj je da vam prikažem kako daleko može zagrijana mašta dospjeti, i da sam ja onda bio sin kakvog bogataša, imavši mnogo raspoloživog vremena za asketično napinjanje, a ne volove čuvati na polju, — ja bi sa nastavljenim gladovanjem uspjeo vidjeti svakojake prikaze, koje sitom čojeku ne dolaze, i onda bi se glas o tomu na široko rasturio. Kroz popovsku lukavštinu bio bi ja proglašen Sv. Petar de Croatia, medjutim istom onda kad bi ja od gladovanja cvaknuo. Tad bi mi gdje u kutu crkve, kao novajliji, postavili malecki oltarić, gdje bi babe i seljaci donašali krajcare, piliće, male praščiće, lanena povjesma, i na svaki način molitvama nastojale me umekšati da im porast i bujnost lana i konoplja udesim. Kao zagovornika proti kakvima bolestima najme več su drugi svetci mjesta popunili. Sad bi ja, preuzevši taj "tesk", i da uzdržim svoju glasovitost, — morao biti strašno "bizi" po noći, zalijevajuć babji lan i konoplje za vrijeme suše, ili čupajuć kakvi drač i travuljiku iz njega da bude čist kao "ribje oko", kako to seljakinje nazivlju.

Za svu tu moju rabotu — pop bi pobirao one donešene krajcare, piliće, praščiće, povjesma itd. i "sve na veću slavu božju" uživao kao puh. Moj otac opet, rasplinjivao bi se od silne "Glorije" da ima sina svetca, širio bi se, sa utaknutima

rukama u lajbec na prsima i oholo dovikivao prolaznicima "maknite mi se sa sajboka!".....

Po sreću sada više nije u modi kod oca pape da svetce uspostavlja. Nekada je to bilo u svom toku. Danas, kad je znanost orijaški napredovala, i mnogo učenih ljudi izumiše nešto što je od neizmjerne koristi cijelom čovječanstvu, — nije ih se za to proglasilo svetcima? Prof. Ehrlich sa svojim izumom "606" ili "Salvarsan" napravio je neprocjenjivu pomoć ljudskom rodu, kojeg je dotle syphilis lazarima pravio. Pomagao je time čovječanstvu više nego svi sveti Gjurgji i Bartoli, za kojeg potonjeg vele da zalijeva krastavce (ugorke), da bolje rastu.

I još! Kad je taj njegov izum bio razglašen u sve kuteve zemlje, popovi i neki bigot doktori digoše graju da je to "najveće zlo što je čovječanstvo moglo da stigne!?" Navadjahu da će se svijet na to baciti sa svom silom na spolne orgije, kad ne bude više straha da će se taj ogavni syphilis osvećivati za prestupak "zapovjedi božje" — "ne sagriješi bludno!"

Syphilis dakle, smatrahu oni "custos morum"*), pa tko se o božju zapovjed ogriješi — neka ga za kaznu rastače ta užasna bolest, bez smilovanja, bez oproštenja, bez prilike za pokajati se i popraviti.... Ta to je ono bigotsko krvološtvo tvrdokornog vjerskog fanaticizma, isto ono krvološtvo križarskih vojna izmedju 1096 i 1270 godine, kad su "kršćanske sile" Europe htjele oteti Svetu Zemlju od Turaka, i "u ime Boga" ona divljačtva prigodom svog marširanja kroz tudje zemlje počinjali, kako nam povjest pripovjeda.

Zavukla bi me ta rasprava i previše na dugo, ali nisam mogao na inače nego bar u par riječi nešto o tome kazati. Svakom je poznato da su popovi uvjek bili na strani jače, ugnjetavačke stranke u politici. Dok je bio ban Khuen-Hedervary, bili su i biskupi, i kanonici, i župnici sve samo najžešći magjaroni. Dok je Magjarska vukla od nas 56 novčića od svake porezne forinte uplaćene u Hrvatskoj, — k sebi za taracanje Budimpešte ili regulaciju Tise, naši popovi su prodikovali: "puče moj mili, svaka vlast je od Boga, i budi zadovoljan i moli se svetom Štefanu kralju ugarskom i ne buni se."....

Tko to može oprovrći?

Za vrijeme rata papa je blagoslivljao talijanskog grabežljivca oružje da pobijedi kršćane Austrije (to jest, austrijske grabežljivce), a magjarsko-austrijski biskupi škropili su sve-

*) Čuvar morala (poštenja).

tom vodicom našu vojsku bivšu, da smlavi Talijane! Ah, neću da produljujem.

Od davnih vremena još, popovi, kao vrlo školani ljudi, mogli su neopisivo mnogo pomoći čovječanstvu na viši stepen izobrazbe i pojimanja života, pošto medju narodom živu, i u dušu ga poznaju više nego ikoji drugi stalež obrazovanijih ljudi, a ne od pamtivijeka pa još i dan danas — utjerivati već zelenoj mladeži strah od pakla, vragova i njihovih kotlova i troroga, mučenja i škripanja zubi i zabranjivati i misliti samo o "dubljima pitanjima vjere", nazivajuć ovo potonje "smrtnim grijehom!"

Ta znadu oni dobro da bi ostali bez ovčica time, njihova "sinecura" bi nestala; njihov biznis bi postao neznatan i bez važnije glasovitosti, kako si oni misle, — ali ja vam velim baš protivno — da bi njihovo zanimanje onda bilo hiljadu procenti preštimanije nego je danas.

Duhovnički njihov stalež je u glavnom doprinesao k uzrocima svjetskog rata. Pitat ćete me možda — zašto?

Evo zašto:

Kako rekoh; od davnine još da su dušobrižnici, kao školovaniji ljudi, živuć medju narodom i poznavajuć ga u dušu, zauzeli se kao pravi dobročinitelji i učitelji naroda, uzdržujuć vjerski moral i istine kršćanske kako jest, ali ispuštajuć sav onaj "bugaboo" trgovine popovske, — proslijedili prosvjetom na liberalnijoj podlozi, danas bi kršćansko pučanstvo zemlje bilo na tako visokom, liberalnom stupnju izobrazbe, da bi ovaj prošli veliki rat bio nemoguć.

Rat ovaj omogućilo je ovo: Drevna, proračunana politika izrabljivanja grdne mase naroda, neznalica, potištenih velikim siromaštvom na jednoj strani, a na drugoj "Hypocrisy & Greed Co.," koji su imali u šakama kruh onih bedastih i gladnih masa, a uz to su imali bič, i iskustvo kako se njime one gladne čopore u šahu drži.

Nisam rekao da nema i duhovnika čestitih osoba; jest, ima ih, ali su u neprispodobivoj manjini. Ta naš pokojni Strossmayer bio je takav nebojša i gentleman. Još za života pok. Franje Josipa, davno je tomu već, htjeo je on privesti Srbe i Hrvate k solidarnosti, — Srbi nisu htjeli, nego ga dapače izdali i on radi toga u nemilost pao kod pok. našeg kralja. Proti papi bio se digao na koncilu crkvenih velmoža — da papa nije nepogrešiv, kako se je doktrinu imalo u prilog "nepogrešivosti" odglasovati. Uz njega ustade još samo jedan delegat, kardinal Dupanloup, — a ostali, većina, odglasaše "nepogrešivost" svetog oca pape!

Razjadjen je bio biskup Strossmayer radi toga, pa se morade povući sa svoga političkog bojišta i ušutjeti u Djakovu. Namisli on onda da sav svoj dohodak dade narodu u obliku učevnih zavoda. Naša Akademija Znanosti i Umjetnosti i veliki Muzej u Zagrebu, oživotvoreni su samo kroz napor Strossmayera, i njegovim troškom.

Religija sama po sebi jest jedna najprva stvar za svakoga; moral onaj, kako ga je Krist naučao. Obredi naše vjere nešto su krasnog, to će odobriti svatko živ, tko iole svojom glavom zrelo misli. Pozlaćena i svrsi pristala halja misnika ima mjesta. Velebna glasba Gregorijanskih misnih skladbi jest nešto neprispodobivo čarobnog. Same one skladbe vrijede Crkvi kao solicitacija više nego sva druga pomagala zajedno*) — uzdržati si vjernike u stalnosti, u ushićenju, u adoraciji Onoga, koji negdje u svom veličanstvu opstoji — u nama samima, kako si ga stvorimo u svojoj duši. Istu tu glasbu i ushićenje nadje se i uživa — u tišini, ili u buci prirode, tko ima uši i osjetljivost za to. Je li vas koji bio već gdje u velegorju naše zemlje? Dolje bezdane pećine, mrak, a gore u oblake zadirajući vrhunci, okrunjeni vječnim snijegom. Sunčani je, recimo, zapad. Kruglja ona sjajna izčezava očito vrlo brzo, crvena kao krv, pozlaćujuć gosko golo stijenje do u nedogled, dočim vrhunci dobivaju sve bolje violet boju postepeno sve tamniju i tamniju. Iz bezdana, odakle se orijaških jela samo vrhunci vide, — uspinje se čarobna, misterijozna večernja naglica, u grupicama, koje svaki čas dobivaju drugčiji iblik kao da su to neka bića, i uzdižu se sada sve više i više, dok onamo svaki taj pojedini oblik — postaje sve slabiji i slabiji, i konačno izčezava, raspliniuje se da vrhunca veličanstvene krune gorja niti ne dosegne. Duboka tišina posvuda; niti orao da kruži niti miš da cvrkne.

Tu, tu u toj tišini, u toj odalečenosti od sve ljudske pokvarenosti i zlobe, čovjek misli da je blizu kod onog velikog Nešta, koje nemože a da neobožava. Je li to prvi prizor bio — početka prvog vjerovanja u Boga? Višnu? Sivu? ... Je li Konfucius bio na Himalaji kad je stvarao one istine svoje vjere?

Jest, rekao sam da mi je miliji seljak udobljen u svoju vjeru, nego li bez ideala socijalista. **Mislim onakav popriječni hrvatski socijalista u Americi.** Seljak nesmije na komad, na

---

*) Arhitektura, slikarsko umjeće, kiparstvo, rezbarstvo, slijepci i kljakavci pred crkvom dozvani — da ganu srca vjernika na milosrdje vani, ako prodika to promaši unutri.

jednoč, ostati bez svoga boga kakav god jest u njegovoj duši, dok neima istovrijednog substituta za to.*)

Pisac uživajuć u prirodi prigodom lova.

Veli Sienkiewicz u svom djelu "Bez Dogme": — "vani grmi i puca; strijele ruše stoljetne dubove oko našeg doma i ja hodam po sobama bez cilja — ne tražeć zaštitu, da se spasim, već očekujem udarac i pomiren sam sa sudbinom, akoprem strepim, — ali gle, eno Anielke; eno tetke njezine; pale su pred raspelo, napalile svijeću i mole, mole, jecajuć zazivlju pomoć. I kao da su ju našle, kao da su se smirile u molitvi, jer im je pogled blag postao, uprt u raspelo, i prasak gromova vani njihovo uho više ne čuje. A ja, ja ih gledam samo, ja utjehe nemam .... kud ću ja?!"

Nije ovdje mjesta da se natežem sa socijalistima, nego bi im rekao: ako hoćete — zamijenite riječ "religija" sa riječjom "moral". Zamijenite riječ "Bog" sa riječjom "Albatross", "Guska","Hrast" ili — zlatno tele! Isti kvalitativni ekvivalent bude svejedno! Ili možda neće? All right!, — nego šta bude onda? Praznina? Priroda? Narav?

Onda smo svejedno gdje smo i bili!

"Praznina" bi onda bilo obožavana kao definitivno, svemožno Nešto, od kojeg bi se osjećali odvisni i od kojeg bi mislili da smo jedan sićušni dio.

Pomozimo jedan drugom na višje, izbijmo si iz srca i "greed" i "creed," a bog će se i sam onda u našima srcima osjećanim pokazati. Srčanim biti za istinu vazda naprijed isticati; ugušiti licumjerstvo do temelja, pa da vidite kako je lijep ovaj svijet. Biti veseo u svakoj zgodi i nezgodi, jer morbidne misli samo truju i razaraju našu vitalnost. Veli Berton Braley u svojoj pjesmi, "Afterwards" nazvanoj:

---

*) Dok kroz čitanje biologije čovjeka (Origin of Men), dodje do uvjerenja da je onaj "bunk" o Adamu i Evi laž, nego da smo kroz evoluciju prirode i sebe, postali to što smo.

When all my songs are finished,
  When all my dancing's done,
Still, still, quite undiminished
  Shall shine the golden sun;

And still from garden closes,
  When I am done with words,
Shall come the breath of roses,
  The twitter of the birds.

Each day will still be bringing
  The dancing, light as a'r,
The Kisses and the singing,
  But I Ishall not be there!

So now — while I can hear it,
  I make my blithest song,
And, with the gayest spirit,
  I dance my way along;

And till my days are over
  I'll have my joyous fling,
For when I'm under clover
  I cannot dance or sing!

* * *

Još će mi se možda od radikalne stranke dobaciti: "A šta nam navadjaš koješta o filozofskom pojimanju života i napominješ 'kako bi moglo biti bolje', ta već smo siti lijepih fraza ali — kruha treba; sadašnjost nas zanima, a pusti dalnju svrhu života na stranu, itd."

Uz ovaj povik, sigurno će pomišljati na današnje stanje radništva u Americi, na posvemašnji glad u Rusiji, na ponovno skučeno seljaštvo u Jugoslaviji, na borbu ugljokopača sa kapitalistima u West Virginiji na po Engleskoj ugnjetavanu istočnu Indiju, itd.

Ja, od svoje strane, imao bi reći ovo: Svemu tomu zlu narod si je sam kriv. I to kroz ništa drugo nego neiskazanu i neoprostivu lijenost, odnosno nemar za boljom izobrazbom. Ta prokleta lijenost za učenje gorko se osvećuje na narodu samom.

Posljedice te duševne lijenosti su: životinjska ignorantnost, prostota, grubijanština, niski način življenja, robski duh, skučena mentalnost, bijeda i siromaštvo, kompeticija ispod kritike i ratovi.

Jest, baš narod sam, i nitko drugi.

Ja ću ograničiti moje tumačenje o tom predmetu samo

na Hrvate, i da se bolje razumijemo — na Hrvate koji živu ovdje u Americi i Hrvate i Hrvatsku do 1910. godine kako se je tamo imalo, najme — do godine, u kojoj ostavih Hrvatsku i dodjoh na tlo Amerike.

Davno je tomu, vrlo davno, da su svud po našima selima u kraju osnovane bile pučke škole. Četiri, ili pet godina je bio propisani polazak istih, a onda, za seljačku djecu, još dvije godine opetovnice. Kad je opetovnica prestala — s knjigama se je klopilo za sve vjeke u zapećak. Isti ovi učenici, kasnije odrasli ljudi; rugahu se jedan drugom ako je koji naručio si (predplatio) kakvu hrv. novinu, ili još gore ako se je i dalje bavio knjigama i študiranjem. Predbacivahu ovakvima: "pa što će ti to? — pa nećeš valjda biti pop?! — ta još ćeš na galge dospjeti! a, — taj neće s pravom smrću svršiti, itd.," — to sam sve vidjeo i čuo na vlastite uši i tako se je imalo još 1910.

Pa niti u seosku školu nije se djecu sa potpunom privolom pošiljalo, već jedino od straha pred neminovnom globom za nepolazak škole, — od straha pred kaznom od strane državnih vlasti.

"Za svinjara i volara i za rad na gruntu trebam ja svog sina ili kćer, a ne za ništa koristi škole," bio je povik roditelja.

Naš hrvatski seljak držao je da je dosta znati držati plug i kopati s motikom za biti i ostati "gruntaš". Njegov i djelokrug i vidokrug — bilo je samo njegovo selo. Znadem za dva slučaja gdje su žitelji jednog sela mrzili žitelje drugoga sela u tolikoj mjeri kao što dvije zaraćene države znadu biti u neprijateljstvu.

Osamdeset po sto ovih seljaka bili su na tako niskom stupnju pojimanja života, da su bili sasma osvjedočeni — da se u opće nikakav porez ne bi morao plaćati. Savkoliki, pa i najmanji porez, smatrahu oni državnu otimačinu! Kleli su cara, kleli bana i svu gospodu samo proti popu — šutac, — jer on bi na "prodikalnici" zagrmio — da je sva vlast od boga, i tko se diže proti vlasti — diže se proti bogu!"

Kako dječinski lahko uplašiti ovakve neznalice! Što je uzrok da je narod mlitav prema dalnjoj izobrazbi? Prema čitanju knjiga: — zašto se porez plaća; zašto je zlo na svijetu; što su uzroci bijede i siromaštva; što činiti da se nema nepoželjni broj djece, i sto drugih stvari koje se u knjigama nadju.

Tako je bilo u domovini.

Ovdje u Americi, isti oni seljaci, kao useljenici na kraće ili dulje vrijeme, — sve prigode za naučiti nešto više u ovoj zemlji; duh svoj snabdjeti s nečim višim, sasma praćikaju od sebe. Male, vrlo male i neznatne su iznimke, da se jedan odluči

Kad je opetovnica prestala — s knjigama 'e je klopilo za sve vjeke u zapećak.

polaziti kakvi večernji tečaj. Možda jedan od pet hiljada. U jednu ruku baš i teško je to u ovoj zemlji*), jer nakon dnevnog fizičnog rada, rijetki su koji bi još volju osjećali — prosjediti dva više sata u večernjoj školi. Hoće se za to izvanredno zauzetog karaktera, da bi uz sve poteškoće dana, još i večer u napetosti kod učenja sproveo. Ide se radje na zabavu. Pool-room, salon, kuglana, kartašnica, itd. A kad godine prodju i teškog se rada zasiti, onda se prilagodjuje k socijalistima — da se bogataša blago medju njih podijeli; da bi svaki imao jednako onda, i da bi onda svi imali dosta, a radio bi — bog te pitaj tko!....

Znate li bar površno povijest hrvatsku?

Znate li pravi uzrok padu Zrinskog i Frankopana? Njih dvojica su bili zanešenjaci, ali svakolika množina njihovih podanika bili su neznalice, a svi neznalice su goleme strašivice, izdajice i po tom tko se pouzda na njih — gradi kuću na pijesku.

Znate li zašto je patriota naš, Kvaternik, onako jadno svršio? Isto radi uzroka kao što i Zrinski i Frankopan.

Znate li rad šta Stjepan Radić nemože uspjeti još ni danas u Hrvatskoj? Isti uzroci kao gore što navedoh.

Znate li zašto je danas prohibicija ("dry") u Americi? Glupe mase kad se povuku za nos — poskakale bi u Ocean. Kao i ovce za ovnom koji jedini nosi zvono i ide naprvo. Da on skoči u bunar — sve ostale ovce poskakale bi unutra za njim!

Znate li šta o knjizi "Kolektivna Psihologija", ili onu, "Psihologija Gomila"....? Znali bi tad dušu mase i kako se masom može oplitati ovamo i onamo, dok god je glupa i ignorantna

Znate li da školaniji ljudi ne idu u crkvu? A znate li zašto ne? Prosta masa nazivlje ih rad tog bezbošcima, kolektivno. Ovi školani ljudi imaju sto posto više morala i znaju bolje za onakovo kakvo "Božtvo" nego li mase, ali nesmiju masi na veliko, naprečac, niti najveće dobro praviti, jer same mase bi ih rad tog razapele, pošto gmižu u tmini neznanja, nepojimalja zapravo što je dobro a što zlo.

Znate li da je pokojni Mark Twain, humorista, pokraj mnogih šaljivih knjiga svjetskog glasa, napisao i jednu knjigu o politici koju da je dao u tisak za života — amerikanski bašibozuci bi ga razapeli kao "Gjizusa", jer im je mač u dušu zabo s tom knjigom. Istom sada je tiskana i privatno cirkulira.

Napokon i Brann, pisac "Ikonoklasta", pravi Amerika-

---

*) Sjetimo se mrtve "aktivnosti" prosvjetnih odbora kod odsjeka N. H. Z.!?

nac, bio je radi svog slobodnog pisanja jednostavno ucopan. Pa i Abraham Lincoln je ubijen radi njegove neustrašive borbe proti nepravici. Isus je razapet za svoje osvjedočenje o pravici. Ima još vrlo mnogo i mnogo osoba u povjesti koje su platile glavom za to, što su svemu svijetu htjele dobro napraviti.

I tako to ide, i išlo je od pamtivijeka.

I čini se — čim dalje živimo u budućnost — da se sve više i novije vrsti zaprijeka s nama sukobljuje, koje nas zadržavaju u neznanju, iskorišćuju nas i prave nam bivstvovanje na zemlji — mizernim. Najveća zaprijeka našem napredovanju je letargija (nehaj) prema izobrazbi.

Za samo 50,000 godina nazad, imamo nekakve podatke i naslućivanja o početku čovjeka. Neandertalska rasa nekog stvora, sličnog čovjeku, nagadja se da je obitavala u Europi pred 50,000 godina. Naslijedjeni bijahu kasnije, nakon "ledenog doba", po paleolitskom čovjeku, prvoj i pravoj spodobi čovjeka, kojeg se je rasa odvojila u dvije grupe poznate kao Cromagnon i Grimaldi tip, i življahu negdje pred 40,000 i 25,000 godina.

I dakle sve od onda čovjek se je razvijao i napredovao, dok nije postao to što smo mi sada?!

Maurice Maeterlinck, glasoviti belgijski filozof, veli u jednoj svojoj knjizi ovako: "ako su oni pra-ljudi imali dušu, onda ju imaju i naši današnji konji, nosorozi i psi. Kroz evoluciju (razvitak, napredovanje), ispupala se je i naša duša, i doista dobila svoju neumrlost nakon tjelesne smrti. Tako isto se je razvila i "ljubav" današnja, najme iz prostog zgrabanja po pra-čovjeku*) — u način današnjeg flirtanja, i duševnu (platonsku) ljubav, itd."

* * *

I kad si promislimo da je znanost u prošlih sto godina točnije rečeno — devetnajstom, i dvadesetom stoljeću sada, više pokročila nego u svim ostalim tisućama stoljeća, zapravo ne možemo na inače nego samo dobru se nadati.

Ovo knjiga ima svrhu da uputi onog nevjerovanog Tomaša, svakojeg neznalicu najme, da je bespametno stvaranje djece na ovaj svijet, jedno od temeljnih zala, koje nam nikako napred ne da. U ovoj zemlji, Americi, mi ne ćemo doživjeti ukinuće zakona za čim ova knjiga ide, radi golemih zaprijeka od strane licumjeraca i njihovih političkih saveza, usprkos što se jaka agitacija vodi za tog zakona dokinuće. To je zakon kojim se svakom zabranjuje dati nekomu savjet kako može zapriječiti zanosenje.

---

*) Urmensch.

A što mi? — što će moji čitatelji reći na to?

A kako je kod nas u domovini nam staroj, na selima? Mnoge snaše survaju se u prerani grob, radi nakaradnog načina pometnuća. A kad bi bile znale za sredstva proti zanosenju, pometnuća ne bi ni bilo. U svakom selu obično je po jedna baba, ili više njih, držeć se vještima, i na glasu su već; da umiju snaše oslobadjati nepoželjnog ploda.

Kako je dokazano, — niti najvještiji doktor nije kadar svakiput i u svakom slučaju udesiti to bez velike opasnosti po dotičnu žemsku, a kamo li samouke babe vračare. Tvrditi će možda nekoji da ima baba mudrijih od vraga i doktora, well, — ako se koja takva nadje onda — živjela baba!

Upitao sam jednoč nekog našeg zemljaka ovdje, koji je imao ženu u kraju:

"Mikola, šta mislite; bili vi voljan bio kazati vašoj ženi u kraju kako ne bi mogla zanositi?"

"Ne bi!" odvrati Mikola.

"Molim vas, razjasnite mi — radi čega?"

"O rajt," nastavi on bez okolišanja, — "kad već hočete znati onda vam velim da radi toga ne, jer bi se ona podala onda drugima muškarcima da ja nikad za to saznao ne bi. A ovako, ako to uradi, onda se brzo ukeba, — zanosi!"

Pri tom se je bedasto nasmijao.

Pošto sam osjetio da sam na krivi način započeo od njega bar nekakvi, povoljniji sud dobiti o tom predmetu, imao sam da promjenim pravac razgovora. Počnem onda iznova:

"Mikola, znate šta, — ja vam to mislim ovako: Vi ste mi pripovjedao da ste morao u Ameriki sa rodjene grude otići radi siromaštva. Sedmero djece da ste s vašom ženom imao, a samo šest rali gruntića i nešto slabe marve uz to. Recimo da ste imao samo jedno ili dvoje djece bi li vi došao svejedno u Ameriku?

"Noserii — ta bi me vrag nadusio!"

"Eto vidite onda! Pa to vam je što ja mislim reći, kad vas pitam — bi li rekli vašoj ženi kako da može izbjeći zanosenju.

"Dacorajt — ali ipak....?" zamisli se on.

"Šta?" — znatiželjno ću ja.

"Vel, naša vjera, pop u crkvi pripovjeda da su djeca angjeli božji i mora se trpjeti koliko ih bog da?"

"Izdatso!"

"Šur. A mi ako ćemo se naše svete vjere držati moramo ih imati koliko bog dade. Doduše, u mom selu ima majstorica dosta koje nešto znadu, nekvu protimbu, pa ih nemaju nego

samo po jedno ili dvoje. Ali za ovakove zna cijelo selo da bacaju, znate — za plot!"

"Ali Mikola, — ta što bi bacale za plot, ako znadu za protimbu da ga niti ne zanese?"

"Vel, dac diferenc onda!"

"Pa to vam je što mislim da treba svaki muž i žena znati. A to nije nikakva grijehota. Vi rekoste da ne bi došao u Ameriku da ste samo dvoje djece imao. Vidite. Vi bi ostao doma, dvoje djece lahko je nadzirati, odgojiti, othraniti, i Vama bi se bile silne muke rastanka iz doma uštedile, i silne muke življenja bez njih u dalekoj tudjoj zemlji, kroz mnoge godine. Eto, šta vi sad znadete kako su vam djeca odgojena bez vašeg očinskog nadzora? Možda koje postane lopov, bludnica, ništa koristi, a onamo da ste ih imao samo dvoje, bio bi vi tamo uvjek uz njih i znali bi, skupa sa vašom ženom — kako koje dijete misli i diše?"

"I vi velite da to nije grijehota?"

"O, Dionisija sveti — da vam pamet rasvijetli! Majk, šta vi mislite? Pa zar nemate razuma za pojmiti što već rekoh: nije li to najveći grijeh ako vi nasmicate veliki čopor djece, koje niste kadar niti othranjivati pošteno, niti ikakvu bolju izobrazbu im dati, nego siromasi radi toga moraju doposlje biti tatovi, ubojice, bludnice i sve što zanemarenoj i neizobraženoj djeci sudba života donese. Zar vi, kao ravnodušni stvarač ovih nesretnika — neosjećate žalac, grižnju savjesti — da vi niste imao pravo ovu svu bijedu prouzročiti? A uz to opet, žena vam negdje izgleda kao razložena vilbara radi tih silnih porodjaja."

Mikola je zašutio ka zaliven. Kašljucne prisilno, strugne očima naokolo i uz mukli "gudbaj" zastruže "sajbokom" dalje.

Mnogo je tjedana za tim prošlo da Mikolu ni vidio nisam. Onda se na jednoč sastah opet s njim, ali sam vidio da se sramio meni u oči pogledati. Ja sam na dlaku točno znao za uzrok njegovog stida.

"Vacumere, Majk....?" započnem ja, naumice veselim tonom, "izgleda kao da sam vam se zamjerio zadnji put u razgovoru. Ako ste promišljali o mojima riječima onda, i mislite da sam nešto neumjestnog blebnuo, onda vas molim da mi to rečete?"

"Šur da sam promišljao."

"Nu pa što velite?"

"Ajduno što bi reko...."

"Je li bi bilo onako dobro, ili ne?"

"I te kako dobro!"

"Pa dajte recite svoju; mene zanima..."

"Priznat ću vam -" zategne sad, i kao da proti vlastitoj volji, ali ipak nemoguć više skrivati svoje misli, nakašlje se i nastavi: "ja sam razmišljao cijelu onu noć o vašima riječima, i imate u svemu pravo. Čudim se samo da ja sam o tomu kroz mojih četrdeset i pet godina dosjetiti se mogao nisam."

"Jeste li vi volio vašu ženu, Mikola?" prekrenem ja razgovor hotice malo na stranu.

"Šur da jesam! Zašto?"

"A kad je to bilo?"

"Kad smo se ženili."

"Pa kako dugo je to trajalo?"

"Dok god nije drugi par dvojki (blizanaca) došlo na svijet!"

"A onda?"

"A onda — onda je strah u me zašo; ako se to tako nastavi, — za pet dalnjih godina bude puna jarda toga blaga..."

"Šta ste onda namislili?"

"Onda sam po prvi puta došao na misao — naći si negdje ljubovcu, kod koje me neće fraz hvatati od straha — da odmah dvojci budu!"

"Ali Mikola, — pa to pokazuje da vi vašu ženu voljeli niste?"

"Ma kako to opet mislite?" — razrogači se on.

"Pa tako! Kad ste vidjeli posljedice vaše ljubavi sa ženom, onda ste joj okrenuli ledja neka se pati s onom djecom, a vi ste počeo hvatati ženturine kojih nije bilo strah zanosenja, jel tako?"

"Je-e-e da-bo-me, to vam nije tako..."

"Pa nego da kako?"

"Ajdunker šta vi bute mislili o meni, al ja ću vam reći pravu istinu: Kad sam se ja ženio, nisam imao u glavi da trebam djece i rad tog da se ženim, već mi je samo ljubav, milovanje, bilo na misli. Kad su prve dvojke došle na svijet, bio sam veseo i ponosit. Onda iza njih dodje opet jedno; godinu i pol za tim — opet dvojci! .... U meni se je smrzla ljubav, samo je došlo nekakvo samilovanje, prema ženi. Kašnje ih još troje došlo na svijet. I dobra sam znao: na rijetko sam se usudio, da ženi u volji budem — odnošaj s njom imati, ali i to se je odmah osvetilo — djetetom. Ona je znala za moje misli, za moje ponašanje i narav moju, ali pomoći si nije mogla. Dostaput ju zatekoh gdje plače, a pogled mi njezin izdavaše — koliko je nesretna. I strašno je stariti počela, i kašljucati. Imali smo kumu naše djece, što ih je na krst nosila. Kuma Manda udala se istu godinu kad se i mi oženismo. Ona je imala samo

dvoje djece, dok mi imasmo već sedmero. Ona je svakako morala za nekakvu protimbu znati. A kako je sačuvanog tijela ona bila! O, kao snaša dvije godine nakon udaje. Sportala bi ono dvoje već odrasle djece, uredila sebe, pa bez brige kao kakvi pašanac. A moja žena? Ta niti pomisliti za kakvu ljubav, odnošaj s njome. Pa onesilne muke i briga odgoja i timarenja. Mene su grozne brige zaokupile — šta sad? Starao sam se koliko najbolje mogoh za uzdržavanje, ali uz to sve ja sam imao jednu privatnu ljubovcu, po sreću — nesebičnu, koja mi je osladjivala život."

"E, pa kako — a ženu niste mrzili?

"Ta šta bi ju mrzio! Znate i sam da sam spavao s njom zajedno, a čovjek ko čovjek — razdraži se ležeć uz ženu. Pomislim odmah na posljedice i ..... ma ja vam velim: vi bi morao biti u mojoj koži, onda bi znali moje osjećanje. I tako onda, kad pomislih na posljedice; dodje mi odmah na pamet ona privatna ljubavca, i prvom zgodom odputih se k njoj. Da je po nesreću imala kakvu bolest, tu bi ja bio donesao na sebi i okužio ženu. Onda bi istom diple nastale! Prava sreća što toga nije bilo. Eto onda vidite da bi bilo bolje kad bi ja bio znao kakvu protimbu u ono doba. Žena bi mi mladja i ugodnija sačuvala se, vjeran bi joj bio, to jest; ne bi na drugu ni pomišljao, a onamo — Amerika me ne bi nikada vidjela. Dvoje djece ne bi mi tako usijavalo moždjane kao sedmero.

Mikola je pokazao ovima riječima onu nepobitnu činjenicu kako je naš narod shvatljiv i dobar, samo kad ima priliku čuti nešto dobra. Htjeo sam da do kraja prorešetamo to pitanje, i upitah ga:

"Velite da je vaša kuma nekakvu protimbu morala znati, — pa zašto ju niste pitali da vam reče?"

"O, jesam ja to pitao, ali ona je rekla da ju je sram to meni reći, nego da će ako ja to hoću kazati mojoj ženi pa neka me ona uputi, ako ona hoće."

"Pa šta se je dogodilo?"

"Ništa. Zaboravio sam reći da je moja žena bila prevelika bogomoljka. Isto i njezina mati, moja punica. Kazala mi žena da joj je kuma nešto tajno izdala kako da nemože imati djece više nego hoće, pa da je kumi na to odbrusila — da ona neće svoje duše gubiti, nego kako sveta mati crkva zapovjeda; 'što bog da, to nositi.' Meni nikako ne htjede reći šta joj je kuma pripovjedala, pa da sam ju na komade rezati htjeo."

"Pa kako se je onda dalje ponašala?"

"Ja sam onda ljutit na to bio. Zašutio sam. Znao sam da bi stvar na gorje s time pošla. Onda sam bio siguran — da

nam se životi rastaju. Sa potpunom obvezom prema njoj i djeci, u srcu, — ali ono, što se 'ljubav' zove imalo je naći oduška negdje drugdje."

"Onda ste došli u Ameriku?"

"Da, odmah za tim." "Pa kako ste u Americi?"

"Nikako. Negdje oko četiri godine bilo je prošlo, a da ni pomislio nisam na — znate već što!"

"Pa dabome, treba biti vjeran suprug!" — nadobacim ja, i pogledam ga znalično.

"A molim vas, ja neznam brusine prodavati!"

"Imate vi pravo Mikola, ali znate, medju nama, enihau — dobro je znati čovječji život, patnje ljudske, strasti, napasti; čovjek pametniji postaje time, znate, kroz iskustvo."....

"Vel, pravo ću vam reći; moje prve četiri godine u Americi bilo mi je lahko sprovesti bez i pomisli na žene, jer sam imao jako tešku radnju tamo u Pennsylvaniji da ju vrag odnese. Došao bi umoran sa dela da sam jedva klepete vukao. Nešto večerao, pa što popio, dok je bilo "vet" za onda, a zatim u krevet. U zoru već je trebalo "auf", i s boketom gud baj na posal. Kad i kad, noćju, ne bi se smjeo okrenuti na drugu stranu od boli kako su me rebra vrijedjala od silnog napora. Na burtu nas je uvjek bilo po pet, šest, a sve u godinama ljudi. Svaki pun umora i brige. Niti je tu bilo razgovora dapače, o kakvima benevrama. Ja sam bio skroz i zaboravio na moj način života u kraju. Kasnije, kad sam otišao iz Pennsylvanije, došao sam u jedno manje mjesto, u drugoj državi. Tu sam jedva dobio nekakvi jeftini gjapić gdje su i ženske radile. Mili bogo! U meni se stalo nešto javljati. Bio sam skoro u sve zaljubljen. Jedna je imala lijepu glavu, kod druge mi se opet noge bolje svidjale, treća je imala lijep vrat i prsa. Ja sam ih pogledao sve iz prikrajka. Ta samo kad sam prolazio uz koju — nekakva me slast presjecala! Bio sam i sretan i veseo. Ali koja korist?! Orajt, reknem ja sam sebi; sad si trebaš izabrati jednu za ljubovcu. Počeo sam udvarati jednoj, ali kad je vidjela da neznam ingleški, i da sam "gini", onda nije niti ćuk bacala prema meni. Prvu, najmiliju izgubih na taj način. Napopanem se druge, bila je to jedna feš Magjarica, to su mi rekli. Pomislim si: ti si i sama "gini" pa valjda me ne ćeš i ti praćiknuti. Ta mi je opet rekla da sam za nju prestar, i da je čula od nekog da imam u kraju ženu, i punu jardu djece. Ni ova me neće? Šta sad? Saznao sam, onako raspaljen, da negdje ima cura koje se prodavaju, na šestoj ulici. Odemo, ja i još jedan, i nadjemo te hauze. Šur, bilo ih je pet. Sve jedna ljepša od druge. Basica bila je nekakva gromotna Nigerka. Zauko sam jednu, ali

na svoj užas uvidio sam da u mene ni truna spolne snage nije bilo. A platio sam unapred. Silni stid me oblio, i ja pomislih da će ipak nešto biti, ako se dulje s njom zabavljam, no po nesreću jer ona je, kao vješta izrabljivačica to uvidjela pa zahtjevala odmah druga još dva dolara, koje joj i dadoh, a medjutim Nigerka dolje poče na sav glas vikati 'Arjap — arjap!' i 'gerare'. U mene je onda još i strah uljeznuo, pa se jedva saberem i naglavce niz štepse pa van, pobjegnem bez da sam šta uradio za svoje tamo ostavljene četiri šljake. Podaleko sam odmaglio, dok se usudih stati i promišljati o tom strašnom po mene dogodjaju. Da sam onaj minut imao pri sebi dobar 'toriet' bio bi se ucopao. Pa da šta?"

"A, vi bedak! Onda bi se poslje kajali za to! A vi ni sam neznate koliki gentleman ste vi, Mikola?"

"Zašto?"

"Baš radi vašeg neuspjeha kod ženskih koje se prodavaju. Samo svinjske naravi muškarci mogu uživati ljubav koja se prodava. Neka vas zato ne boli duša .Još se time podičiti možete. Da ste vi bio sa ženskom iz ljubavi, ne bi vi taj fiasko doživjeo, jel da?"

"Ma čujete, — ja to i sam mislim. Dapače, i osvjedočih se o tom kašnje. Pripovjedat ću vam to drugiput, i dokazati kako je čovjek u toj stvari veliki bogac, ako kroz duge godine nema čensa. Prokleti ovaj radnički život ovdje. Skoro uškopi čovjeka bez noža. Samo tegli i drljaj teško, ko muljak, a nema onog veselja, razbibrige i olakšice kao naš čovjek na selu u starom kraju. Ovo je robstvo, a ono čovječji život. Aj tel ju dat. A sada, nemojte što zamjeriti i — gudbaj....!"

Ja sam ostao duboko zamišljen, a onda se je porodila u meni želja — da napišem ovu knjigu.

Trajnu Zahvalu i Priznanje

izričem ovime čestitoj Hrvatici:

gospodji Agnezi Ceković

iz Clevelanda, koje da nije bilo, ova knjiga ne bi nikada ugledala svjetla.

Njoj na spomen.

PROF. PERO TRPUTAC

SADRŽAJ: